

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ'NİN BALKAN VE I. DÜNYA
SAVAŞLARINDAKİ FAALİYETLERİ**

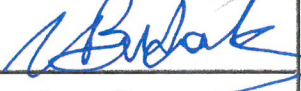

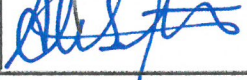
**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Recep SARIGÜL
2901120023**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Şamil ÜNSAL

İstanbul, 2017

Tez Onayı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Anabilim Dalında 2901120023 numaralı Recep SARIGÜL'ün hazırladığı "Müdafa-i Milliye Cemiyeti'nin Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarındaki Faaliyetleri" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili Tez Savunma Sınavı, İstanbul Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca 16.03.2017 günü saat 16.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin *Kabulüne*.....'ne* ~~ÖYBİRLİĞİ~~/ÖYÇOKLUĞUYLA kabulüne karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Yrd.Doç.Dr.Şamil ÜNSAL	Kabul	
Prof.Dr.Işıl ÇAKAN HACİİBRAHİMOĞLU	Kabul	
Prof.Dr.Mustafa BUDAK	Red	
Prof.Dr.Ali Fuat ÖRENÇ	Kabul	
Doç.Dr.Ali SATAN (Marm.Üniv.)	Kabul	

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘‘MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ’NİN BALKAN VE I. DÜNYA SAVAŞLARINDAKİ FAALİYETLERİ ‘‘ adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Recep SARIGÜL

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ'NİN BALKAN VE I. DÜNYA SAVAŞLARINDAKİ FAALİYETLERİ

ÖZET

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, yaşanan tüm acı kayıpların neticesinde ortaya çıkan İttihat ve Terakki iktidarının siyasi fikirlerini ve ideolojisini benimsemiş olan tutumu ile vatansever bir cemiyet oluşturularak mücadeleye devam edilmesi düşüncesinin bir ürünüdür.

M.M.C, üç bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde, cemiyetin kurulduğu döneme ait bir değerlendirme yapılarak kısaca Müstahfiz Cemiyeti'ne değinilmiş ve İngiliz Gizli Servis raporlarına göre cemiyetin kuruluş sebepleri değerlendirilmiştir. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden bahsedilerek, cemiyetin kuruluş gerekçeleri, kuruluşu, kurucuları, şubeleri ve oluşturulan heyetlerin faaliyetleri ayrı ayrı ele alınarak incelenmiş, cemiyet nizamnâmesinin yenilenmesi talebi, gerekçeleri ve görüşmeler ile padişahın bu konudaki istekleri ve cemiyetin isminin Müzaheret-i Milliye Cemiyeti olarak değiştirilme talebine karşı cemiyetin yaptığı savunma belgelerle ortaya konulmuş ve değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, M.M.C.'nin Balkan ve özellikle Umumi Harp'teki faaliyetleri, yeni bilgi ve belge sunumuyla, cephe ve cephe gerisi bir bütün ve birbirini tamamlar mahiyette incelenmiştir. Bu faaliyetler içerisinde Türk kadınının rolü ve katkısı ile M.M.C.'nin Donanma Cemiyeti ile ilişkilerine bölüm içerisinde değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, ise Anadolu'nun işgali ile birlikte Milli Kongre'nin toplanması, M.M.C.'nin diğer kamuya yararlı dernekler ile birlikte kapatılması ve mal varlığına el konulması, kapatma kararında İngiltere'nin rolü belgeler ile değerlendirilmiştir. Ayrıca cemiyetin İttihat ve Terakki Fırkası ve Teşkilat-ı Mahsusa

ile ilişkisinin Divan-i Harb-i Örfi soruşturma ve yargılamalarına yansması incelenerek, cemiyetin resmi olarak kapatılmasına ve mal varlığının devrine rağmen, faaliyetlerine ismiyle devam ettiği tesbit edilmiştir. Bu bölümde son olarak M.M.C'nin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin teşkilatlanması ve Milli Mücadele'deki faaliyetleri ile vatan savunmasına verdiği destek bir bütün olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Faaliyetleri, Balkan Savaşı- I. Dünya Savaşı, Topyekûn Harp-Milis Güçler, Basında Propaganda, Türk Kadını, İttihat ve Terakki.

NATIONAL ASSOCIATION OF DEFENSE, BALKANS AND ACTIVITIES IN THE WORLD WARS I.

ABSTRACT

National Association of Defense, is a product of the idea of creating a patriotic society to continue the struggle of all the suffering experienced as a result of the losses arising from the Committee of Union and Progress, which has adopted the attitude of the ruling political ideas.

National Association of Defense, has been examined in three section. In the first section, briefly referred to the Müstahfiz Community According to British Secret Service reports, the foundation of the society is revided reasonably. By mentioning Committee of Union and Progress, also period of the establishment of the community association also made assessment of the institution grounds, organization founders, the activity of braches and created committee examined and evalueted separately based. National Association of Defense related charges are dealt with, the request for renewal of the regulation with grounds and interviews Sultan's request in this matter and changing demands the name of the community as Müzaheret-i Milliye the Association has ben demonstrated with his defense document then, community organization of Union and Progress Party and the relationship between Special Organization the Divan-ı Harb-i Örf-i reflection of the customs investigation an trial were analyzed.

In the second part, National Association of Defense and activities in the Balkan and especially in Public War activities front and rear line as discussed and presented with new information and documents. İn this acticvities inside role of the Turkish woman and contribution of woman also evaluated inside the section National Defense Association with Navy Associatin.

In the third section, the collection of National Defense Congress with the invasion of Anatolia closure and the league's decision together with the other national public benefit association were examined by Britain's role examined with documents. Moreover by examining the reflection to the courts of Divan-ı Harb-i Örfi. Also investigating and judgements of relationship between Union and Progress and Teşkilat-ı Mahsusa. Despite transfer of assets community property and the official closure. It was determined that the name of the activity continued. National Association of Defense to make organization Anatolia and Rumeli Defense Law Societies and support for the homeland defense and activities at the national struggle has been examined as a whole.

Keywords: The National Defence Community Activities, Balkan War-First World War, Alltogether War-Militia, Propaganda in the Press, Turkish Women, Committee of Union and Progress.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ÖNSÖZ.....	xii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

1.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Politikaları.....	7
1.2. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kurulduğu Dönemin Genel Bir Değerlendirilmesi.....	7
1.3. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin İlk Öncü Kuruluşu Müstahfiz Cemiyeti	30
1.4. İngiliz Gizli Servisi Raporlarına Göre Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kuruluş Sebepleri	31
1.5. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kuruluş Gerekçeleri ve Kuruluşu.....	35
1.5.1. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Kurucuları	41
1.5.2. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Heyetleri.....	43
1.5.3. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Şubeleri	56
1.6. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Nizamnâmesinin Yenilenmesi	57
1.6.1. Cemiyet İsminin Müzaheret-i Milliye Olarak Değiştirilmesi Teşebbüsü..	61

İKİNCİ BÖLÜM

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ'NİN BALKAN VE İ.DÜNYA SAVAŞLARINDAKİ FAALİYETLERİ

- 2.1. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Balkan ve I.Dünya Savaşlarında Cephe Gerisi ve Cephedeki Faaliyetleri 66
- 2.1.1. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Posta Hizmetlerinden Ücretsiz Yararlanması İçin Talepleri ve Posta İdaresinin Cevabı..... 95
- 2.1.2. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Himayesinde Kurulan Gönüllü Taburları.. 96
- 2.1.3. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Cihad İlanıyla Beraber Osmanlı Milletine Çağrılarını 99
- 2.1.4. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Gelir Amaçlı Faaliyetlerinden "Cihadiye Yüzüğü" 103
- 2.1.5. Medine-i Münevvere'den Medine Halkı Adına Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne Gönderilen Mektup
- 2.1.6. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Heyeti'nin Padişahla Görüşmesi 104
- 2.2. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Balkan ve I.Dünya Savaşlarındaki Faaliyetleri İçerisinde Türk Kadınının Rolü 105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ'NİN KAPATILMASI VE ANADOLU VE RUMELİ MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NE GEÇİŞ

- 3.1. Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrası İşgale Karşı Milli Bir Cephe Oluşturmak Amacıyla Toplanan "Milli Kongre" 113
- 3.2. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Feshi ve Mal Varlığının Devri..... 117
- 3.3. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kapatılmasında İngiltere'nin Rolü..... 122
- 3.4. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin, İttihat ve Terakki ve Teşkilat-ı Mahsusa İle İlişkisi ve Bu İlişkinin Divan-i Örfi Soruşturma ve Yargılamalarına Yansımaları..... 125

3.5. Resmi Olarak Kapatılan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Faaliyetlerine Devam Etmesi: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Oluşturulmasına Verilen Destek ve İsim Karışıklığı	130
SONUÇ	136
KAYNAKÇA	139
EKLER	150

ÖNSÖZ

“Tarih tekerrürden ibarettir” sözü yaşanılan geçmişin ileriki bir dönemde tekrar yaşanılması durumunda geçmişi tüm açıklığıyla analiz etmek, tekerrür eden tarihten ders çıkarmak amacına yönelik olmalıdır.

Çalışmada ele aldığımız Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ile 600 yıllık Osmanlı Devleti tarih sahnesinden çekilirken, T.C. Devleti için vatanın muhafazası ve müdafaası ile kuruluşa giden dönem, kadrolar ve bu dönemle ilgili çalışmalarını analiz ederek katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Şüphesiz ki bu konuda birçok çalışma yapılmış olup halen bu çalışmalar devam etmektedir. Çalışmada verilen bazı bilgi ve belgelerin, bu konuda daha önce yayınlanmış eserlerde kullanılmamış olması ve ilk defa kullanılması ile tezin literatüre katkıda bulunması amaçlanmıştır.

Türk milletinin ve devletinin bugünlerde karşı karşıya kalabileceği durum çerçevesinde, M.M.C.’nin faaliyetlerinin incelenmesi ile toplumun aydınlatılmasına katkı sağlamak çalışmanın bir diğer amacıdır.

Kısmen Balkan, özellikle Umumi Harp ve Kurtuluş Savaşı, Türk milletinin topyekûn savaşıdır ve ulusun tüm milli güç unsurları ile katıldığı, varını yoğunu vatan müdafaasına, zafere ve nihai barışa tahsis ettiği bir durumdur.

Bu çalışmada ele alınan M.M.C, sözü geçen dönemin en önemli sivil toplum kuruluşlarından birisidir. Paramiliter bir organizasyon olan M.M.C. birçok ilkleri başarmıştır. Topyekûn savaş stratejisi içerisinde Türk milleti ile beraber ordu-millet anlayış ve dayanışmasını ortaya koyması, psikolojik harekât ve hârp tekniklerini uygulaması, asker alma dairesi gibi çalışması ve gâyri nizami hârp unsurlarını oluşturması ve kullanması, M.M.C.’ni diğer cemiyetlerden ayırmaktadır.

Döneme ait bilgi ve belgelerin Osmanlı Türkçesi olması, çalışmayı sınırlayan bir husustur. Bu durum bilgi ve belgelerin günümüz Türkçesine çevrilmesi konusunda yardım almak sureti ile aşılmıştır.

Cemiyet, harbin başlamasından nihai zafere kadar Anadolu halkını savaşın gerekliliği, ihtiyaçlarının önceliği için bilgilendirmiş, yapılan ve yapılacak fedakârlıkların ve yardımların kesintiye uğramaması için çaba sarf etmiştir. Dönem basını incelenmek suretiyle cemiyetin, halka fedakârlıklar konusunda yayınladığı tebliğler ve yaptığı çağrılarla mücadeleye katkı sağladığı görülmüştür.

Bu tezi hazırlama çalışmalarım esnasında göstermiş oldukları anlayış ve sabır ile verdikleri destekten dolayı eşime ve çocuklarıma, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü hocalarıma, büyük bir özveriyle yardımcı olan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Şamil Ünsal hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca kaynak-belgelerden yararlanma imkânı tanıyan Başbakanlık Osmanlı Arşivine ve görevlilerine, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsüne, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfına, Yeniden Müdafaa-i Hukuk Hareketi Derneğine, Taksim Atatürk Kitaplığı ile çalışanlarına ve ismini sayamadığım kıymetli dost ve hocalarıma katkılarından dolayı minnettarım.

Çalışmanın literatüre ve bu alanda çalışma yapacak herkese fayda sağlamasını umut ediyorum.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ARMHC.	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
a.y.	: Yazara ait son zikredilen yer
BEO.	: Bab-1 Ali Evrak Odası
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
ev.	: Çeviren
D.	: Bab-1 Defteri
DH. EUM. AYS.	: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemı
DH. EUM. LVZ.	: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Levazım Kalemı
DH. EUM. VRK.	: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Evrak Odası Kalemı
DH. EUM. 6.şb.	: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Altıncı şube
DH. İD.	: Dâhiliye İdare
DH. İ. UM.	: Dâhiliye İdare-i Umumiye
DH. İ. UM. EK.	: Dâhiliye İdare-i Umumiye Ekleri
DH. MTV.	: Dâhiliye Mütenevvia-Mütenevvi: (Türlü, eşitli. Genel Evrak)
DH. şFR.	: Dâhiliye şifre Kalemı
Ed.by.	: Editör
H.A.C.	: Hilal-i Ahmer Cemiyeti
Haz.	: Yayına hazırlayan
İ.T.	: İttihat ve Terakki

İ.T.C.	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
İ.T.F.	: İttihat ve Terakki Fırkası
M.M.	: Müdafaa-i Milliye
M.M.C.	: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti
M.H.C.	: Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
M.H.M.	: Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye
MKT.	: Mektubi Kalemi
R.İ.C.	: Reddi İlhak Cemiyeti
s.	: Sayfa/Sayfalar
SYS.	: Siyasi Kısım
TİTE	: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
T.M.	: Teşkilat-ı Mahsusa
TTT	: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı
v.d.	: Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
YMHHD	: Yeniden Müdafaa-i Hukuk Hareketi Derneği

GİRİŞ

Osmanlı Devlet tarihinin eşine az rastlanır hezimetlerinden olan Balkan Savaşı yenilgisinin yerli halka karşı zulme dönüşmesi ve Bulgar ordusunun Edirne'ye dayanmış olması zulmün Serez'de yapılanlarla sınırlı kalmayacağını göstermiştir. Topyekûn bir mücadele ve genel bir savunma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum, milletin desteğinin alınarak İstanbul ve Anadolu'nun müdafaası ve muhafazası için topluca uyanış ve direnişin başlamasına neden olmuştur.

Balkan Harbi esnasında ve sonunda yaşanan zafiyet, acziyet ve mağlubiyet ile beraber yeni bir milli dayanışma hamlesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Yukarıda sözü edilen topluca uyanış ve direnişin Kurtuluş Savaşı sonuna kadar bir bütün halinde devam ettiğini, kurtuluş ve kuruluş kadroları tarafından bu bütünlüğün on bir yıl boyunca ve devamında dâhi adeta bir milli yemin gibi algılandığını söylemek mümkündür.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin kuruluşu, İttihat ve Terakki iktidarının başlamasından itibaren halka yaklaşma politikasının bir sonucu ve uygulanan tüm politikaların, particilik dışında ve üstünde ortak bir ülkü olarak 'vatan' olgusunda birleşme ve milliyetçi uyanış fikriyle beraber ilk ve olumlu sonucu olmuştur.

Farklı etnisite ve çok kültürlü Osmanlı toplumunda milliyetçilik anlayışı; yaşanmış olayların, beklenmedik ihanetlerin, her türlü acı kayıpların bir sonucu olarak Türk unsurunda kaçınılmaz bir hale gelmiştir.

M.M.C. savaşıardan ve alınan mağlubiyetlerden bezgin ve yorgun halkı, devletin dağılmaması için dayanışma ve yardımlaşma duygularıyla bir araya getirerek, milletin hak ve hukukunu korumaya ve savunmaya yönelik haklı ve milli bir kamuoyu oluşturma fikrinin hayata geçirilmesidir.

Cemiyetin kuruluş tarihi ile başlayan tartışmalar, kurucuları, kurulan heyetler ve faaliyetleri, şube sayısı, umumi harp süresince nerenin cephe nerenin cephe gerisi olduğu konusu, cemiyetin siyasetle, hükümetle ve Teşkilat-ı Mahsusa olan ilişkisi ile Divan-ı Harb-i Örfi yargılamalarındaki suçlamalar cemiyetin sona erdirilmesine

kadar, farklı çalışmalarda farklı biçimlerde ele alındığı ve bir söylem birliğinin olmadığı çalışmanın problemlerinden birini teşkil etmektedir.

Olağanüstü bir dönemde ortaya çıkmış ve faaliyetini sürdürmüş olan cemiyet, yurt içinden ve yurt dışından farklı şekilde olumsuz propagandalara maruz kalmıştır. Çalışmanın bir diğer problemi bu propagandaların amaçlarının tespit edilerek gerçek ve karalamaya yönelik faaliyetleri birbirinden ayırmaya çalışmaktır.

“*Paramiliter*” (yarı askeri) bir kuruluş olan M.M.C, faaliyetlerinde birçok zorluklarla da karşılaşmıştır. Cemiyete ve bazı mensuplarına isnat edilen suçlamalar, mahkeme süreci ve bunlara karşı savunulan argümanlar çalışmanın bir başka problemidir.

Cemiyetin isim değiştirmeye zorlanmasının nedenlerinin ortaya konulması ve cemiyetin bu değişiklik teklifine karşı kendisini savunması çalışmanın bir diğer problemidir.

Okur-yazar oranının çok düşük olduğu Osmanlı toplumunda yarı resmi bir yapıda faaliyet gösteren M.M.C. yöneticilerinin aynı zamanda memur olmaları ve memurların bu gibi faaliyetlerde bulunamayacağı tartışılan konulardan birisidir. Söz konusu vatan savunması olduğunda aydınların bu faaliyetlerden men edilmek istenmelerine karşı cemiyetin yaptığı savunma çalışmanın bir diğer problemidir.

M.M.C. savaş döneminin organizasyonudur. Cemiyetin amaçları, ortaya çıktığı dönemin ihtiyaç ve beklentileridir. Cemiyetin imparatorluk genelindeki teşkilatlanması dahi, savaşa göre şekillenmiş ve şubeleşmiştir.

Cemiyet, savaş yıllarının zorluk ve yoklukları içerisinde olan ve halktaki düşük okur-yazar oranını göz önünde tutarak, basılı iletişim araçlarının azami ölçüde herkese ulaştırılarak anlaşılmasını amaçlamıştır.

M.M.C.’nin kuruluşuyla beraber halkı Balkan Harbi’nden itibaren savaşa katılmaya, her türlü fedakârlığa katlanmaya ve vatanın kurtuluşu ve selâmeti için bunun zaruri olduğunu halka anlatmak üzere devamlı çağrılarda bulunduğu görülmektedir.

M.M.C.’nin “*Paramiliter*” yapısıyla ordunun bir parçası gibi hareket ettiği görülmektedir. Bunda, cemiyeti kuranların çoğunluğunun asker kökenli sivil riyaset olmasının ve dönem şartlarının etkisi büyüktür. Mecburiyetler, cemiyetin

mükellefiyet sahasını genişletmiş ve ihtiyaç duyulan her sahada hizmet vermesini zorunlu kılmıştır. Cemiyet, hükümetçe çıkarılan bazı kanunların uygulanmasında resmi bir devlet kurumu gibi hareket etmiştir.

M.M.C.'nin kuruluşundan önce, Trablusgarp ve Balkan Savaşı esnasında kurulan gönüllü savunma birliklerinin sahada elde ettikleri tecrübeler, cemiyetin I. Dünya Savaşı'nda asker alma dairesi gibi çalışması, gayri nizami harp ve gönüllülük esasına dayanan savunma sisteminin bir devamıdır. Bu devamlılık, bir bütünlük içinde ele alınmak sureti ile bugün içinde önemini korumaktadır.

Balkan Savaşı yıllarında gönüllü taburlarının oluşturulması görevi kurulur kurulmaz M.M.C.'ne verilmiştir. Cemiyet, bünyesinde oluşturduğu İrşad heyetleriyle; gönüllü taburlarının oluşturulması, eğitilmesi ve sınıflandırılıp teçhiz edilerek cepheye sevk edilmesinden sorumluydu. Cemiyetin, Balkan Savaşı ile beraber özellikle Cihan Harbi'nde, orduya asker alma dairesi gibi çalışması bir ilktir.

Ancak bu asker alma dairesi, gayri nizami harp ve gönüllülük esasına dayanan savunma sistemi faaliyetinin bir de derinliği vardır. Trablusgarp Savaşı, Osmanlı adına gerçekte gönüllülerin savunma savaşıdır. Devlet destekli ve yarı resmi bir gönüllü cemiyet olan M.M.C, ilk defa ordunun asker ihtiyacını karşılamış, askerleri teçhiz ederek cepheye sevk etmiştir. Cemiyetin özellikle Mümaresat-ı Bedeniye ve Askeriye Heyetlerinin Vezaiifi başlıklı maddelerindeki amaçlarının bugünün gayri nizami harp anlayışıyla bağdaştığı söylenebilir. Sağlıklı, zinde, savaşa ve savaşmaya ve gerektiğinde vatani için can vermeye hazır gençler, tam bir psikolojik harekât ürünü olabilirler.

Modern anlamda propaganda ve psikolojik savaş taktikleri, en geniş ve en son yenilikleri ile I. Dünya Savaşı'nda kullanılmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun Balkan Harbiyle topyekûn savaş stratejisi içerisinde propaganda ve halk desteğinin sağlanması konusunda ilk çabaya ve deneyime sahip olduğu söylenebilir.

I. Dünya Savaşı; savaşa dâhil olan ülkelerin sayısının fazlalığı, savaşın çok geniş bir coğrafyada kitleleri etkilemesi ve uzun sürmesi, güçlü ve gizli ittifakların ve paylaşım planlarının varlığı, harbe katılan tüm devletlerin strateji olarak "*Topyekûn Savaşı*" benimsemelerini zorunlu kılmıştır.

Osmanlı Devleti hem iktisadî hem de askerî açıdan neredeyse hiç kapanmayan doğu cephesiyle beraber Trablusgarp ve özellikle Balkan savaşlarında varını yoğunu kaybetmiş ve Umumi Harbe imkânsızlıklarla dâhil olmuştur. Osmanlı Devleti savaşa, başta varlığını korumak, sonrasında ise olabildiğince kaybettiği toprakları tekrar elde etmek üzere girmiştir.

M.M.C.'nin cephedeki faaliyetleri ile cephe gerisindeki faaliyetlerini kesin olarak ayırmak güçtür. Çünkü sözü geçen dönemde cepheler çok geniş olup, savaş içerisinde hangi coğrafyanın cephe veya cephe gerisi olduğu karmaşık bir durum arz eder. Bu durum Anadolu'da Kurtuluş Savaşı sonuçlanıncaya kadar devam etmiştir. Bu nedenle cemiyetin cephe ve cephe gerisi faaliyetleri bir bütün ve birbirini tamamlar mahiyette incelenecektir. Esasen Mustafa Kemal'in "*Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır.*" sözlü emri, o günlerden itibaren söz konusudur.

Cemiyetin kadroları, kurtuluş ve kuruluş kadrolarıyla paraleldir. Bu paralellik modern Türkiye'nin tarihi gelişimi ve değişimine uygundur. İdeoloji ve inanç olarak, Osmanlı toplumundaki Türk unsurda var olan tüm değerler ve bu değerler için yapılan fedakârlıklar ve verilen çabalar M.M.C.'nde de vardır. Bu müştereklik, millet ve devlet devamlılığı için hayati bir öneme haizdir.

Gerek kurucu ve yönetici kadroları gerekse cemiyet üyelerinin benimsedikleri ve sahiplendikleri zihniyetten, yürütülen faaliyetlerden ve elde edilen neticelerden anlaşılıyor ki, Müdafaa-i Milliye'nin amacı, kurtuluş ve kuruluşu gerçekleştirecek yönetici kadrolarını yetiştirmektir. Bu amaca yönelik özellikle meşrutiyetle beraber bir devamlılık söz konusudur.

Cemiyetin yönetici yetiştirmeye yönelik sistemi; kişileri esnek ve yayılcı bir anlayışla görevlendirmiş, cemiyet üyelerinin hiyerarşik bir sistem içerisinde eğitilerek ve deneyim kazandırılarak, bazen birden çok sorumluluk almaları bazen de bir görevden diğer bir göreve atanmalarını sağlamıştır.

Oluşturulan heyetlere ve faaliyetlerine bakıldığında mücadelenin temel sebeplerinden birinin de içinde bulunulan ve yaklaşmakta olan iç ve dış tehdit ve tehlikelere karşı; fikri ve bedeni, ahlaki ve vicdani, milli ve askeri olarak irşat edilmiş, eğitilmiş ve aydınlatılarak savaşa hazırlanmış bir toplum oluşturmaktır.

Tez içerisinde cemiyetin çalışmaları, heyetler üzerinden ele alınmaktan ziyade oluşturulan bütün heyetler bir bütün olarak Müdafaa-i Milliye Cemiyeti olarak değerlendirilmiştir. Yasal olarak cemiyetin nizamnâmesi gereği bir görev bölümü söz konusudur. Fakat fiiliyatta bu durum geçersizdir.

Başlangıçta kültür, beden terbiyesi ve sağlık amacına dayanan cemiyet, esasen yarı askeri bir özellik de taşımakta ve halkı hem savaşa hazırlayacak hem de onları savaşın tehlikelerinden korumaya çalışacaktır.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti; milli, askeri, siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda devlet sisteminin oluşturduğu ve desteklediği bir teşekküldür.

Cemiyetin bir devlet sistemi olarak değerlendirilip ve kuruluşundan yaklaşık bir buçuk sene sonra kamuya yararlı dernek statüsü aldığı hatırlanacak olunursa; cemiyetin kurulur kurulmaz belediyeler üzerinden devlet ve millet desteği almaya başlaması, derneğin bu statüyü esasen kurulur kurulmaz elde ettiğini ve devlet teşekkülü sistemi ile teşkilatlanarak kurumsallaştığını göstermektedir. Bir İrade-i Seniyye ile de seferberlik halinde cemiyetin tüm işlemlerinin ve giderlerinin ordunun ihtiyaçlarına göre düzenleneceğinin saptanmış olması, topyekûn harpte üzerinde önemle durulması gereken stratejik bir konudur.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin devlet kurumu niteliğinde oluşturulması, dönemin hükümeti İttihat ve Terakki ile konjonktürün ihtiyaçları doğrultusunda kurulan Teşkilat-ı Mahsusa'dan ayrı düşünülemediğini göstermektedir.

İttihat ve Terakki, bünyesinden çıkan Teşkilat-ı Mahsusa ile iç içe geçmiş bir yapı görünümündedir. Teşkilat-ı Mahsusa; bir tepkinin, milli bir refleksin sonucudur. Bu tepkinin sebebi, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıdır.

İttihat ve Terakki, baskıcı rejim ve toprak kayıplarına karşı askerin örgütlediği sivil bir oluşumken, Teşkilat-ı Mahsusa ise vatanın varlığı, kurtuluşu ve selameti için tüm Osmanlı coğrafyasında faaliyet yürütmek üzere kurulmuş askeri ve sivil bir istihbarat örgütüdür. İ.T.C. ile Teşkilat-ı Mahsusa; aynı zihniyet ve kişilerin ortak vatan duygularının, kaygılarının, amaçlarının ve hedeflerinin bir tezahürüdür. M.M.C. ise bu tezahürün önemli bir parçasıdır.

Dünya ve ülkemiz tarihi incelendiğinde genel olarak görülmüştür ki, bir önceki yüzyılın son çeyreği ile girilen yüzyılın ilk çeyreği; siyasi, askeri ve iktisadi olarak kalan üççeyrekte belirleyici olmaktadır. Başka bir anlatım ile son çeyrek ile

ilk çeyrek, girilen yüzyıldaki kalan yetmiş beş yılı belirlemektedir. M.M.C.'nin faaliyetleri tam bu son ve ilk çeyrek dönemine (19.yy. sonu-20.yy. başı) denk gelmektedir. Çalışmanın amaçlarından birisi, ilk çeyrekte ortaya çıkan yeni siyasi, askeri ve ekonomik yapının kalan üççeyrekteki belirleyiciliğinin ve rolünün tartışılmasıdır. Bu tespitin günümüzde de geçerli olduğu söylenebilir.

Milletlerin ve devletlerin tarihi belli dönemlerde duraklama, gerileme ve yıkılış süreci ile tekrar kuruluş süreçleri yaşanarak devam etmektedir. Bu çalışmada amaç; Osmanlı Devleti'nin Balkan ve özellikle I. Dünya Savaşı dönemlerindeki tekrar diriliş faaliyetlerinde yer alan M.M.C.'nin yapmış olduğu çalışmaları incelemektir.

Çalışmada herhangi bir varsayım kabul edilmemiştir. Yazında çalışılan dönemle ilgili geniş varsayımlar ve önyargılarla dolu birçok kaynağa rastlanmıştır. Varsayım kabul edilmemesinin bir nedeni de resmi ve güvenilir kaynaklardan elde edilen bilgilerin analizi sonucu gerçek bilgilere ulaşmaktır.

Çalışmada kullanılan yöntemlere gelince, öncelikle kaynakçada ve ekte verilen belgelerden yararlanılmıştır. Belgeler analiz edilerek veriye dönüştürülmüş, tez içerisinde değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Ulaşılan veriler birbirleriyle ilişkilendirilerek “ilişkisel tarama” yöntemi kullanılmıştır. Belgelerdeki söylemler analiz edilerek söylem birliği ve söylem farklılıkları ortaya konulmuştur. Nitel araştırma yönteminde kullanılan niçin, nasıl ve ne şekilde sorularına yanıt aranmıştır. Birincil ve ikincil basılı kaynaklar incelenmiştir. Bunlardan sonra elektronik ortama aktarılan kaynaklar görülmüştür. Veri toplama tekniği olarak; arşivler, kurumsal resmi belgeler, kitaplar, dergiler, yayınlanmış makaleler ve ilgili kişilerin yayımlanmış anıları ile elektronik kaynaklar taranmıştır.

T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Katalogları, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Yeniden Müdafaa-i Hukuk Hareketi Derneği Yayınları, Atatürk Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yayınlamış olduğu dönemin gazete haberlerini kapsayan yayınlar ile araştırma eserleri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

1.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Politikaları

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ni kuran İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin zihniyeti, amaçları ve çalışmalarını anlayabilmek için, Osmanlı Devleti'ndeki yenileşme-modernleşme çabalarını ve cemiyetin öncülleri denilebilecek, Jön Türk ile Yeni Osmanlı hareketlerine ve bu hareketlerin ideoloji ve kadrolarının tarihsel süreç içerisindeki gelişmelerine değinmek gerekmektedir.

Asırlık ihmallerin neticesi olarak batıdan her alanda ve anlamda geri kalan Osmanlı Devleti'nde yenileşme ve modernleşme hareketleri 18. yüzyıldan itibaren III. Selim zamanında başlamış ve II. Mahmut dönemiyle beraber kapsamı genişletilerek dizgeli bir şekilde uygulanmaya çalışılmıştır.

Sultan II. Mahmut döneminde filizlenen modernist ve reformist düşünceler, ilk defa Abdülmecit döneminde kabul edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile devlet katında ve resmen uygulamaya geçirilmiştir (3 Kasım 1839). Aynı zamanda bir padişah fermanı olan Gülhane Hatt-ı Hümayunu, imparatorluğun siyasî, hukukî ve toplumsal yapısını etkileyen önemli bir anayasal belgedir.

Halk iradesine dayalı meşruti bir sistem öngörmese de *“ilk defa insan hak ve hürriyetlerinden; mal, can ve ırz güvenliğinden, adil yargılamadan, vergi adaletinden ve devlet kurumlarının yeniden düzenleneceğinden”* söz eden bu fermanla padişah adına garanti de verilmektedir. Devlet otoritesinin ve yürütmenin başı olan Saltanat ve Hilafet makamının yetkilerine hiç temas edilmeden, 500 senelik Osmanlı monarşisi için bu fermanın radikal ve reformist karakteri büyük bir önem taşır.¹ Tanzimat Fermanı veya Gülhane Hatt-ı Hümayunu, monarşist imparatorluğa, anayasal bir statü ile kerhen ve kısmen de olsa yarı meşruti bir yapı kazandırmıştır.

¹ Süleyman Kâni İrtem *“Yıldız ve Jön Türkler: İttihat-Terakki Cemiyeti ve Gizli Tarihi”*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, 1999, İstanbul, s. xiii.

Osmanlı batılılaşma ve yenileşme hareketleri içerisinde, Tanzimat Fermanı'nın devamı sayılabilecek Islahat Fermanı (18 Şubat 1856) dış baskılar neticesinde Sultan Abdülmecid tarafından yayınlanmış fakat beklenen yenileşmeyi gösterecek bir etkisi olmamıştır.

Modernleşme tarihimizin evreleri ve ilk nesli olan Yeni Osmanlılar anlaşılmadan Jön Türk hareketini ve devamı olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni anlamak ve değerlendirmek güçtür.²

Osmanlı modernleşme çabaları içerisinde batılı anlamda ilk muhalefeti başlatan Yeni Osmanlılardır. Bu nesil Abdülaziz döneminde filizlenmiştir.³ Edebiyat ekolleri etrafında şekillenen Yeni Osmanlılar Hareketi'nin siyasi çalışmaları büyük ölçüde gazete çıkarmak ve yayınlarını posta vasıtasıyla okuyucularına ulaştırmaktan ibarettir.⁴ Bu dönemde Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa gibi aydınlar, Avrupa'nın özgür ortamında düşüncelerini geliştirme fırsatı bulmuşlardır.⁵

Yeni Osmanlılar döneminde garplılaşma konusunda üç fikir ileri sürülmekte idi. İlki Ali ve Fuat Paşaların batı müesseselerini tedricen imparatorluğa iktibas eyleyerek devlet binasını sağlamlaştırmak düşüncesi idi. Kurye Doryan* gazetesi sahibi Jean Pietri ve çevresindekiler ise batı sistemini aynen Osmanlıya uyarlama fikrini savunuyorlardı. Ali Suavi ise, batı sisteminin İslam dininin doğru ve geçerli kuralları ile birleştirilip halka benimsetmeyi öngörüyordu.⁶

Ali Paşa'nın Abdülaziz'e bir manifesto niteliği taşıyan Layihası'ndan (*Girit Lâyihası*) sonra gerçekleştirilen, Meclis-i Vâlâ'nın ikiye bölünerek Şûra-yı Devlet ve Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'nin kurulması ve Tuna Vilayet Nizamnamesi'nin yayınlanmasına rağmen "Meşveret Meclisi" ile yönetilecek bir Osmanlı idaresi ile yarı meşruti bir sistemi benimseyen ve Osmanlı toplumunun yarı edebi, yarı fikri ilk sivil entelektüel topluluğunu oluşturan Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve

---

² İrtem, a.g.e., s. XIII.

³ A.e., s. XVI.

⁴ Cemal Necip Gürel, "İttihat ve Terakki ve Paramiliter Yan Kuruluşları", Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2009, s.1.

⁵ A.e., s.2.

* Courier D'Orient.

⁶ İrtem, a.e., s. XVII.

etrafındaki gençler, İtalyan Karbonari Cemiyeti'nin nizamnamesini esas alarak 1865 yılında Yeni Osmanlılar grubunu oluşturmuşlardır.⁷

Yeni Osmanlılar hareketi, gelişen olaylar ve zaman içinde siyasi bir muhalefet niteliği kazanacak ve İbret gazetesinin destek kampanyasıyla Midhat Paşa ideolojinin ve hareketin önderi haline gelecektir.⁸

Yeni Osmanlılar nezdinde yürütülen garphılaştırma ve modernleşme çabalarının bir nevi kaynağı ve dayanağı olan Askeri Tıbbiye Mektebi çok eski zamanlardan beri hürriyetçi fikirlerin hararetli kaynağı olmuştur. Tıbbiye'de hükümetin almış olduğu kararlara karşı ilk hareket, Abdülhamid zamanından evvel H.1286 (1869-1870) tarihinde neşredilen "Umur-u Sıhhiye-i Askeriye Nizamnamesi" ile yeni düzenlemelere karşı olmuş ve H.1287'de (1870-1871) mektep nezaretine tayin olunan Doktor Marko Apostol Paşa zamanında tıbbiye talebesi serbesti fikirlerle tanışmışlardır.⁹

Rusya'dan H.1288'de (1871-1872) İstanbul'a gelen Mehmet Murad Beyin (Mizancı Murad) yazdığı umumi tarih ve "Turfanda mı yoksa turfa mı" romanı ve neşrettiği *Mizan* gazetesiyle gençler arasında şöhreti artmıştı. Tıbbiye talebelerinden farklı olarak Mülkiye talebesi için serbesti fikirlerin büyük mürşidi Murad Bey idi.¹⁰

Yeni Osmanlılar rejime muhalif yapıları, fikri ve edebi çabaları neticesinde özellikle Askeri Tıbbiye ve Mülkiye öğrencileri arasında kabul görmüş, taraftar bulmuş ve gizli bir ittifak kurmuşlardır. Bu ittifak neticesinde 10 Mayıs 1876'da İstanbul'da "Talebe-i Ülûm" nümayişi ayaklanmaya dönüşmüş, Hüseyin Avni Paşa'nın saray darbesiyle Sultan Abdülaziz hâl edilmiş ve 30 Mayıs 1876'da Sultan Murad tahta çıkarılmıştır.¹¹ 31 Ağustos 1876'da Sultan Murad'ın cinneti sonucu 93 günlük saltanat bitmiş, Sultan Abdülhamit tahta çıkarılmış ve Midhat Paşa'nın dayatması ile 23 Aralık 1876'da Kanun-u Esasi kabul edilmiştir.¹² Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ele aldığı birçok hususun, Kanun-i Esasi'de de yer alıyor olması, aradan geçen yaklaşık kırk seneye rağmen arzu edilen neticelerin sağlanmasında pek de mesafe kat edilemediğini göstermektedir.

⁷ A.e., s. xviii.

⁸ İrtem, e.g.e., s. xx.

⁹ A.e., s.12.

¹⁰ A.e., s.19.

¹¹ A.e., s. xx.

¹² A.e., s. xxi.

Kanun-i Esasi'nin en önemli getirisi, 8 ila 26. maddelerinde düzenlenen ve "Tebaa-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi" başlığı taşıyan Osmanlı tebaasının temel hak ve özgürlüklerini hukuk teminatı altına alan bölümleridir. Klasik Osmanlı sistemi ile karşılaştırıldığında devrim niteliği taşıyan bu düzenleme ile " vatandaşlık hakkı, kişi hürriyeti, kişi güvenliği, ibadet hürriyeti, basın hürriyeti, dilekçe hakkı, öğretim hürriyeti, konut dokunulmazlığı, kanuni hâkim güvencesi, müsadere ve angarya yasağı, vergilerin kanuniliği, işkence yasağı, seçme ve seçilme hakkı " gibi pek çok kavram Osmanlı gündelik hayatına girmiştir.¹³

Kanun-i Esasi hakkında ayrıca değinilmesi gereken bir husus, anayasanın padişaha tanıdığı yetkililerdir. Kanun-i Esasi'nin; 5-7-27-29-35-36-38-43-46-54-113. Maddeleri* padişaha olağanüstü yetkiler tanımaktaydı. "Gerçekte, Abdülhamit'i Abdülhamit yapan bu Kanun-ı Esâsi'dir." Abdülhamit ve çevresi, alınan tüm kararların anayasaya uygun ve meşru olduğuna ve anayasaya aykırı hiçbir eylemde bulunulmadığına inanmaktadır.¹⁴

Sultan Abdülhamid, anayasanın kendisine tanıdığı olağanüstü yetkilerin gücünün farkındadır. Kısa bir zaman içerisinde de muktedir olduğuna kanaat getirerek, Bab-ı Âli'yi Yıldız Sarayı'na taşımış, Midhat Paşa'yı azledip, Yeni Osmanlıları İstanbul'dan uzaklaştırmıştır. Sultan Abdülhamid, 1877-78 Rus Harbi'ni bahane ederek ve kanunun verdiği yetkilere dayanarak Meclis-i Mebusanı tatil etmiş ve 13 Şubat 1878'de yayınladığı bir ferman ile anayasal düzeni askıya almıştır. Yeni Osmanlıların önderi konumundaki Midhat Paşa Yıldız mahkemesinde yargılanarak idama mahkûm edilmiş, 7 Mayıs 1884'de gerçekleştirilen infaz ile meşrutiyetçi muhalefete (Yeni Osmanlılar) en önemli darbeyi vurmuştur. Midhat Paşanın katli, yarı edebi yarı siyasi alanda ön almış aydınların oluşturduğu rejim karşıtlığının Abdülhamid rejimine karşı artarak çoğalmasına ve nesilden nesile taşınmasına sebep olmuştur.

Muhalefet, tıbbiyeden sonra Mizancı Murad'ın çabalarıyla mülkiye içerisinde de taraftar kazanarak güçlenmiş ve 1889 Haziranının başında; Konyalı Hikmet Emin, Diyarbakirli İshak Sukuti, Ohrili İbrahim Ethem (Temo), Diyarbakirli Abdullah Cevdet ve Kafkasyalı Mehmet Reşit Efendi tarafından İttihad-ı Osmanî Cemiyeti

¹³ Gürel, a.g.e., s.2-3.

* Daha geniş bilgi için, bkz.: Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Haz.Ahmet Kuyaş, YKY, İstanbul, Ekim 2002, s.328-335.

¹⁴ Berkes, a.g.e., s.335.

kurulmuştur.¹⁵ İttihad-ı Osmanî Cemiyeti'ne bir nizamname hazırlamak üzere İbrahim Temo'nun teklifiyle hem Tıbbiyeliler hem de Mülkiyeliler ayrı ayrı nizamname hazırlamaya girişmişlerdir. İshak Sukûti, Diyarbekirli Abdullah Cevdet, Mehmed Reşid, İbrahim Temo, Asaf Derviş, Giritli Mehmed Ali, Şerafeddin Mağmumi, Ali Rüştü ve Besim Mehmed'ten oluşan 9 Tıbbiyeli genç, Edirnekapı dışında Arnavut Alaş Ağanın kiraladığı Midhad Paşa bağında, Mülkiyeliler ise Leskovikli Rauf ile Adanalı Ali Münif'i görevlendirerek Rumelihisar'ı üstünde buluşup nizamname oluşturulmaya başlamışlardır.¹⁶

Bu çalışmaların nihayetinde 12 maddeden oluşan nizamname; meşruti bir hükümete lâyük ıslahat (reform), müsavat (eşitlik), vicdan hürriyeti, şahsî ve malî masuniyet, hükümdarın hak ve vazifeleri konularını kapsıyordu.¹⁷

İttihad-ı Osmanî Cemiyeti üyelerinin ilk dönemlerdeki en önemli faaliyetleri, Tıbbiye bahçesindeki odunlukta büyük bir gizlilik içerisinde yapılan toplantılardır. *Hatab kiraathanesi* toplantıları adını verdikleri toplantılarda cemiyet üyeleri; Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa gibi özgürlükçü yazarların eserlerini okuyarak, Tıbbiye öğrencileri arasında hürriyetçi fikirlerin yayılması için çaba harcamışlardır.¹⁸

Sultan Abdülhamid ciddi anlamda 1893 senesinden itibaren muhalif Türk gençliği ile uğraşmaya başlamıştır.¹⁹ Jurnal, tahkikat, tevkif, Divan-ı Harp, ceza ve eza bu dönemin uygulamaları olmuştur. “*İstibdat dönemi*” olarak adlandırılan bu dönem içerisinde artan baskılar sonucunda cemiyetin etkinlik alanı, ülke içinden ülke dışına bir kayma göstermiş, yurt dışına çıkan üyeler buldukları yerlerde teşkilatlanmaya ve güç kazanmaya çalışmışlar fakat Avrupa’da faaliyet gösteren bu gruplar istenilen oranda birlik ve güç oluşturamamışlardır.²⁰ Muhaliflerin birlik oluşturamamalarına rağmen, istibdat dönemi baskılarının yeni ve batılı bir anayasa ve sistem hayalini söndüremediği aşikârdır.

Bu hayalin devamının bir parçası olan ve Bursa’da Maarif müdürü iken, Fransız ihtilalinin yüzüncü yıldönümü için geldiği Paris’te, Auguste Comte’un öncülüğünü yaptığı “*Pozitivist*” akımı benimseyerek, bilgi ve görgüsünü geliştirmek

¹⁵ İrtem, **a.g.e.**, s.12-13.

¹⁶ İrtem, **a.e.**, s.20.

¹⁷ **A.e.**, s.21.

¹⁸ Gürel, **a.g.e.**, s.6.

¹⁹ İrtem, **a.e.**, s.22.

²⁰ Gürel, **a.e.**, s.9.

üzere görevinden istifa edip Paris'e yerleşen Ahmet Rıza Beyin, eğitimin yenileştirilmesi ile ilgili II. Abdülhamid'e gönderdiği layihalar başlarda olumlu karşılanmakla beraber sonraları tepki doğurmuş ve Ahmet Rıza Beyi muhalif bir noktaya getirmiştir. 1894 yılında Paris'te Ahmet Rıza Beyin başkanlığında; Selanikli Nazım, Şerafettin Mağmumi ve Milaslı Halil Beylerin üyelikleri ile Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin ülke dışındaki örgütlenmesi Paris, Cenevre, Kahire ile sınırlı kalmıştır.²¹

Osmanlı İmparatorluğu'nda batılılaşma, yenileşme veya modernleşme düşüncesine yön veren ve Meşrutiyet tarihimizin fikir akımları içerisinde üzerinde en çok durulması gereken şüphesiz Jön Türk hareketidir.²²

Yeni Osmanlıların devamı denilebilecek Jön Türk Hareketi, Meşrutiyeti ilan etmiş, İttihat ve Terakkiyi iktidara taşımış ve devamında dâhi zihniyet ve mücadelesi ile cumhuriyeti kuran nesle tesir etmiştir.

Jön Türkler, amaç birliği olmasına rağmen yaşanan tecrübeler doğrultusunda Yeni Osmanlılardan farklı bir yapıda; lider hareketinden ziyade kadro hareketi olarak gelişmiş ve daha kapsamlı ve kapsayıcı somut proje ve programlar sunmuşlardır. Bu sebeplerdir ki Jön Türkler, fikri ve edebi mücadeleden ziyade siyasi mücadeleyi önde tutarak daha bilinçli, organize ve iktidar olabilmenin gereklerini ve gerçeklerini bilerek mücadele etmişlerdir.

Jön Türkler Genç Osmanlılardan devir aldıkları misyonla, Abdülhamid rejimini yıkararak yerine batılı anlamda meşruti bir yönetim oluşturmak gayesi ve bu gaye adına o güne kadar sağlanamayan birlik ve beraberliği temin ve tesis ederek dağınık halde bulunan meşrutiyet taraftarlarını tek çatı altında birleştirmeye çalışmışlardır. Bu amaçla, Prens Sabahaddin ve Prens Lütfullah 4 Şubat 1902'de Paris'te, I. Jön Türk Kongresi'ni düzenlemişlerdir. Tüm muhalifleri tek çatı altında birleşmek gayesiyle toplanan kongrenin en önemli sonucu, beklenenin aksine Jön Türk Hareketi'nin bölünmüşlüğüne ortaya çıkarmasıdır. Bu bölünmüşlük, Ahmet Rıza Beyin temsil ettiği grup (Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti) ve Prens

---

²¹ Gürel, a.g.e., s.10.

²² İrtem, a.g.e., s.x1.

Sabahaddin ve ekibi (Teşebbüsü Şahsi ve Âdemi Merkezîyet Cemiyeti) olarak ortaya çıkmıştır.²³

Jön Türk Hareketi içindeki fikri ve siyasi bölünmüşlüğü ortaya çıkması ve çözümsüzlüğün tükettiği uzun zaman zarfının sonunda, 1906 Eylül'ünde Selanik'te çoğunluğu 3.Ordu subayları ve bürokratlardan oluşan; Askeri Rüştîye müdürü Bursalı Mehmed Tahir Bey, Rüştîye Fransızca hocası Naki Bey, Rahmi Bey, 3.Ordu Müşirlik Yaveri Kazım Nami Duru, Hakkı Baha Bey, Yüzbaşı Edip Servet Bey, Mülazimievvel İsmail Canbolat Bey, Mülazimievvel Ömer Naci Bey, Talat Bey ve Mithat Şükrü Bey'den oluşan 10 kişilik grup, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurmuştur.²⁴ ‘‘Bir iç dinamik simgesi olarak kurulan bu cemiyeti, İttihat ve Terakki'nin aslı saymak doğru olacaktır. Çünkü İttihat ve Terakki'nin o günkü ismi Osmanlı Hürriyet Cemiyetidir.’’²⁵

Cemiyet kısa sürede Selanik'te üç bölük altında örgütlenmiş, 319'u zabıt ve 186'sı sivil olmak üzere 505 kişilik bir üye sayısına ulaşmıştır. Bu yapılanmada görev alan zabıtların, savaşçı unsurlar ve kıta subaylarından oluşmaları dikkat çeken bir husustur. Kazım Karabekir'e göre bu grubun içerisinde (üye numaraları sırası ile); Erkân-ı Harp Binbaşı İsmail Hakkı, General Cafer Tayyar, Hüsrev Sami, Halil (Kut), Cemal (Erkân-ı Harp Binbaşı, Cihan Harbinde Bahriye Nazırı), Enver (Erkân-ı Harp Binbaşı, Cihan Harbinde Başkumandan vekili ve Harbiye Nazırı), Eyüp Sabri (Ohrili), Ali Fuat (Cebesoy), Cavit (Maliye Nazırı), Mustafa Kemal (Atatürk), Refet (Bele)²⁶ yer alanlar arasındadır.

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucu üyeleri içerisinde dikkat çeken husus, bu kadronun birçoğunun ileride kurulacak olan M.M.C. içerisinde de yer alması ve kurtuluş ve kuruluşu gerçekleştirerek Türk İnkılabını başaran kurmay kadro olmasıdır.

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, 1907 yılında Paris örgütü ile anlaşarak, önce ‘‘Terakki ve İttihat’’ sonra da ‘‘İttihat ve Terakki’’ adını alır. Bundan sonra cemiyetin üyelerine ve militanlarına ‘‘İttihatçılar’’ denilecektir.²⁷

²³ Gürel, a.e., s.15.

²⁴ Gürel, a.g.e., s.17.

²⁵ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt III., Hürriyet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 1989, s.7.

²⁶ Gürel, a.e., s.18.

²⁷ Tunaya, a.e., Cilt III., s.7.

Meşrutiyete giden yolda, İttihatçıların oluruyla 3 Temmuz 1908 günü Resne’de Kolağası Niyazi Bey, iki yüz kadar asker ve iki yüz kadar sivilden oluşan çeteyle dağa çıkmıştır. Niyazi Beyin dağa çıkışının ve meşrutiyet talebinin ardından tüm İttihatçı subaylar ihtilali sahiplenmiş ve harekete katılmıştır.

Sultan Abdülhamid, ilk anda bu kalkışmaya karşı sert tedbirler almayı düşünmüş ve Arnavut Şemsi Paşayı kalkışmayı bastırmak üzere görevlendirmiştir. Sarayla telgraflaşmak üzere gittiği Manastır telgrafhanesinden çıkan Şemsi Paşa, İ.T.C. fedaisi Teğmen Atıf tarafından vurularak öldürülmüştür.²⁸

Şemsi Paşa’nın katlının ardından, isyanı bastırmak üzere Manastır’a gelen Müşir Tatar Osman Paşa, Ohrili Eyüp Sabri ve Resneli Niyazi Bey tarafından tutuklanarak dağa kaldırılmış ve 23 Temmuz gecesi Manastır Komitesi tarafından saraya çekilen telgrafla Meşrutiyetin ilanı ve Meclis-i Mebusan’ın toplanması için padişahın irade yayınlaması istenmiştir. Bu “*İ.T.C. tarafından padişaha verilmiş bir ültimatodur*”. Aynı gün yirmi bir paye top atılarak, Manastır’da İ.T.C. tarafından Meşrutiyet ilan edilmiştir (23 Temmuz 1908).²⁹ Tarihin Abdülhamid istibdadına karşı çıkardığı İttihat ve Terakki Cemiyeti, Balkan Yarımadası’nda doğmuştur.³⁰

1908 Devriminin toplumsal bilinçlenme etkisi, bir “*kalabalık psikolojisi*” olmuştur. İlk kez olarak, Türk halkı arasında ve kendi girişimleriyle, yerel siyaset toplumsallaşma biçimleri doğmuştur. Kuruluşunda ulusal ölçüde parti örgütlenişi yoktu. Başlangıçta kısa süre İttihat ve Terakki Cemiyeti, ulusal bir siyasal örgütlenme modeli olarak görülüyordu. Bu doğmakta olan bir ulusal Türk biriminin ilk siyasal görünüşüdür.³¹

İlk örgütlenme, ne aşağıdan, halk sınıflarından gelmiş, ne de tepeden inmiş bir örgütlenişti. Kalabalık ve taklit psikolojisinin İttihat ve Terakki’nin bu ilk görünüşüne sağladığı özgüven ve tekel duygusu, bu cemiyetin siyasal parti haline gelişine kadar üzerinden kalkmamıştır. İttihat ve Terakki, temelini buluncaya kadar oluşum halinde kalmış ve vatan, özgürlük (hürriyet), eşitlik (müsavat) ve kardeşlik

---

²⁸ Gürel, **a.g.e.**, s.29.

²⁹ **A.e.**, s.31.

³⁰ Tunaya, **a.g.e.**, s.7.

³¹ Berkes, **a.g.e.**, s.402.

(uhuvvet), ilerleme (terakki) ve birlik (ittihat) sözcüklerinin büyüünde çalışmalarını yürütmüştür.³²

İlk dönemde, cemiyetin asıl önemli unsuru, halkın henüz tanımadığı, fakat gençlerin “özgürlük kahramanı” olarak ölküleştirdiği önderler tabakasıdır. Fakat bunların hiçbiri toplumda, hiçbir çoğunluğu temsil etmiyordu. Biricik güç temelleri, II. Abdülhamid rejiminin bilmeyerek geliştirdiği modern ordu müessesesidir.³³

Nasıl ki zamanında I. Meşrutiyetin ilan edilerek, Kanun-i Esasiyi Abdülhamit’e karşı kazanılmış bir zafer olduğunu düşünen fakat esasen anayasanın padişaha tanıdığı yetkilerle bir istibdat idaresinin önünü açan ilk neslin düştüğü yanılıya, çeyrek asır sonunda II. Abdülhamit de bilmeyerek geliştirdiği ordu müessesesi ile aynı yanılıya ve duruma düşmüştür. Bu durum, “kaderin bir cilvesi” olsa gerektir.

31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) “31 Mart Vakası” adıyla anılan ayaklanma Selanik’ten gelen “Hareket Ordusu” tarafından bastırılmış, II. Abdülhamid tahttan indirilerek (27 Nisan 1909) Selanik’e sürgüne gönderilmiş ve yerine V. Mehmet Reşad (M.M.C. bu dönemde kurulmuştur) tahta geçirilmiştir.

Sultan II. Abdülhamit, günümüzde dahî tartışılan ve üzerinde uzlaşamayan 33 yıllık saltanatı süresince; “İstibdad Dönemi” adıyla anılan uygulamalarının yanında, *şark meselesi*’ni çözerek emellerine ulaşmak isteyen emperyalist zihniyete sahip devletlere karşı, Osmanlı Devleti’nin varlığı ve bekası için imparatorluğun sahip olduğu üç kıtadaki topraklarındaki iç isyanlar ve dış saldırılarla (askeri ve iktisadi) mücadele etmiş ve askeri, iktisadi, sosyal ve kültürel, eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim ve sosyal devlet anlayışına yönelik dönemin birçok yenilikçi ve modern çabasının da fikri ve fiili olarak önderliğini yapmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ilk beş yılında (1908-1913), Osmanlı Devlet’inde ilk kez ortaya çıkan çoğulcu bir hayat içerisinde, İttihatçıların kendilerinin olan bir siyasal iktidar oluşturdukları söylenemez. Bu dönemde İttihat ve Terakki, “*egemen parti*” durumundadır. Yarattığı siyasal iktidar, askeri bir nitelik taşır. Çünkü hareketin yaratıcısı ordudur. Zaman zarfında hareket içerisinde başlayan muhalefet, Hürriyet ve İtilaf Fırkasını (İtilafçılar) oluşturmuştur. İttihatçılar muhalif

---

³² A.e., s.403.

³³ A.e., s.404.

askeri bir hareket sonucunda (Halâskâr Zâbitân) meclisteki çoğunluklarına rağmen iktidarı bırakmak zorunda kalırlar ve 6 ay sonra ‘‘Babiâli Vakası’’ ile (23 Ocak 1913) iktidarı yeniden ele geçirirler.³⁴

1913 senesi Osmanlı Devleti ve İttihatçılar için bir dönüm noktası olmuştur. Trablusgarp ve Balkan Savaşı’ndaki mağlubiyetlerin sonucu olarak Balkanlar ve Afrika’daki toprak kayıplarıyla beraber ortaya çıkan aciziyet, yaklaşan Umumi Harb’e topyekün seferberlik ve millet desteğiyle hazırlanılması gereği; bir darbeyle iktidardan uzaklaştırılıp, karşı bir darbeyle iktidara gelen İttihatçıları, önceki dönemlerden farklı olarak, iktidar olmaktan öte muktedir olmanın gereği ve önemini kavrayarak ve bu yolda cemiyetten fırkaya geçişin, antiemperyalist bir yaklaşımla siyasi ve ekonomik kararların milliyetçi ideolojiyle şekillendirildiği ve aralarında M.M.C. dâhil *paramiliter* cemiyetleri erki altına alma kararlarının alındığı kongresiyle, İttihatçı iktidarın sona erdiği 1918 yılına kadar yaşananlara zemin ve sebep olmuştur.

İ.T.C. kongreleri; parti doktrininin açıklanması, değişen konjonktür karşısında geliştirilecek ve değiştirilecek siyasetlerin yer aldığı programların tespiti, örgüt içi ve dış muhalefetin değerlendirilmesi, dengelenmesi ve-veya minimize edilmesi gibi temel görevleri yerine getirmekle beraber aynı zamanda İttihatçı yapının zihinsel ve örgütsel evrimini de yansıtmaktadır. İttihatçıların iktidarda olduğu yıllar içerisinde kongrelerde yapılan müzakere ve değerlendirmeler ile alınan kararlar hükümet kararları olarak Osmanlı Devleti’nin siyasi, iktisadi, askeri, fikri, kültürel, sosyal ve toplumsal yapısının şekillenmesini belirlemiştir.

İ.T.C.’nin meşrutiyetin ilanından sonra dokuz (1908-1909-1910-1911-1912-1913-1916-1917-1918) kongresi olmuştur.

1908 (1324) kongresi, cemiyetin meşrutiyetten sonraki ilk kongresidir. Selanik’te toplanmıştır. Kongrede; Abdülhamid’in Kanun-i Esasi’ye bağlı kalması koşuluyla mevcudiyetinin devamı, Meclis-i Mebusan’a seçimle giren İttihatçı mebusların fırka çatısı altında çalışmaları, ordu ile ilişkilerin bir talimat ile düzenlenmesine karar verilerek 13 maddelik bir belge yayınlanmış ve 21 maddelik bir siyasi program kabul edilmiştir.

---

³⁴ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt III., s. 8-9.

Siyasi program özellikle Kanun-i Esasi'de yapılması gerekli ekler ve değişiklikleri kapsamıştır; ‘‘servet şartı olmaksızın 20 yaşındaki her erkeğe seçme hakkı tanınması, kamu hürriyetlerinin kabulü, mebuslara kanun teklif etme hakkı, kanun önünde eşitlik gereği gayrimüslimlerin de askere alınmaları, tüm okullar üzerinde devlet denetimi sağlanması’’ gibi 1908 kongresinde görüşülüp kabul edilen konular, uygulanma imkânı bulamamıştır.³⁵

İttihat ve Terakki'nin ikinci kongresi, ‘‘31 Mart Olayı’’ (13 Nisan 1909) sonrasında cemiyetin gücünü topladığı ve iyiden iyiye iktidara yerleştiği bir ortamda, Ekim 1909'da (1325) Selanik'te toplanmıştır.

Meclis-i Mebusan'ın açılmasından sonra kendisini gün geçtikçe daha belirgin bir şekilde hissettiren ‘‘cemiyet-fırka’’ ikilemi, kongrenin en önemli gündem maddesidir. Kongrede, cemiyet fırkaya göre daha güçlü kılınmış, fırka ise cemiyetin Meclis-i Mebusan'daki grubu olarak tanımlanmıştır. Fırka siyasi işlerle uğraşırken, cemiyet; eğitim, sosyal ve kültürel alanlarda da çalışacaktır. Bu kongreyle, İ.T.C. gizlilikten kurtulmuş ve cemiyetin 9 Ağustos 1909 Cemiyetler Kanunu'na göre çalışmasına karar verilmiştir.³⁶

1909 kongresi, cüzi ölçüde *cemiyet-fırka* ikilemine çözüm getirmişse de *cemiyet-ordu* sorununa çözüm getirememiştir.³⁷ Bu belirsizlik ve çözümsüzlüğün neticesinde Mustafa Kemal gibi, askerinin siyasetle uğraşmamasını ısrarla isteyen ittihatçılar, kongreden sonra İttihat ve Terakki'den ayrılmışlardır.³⁸

Kongre sonucunda, hükümet ve İttihat ve Terakki arasındaki ilişkilerde bir rahatlama olmuş, Cavit ile Talat Beylerin ve Hallaçyan Efendi'nin hükümete girmeleri sonucu, İttihatçılar siyasetteki yerlerini iyice sağlamlaştırmıştır.³⁹

1910 (1326) kongresi; güçlenen muhalefet, temmuz ayında çıkartılan *Cemiyet-i Hafiyeh* söylentileri, Arnavutluk ve Balkanlarda yaşanan büyük sorunların gölgesinde Ekim ayında toplanmıştır.⁴⁰

---

³⁵ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt III., s.27-29.

³⁶ Gürel, **a.g.e.**, s.32-33.

³⁷ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt III., s.230.

³⁸ Gürel, **a.e.**, s.33.

³⁹ **A.e.**, s.34.

⁴⁰ **A.e.**, s.35.

Yayınlanan beyannamede; *cemiyet-fırka* ilişkisi, maarif ve sosyal sorunlar ele alınmış, ‘‘İttihat ve Terakki’’ adını taşıyan okul sayısının artırılması kararlaştırılmıştır.

Kongre Beyannamesinde yer alan ilginç bir husus da ‘‘*Millet-i Osmaniye*’’ den bahsedilmesidir. Bir yıl sonraki kongrede, *Türkçülük* akımının öncülüğünü yapacak olan cemiyetin bir yıl önceki tutumu dikkat çekicidir.⁴¹

1911 (1327) kongresi, İttihat ve Terakki’nin dördüncü kongresi olarak Eylül ayında Selanik’te toplanmıştır. Trablusgarp ve özellikle Balkanlarda yaşanan hezimetler, güçlenen muhalefetle birlikte tırmanan sorunlar ve İttihat ve Terakki içinde yaşanan *Hizb-i Cedit* (yeni grup-sağ uç)* krizi sonucu kongre oldukça gergin bir havada geçmiştir.⁴²

1911 kongresinde, İttihat ve Terakki’nin siyasal programında ilk kez görülen meseleler ortaya çıkmıştır. Kongrenin yayınladığı ‘‘*Mukarrerat*’’ (kararlar), program ve nizamname değişikliğini gösteren belgelerin yanı sıra, Maarif Nazırı Emrullah Efendinin ‘‘*İzahnamesi*’’ oldukça önemlidir. Birçok ilklerin olduğu kongrede; ‘‘*Kapitülasyonların kaldırılması, tüm vergileri kapsayacak reformlar içerisinde temettü vergisinin yabancılara da uygulanması, topraksız köylü sorunu, mülkiyet hakkının köylüye zarar vermeyecek şekilde ayarlanması, tarım ve kredi ile ilgili iyileştirmeler ile maarif alanında ‘‘Encümen-i Daniş’’ adıyla bir akademi kurulması*’’, 1911 kongresinin önemli kararlarıdır.⁴³ Kongre sonunda cemiyet sert bir bildiri yayınlamış ve muhaliflerin (*Hizb-i Cedit*) bir kısmı Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na geçmiştir.⁴⁴

1912 (1328) kongresi Selanik dışında toplanan ilk kongredir. Kongre, 20-29 Ağustos 1912 tarihlerinde İstanbul Nuruosmaniye Kulübü’nde yapılmıştır. Kongrenin, Selanik dışına ilk defa çıkılmış olmasının dışında birçok özelliği vardır. Öncelikle kongre, İttihat ve Terakki’nin 1912 seçimlerinde (sopalı seçimler) elde ettiği oy oranıyla meclis çoğunluğunu elde etmesine rağmen bu sonuçlar muhalefet tarafından ‘‘*gayrimeşru*’’ olarak değerlendirilerek, meclisin fesih edildiği⁴⁵ ve

⁴¹ Tunaya, **a.e.**, s.230.

* Tunaya, **a.g.e.**, Cilt III., s.215. (Terakkiperveran Fırkası-sol uç, bkz.: **a.g.e.**, s.218.)

⁴² Gürel, **a.g.e.**, s.35.

⁴³ Tunaya, **a.e.**, s.231.

⁴⁴ **A.e.**, s.232-231.

⁴⁵ Gürel, **a.e.**, s.37.

Halaskâr Hareketi'nin baskısı altında iktidarı bırakarak muhalefete geçtiği sırada toplanmıştır. Ayrıca 1912 kongresi, İttihat ve Terakki içindeki Talat Bey (sivil kanat)-Enver Bey (askeri kanat) bölünmüşlüğü'nün belirginleştiği ve çatıştığı bir kongre olmuştur.⁴⁶

Gazi Muhtar Paşa kabinesinde destek bulan "eski" muhaliflerin ve hükümetin, ağır hücumları ve baskıları altında sürdürülen kongre sonunda; Hüseyin Cahit, Talat ve Orhan Beyler tutuklanıp, halkın arasından konvoy halinde geçirilerek önce Bekirağa Bölüğü'ne sonra da Umumi hapishaneye götürülmüş ve Tanin gazetesi kapatılmıştır.⁴⁷ Kongre biterken, Milli Meşrutiyet Fırkası kurulması ve Arabacılar grevi* gibi iki önemli olay meydana gelmiştir.⁴⁸

İttihat ve Terakki'nin altıncı ve en önemli kongresi 1913 (1329) yılında İstanbul'da toplanmıştır. İttihat ve Terakki için önemli bir dönüm noktasını temsil eden kongre; Bab-ı Ali Baskını'yla ülke yönetimini ele geçiren ittihatçıları *tam iktidar* dönemine taşıyan yolda, cemiyetten fırkaya geçişin doruk noktası olmuştur.⁴⁹

1913 Kongresi, Balkan Harbi'nin felaketli günlerinde; payitahtın tehlikeye düştüğü, Makedonya ve Selanik'in kaybedildiği, hasbelkader Edirne'nin geri alınabilmesinin zafer gibi sunulduğu bir ortamda toplanmıştır. Trablusgarp ve Balkan savaşlarında şekillenen *milliyetçi* akımın etkisi 1913 kongresini ve kongre programını etkilemiştir. *Antiemperyalizm*, siyasal olduğu kadar ekonomik bir karakter kazanmıştır. Programda ilk olarak *vatan* ve *iktisadi milli* terimleri kullanılmıştır.⁵⁰ Bu kongrenin en önemli özelliği, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendisini ilk kez ve açıkça bir siyasi parti (fırka-i siyasiye) olarak ilan etmesidir.⁵¹

⁴⁶ Tunaya, a.e., s.232-233.

⁴⁷ Tunaya, a.g.e., Cilt III., s.233-234.

* Arabacılar grevi, 29 Eylül 1912'de Arabacılar Esnafı Cemiyeti tarafından organize edilmiştir. (Bkz.: Kemal Yakut, 'Arabacılar Grevi-1912', **Kebikeç Dergisi**, sayı 5, 1997, s.163-166.)

⁴⁸ Tunaya, a.e., s.234.

⁴⁹ Gürel, a.g.e., s.38.

⁵⁰ Tunaya, a.e., s.235.

⁵¹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt I., Hürriyet Vakfı Yayınları, 1984, s.106. (Bkz.: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Siyasi Programı).

Kongrede fırkanın takip edeceği politik çerçeveyi; siyasal, ekonomik, idari ve eğitim olmak üzere dört ana başlık altında toplayan bir program hazırlanmıştır.⁵² 1913 kongresiyle İttihat ve Terakki örgütü daha kesin çizgiler kazanmıştır. Başlarda cemiyete sadece kişiler üye olabiliyorken, kongrede alınan kararlar gazete, zümre ve tüzel kişilerin de cemiyete üye olabilmelerinin önü açılmıştır. İttihat ve Terakki bu kararlar, kendiliğinden ya da kendilerinin kurduğu kültür, yardım ve *paramiliter* (M.M.C. dahil) dernekleri de çatısı altında toplama olanağı kazanmıştır.⁵³

Kongrede okunan rapordan çıkartılabilecek en önemli sonuç, İttihat ve Terakki'nin 1913 kongresiyle *Osmanlıcı* (İttihad-ı Anâsırcı) ve *liberal* olmaktan çıkıp, *Türkçü* (milliyetçi) ve *devletçi* bir tutuma girmiş olmasıdır.⁵⁴

1916 (1332) kongresi, Harbi Umumi ortasında, iktidarda tek başına kalmış olan İttihat ve Terakki'nin, kamuoyuna hesap verme ihtiyacına dayanmıştır.⁵⁵ Üç yıllık bir aradan sonra toplanan kongrede, 1913-1916 yılları arasında kongre toplanamamasının gerekçelerini açıklayan bir rapor okunmuştur. 1914 (1330) kongresinin savaş hazırlığı, 1915 (1331) kongresinin ise I. Dünya Savaşı sebebiyle toplanamadığı vurgulanmıştır. Kongrede okunan rapor, bir partiye ait olmaktan çok bir hükümet programı niteliği taşımaktadır.⁵⁶

Raporda ilk kez, Berlin Antlaşmasından (13 Temmuz 1878) 1916 yılına değin gelişmeler incelenmiş, Umumi Harb'e giriş nedenleri ve ayrıntılı olarak Ermeni "tehciri" ile Suriye ve Hicaz olayları üzerinde durulmuştur. Ayrıca kongrede lâyikliğe doğru temelli bir adım atılmış, Şeyhülislamlık (Meşihat-ı İslamiye) örgütünün düzenlenerek yargı yetkisinin elinden alınması ve medreselerin ıslahı, tüm mahkemelerin Adliye Nezareti'ne, tüm okulların da Maarif Nezareti'ne bağlanması kararlaştırılmıştır.⁵⁷

1917 (1333) kongresi, 22 Ocak 1917'de sadrazamlığa gelen Talat Paşa'nın⁵⁸ başkanlığında toplanmış⁵⁹ ve bu kongreyle İttihat ve Terakki, artık iktidar defterini kapatmak üzeredir.⁶⁰

---

⁵² Gürel, a.e., s.38.

⁵³ Tunaya, a.g.e., Cilt III., s.236.

⁵⁴ Tunaya, a.g.e., Cilt III., s.237.

⁵⁵ A.e., s.236.

⁵⁶ A.e., s.237.

⁵⁷ A.e., s.237-238.

⁵⁸ Gürel, a.g.e., s.41.

Kongrede yayınlanan siyasi program; lâyük, milliyetçi ve sosyoekonomik yenilikleri öngörmüş ve ayrıca hukuk alanında, özellikle aile hukukunda (evlilik, boşanma) köklü bir lâyükleşmeye yönelmiştir.⁶¹

1918 (1334) kongresi, İttihat ve Terakki'nin son kongresi olarak 01 Kasım 1918 günü İstanbul'daki merkez binasında toplanmıştır. Talat Paşa'nın riyaseti altında toplanan kongreye Enver ve Cemal Paşalar katılmamıştır.⁶² Talat Paşa yaptığı kapanış konuşmasında “*Cemiyetin bundan böyle alacağı şekli, kabul edeceği hareket tarzını ve kendisine esas kabul edeceği programı kongre belirleyecektir.*”⁶³ diyerek esasen cemiyetin kapanışını üstü kapalı ilan etmiştir.

İttihat ve Terakki'nin bu son kongresinde, Talat, Enver ve Cemal Paşaların yer almadığı oylama ile (4 Kasım 1918) İttihat ve Terakki Fırkası fesih edilerek, yerine Teceddüd Fırkası'nın kurulmasına karar verilmiş, İttihat ve Terakki'nin varidattan ve teberüattan oluşan yirmi beş bin kûsur lira mevcudu ile cemiyetin bütün emlak ve emvali (mallar) yeni kurulan Teceddüd Fırkası'nın tasarrufuna bırakılmıştır.⁶⁴

Son olarak, İttihat ve Terakki gibi büyük ve köklü bir örgütün, varlığını ve etkisini uzunca bir müddet devam ettirebilmesinin ruhunu oluşturan, “*İttihatçılık Şiarı*” (ruhu) ve bu ruhla oluşturulan “*Gençlik Örgütleri*” ve “*Kulüpler*” incelenerek kısım bitirilecektir.

“*İttihatçılık Şiarı*” (ruhu), sosyal sınıf bilinci oluşturmamış fakat kitleleri eyleme geçirebilen politik ve askeri bir güçtür. İttihatçılık ise *komitacılık-partizanlık* karışımı bir olgudur.⁶⁵

İttihatçılık Şiarına (ruhuna) sahip olanlar arasından ve hayatlarını cemiyet adına feda etmeye hazır subaylardan oluşan “*fedai zabitan grubu*”, tehlikeli görevler ve özellikle siyasi cinayetler için kullandığı “*Özel Fedai Birlikleri*”dir.⁶⁶ Bu grubun

---

⁵⁹ Tunaya, a.e., s.238.

⁶⁰ A.e., s.240.

⁶¹ A.e., s.238.

⁶² Gürel, a.g.e., s.42. (1/2 Kasım 1918 gecesi Talat, Enver ve Cemal Paşalar ile Beyrut Valisi Azmi, eski polis müdürü Bedri, Dr. Nazım, Bahaettin Şakir ve Cemal Azmi Beyler bir Alman denizaltısıyla ülkeyi terk etmişlerdir. Bkz.: Gürel, a.e., s.43.)

⁶³ A.e., s.43.

⁶⁴ a.y.

⁶⁵ Tunaya, a.e., s.10. (*İttihatçılık şiarı*, daha geniş bilgi için bkz.: Gürel, a.e., s.49-51.)

⁶⁶ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, 2015, İstanbul., s.87.

en bilinen büyük eylemi, I. Dünya Harbi'nin başladığı yıllarda iyice belirginleşecek olan İttihat ve Terakki içerisindeki *asker-sivil* çekişmesinde belirleyici rol oynamaları ve Enver Beyi destekleyerek Harbiye Nezareti'ne taşınmalarıdır.⁶⁷

İttihat ve Terakki, II. Meşrutiyet'in kaos günlerinde, tek parti olma yolundaki çabalar ve ard arda gelen savaflara (topyekûn savaş stratejisi gereği) toplumun her kesimini örgütlüyorken gençleri de bu örgütlenmenin (zaruretin) bir parçası olarak görmüştür. İttihatçıların genç yapılanmalarının ve kulüplerin dönem şartları içerisinde kurucusu oldukları M.M.C. dahil yarı resmi cemiyetlerle yürütmüş oldukları ortak faaliyetlere çalışmanın ikinci bölümünde değinilmiştir.

İttihat ve Terakki'nin gençlere yönelik çalışmaları; "Keşşaf Ocakları", "Türk Gücü Cemiyeti", "Osmanlı Güç Dernekleri" ve "Genç Dernekleri"⁶⁸ isimleriyle, öğrenci olan ve olmayan gençleri hem *keşşaflığa* (izciliğe) hem de askerliğe hazırlamak amacıyla kurulan dernekleri kapsamaktadır.⁶⁹

"Keşşaf Ocakları", tarihsel olarak *Boer Savaşları** ertesinde gençliğin seferber edilmesiyle başlamıştır. Baden-Powell'in** *Boy Scout* adını verdiği izcilik örgütü, büyük yankı uyandırmış ve kısa sürede İngiltere'den başlayarak Avrupa'nın diğer ülkelerine sıçramıştır. Ragıp Nureddin'in 1910 yılında *Say ve Tetebbu* dergisinde yayınlanan yazılarıyla *izcilik* ya da o günkü adıyla *keşşaflık* Osmanlı kamuoyunun gündemine taşınmıştır.⁷⁰

İlk olarak 1910 yılında Saint Benoit ve Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde kurulan oymaklar kısa bir sürede İstanbul ve Üsküdar sultanilerinde, ardından Vefa, Kadıköy ve Nişantaşı idadilerinde oluşturulan oymaklarla yaygınlaşarak ilk örgütlü yapılar oluşturulmuştur. İlk dönem *keşşaflık* faaliyetleri; İngiliz ekolüne göre yapılandırılan, doğaları gereği yerel ve milli nitelikler taşımayan, daha çok beden terbiyesine yönelik olan ve doğa kulübü izlenimi veren niteliktedir.⁷¹ 1913 yılında

⁶⁷ Gürel, **a.g.e.**, s.52.

⁶⁸ Gürel, **a.g.e.**, s.81.

⁶⁹ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt III., s.295. (Tunaya, bahsedilen amaç doğrultusunda üç dernek kurulduğunu belirtiyor; Türk Gücü Cemiyeti, Osmanlı Güç Dernekleri ve Genç Dernekleri. Bkz.: **a.e.**, s.295.)

* Güney Afrika Savaşı, İngiliz-Boer Savaşı olarak bilinir (11 Ekim 1889-31 Mayıs 1902).

** İzciliğin kurucusu sayılan İngiliz, Gilwell Lordu Robert Stephonson Smyth Baden-Powell.

⁷⁰ Gürel, **a.e.**, s.81-82.

⁷¹ **A.e.**, s.82.

İngilizceden tercüme edilerek yayınlanan *Keşşaflık Kanunu*'yla, keşşaflığın tanımı ve özellikleri belirtilmiştir.⁷²

Keşşaflığın ülke çapında örgütlenmesi, 1913'te İstanbul'da kurulan Türk Gücü Cemiyeti ile gerçekleşmiştir.⁷³ Türk Gücü'nün kuruluş nedenleri umumi nizamla açıklanmıştır; bir spor ve izcilik (beden terbiyesi ve sağlık) kuruluşu olan cemiyet, "*Türk gibi güçlü*" atasözüne –beden eğitimi yoluyla- yeniden geçerlik kazandırmayı amaçlamıştır. Türk Gücü; "*Terbiye-i Bedeniye'den maksat, sağlam ve aynı zamanda kahraman bir nesil vücuda getirmek ve mübarek, muazzez, ulu milletimizin varlığını müdafaa etmek ve düşmana saldırmaktır.*" amacıyla ve "*Türk'ün gücü her yere yeter*" şiarı ve "*paramiliter*" bir anlayışla kurulmuştur.⁷⁴ Türk Gücü Cemiyeti, seferberlik şartları gereği 1914 yılı içerisinde Harbiye Nezareti'ne bağlanmış, "*Başbuğ*" unvanı ile Enver Paşa'nın riyasetinde 27 Mayıs 1914 tarihinde ise Osmanlı Güç Dernekleri ismi altında yeniden yapılandırılmıştır. Cemiyetin yönetici kadrosunda Ziya Gökalp'te bulunmaktadır. Cemiyet mensubu gençlere nezaret (Harbiye) elemanlarının gözetiminde gerçek silah ve mermi ile talim yaptırılmıştır.⁷⁵

Osmanlı Güç Dernekleri için Türkiye'ye davet edilen Belçika İzçiler Birliği Başkanı M. Parfite "*Kalgay*" (izci kumandanı) unvanıyla çalışarak kurslar açmıştır. Bu kurslarda başarılı olanlara *Oymak Beyi* unvanı verilmiştir. Güç Dernekleri, tüm resmi okullarla, medreselerde ve resmi müesseselerde zorunlu olarak kurulacaktı.⁷⁶ Parfite'in göreve başlaması ile birlikte keşşaflık büyük bir değişime uğramış, milli ve yerel bir nitelik kazanarak kurumsallaşmıştır. Değişim ilk etapta, *keşşaf* kavramını yerini *izci* kavramına bırakmasıyla yaşanmıştır.⁷⁷

Umumi Harb öncesi kurulan Güç Dernekleri, seferberlik ve savaş koşullarının ağır etkisi altında beklentileri karşılayamamış ve 1916 yılında feshedilerek yerlerine daha kapsamlı, yaygın, etkin olması planlanan Alman modelinden esinlenen Genç Dernekleri kurulmuştur.⁷⁸ Alman Genç Dernekleri (Kaiserlich Deutsche Jugendwehr)

---

⁷² A.e., s.82-83.

⁷³ A.e., s.83.

⁷⁴ Tunaya, a.g.e., Cilt III., s.296.

⁷⁵ Gürel, a.g.e., s.86.

⁷⁶ Tunaya, a.e., s.297.

⁷⁷ Gürel, a.e., s.86.

⁷⁸ A.e., s.90.

örgütlenmesinden esinlenerek oluşturulan Genç Dernekleri, 4 Nisan 1332 (17 Nisan 1916) tarihinde İstanbul'da kurulmuştur.⁷⁹

Enver Paşa tarafından miralay rütbesiyle Osmanlı Genç Dernekleri Umumi Müfettişi olarak Almanya'dan Goltz Paşa'nın yetiştirdiği Von Hoff, yardımcılığına ise Mekâtib-i Umumi'ye Genç Dernekleri Müfettişi göreviyle Selim Sırrı (Tarcan) Bey getirilmiştir.⁸⁰ Selim Sırrı Beyin girişimleriyle “*Dağ başını duman almış*” marşı resmi olarak dernek marşı olmuştur.⁸¹

Daha geniş bir genç kitlesini, askeri bir örgüt ve disiplin altında toplamak amacıyla kurulan Genç Dernekleri, Nisan ayının ilk günlerinden itibaren 12 yaşından askerliğe celb edecek yaşa kadar, en küçük köyden en büyük kente, öğrenci olsun olmasın, ne kadar erkek çocuk ve genç varsa tümü örgüt içinde “Gürbüz Dernekleri” ve “Dinç Dernekleri” adı altında yaş temeline dayalı kategorik bir ayrıştırma ile örgütlemiştir.⁸²

“Gürbüz yapılanması” 12-17 yaş grubunda, ilk ve orta dereceli okul çağındaki okullu-okulsuz gençleri daha uzun vadeli beden terbiyesi ve militarist zihniyet içerisinde eğitmek, “Dinç yapılanması” ile ise 17 yaş ve üzeri gençler, savaş koşullarının ivedi ihtiyaçları göz önüne alınarak doğrudan askere hazırlamak maksadıyla eğitim altına alınmıştır.⁸³ Genç Dernekleri, önceki kuruluşlardan farklı olarak İttihat ve Terakki'nin kurduğu bir milis örgütü olmuştur.⁸⁴

Genç Dernekleri, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yenik düşüşü sonucunda, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birlikte tarihe karışmıştır.⁸⁵

İttihat ve Terakki'nin bir tür “*Ocak*” örgütleri olarak kurulan kulüplerle ilgili hükümler ilk kez 1913 tüzüğünde yer almıştır. Buna göre her belediye bölgesinde bir kulüp (lokâl) bulunacak ve bu kulüp heyet-i idare kanalıyla yönetilecektir.⁸⁶ Kulüp, konferanslar ve heyet-i merkeziyece yapılacak toplantılar için kullanılacaktır. Ayrıca

---

⁷⁹ A.e., s.91.

⁸⁰ Tunaya, a.g.e., Cilt III., s.298.

⁸¹ Tunaya, a.g.e., Cilt I., s.459.

⁸² Gürel, a.g.e., s.93.

⁸³ A.e., s.94.

⁸⁴ Tunaya, a.g.e., Cilt III., s.299.

⁸⁵ Gürel, a.e., s.96.

⁸⁶ A.e., s.47.

büyük şehirlerde esnaf ve amale kulüpleri açılacak⁸⁷ ve bölgenin toplumsal hassasiyetleri gözetilerek halka açık olacaktır.

1906'dan 1918'e kadar iktidarda kaldıkları süre içerisinde, Osmanlı Devleti'nin tarihine ve kaderine zihniyet ve örgüt olarak damga vurmuş olan İttihat ve Terakki, 1918 kongresiyle tarihe karışmış fakat yaptıkları ve yapamadıklarıyla, başarı ve başarısızlıklarıyla, ideolojisi ve pratiğiyle sonraki kuşakları etkilemiş ve günümüze değin etkilemeye ve tartışılmaya devam edegelmiştir.

1.2. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kurulduğu Dönemin Genel Bir Değerlendirilmesi

19.yüzyılda Osmanlı imparatorluğu; aydınlanma sürecini yaşayamamış, sanayi devrimini kaçırmış, kamusal ve toplumsal alanlarda çağın gereklilik ve yeniliklerini gerçekleştirememiştir. Balkanlar, Ege Adaları, Akdeniz ve Adriyatik, Kuzey Afrika, Basra Körfezi ve Yemen, Kafkasya ve Rusya'ya uzanan üç kıtadaki topraklarında yaşadığı isyanlar, ayaklanmalar, iç karışıklıklar ve dış saldırılar ile savaşlar sonucunda kaynaklarını tüketmiş, idari, siyasi, askeri ve toplumsal birlik ve beraberliği kaybetmiş ve ön alamadığı dağılma sürecini yaşamaktaydı.

19.yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında dünya, Avrupada yükselen milliyetçilik duyguları ve sınırlı yaşam alanları içerisindeki zorluklarla mücadele etmekteydi. Emperyalist devletlerin, sınırlı yaşam alanları içerisindeki kıt kaynaklarla varlıklarını büyüyerek devam ettirmeleri imkânsızdı. Bu devletler, imkânsızlığı aşmanın yolunu Uzak ve Yakındoğu'ya açılarak, yeni hammadde ve pazarlar bulmak ve yaratmakta görüyorlardı.

1853-1856 Osmanlı-Rus Savaşı Osmanlı lehine sonuçlanmış ve 30 Mart 1856'da Paris Antlaşması imzalanarak Rusların Balkanlara girmesi geciktirilmiş ise de, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) Osmanlının mağlubiyeti ile neticelenmiş ve 3 Mart 1878'de Rusya ile Ayastefanos (Yeşilköy) antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma Rusları Balkanlarda tek güç haline getirmiştir.

Bu durumdan rahatsız olan Avrupa devletleri, 13 Haziran 1878'de Almanya Şansölyesi Bismark'ın başkanlığında Berlin'de Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere,

⁸⁷ A.e., s.48. (Ayrıca, İttihat ve Terakki bünyesinde spor kulüpleri de açılacaktır. Bkz.: Gürel, a.y.)

Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın katılımıyla Berlin Konferansını toplamışlardır. Konferanstan sonra imzalanan 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması ile Osmanlının Balkanlardaki varlığı bir müddet daha (Balkan Savaşı'na kadar) devam etmiştir.

Uzakdoğu'daki yayılmacı politikaları doğrultusunda 1904-1905 yıllarında Japonya'ya karşı açtığı savaşı kaybeden Rusya, Yakındoğu'ya yönelmiştir. Osmanlı-Rus savaşlarının da sebebi olan, Rusya'nın sıcak denizlere, Akdeniz'e inme hayalini gerçekleştirebilmek için Karadenizi ve boğazları (İstanbul ve Çanakkale) kontrolü altına alması gerekiyordu. 8-9 Temmuz 1908 tarihinde, Tallinn'de Rus Çarı Nikola ile İngiltere kralı VII. Edward, Reval Görüşmesi'nde buluşmuşlardır. İkili görüşmelerde Makedonya ve Boğazlar meselesi ele alınmış ve Osmanlı Devleti'nin parçalanması konusunda iki devlet anlaşmıştır.⁸⁸

Osmanlı Devleti iç siyasetinde, 1908 yılında İttihatçı kadroların yönetimi ele geçirmesi sonucunda İkinci Meşrutiyet ilan edilmiş, 13 Nisan 1909'da (Rumi 31 Mart 1325) "31 Mart Olayı" diye bilinen ayaklanma Selanik'ten gelen Hareket Ordusu tarafından bastırılmış ve 33 yıllık Abdülhamit yönetimine son verilerek V. Mehmet (Sultan Reşâd) tahta geçirilmiştir. İttihatçılar, muhalifleri tasfiye ederek Hüseyin Hilmi Paşa kabinesini istifa ettirmiş ve yerine Tevfik Paşa kabinesini kurdurmuşlardır.

Osmanlı iç siyasetindeki karışıklıklar ve dış siyasetindeki belirsizliklerin sürdüğü bu dönemde, Almanya'nın Fas'tan Fransa lehine vazgeçmesi üzerine⁸⁹ deniz ötesi hayaller kuran İtalya 29 Eylül 1911'de Trablusgarp'a girmiştir.

Trablusgarp, Afrika'da Osmanlının elinde kalan son topraktır. İttihatçı subaylar Libya'nın İtalyanlarca işgali üzerine karşı cephe oluşturmak üzere Trablusgarp ve Bingazi'ye gitmişlerdir. Rumeli'de yaklaşmakta olan savaşın savunmasını hazırlaması gereken kurmay kadro, Afrika çöllerindedir.⁹⁰

Trablusgarp direnişinin devam ettiği dönemde, Sadrazam Said Paşa diplomatik arayışların ve temasın devamından yanaydı. İtalya dışındaki devletlerle

---

⁸⁸ Falih Rıfkı Atay, **Batış Yılları**, Bateş Atatürk Dizisi, Tunç Ofset Matbaacılık, İstanbul, 2000, s.25.

⁸⁹ **A.e.**, s.38.

⁹⁰ H. Yıldırım Ayanoğlu, **Göç, Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi**, Kum Saati Yayınları, 2001, s.44.

iyi ilişkiler içinde olmaya özen gösterildiği bir dönemde, savunma örgütlerinin düzenli asker biçimine sokulması gereğini vurguluyordu.⁹¹

Osmanlı Devleti'nin, Trablusgarp'ta İtalyanlar ile savaştığı dönemde peşi sıra Arnavutluk İsyanı ile Havran Olayları alevlenmiş, Yemen'de İmam Yahya Ayaklanması ve Suriye'de ayrılıkçı gelişmeler hız kazanmıştı.⁹²

Osmanlı Devleti ile İtalya Krallığı arasında 1911-1912 yılları arasında devam eden Trablusgarp Savaşı, I. Balkan Savaşı'nın patlak vermesi üzerine, 18 Ekim 1912'de Lozan'ın bir semti olan Uşi'de imzalanan anlaşma ile İtalya lehine sonuçlanmıştır. Uşi Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'da elinde kalan son toprak parçasını da kaybetmiştir.

19. asrın sonlarında ve 20. asrın başlarında Rusya ve Avrupalı büyükler Balkanlara sahip olma politikalarına kendi çıkarları doğrultusunda hız vermişlerdir. Emperyalist devletler yayılmacı politikaları ile kendilerine yeni yaşam alanları kazanmak için Osmanlının parçalanmasının plan ve anlaşmalarını yaparak dünyayı kana bulamayı göze alırlarken, istibdat yılları içinde yarını düşünen Türk vatansaverleri hep şu tatlı düşüncenin üzerinde duruyorlardı; *“Günün birinde hürriyete kavuşacağız. Bu sihirli ilaç her derde deva olacak. Bütün fenalıklar ortadan kalkacak, bütün bozuk işler bir hamlede düzelecek, ortalık cennete dönecek, Kırım Harbinde bize el uzatan, bizim kuvvetli ve zinde olmamızı, ileri gitmemizi isteyen İngiltere, istibdat ortadan kalkar kalkmaz, bizi tekrar bağrına basacak, Rus emperyalizmine karşı bize siper olacak...”*⁹³

Bu hülya içerisindeki Osmanlı kamuoyu ve yöneticileri, İngiltere'nin “Balkanlarda bir harp çıkmasına izin vermeyeceğiz” güvencesi ve telkinleriyle, Rumeli'de stratejik yerlerdeki eğitimli 67.000 askerini terhis etmiştir.⁹⁴ Gerçekte ise İngiltere, Fransa ve Rusya, Avusturya'nın Makedonya'yı nüfuz altına alarak Balkanlarda büyümesi yerine, Makedonya'nın Balkan devletlerince paylaşılmasını desteklemişlerdir.⁹⁵ Bu destek Balkan Savaşı'nın başlaması ve I. Dünya Savaşı'nın

⁹¹ İhsan Güneş, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler Programları ve Meclis'teki Yankıları (1908-1923)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008, s.192.

⁹² Güneş Dinç, **Mehmet Nail Bey'in Derlediği Kartpostallarla Balkan Savaşı (1912-1913)**, YKY, İstanbul, 2008, s.29.

⁹³ Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim I**, Haz. Erol Şadi Erdinç, 2. Baskı, Pera Yayınları, İstanbul, 1997, s.91.

⁹⁴ **A.e.**, s.219.

Bir kaynakta terhis edilen asker sayısı 150.000 olarak verilmektedir. (Bkz.: Ayanoglu, **a.g.e.**, s.49.)

Bir başka kaynakta ise rakam takriben 100.000 olarak verilmektedir. (Bkz.: Atay, **a.g.e.**, s.52.)

⁹⁵ Yalman, **a.e.**, s.46.

tetiklenmesi anlamına da gelmekteydi. Rusya'nın ise Balkanlarda Ortodoksların hamiliğini üstlenmesi, Slavları cesaretlendirmiş ve binlerce Rus gönüllünün, Sırp ve Bulgarların yanında savaşa girmesine zemin hazırlamıştır. 1878-1914 arasını kapsayan dönem, “*Balkanların emperyalizm ve kapitalizm çağı*” olarak anılmaktadır.⁹⁶

Emperyalist devletlerin çıkarları yanında Balkan devletlerinin bağımsızlık ve büyüme isteğinin altında yatan sebep; milliyetçi ideoloji ile bağımsızlık elde etmek olduğu kadar demografik ve ekonomiktir. “*Toprak açlığı olarak ifade edilen demografik büyüme, 1880-1910 yılları arasında Romenleri 4.6 milyondan 7 milyona, Bulgarları 2.8 milyondan 4.3 milyona, Sırpı ise 1.7 milyondan 2.9 milyona yükseltmiştir. Doğal olarak bu artan nüfusa yetecek toprak lazımdı. Bu da ancak işgallerle gerçekleşebilirdi.*”⁹⁷

Esasen bu toprak açlığı olgusu, tüm emperyal devletlerin ve özellikle Almanya'nın hem Cihan Harbi hem de II. Dünya Savaşı'nın müsebbibi olmasının ana sebebidir. Yaşam alanlarının genişletilmesi gereği ve buna uygun politikalar emperyalist yayılcılığın en önemli sebeplerinden olmuştur.

1912 yılı, “*Balkanlar Balkan Devletlerindedir*” politikasıyla özetleniyordu.⁹⁸ Emperyal destekli bu yeni politika sonucunda, 8 Ekim 1912'de Karadağ Prenslığı Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır. Ardından 18 Ekim'de, Balkan Birliği'nin öncüsü konumundaki Bulgaristan ile Sırbistan ve 19 Ekim'de de Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederek I. Balkan Savaşı'nı başlatmış oldular.

Savaşın devam ettiği günlerde İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri, kötü gidişten ve cephelerde alınan mağlubiyetlerden sorumlu tuttıkları hükümete karşı, 23 Ocak 1913 günü başını Enver ve Talat Beylerin çektiği İttihatçı grup tarafından, Bâb-ı Âli Baskını'nı gerçekleştirmiş, Harbiye Nazırı Nazım Paşa öldürülmüş, Sadrazam Kâmil Paşa zorla istifa ettirilerek sadrazamlığa Mahmut Şevket Paşa getirilmiştir.

Bu hükümet değişikliği de kötü gidişatı durduramamış ve yaklaşık 8 ay süren savaş, 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması ile sona ermiştir. Antlaşma ile Edirne Bulgaristan'a, Selanik ve güney Makedonya ile Girit Yunanistan'a, orta ve

---

⁹⁶ Dinç, a.g.e., s.17.

⁹⁷ Yalman, a.g.e., s.47- 48.

⁹⁸ Dinç, a.g.e., s.43.

kuzey Makedonya ise Sırbistan'a bırakılmış, Midye-Enez hattı Osmanlı Devleti'nin batı sınırı olmuştur. Ege adalarının geleceği ise büyük devletlere teslim edilmiştir.

Kuzey Afrika'daki son toprağını Trablusgarp Savaşı ile kaybeden Osmanlı Devleti, Edirne'nin düşmesiyle Balkanlardaki egemenliğini ve son toprağını da yitirmiş oluyordu.

Londra Antlaşmasının sonuçları Balkan Birliği'ni oluşturan devletleri memnun etmemişti. Paylaşımın adil olmadığını düşünüyorlardı. Antlaşmadan en karlı çıktığı düşünülen Bulgaristan'a karşı haksızlığa uğradıklarını düşünen Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'la beraber ilkinde katılmayan Romanya, 16 Haziran 1913'te II. Balkan Savaşı'nı başlatmışlardır. Bu durumu fırsat gören Osmanlı Devleti, 21 Temmuz 1913'te Enver Paşa komutasındaki ordusuyla Edirne ve Kırklareli'ni geri almıştır. II. Balkan Savaşı Romanya, Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ arasında 10 Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşması ile sona ermiştir. 29 Eylül 1913'te Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan İstanbul Antlaşması ile Edirne ve Kırklareli Osmanlı'da, Kavala ve Dedeağaç ise Bulgaristan'da kalmıştır.

Balkan Harbi sonunda artık Osmanlılık düşüncesi son bulmuştu. Rumeli'deki savaşın ve mezalimlerin halkın vicdanında ve hafızasında derin yaralar ve acılar bırakması, Türk milliyetçiliğinin İ.T. iktidarında hızla yayılmasını sağlamıştır. Harb öncesi başlayan milliyetçi atılımlar (dernekler, yayınlar v.s.) harb sonrası, ulus yaratmaya doğru evrilmiştir.⁹⁹

Balkan Harbi esnasında ve sonunda yaşanan zafiyet, acziyet ve mağlubiyet ile beraber yeni bir milli dayanışma hamlesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

---

⁹⁹ Ayanoğlu, a.g.e., s.60.

1.3. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin İlk Öncü Kuruluşu Müstahfiz Cemiyeti

Balkan Savaşı ve Batı Trakya Hükümeti'nin sonraki döneme yansıyan fikri ve sosyal taşıyıcısı hatta İstiklal Savaşı'nın sihirli kavramları, şüphesiz *Kuva-yı Milliye* ve *Müdafaa-i Milliye Cemiyetidir*.¹⁰⁰

Bulgar istilası ve mezalimine karşı Serez halkının topyekûn mücadelesini öngörerek, 3 Kasım 1912'de kurulan Müstahfiz Teşkilatı, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin ilk öncüsüdür.¹⁰¹ Müstahfiz Cemiyeti, Balkan savaşlarıyla başlayan, Batı Trakya'da yenilgi ve toprak kayıplarıyla sonuçlanan sürece karşı Türk milletinin gösterdiği ilk tepki ve refleks olmuştur.

Müstahfiz Cemiyeti, Serez savunması için kurulmuştur. Her ne kadar kurucularının ittihatçı olmadığına dair farklı görüşler¹⁰² söz konusu olsa da kurucuları ittihatçılardır; Şerif Ali Haydar Bey (Âyan Azası), Hulusi Bey (Eski Nafia Nâzırı), İsmail Hakkı Bey (Siverek Mebusu), Celalettin Arif Bey (Dava Vekilleri Cemiyet Reisi), Ali Haydar Mithat Bey (Mithat Paşa'nın oğlu), Mustafa Hilmi Bey (Emekli Bahriye Miralayı).¹⁰³

Balkan yenilgisinin yerli halka karşı zulme dönüşmesi, Bulgar ordusunun Edirne'ye dayanmış olması zulmün Serez'de yapılanlarla sınırlı kalmayacağını göstermiştir. Topyekûn bir mücadele ve genel bir savunma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum, millet desteğinin alınarak İstanbul ve Anadolu'nun müdafası ve muhafazası için topluca uyanış ve direnişin başlamasına neden olmuştur.

Yukarıda sözü edilen topluca uyanış ve direnişin Kurtuluş Savaşı sonuna kadar bir bütün halinde devam ettiğini, kurtuluş ve kuruluş kadroları tarafından bu

¹⁰⁰ Tevfik Bıyıklıoğlu, "Trakya'da Milli Mücadele", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTK Yayınları, 1992, s.66.

¹⁰¹ İbrahim Şirin, "İki Hükümet Bir Teşkilat: Garb-i Trakya Hükümeti Muvakkatesi'nden Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti Muvakkate-i Milliyesi'ne", **History Studies**, Volume 6, Issue 2, 2014, s.125-142.

¹⁰² Tunaya, **a.g.e.**, Cilt III., s.294.

¹⁰³ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt III., s.294. (Şerif Ali Haydar Bey, 01 Şubat 1913'te kurulacak olan M.M.C.'nin ilk reisi olacaktır. (Bkz.: Nazım H. Polat, **Müdafaa-i Milliye Cemiyeti**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, Ankara, s.32.)

bütünlüğün on bir yıl boyunca adeta bir milli yemin gibi algılandığını söylemek mümkündür.¹⁰⁴

Esasen Balkan Savaşı'ndan itibaren vatan kaygısı duyan kadrolar açısından memleketin doğusu-batısı yoktur. Bu anlayış, M. Kemal'in "*Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır.*" sözlü emrine denk düşer ve uygundur. Bunda İttihatçı kadroların ve Teşkilat-ı Mahsusa' nın da rolü yadırganamaz.

1.4. İngiliz Gizli Servisi Raporlarına Göre Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kuruluş Sebepleri

Balkan Savaşı'nın sonlarında yayınlanmış İngiliz gizli servisinin Türkiye ile ilgili raporu,¹⁰⁵ o tarihte devam eden savaşın, Osmanlı milli hayatına etkisi ve özellikle halka yansımaları ve İstanbul'un durumu ile savaşa bakışı, bu belgeyi tez için önemli kılmaktadır. Bu istihbarat raporu, O dönem İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi Sir Lowther'in, İngiliz Dışişleri bakanı Sir Edward Grey'e gönderdiği rapordur.

Rapora göre, savaş esnasında İstanbul'a bağlanan iş ve ticaret yolu kesilmiştir. Fakat İstanbul bu durumdan tahmin edilenden daha az etkilenmiştir. Bunun en önemli sebebi ise, İstanbul'un hayli uzun ve geniş *hindterlandına* bağlı olmamasından ileri gelir ve ticaretin esasını, deniz nakliyatı ile şehrin etrafındaki doğal kaynaklara dayanması olarak gösterilmiştir.

Yine bu rapora göre, seferberlik çağrısı çoğunlukla halkta istekle karşılanmamıştır. Bunun sebebi ise, son yıllarda Osmanlı halkından askeri vazife için pek çok şeyin neredeyse aralıksız istenmiş olmasıdır. Raporda, düşmana karşı verilen savaşın (Balkan), bezmiş ve bıkmış halkın ancak en fakir tabakasında heyecan yarattığı vurgulanıyor. Yani kaynak millettir, fakir Anadolu insanıdır.

Bu durumun tespiti, devletin artık halktan direkt devlet eliyle herhangi bir şey talep etmesinin zorluğu ve bu ihtiyaçların kurulacak milli ve yarı resmi sivil toplum örgütleri eliyle yapılması zorunluluğunu doğurmakta ve doğrulamaktadır.

¹⁰⁴ 18 Ocak 1919'da kurulan Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti Muvakkate-i Milliyesi'nin kurucusu ve Reis-i Cumhuriyet olan Cihangiroğlu İbrahim, Anavatanın en doğusunda kurulan Kafkas Gönüllü Birliği ile Anadolu'nun en batısındaki Trakya'nın kurtuluşu için Teşkilat-ı Mahsusa adına savaşmıştır. Cihangiroğlu İbrahim, İttihat Terakki ve Müdafaa-i Milliye namına İran'da ve Balkanlarda da savaştığını ifade etmiştir. (Bkz.: Şirin, **a.g.m.**, s.125-142.)

¹⁰⁵ Turgut Işıksal, "Balkan Savaşının Sonlarında İngiliz Gizli Servisinin Türkiye İle İlgili Raporu", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTT Vakfı Yayınları, 2000, sayı 40, s.24-29.

Rapor; mecburi mükellefiyetler, basının durumu ve kısıtlanması ki, özellikle dışarıya yollanan telgraflar posta idaresinde sansür edildikten sonra sınırdaki diğer bir sansürden geçmektedir. Sistemin çok can sıkıcı ve bıktırıcı bir hal alması, iç güvenlik ve dış istihbarata karşı koyma adına anlaşılabilir bir durumdur ve tedbirdir. Ayrıca Anadolu insanının faydalanabileceği bir telsiz irtibatı ve telefonlar yoktur. Halk, kullanabileceği ulaşım ve haberleşme olanaklarından yoksundur. Anadolu'nun genelinde var olan bu durum, yaşanmakta olan Balkan ve yaklaşmakta olan Cihan ve Kurtuluş Savaşı dönemi ihtiyaç ve beklentileri göz önüne alınarak kurulacak olan M.M.C.'nin, yarı resmi yapısıyla posta idaresinden telefon, telgraf ve her türlü posta gönderiminden ücretsiz faydalanma talebine sebep oluşturduğunu düşündürmektedir.

Gene rapora göre; bütün olarak savaşın İstanbul'daki yaşantıya etkisi maddi olmaktan öte moral açısından olmuştur. Sir Lowther'a göre Türk halkı hislerini açıklayacak, açığa vuracak gösteriler yapmayı sevmiyor. Yani tepkisiz bir haldedir. Lowther'in bu tespiti de M.M.C.'nin halkın moralini yüksek tutarak, onları milli meselelere duyarlı, tepki veren, sağlam ve kararlı bir irade haline getirmek amacını doğrulamaktadır.

Lowther, rapor tarihine (25 Kasım 1912) ve raporda ifade edilen ilgili kısımına dayanarak, (17 Kasım 1912'ye denk gelen günleri kast ederek) tahminen cepheden kaçan askerler olduğunu düşündüğü; pejmürde kılıklı, perişan ve aç insanların, şehri (İstanbul'u) doldurduğunu söylüyor ve bu askerlerin tekrar cepheye sürülmesinin olanaksız olduğunu ve gitseler bile faydalı olamayacaklarını söylüyor. İslam ahalesinin yaralılara ve mültecilere elinden gelen her türlü yardımı yapacağını ve fakat her şeyde olduğu gibi bu işlerin organizasyonunda da büyük eksiklikler olacağını ve bunun sadece bir iyi niyet olduğunu söylüyor. Bu durumda M.M.C.'nin; cepheye asker sağlayarak bunların cephe ve cephe gerisindeki askeri ve insani ihtiyaçlarını karşılamak, cephede ve cephe gerisinde kuracağı hastanelerle tedavilerini gerçekleştirmek ve her türlü lojistiği temin etmek amacı ve çabası, Sir Lowther'in, iyi niyetli fakat organizasyondan yoksun tespitini ve esasen gerçeğini; planlı, verimli ve yürütülebilir, devam ettirilebilir ve sonuç alınabilir bir hale getirmesi açısından değerlendirilebilir.

Rapora göre ve bu minvalde son olarak söylenebilir ki, özellikle İstanbul'daki hem Müslümanların hem de gayri Müslimlerin (özellikle Pera bölgesi) ortak kaygısı ve korkusu, olası bozguna uğrayan ordunun şehre yönelmesi, hasta ve yaralı

askerlerle beraber şehre akan köylü muhacirlerin beraberlerinde İstanbul'a taşıyacağı kolera ve diğer bulaşıcı hastalıklardır. M.M.C.'nin kuruluş amacına uygun ve tüm bu riskleri karşılayabilecek ve savuşturabilecek sorumluluklar yüklenmesini ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile beraber yaptığı çalışmalar da bu çerçevede değerlendirilebilir.

Bir başka İngiliz gizli servisi raporuna göre, İngiliz büyükelçisi Lowther ile Dışişleri Bakanı Grey arasındaki yazışmalarda, "...Komite (İ.T.C.), Fransız komünistlerinin içinde özel bir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti örgütlemişti ve Trablusgarb Savaşı'nın başlarında olduğu gibi, şoven hisler uyandırmaya çalışıyordu." ¹⁰⁶ ifadeleri geçmektedir. Lowther, ittihatçıları Fransız sosyalistleri ve özellikle Paris komününün şekillendiği koşullarla özdeşleştirmektedir. Büyükelçinin M.M.C.'ni kuranların ittihatçı olması sebebiyle, cemiyeti Fransız komünistlerinin izinden giden bir teşekkül olarak ifade etmesini, Jön Türk Hareketi'ni başlatanların Fransa'da geçirdiği zamanı ve bu kadroların İ.T.C. ile olan ilişkilerini kastetmiş olmasını düşündürmekle beraber, cemiyetin ideolojisi ve teşkilat yapısını tam olarak yansıtmadığı söylenebilir.

Lowther, raporda ayrıca M.M.C.'ni, "Son Siper" çabası olarak değerlendirmektedir.¹⁰⁷ Zira söz konusu olan vatan ve milletin var veya yok olma mücadelesidir. Bu mücadelenin bir yabancı tarafından çeşitli şekillerde yaftalaması, kendi ülkesinde ve dünya kamuoyunda propagandaya yönelik bir söylem olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

20. yüzyıl, istihbarat servislerinin hızla gelişme gösterdiği bir yüzyıl olmuştur. I. Dünya Savaşı'nda muharip devletlerde yarım milyon insanın doğrudan doğruya istihbarat işlerinde kullanılması ve bunlardan elli binden fazlasının casus olma ihtimali¹⁰⁸ yüzyıl başında istihbarattaki gelişmelerin ve bunların sonuca etkilerinin ne boyuta ulaştığını göstermektedir. İstihbarat servisleri, savaşların gidişatı ve devletlerin kaderlerinin belirlenmesinde en belirgin ve belirleyici unsurlardan birisi olmuştur.

¹⁰⁶ M. Naim Turfan, **Türklerin Yükselişi-Siyaset: Askerler ve Osmanlının Çöküşü**, Alkım Yayınevi, 2003, s.417.

¹⁰⁷ Polat, a.g.e., s.38.

¹⁰⁸ Serdar Yurtsever, **Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri: Örnek Olay İncelemeleri (1919-1922)**, Atatürk, Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013, s.11.

Osmanlı ordusu, kurumun ıslahı ve askerinin eğitimi için yurt dışından gelen “*Askeri Uzman*” kisvesi altındaki subaylara sır kapılarını açmış ve bedelini, Cihan Harbi’nde çok ağır ödemiştir.¹⁰⁹

Önceleri İngiliz Savunma Bakanlığının Gizli İşler Servisinde çalışan, daha sonra Intelligence Servisi Uzmanı olan George Aston, ilk rütbe aldığı dönem İstanbul’daydı. “*Sürpriz*” isimli İngiliz yatı 1892 yılında İstanbul’a demirlediği zaman Amiral Tryon, genç subayın elini sıkımsı ve başarılar dilemişti. Aston’un görevi, Çanakkale Boğazı’nın ve Türk istihkâmlarının durumunu görmek ve Amiral Tyron’a rapor etmektir. Aston bu çalışmalar esnasında, anlaşılması zor bir aymazlıkla padişahın destek görmüştür. Padişah, Aston’un Karadeniz istihkâmlarını gezebilmesi için izin vermişti.¹¹⁰ Ne acıdır ki, o tarihlerde boğazda yapılan bu çalışma ve elde edilen istihbarat, muhtemelen İngilizlerin Cihan Harbi’nde Çanakkale’ye yaptıkları deniz ve kara harekâtının planlarını hazırlamalarına olanak sağlamıştı.

İngilizler, Osmanlı ordusuna hizmet ettiği zannedilen dönemde elde ettikleri stratejik bilgiler doğrultusunda oluşturdukları planlarla, Çanakkale’de nereye gidilmesi ve ne yapılması gerektiğini çok iyi biliyorlardı.¹¹¹

Yüzyıllar boyunca Türk’le sorunu olmuş, Türk’ün varlığını sorun olarak kabul etmiş batılı devletlerden, ordusunun ıslah ve yenileştirilmesini beklemek, ferasetsizlik ve basiretsizliktir. Batılı emperyalist devletlerin bu yardımsever yaklaşımının temelinde, kin ve emelleriyle beraber silah satışından elde edeceği kârlar ve istihbarat bilgilerinin olması ihtimali tarihi sonuçları ile kaçınılmazdır.

Batılı devletler yardım kisvesiyle gizledikleri faaliyetleri yürütüyorken, istihbarat jargonundaki tabiri ile “*İç Hulul*” (hedef ülkeden köstebek bulma) yöntemini de kullanmışlardır. Osmanlı coğrafyasında yaşayan gayrimüslimler bu yöntem için fazlasıyla kâfi gelmiştir. İstihbarat çalışmalarına danışmanlık yapması maksadıyla davet edilen Alman Uzman Von Der Goltz “*Türkiye’deki azınlıklar, Türklere düşman oldukları için, Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf devletleri kendi*

---

¹⁰⁹ A.e., s.41.

¹¹⁰ Ergun Hiçyılmaz, **Teşkilat-ı Mahsusa**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s.98, 99.

¹¹¹ Yurtsever, a.y.

tabanından casus kullanmaya lüzum görmediler. Zira Türkiye'deki Rum ve Yahudilerden gönüllü casus bulmak kolaydı.”¹¹² tespiti ile durumu raporlamıştı.

Batılı devletler Anadolu'da iç hulul metodunu kullanmakla yetinmeyip, çıkarlarının olduğu tüm Osmanlı coğrafyasında kendi yetiştirdikleri ajanlar vasıtası ile *espionaj* (casusluk) ve *kontrespionaj* (karşı casusluk) faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Bunların en bilinenleri Gertrude Bell, Lawrence ve Yüzbaşı Bennett'tır.

İngiliz İstihbarat Servisi yayınlarından biri olan “*Casusluk, Ululuk ve Yararlılığı*”¹¹³ kitabına göre, Robert Koleji'ndeki dönemin Amerikalı hocaları İngiliz Gizli Servisiyle ilişki içindedir. Kitapta bir Alman subayı, “*Türklerin iyi teşkilatçı olmadığını, hastanelerde ilaç kalmadığını, bataryaların mermisiz olduğunu*” İngiltere'ye bildiriyordu. Bu rapor, milli mücadele dönemine aittir. Fakat, diğer tüm milli cemiyetlerle beraber M.M.C.'nin kuruluş sebeplerinin ne oranda doğru ve yerinde olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

1.5. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kuruluş Gerekçeleri ve Kuruluşu

Osmanlı Devleti, Balkan Harbine zamansız ve hazırlıksız yakalanmıştır. Öngörüsüzlük ve tedbirsizlik, imparatorluğun Balkanlardaki varlığının son bulmasıyla neticelenmiştir. Bu durum genel idarede ve halkta büyük acılar yaratmıştır. Ne devlet ne de Türk milleti bu ihaneti, zulmü ve kayıpları hazmedememiştir.

Kazım Nami Duru, “*Balkan Harbindeki yenilginin ve kayıpların Türk milletini bir daha uyumamak üzere uyandırdığını*” söylemektedir.¹¹⁴ Balkan Savaşı'ndaki öngörüsüzlük ve tedbirsizliğin yanında ordu içerisindeki siyasi ayrılıklar, Türk milletini Avrupa'dan tamamen atmak isteyenlerin işini kolaylaştırıyordu. Bu durumun orduya, iç siyasete ve halka yansması ise yılgınlık,

---

¹¹² Yurtsever, a.g.e., s.42.

¹¹³ Hiçyılmaz, a.g.e., s.100.

¹¹⁴ Polat, a.g.e., s.12.

bezginlik, güvensizlik ve ümitsizlikti. Hasan Ali Yücel'in ifadesi ile "...Biz adam olmayız..."¹¹⁵ hissiyatı halkın genelinde hâkimdi.

Köprülüzade Mehmet Fuad'ın 11 Şubat 1913 tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinde yayınlanan makalesinde dile getirdikleri, o günün haleti ruhiyesini anlamak¹¹⁶ ve M.M.C. gibi bir teşekküle duyulan ihtiyacı ortaya koymak bakımından oldukça dikkat çekicidir; "...Bugün, hain ve kavi (güçlü) Garp aleminin tahkirat (aşağılama) ve tecavüzatına (saldırı) maruz bulunan bilumum İslam ve Türklerin en büyük vazifesi; milliyet fikrini, haysiyet ve intikam akidelerini (inanç) , sa'y (çalışma) ve kuvvetin lüzumuna iman ihtiyacı layıkıyla anlamak ve avam kitlesinin ruhuna onları aynı kuvvetle ilka etmektir (ortaya çıkarmak). Daimî ve kavi bir Müdafaa-i Milliye Teşkilatı muhafaza etmek, kavi ve zî-vakar (bağımsız ve ağırbaşlı) bir halde yaşamak istersek, milletin saadeti için her türlü fedakârlıklar yapılmalı, nifak (anlaşmazlık) ve tefrikayı (ikilik) kaldırmalıyız.

*Ey Müslümanlar, ey Türkler, vatan için, dinü millet için ölünceye kadar çalışın. Ve ezanlarınızı çan sesleriyle tahkir (aşağılama) ve tezyif (küçümseme) edenlerden İslam'ın intikamını alın!"*¹¹⁷

Milletin hissiyatı ve beklentileri doğrultusunda Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Balkan Harbi esnasında kurulmuştur. Devletin Balkan Savaşı'ndan çıkardığı dersler cemiyetin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Bu zorunlulukta, yaklaşan Cihan Harbine Osmanlı kamuoyunu tüm milli güç* unsurlarıyla beraber seferber etme çabalarının ancak örgütlü bir yapılanmayla sağlanabileceği gerçeği ortaya M.M.C.'ni çıkarmıştır.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, toplam milli gücü kendi döneminde birleştirme gayretidir ve topyekûn savaşın kazanılması için kurulmuştur. Cemiyetin faaliyete geçmesinin ve faaliyetlerinden çıkan sonuç; bu topyekûn harbe Osmanlı toplumunun özellikle de millet bilinci oluşturulmaya çalışılan Türk unsurun, yok olmaya karşı varlık mücadelesidir. Uzun süren savaşlar nedeniyle yıpranmış, adeta bitirilme noktasına gelmiş Türk milletinin, son darbeye karşı bilinçli bir çıkışıdır.

¹¹⁵ A.e., s.13.

¹¹⁶ Abdülkerim Asılsoy, " Cepheye Gitmeden Savaşmak: Çanakkale Savaşları Münasetiyle Köprülü Mehmet Fuat'ın Yazıları", Ed.by., Aykut Ertuğrul, **100. Yılında Çanakkale Sempozyum Tebliğleri**, Zeytinburnu Belediyesi, Seçil Ofset Matbaası, İstanbul, 2016, s.243-256.

¹¹⁷ a.y.

* Çağımızda savaşlar, sadece cephede ve karşılıklı iki ordu arasında yapılmamaktadır. Bir devletin askeri gücünün etkinliği için en önemli etken, toplumla silahlı kuvvetlerin özdeşleşmeleridir. Savaşlar, Milli Gücün tüm bileşenlerinin etkin olarak kullanıldığı savaşlar durumuna evrilmiştir. Ekonomik, politik-diplomatik, askeri, coğrafi, psiko-sosyal, nüfus unsurlarının çok etkin şekilde kullanılması söz konusudur. Milli güç, adından da anlaşılacağı gibi, o milletin özünde mevcut bütün güçleri kapsar. (Bkz.: Şamil Ünsal, " Milli Güç, Bileşenleri ve Vasıtaları", **Türk Dünyası Araştırmaları**, sayı 187, Ağustos 2010, s.27-50.)

Milli cemiyetlerin (M.M.C. de dâhil) kurulmaları, Osmanlı devletindeki Türk unsurun; siyasi, askeri, iktisadi kayıpların, sosyal ve kültürel ayrışmaların, ihanetlerin ve çözümlerin, kin, nefret ve intikam duygularının yoğun bir sürecinden ve süzgecinden geçerek gelmesinden ve artık Türk varlığının ve bekasının her türlü yok edici sonuçlara açık olduğunun düşünülmesinden sonra tasarlanmış ve olabildiğince hızlı, yoğun ve geniş bir sosyal organizasyon, yasal yapılanma ve destekle beraber hayat bulmuştur. M.M.C. gibi yarı resmi ve devlet destekli cemiyetlerin muhakkak bir ön hazırlık evreleri vardır. Trablusgarp ve özellikle Balkan Savaşları esnasında bu tip bir cemiyete duyulan ihtiyaç, sonuçları ile ortaya çıkmıştır. Anadolu insanını sahip olduğu her türlü imkânlarla beraber zor günlere, malını ve canını feda edebilecek şekilde hazırlamak kaçınılmaz bir noktaya gelmiştir.

İttihat ve Terakki yönetimi, iktidar olduğu 1908 yılından itibaren Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında Türk unsurun dışındaki bir kısım Osmanlı tebaasının yabancılarla iş birliğini yaşamış, Afrika'daki ve Balkanlardaki topraklarını yitirmiş ve yaklaşan Cihan Harbi ile anavatanının, Anadolu'nun tehdit ve tehlike altına girdiğini görmüş, siyasi bağımsızlık kadar iktisadi bağımsızlığın önemini kavramış ve politikalarının içeriğiyle beraber siyaset tarzlarını da bu doğrultuda değiştirmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti savaş dönemine rağmen, 1908-1913 döneminde ülkenin modernleşmesi adına birçok hatırı sayılır uygulamayı ve Matbuat (basın), Tatil-i Eşgal (grev) ve Cemiyetler Kanunu¹¹⁸ gibi kanunları yasal hale getirerek, içlerinde M.M.C.'nin de yer aldığı milli cemiyetlerin; Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşlarındaki aktif, faydalı, zemin hazırlayıcı ve kalıcı çabalarının ve bu çabaların olumlu sonuç vermesinin önünü açmıştır.

M.M.C, yaşanan tüm acı kayıpların neticesinde ortaya çıkan Türkçülük fikrinin ve ideolojisinin oluşturduğu İttihat ve Terakki iktidarının, vatansever bir cemiyet oluşturma düşüncesinin ürünüdür.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Ocak 1913 tarihinde yayınlanan beyannamede, "*Vatanımız Tehlikede!*" vurgusu yapmış ve bencil düşüncelerden

---

¹¹⁸ 1901 tarihli Fransız Dernekler Kanunundan faydalanılarak hazırlanan, 10 Ağustos 1909 tarih ve 353 sayılı Cemiyetler Kanunu 19 maddeden oluşmaktadır. Kanun ile sivil toplum örgütlerinin kuruluş ve faaliyetleri düzene bağlanmış ve dernek-siyasi parti ayrımı yapılmaksızın hepsinin kuruluşuna olanak verilmiştir. Kanun tarihinden 5 gün sonra Kanun-i Esasi'de gerekli düzenlemeler yapılarak sivil toplum kuruluşlarına anayasal garanti sağlanmıştır. (Bkz.: Recep Çelik, Ed.by., **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Cemiyetler**, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2013, Ankara, s.23).

vazgeçip, vatanın bu ortak felaketten elbirliği ile kurtarılması için beraber çalışmanın bütün Osmanlılar için vazife olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁹

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin kuruluş tarihi, toplantının 31 Ocak 1913 Cuma günü gerçekleşmesi ve hemen ertesi gün komisyonların çalışmaya başlamaları kararlaştırıldığı için resmi kuruluş tarihi cemiyet nizamnamesinde, 01 Şubat 1913 olarak kabul edilmiştir.¹²⁰ Ayrıca cemiyetin kuruluş tarihi ile ilgili olarak diğer bir görüşe göre M.M.C. saltanat tarafından onaylanarak, 13 Şubat 1914'te kurulmuştur.¹²¹

31 Ocak 1913 Cuma günü Dâr'ül Fünûn konferans salonundaki toplantı, Talat Paşa'nın "...Yaşasın İttifak! Yaşasın Hamiyyet!"¹²² ifadelerini içeren birleştirici konuşması ile başlamıştır. Bu toplantıda cemiyetin ilk başkanlığına Şerif Ali Haydar Bey seçilmiştir.

Üyelerinin çoğunluğu İ.T.C.'ne kayıtlı üyelerden oluşan M.M.C.,¹²³ kurucuları hasebiyle Türkçü ve milletçiydi. Faaliyetlerine özellikle taşrada İ.T.C.'nin, M.M.C.' ne tahsis ettiği binalarda devam etmiştir.¹²⁴

Başlangıçta kültür, beden terbiyesi ve sağlık amacına dayanan cemiyet, esasen askeri bir özellik de taşımakta ve halkı hem savaşa hazırlayacak hem de onları savaşın tehlikelerinden korumaya çalışacaktı.¹²⁵ Cemiyet bu yönüyle yarı askeridir. Ancak askeridir demek cemiyeti tanımlamada yetersiz kalmaktadır. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti; milli, idari, siyasi, askeri, iktisadi, sosyal ve kültürel bir devlet sistemidir. M.M.C.'ne, 13 Ağustos 1914'te Şura-yı Devlet tarafından Hilal-i Ahmer ve Donanma Cemiyetleri ile beraber kamu yararına çalışan dernek statüsü verilmiş,¹²⁶ yayınlanan bir İrade-i Seniyye ile seferberlik halinde cemiyetin tüm işlemlerinin ve giderlerinin ordunun ihtiyaçlarına göre düzenleneceği saptanmıştı.

¹¹⁹ Mehmet Beşikçi, **Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Seferberliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, İstanbul., s.59.

¹²⁰ Polat, **a.g.e.**, s.33.

¹²¹ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt I., s.448. (Tunaya'nın, M.M.C.'nin kuruluş tarihi olarak verdiği 13 Şubat 1914, cemiyete kamu yararına çalışan dernek statüsünün verildiği ve tadil edilen yeni nizamnamesinin kabul edilerek yürürlüğe girdiği tarihtir. Dolayısı ile yazarın, bundan dolayı bu tarihi kuruluş tarihi olarak vermiş olabileceği düşünülebilir.)

¹²² Polat, **a.e.**, s.32.

¹²³ Tunaya **a.e.**, s.451, 452.

¹²⁴ Osman Selim Kocahanoğlu, **Divan-ı Harb-i Örfi Muhakematı Zabıt Ceridesi Tehcir Yargılamaları**, 1999, Temel Yayınları, İstanbul, 2007, s.116.

¹²⁵ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt I., s.448.

¹²⁶ Celal Öcal, **1. Dünya Harbinde İzmir Körfezi Savunması**, İleri Yayınları, 2015, s.84.

M.M.C.'nin kurulduğu dönem, Babıâli Baskını ile ittihatçıların yönetimi ele geçirdiği dönemdi. İttihat ve Terakki hükümeti, memlekette bir mili birlik havası oluşturmayı düşünmüştür. İttihatçılar, M.M.C.'nin kuruluşunu ve cemiyeti vahdet havasına sokarak, uzlaşma vesilesi yapmaya çalışmışlardır.

31 Ocak 1913 tarihli çağırıda, “*Bugün vatan tehlikede bulunuyor. Âbâ ve ecdadımızın miras-ı mukaddesini yani dinimizi, vatanımızı müdafaa etmek en mukaddes vazifemizdir.*”¹²⁷ denilerek, 11 Şubat'ta siyasi genel af ilan edilmiş, tutuklanan muhalifler serbest bırakılmıştı. Prens Sabahaddin ve önde gelen muhalif gazeteciler ziyaret edilerek davaya kazandırılmaya çalışılmıştı.¹²⁸ Ziyaretleri gerçekleştiren komisyon; Talat Bey, Şerif Cafer Paşa ve göz hekimi Dr. Esat Işık'tan oluşmaktaydı ve Prens Sabahaddin, Damat Ferid Paşa ile âyandan Müşir Fuad Paşa ziyaret edilmişti.¹²⁹ Bu yaklaşım, yeni hükümetin bir nevi toplumsal uzlaşma ve barış arayışıydı. M.M.C, böyle bir dönemde, “*Vatan için uzatılacak her eli öpmeye hazır olduğunu*” belirterek kurulmuştu.¹³⁰

Cemiyet her ne kadar nizamnâmesinde*, siyasetin dışında ve üstünde olduğunu belirtmişse de (Nizamnâme md.3), yarı resmi karakteri ve ittihatçı hükümetle olan kurumsal bağları sebebiyle, dönemin askeri ve siyasi atmosferinin etkisinde doğal olarak kalmıştır. Cemiyetin savaş koşulları içerisinde tezahür ettiği gerçeği göz önüne alındığında bu etkiler kaçınılmazdır. Cemiyetin, dönemin hükümetinin bir uzvu gibi hareket etmesi, bazı üyelerin hem İ.T.C, hem de M.M.C. yönetiminde yer alıyor olması düşünüldüğünde bu daha durum anlaşılabilir bir hal almaktadır.

Müdafaa-i Milliye Hareketi ile cemiyet, hareketsiz halkı devletin dağılması için dayanışma ve yardımlaşma duygularıyla bir araya getirerek, haklı ve milli bir kamuoyu yaratmayı düşünmüştür.¹³¹ Cemiyetin kuruluşu, İttihatçıların halka yaklaşma politikasının bir sonucu ve bunun bir partileşme dışında vatanseverlik duygusunda birleşmedir.¹³²

¹²⁷ Polat, **a.g.e.**, s.25. (M.M.C. Kuruluş Beyannamesi için bkz.: EK:1).

¹²⁸ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016, İstanbul., s.78.

¹²⁹ Polat, **a.e.**, s.25.

¹³⁰ Akşin, **a.e.**, s.78.

* M.M.C. Nizamnâmesi için bkz. EK:2. (Verilen nizamnâmenin 1-36. Maddeleri için bkz.: Tunaya, **a.g.e.**, Cilt I, s.450-455 ve 37- 56. Maddeleri için bkz.: Polat, **a.g.e.**, s.200-208.)

¹³¹ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt III., s.143.

¹³² **A.e.**, s.274, 275.

M.M.C.'nin kurulması; İttihat ve Terakki iktidarının başlamasından itibaren uygulanan tüm politikaların, partililik dışında ve üstünde ortak bir ülkü olarak “vatan” olgusunda birleşme ve milliyetçi uyanış fikriyle beraber ilk ve olumlu sonucu olmuştur. Farklı etnisite ve çok kültürlü Osmanlı toplumunda milliyetçilik anlayışı; yaşanmış olayların, beklenmedik ihanetlerin, her türlü acı kayıpların bir sonucu olarak Türk unsurunda kaçınılmaz bir hale gelmiştir.

M.M.C. seferberlik esnasında orduya asker temin edecek, askerleri eğitip yetiştirecek, savaşa hazır hale getirip, cepheye sevk işlemlerini yürütecek¹³³, memleketin ihtiyacı olan milli ve manevi ruhu askeri amaçlar doğrultusunda kullanacaktır.¹³⁴ M.M.C. vatanın maruz kaldığı tehlikelere karşı, milletçe direnme ve her türlü yardım imkânlarının hazırlanması maksadı ile kurulmuştur.¹³⁵ Cemiyetin kuruluşu ile cephe gerisinin güvenliği, savaş şartları içerisinde toplumun asgari yaşam şartlarının temini, moral değerlerinin korunması ve beklentilerinin karşılanması amaçlanmıştır. Bu durum ordunun tüm ihtiyaçlarının halk tarafından karşılanacağı göz önüne alındığında oldukça önemlidir.

M.M.C.'nin kuruluşundaki askeri sebep, özellikle I. Dünya Savaşı'nda bu görevi yerine getirmek ihtiyacıdır. Ülke savunmasında halkta var olan sadakati devam ettirmek ve güçlendirmek için tüm imkânları kullanarak askeri zafiyetleri gidermek, cemiyetin kuruluşunda en önemli askeri nedenler arasındadır. Cemiyetin yetişmiş kadrolarının bu görevi başardığı söylenebilir. Daha sonra kesintisiz şekilde devam eden bu amaç, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında da önemli rol oynamıştır.

Oluşturulan heyetlere ve faaliyetlerine bakıldığında mücadelenin temel sebeplerinden birinin de içinde bulunulan ve yaklaşmakta olan iç ve dış tehdit ve tehlikelere karşı; milli, fikri ve bedeni, ahlaki ve vicdani, insani ve askeri olarak irşat edilmiş, eğitilmiş ve aydınlatılarak savaşa hazırlanmış bir toplum oluşturmaktır.

I. Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti ve ordusu da diğer tüm modern ordular gibi propaganda faaliyetlerini bir araç olarak kullanmıştır. Dönemin tüm vatansever aydınları imkânlar nispetinde, M.M.C. dâhil yarı resmi ve sivil cemiyetler ile dönemin basın yayın organlarını ve edebiyatı kullanarak konferanslar tertip etmiş, mitingler düzenlemiş, halkı mücadeleye dâhil etmek üzere bilinçlendirici ve

¹³³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. DUİT. 116/21/3, (4 Ramazan 1332 / 27 Temmuz 1914).

¹³⁴ BOA., İ. DUİT., 116/22/3, (10 Zilkade 1332 / 30 Eylül 1914).

¹³⁵ BOA., İ. DUİT., 116/23/1, (8 Zilkade 1336 / 15 Ağustos 1918).

aydınlatıcı broşürler bastırıp dağıtmış, kitleleri planlı ve arzu edilen amaca hizmet edecek şekilde yönlendirmiştir.

M.M.C.'nin kuruluş sebeplerinden birisi de hazırlığı yapılmamış ve geç kalan bir savunmanın başarısız olacağı kanaatidir. Bu kanaat, cemiyetin 1914 yılında bastığı M.M.C. mecmuasının başlangıç kısmında yer alan Süleyman Nazif'in Mukaddemesinde ¹³⁶ ifade edilmiş ve bir kaygıdan bahsedilerek, "...ye'se kapılmadan hükümet müsaadesi ve teşvikiyle kurulan M.M.C.'nin göstereceği gayretlerle ölmek değil yaşamak isteyen Türk milletinin yükselme ve ilerleme yolundan alıkonamayacağı..." düşüncesi dile getirilmiştir.

M.M.C.'nin yüklendiği milli görevler içerisinde, dâhili ve harici Müslüman toplulukları ile irtibat kurmakta vardır.¹³⁷ Cemiyetin özellikle dâhili ve harici Müslüman toplulukları ile irtibat kurmasının istenmesi, cemiyetin irşat ve vaaz kadrolarına seçilen kişilerin karakterleri ve değindiği konulara bakıldığında bilinçli, planlı ve programlı hareket edildiği görülmektedir.

1.5.1. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Kurucuları

M.M.C.'nin ne maksatla ve ne şekilde kurulduğu nizamnâmesinin 1-2 ve 3. maddelerinde belirlenmiştir;

Madde 1 – Zât-ı hazret-i padişâhî himâye-i mülûkâneleri ve veliahd-ı saltanat hazretlerinin riyaset-i fahriyeleri tahtında merkez-i umumîsi ve merci-i kanunisi Dersaadet'de olmak üzere 19 Kânun-ı sâni 1329-01 Şubat 1914 (19 Kânun-ı sâni 1328-01 Şubat 1913) tarihinde Müdafaa-i Milliye Cemiyeti unvanıyla bir cemiyet te'sis edilmiştir.

İş bu cemiyet memâlik-i mütemeddine-i sairede olduğu gibi terbiye-i milliye ve sıhhat-i umumiyyeye ihtimam ile milletin seviye-i fikrîye ve faaliyet-i hayatiyesini inkişâf ve takviye etdirecek ve bütün milleti hayat-ı mesaîye alıştıracak led-il-hâce meydan-ı harbe koşabilecek kuvveti, idmanı, inşirâhı verecek esbâb-ı terbiyeyi tehiye ve te'min etmek ve âlâm ve mesaib-i harbin teskinine muavenet ve milletin refah ve saadet-i haline âlâ-kadr-il imkân gayret eylemeğe mükellefdir.

¹³⁶ Polat, a.g.e., s.153.

¹³⁷ BOA., İ. DÜİT., 116/21/4.

Madde 2 – Cemiyet her gûna muamelât ve icraatında kavanin ve nizâmat-ı devlete tamamıyla riayet etmekle ve umur-u hükümete katiyyen müdahale eylememekle mükellefdir.

Madde 3 – Müdafaa-i Milliye Cemiyeti politika ve fırka hissiyatından tamamıyla âzâdedir.

Cemiyet kurucularının isim ve idari görevleri aşağıda verilmiştir:

Sultan Mehmet Reşad,

Talat Bey (Dâhiliye Nazırı),

Enver Paşa (Harbiye Nazırı),

Hayri Efendi (Şeyhülislam),

Mehmet Sait Halim Paşa (Sadr-ı azam ve Hariciye Nazırı),

(Çürüksulu) Mahmut Paşa (Nafia Nazırı),

Cavit Bey (Maliye Nazırı),

Ahmet Cemal Paşa (Bahriye Nazırı),

İbrahim Bey (Adliye Nazırı),

Oskan Efendi (Posta Telgraf ve Telefon Nazırı),

Ahmet Şükrü Bey (Maarif Nazırı),

Süleyman Elbustani Efendi (Ticaret ve Ziraat Nazırı).¹³⁸

M.M.C.'nin resmi olarak kuruluşundan sonra* tespit edilebilen Merkez-i Umumî Reisleri ise şöyledir:

- Şerif Ali Haydar Bey,
- Hulusi Bey,
- İsmet Bey,

¹³⁸ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt I., s.448.

* Cemiyetin kuruluşundan sonra vurgusunun sebebi; Polat, kaynağını belirterek cemiyetin kuruluşundan önceki başkanı olarak Hüsnü Bey'den bahsetmektedir. (Bkz.: Polat, **a.g.e.**, s.92.) Ayrıca Beşikçi, 10 Eylül 1914'te İstanbul'da düzenlenen Sultanahmet Mitinginin organizasyon heyetinde, M.M.C. reisi olarak İsmet Beyi göstermektedir. (Bkz.: Beşikçi, **a.g.e.**, s.71.)

01 Şubat 1913'te kurulan cemiyetin ilk reisi Şerif Ali Haydar Beydir. Polat'a göre, seçildiği tarih tam olarak bilinmemekle birlikte cemiyetin 25 Nisan 1915'teki reisi Mustafa Nedim Beydir. Beşikçi'nin bahsettiği İsmet Bey'in bu ikisinin arasında başkanlık yapmış olma ihtimali söz konusu edilebilir.

- Mustafa Nedim Bey,
- Dr. Hikmet Hamdi Bey,
- Faik Bey (Kaltakkıran),
- Selahaddin Ali Bey (Dâmâd-ı Şehrîyarî),
- Ali Rıfat Bey (Çağatay),
- Ali Fethi Bey (Okyar).¹³⁹

Gerek kurucu ve yönetici kadroları gerekse cemiyet üyelerinin benimsedikleri ve sahiplendikleri zihniyetten, yürütülen faaliyetlerden ve elde edilen neticelerden anlaşılıyor ki, Müdafaa-i Milliye'nin amacı, kurtuluş ve kuruluşu gerçekleştirecek yönetici kadrolarını yetiştirmektir. Bu amaca yönelik özellikle meşrutiyetle beraber bir devamlılık söz konusudur. Sistem; kişileri, esnek ve yayılmacı bir anlayışla görevlendirmiş, cemiyet üyelerinin hiyerarşik bir sistem içerisinde eğitilerek ve deneyim kazandırılarak, bazen birden çok sorumluluk almaları bazen de bir görevden diğer bir göreve atanmaları sağlanmıştır.¹⁴⁰ Müdafaa-i Milliye kadroları milli mücadele kadrolarıdır.

1.5.2. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Heyetleri

M.M.C.'nin amaçlarına hizmet etmesi için kurulan heyetlerle ilgili düzenlemeler nizamnâmenin 4 ile 11. maddeleri arasında verilmiştir;

Madde 4 – Cemiyetin merkez-i umumisi kongrece müntehib reis-i evvel ile hey'at-ı muhtelif rüesâsının içtimaından teşekkül edecek olan hey'et-i idare tarafından idare edilir.

Reis-i evvel hükümete karşı Murahhas-ı mes'uludur. Reis-i evvelin gayubetinde vekâlet etmek üzere hey'et-i idarece bir de reis-i sâni intihab olunur.

Cemiyetin vilâyat ve elviye-i gayr-ı mülhakada birer şu'be-i merkeziyesi ve liva ve kazalarda liva ve kaza şu'beleri vardır. Ancak işbu liva ve kaza şu'beleri Dersaadet'de şehremaneti taksimatına ve İstanbul vilâyeti mülhakatına göre teşkil edilecektir. Kaza şu'beleri livalara, liva şu'beleri vilâyat merkezlerine ve vilâyat merkezleri de merkez-i umumiye merbuttur.

¹³⁹ Polat, **a.g.e.**, s.91-95.

¹⁴⁰ Çokça örneği olmakla beraber somut bir örnek olarak, Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası meclis-i vükela kararıyla feshedilmiş ve fırkanın kurucusu Ali Fethi Bey (Okyar), Müdafaa-i Milliye Cemiyeti başkanlığına getirilmiştir. (Bkz.: Tunaya, **a.g.e.**, Cilt II., s.74.)

Madde 5 – Cemiyet te'min-i maksada vüsûl için bilcümle muamelâtında taksim-i mesaî usûlüne riayeti esas ittihaz etmiştir. Bu cihetle cemiyeti mezkûrenin gerek merkez-i umumisi, gerek Dersaadet ve taşralardaki şu'abat merkeziyesiyle liva ve kaza şu'belerinden her biri (Maliye), (İrşâd), (Mümâresât-ı Bedeniye ve Askeriye), (Sihhiye) nâmlarıyla âtîde vezaiî beyân edilecek olan heyat-ı mahsusaya ayrılır. Şu kadar ki bu vezaiînin ayrı ayrı heyetler ile ifasına imkân olmayan birkaç vazifenin ve hattâ bütün vezaiînin bir hey'et tarafından deruhde edilmesi caizdir.

Madde 6 – Sâlif-ül-zikr hey'etler kendilerine ait vezaiîde müstakilen ittihaz ve ifa-yı mukarrerat ederler. Ancak muamelâtı yekdiğerine taallûk eden ve bahusus safriyata aid bulunan hususat her dört hey'et rüesâsının içtimâyıyla ve led-el-icâb bunlara meclisi umumî kararıyla intihab edilecek üç azanın inzimamıyla nihayet yedişar zâttan mürekkeben teşkil edilecek hey'at-ı idare ma'rifetiyle tanzim kılınır.

Madde 7 – Altıncı maddede beyân olunan hey'etler azalarının ictimai mecâlis-i umumiye teşkil eder.

Madde 8 – Her liva ve kaza mecâlis-i umumiyesi tarafından rey-i hafî intihab olunmak ve azasının adedine göre ikiden dûn ve beşten efzûn olmamak üzere ekseriyet-i mutlakayı ihraz eden azanın vilâyet merkezlerinde vilâyet hey'at-ı idaresiyle ictimaidan vilâyet kongreleri teşekkül eder. Elviye-i gayr-ı mülhaka vilâyet hükmündedir.

Madde 9 – Vilâyet kongreleri tarafından rey-i hafî ile bilintihab ekseriyet-i mutlakayı ihraz edecek olan ikişer azanın Dersaadet'de merkez-i umumî hey'et-i idaresiyle ictimaidan umumî kongre teşekkül eder.

Madde 10 – Hey'at-ı muhtelif reisleri hey'at-ı mezkûreyi teşkil eden aza meyânından ekseriyet-i ârâ ile intihab edilir. Reislerin müddet-i memuriyetleri birer sene olup tekrar riyasete intihabları caizdir. Mecâlis-i umumiye hey'et-i idare reisleri riyaset eder. Kongrelerde kongre azası meyânından ekseriyet-i ârâ ile bir reis ve bir reis-i sâni intihab edilir.

Madde 11 – Heyat-ı muhtelif rüesâsından bazılarının ma'zeret-i meşru'ası zuhurunda yerlerine riyaset etdikleri hey'et azasından tensib edecekleri zâtı muvakkaten tevkil edebilirler.

M.M.C' nin heyetleri dönemin özgül koşullarına göre belirlenmiştir. Cemiyet tarafından dört* komisyon kurulmuştur. Komisyonlar, milli birlik havası oluşturacak şekilde muhaliflerinde katılımıyla oluşturulmaya çalışılmıştır.

Cemiyet kurucularının neredeyse tamamının İttihatçı ve milliyetçi olması ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Türkçü cemiyetlerle çalışması, cemiyetin etnik olarak tamamen Türklere oluşturulduğunu göstermemektedir. Mesela, cemiyetin icra komisyonu üyeleri arasında dönemin etkili gazetelerinden Sabah'ın başyazarı Diran Kelekyan, İane heyetinde Vitali Kamhi, irşad heyetinde El Tiempo gazetesi müdürü Fresko Efendi, heyet-i fa'âle'de Karaso Efendi ile Şuray-ı devlet azası Kostantin Efendi ve Osmanlı parlamentosunda Erzurum mebusu olan Ohannes Vartkes (Serengülyan) bulunuyordu. Cemiyet, milliyetten ziyade vatana sadakat, aidiyet ve samimiyet duygusuyla bağlı herkesi bünyesine dâhil etmiştir.

Kurulan komisyonların tamamı milli görevler üstlenmiş ve topyekûn bir savaş için halkın desteğine müracaat etmiştir. Cemiyet bünyesinde oluşturulan heyetlerin çalışmalarını ayrı ayrı ele almak zordur. Sadece Gönüllü Alaylar teşkili için oluşturulan heyet diğerlerinden kısmen ayrılmaktadır. Buna rağmen Gönüllü Alaylar Teşkili Heyetine, İrşad, İdare ve İane heyetlerinin katkıları söz konusudur. Dolayısı ile cemiyetin çalışmalarını heyetler üzerinden ele almaktan ziyade oluşturulan bütün heyetleri bir bütün olarak Müdafaa-i Milliye Cemiyeti olarak değerlendirmenin doğru olacağı söylenebilir (Nizamnâme md.5). Yasal olarak cemiyetin nizamnâmesi gereği bir görev bölümü söz konusudur. Fakat fiiliyatta bu durum geçersizdir. Örnek olarak, İane Heyeti yardım toplamakla görevlidir. Konu aynı zamanda mali bir konudur ve maliye heyetini de ilgilendirmektedir.

Aşağıdaki listede görüleceği üzere cemiyet, beş ayrı heyet teşkili ile faaliyetine başlamıştır. Oluşturulan heyetlerin adları ve üyelerinin isimleri şöyledir:¹⁴¹

a) İane Heyeti (Maliye Heyeti):

1. İlyas Bey (tüccardan),
2. Şeyh Salih Efendi,

* M.M.C. Nizamnâmesinin 5.maddesine göre kurulan heyet sayısı dörttür. Fakat bu dört heyetin başkanları ile umumi meclisin belirleyeceği üç azadan oluşan yedi kişilik bir idare heyeti oluşturulacaktır (md.6).

¹⁴¹ Polat, a.g.e., s.26,27,28.

3. Hamdi Bey (Bank-ı Osmanî azasından),
4. Şeyh Abdülaziz Çaviş Efendi,
5. Manizâde Hacı Hasan Efendi (tüccardan),
6. Abdi Bey (Hadîka-i Meşveret Mektebi müdürü),
7. Karakaş Macit Efendi (tüccardan),
8. İperanosyan Efendi (tüccardan),
9. Vitali Kamhi Efendi.

İane heyetlerinin kuruluşları, görev ve sorumlulukları, yardımların nerelerden, ne şekilde ve kimlerden toplanabileceği ve uyulacak kaideler nizamnâmenin 15 ile 19. maddeleri arasında belirlenmiştir;

Madde 15 – Maliye Hey’etleri cemiyetin tezyid-i varidatı emrinde ne gibi tedabir ve vesailer müracaat etmek lâzım geleceğine dair raporlar, muhtıralar tanzim ve kararlar ita ve mensub oldukları heyat-ı idareyi tevdi’i ve cemiyetin muamelât-ı hesabiyesini daima tedkik ve teftiş ve cemiyete aid her nevi mübayaatı ifa etmeğe mükellefdir.

Suver-i muhtelifle ile iane derci ve cemiyet menfaatine konser, tiyatro, müsamere vesaire icrası hakkındaki mukarreratın tatbik ve icrası Maliye Hey’etlerine aiddir.

Heyat-ı maliye muamelât-ı hesabiyei divan-ı hesabâtça şâyân-ı kabûl görülen usûlde tanzim ve tedvîr etdirecek ve defatir ve evrak-ı müsbete ve muamelât-ı kuyûdiye her ne kadar arzu olunur ise istenilen bir hesabı suret-i mükemmele de tedkik ve ihraca müsaid olacaktır.

Madde 16 – Cem’-i ianât ve istihsâl-ı teberruat için hiçbir ferdin velev mecburiyeti istilzam edecek mahiyetde bile bir muameleye düçâr edilmemesi ve bu hususun efrad-ı milletten herbirinin kendi ihtiyarına ve hissiyât-ı hamiyetmendâsine bırakılması cemiyetin ahass-ı âmâlidir.

Madde 17 – Maliye Hey’etleri her vilâyat ve liva ve kazanın vüs’at ve ehemmiyetine göre hadd-ı asgar olacak üçer ve hadd-ı âzâm olacak yedişer azadan tereküb eder. Şu kadar ki merkez-i umumî maliye hey’eti hadd-ı asgarî yedi azadan dûn olmamak üzere inde-l-icâb on bir azaya kadar iblâğ olunabilir.

Madde 18 – Hükümet her ne zaman arzu eyler ise ta’yin edeceği Maliye ve Ziraat Bankası müfettişleri ma’rifetiyle cemiyetin muamelât-ı hesabiyesini teftiş

etdirebilecektir. Şayet bir lüzûm ve ihtiyaca binaen hey'et-i idarece hesabâtın tedkik ve teftiş etdirilmesine lüzûm görülür ise merkez-i umumî tarafından maliye nezaret-i celilesine bilmüracaâ icab eden memurinin ta'yin ve i'zamı iltimas edilecektir.

Madde 19 – Cemiyetin Dersaadet ve taşradaki bilumum merakiz ve şubatında cem' ve tahsil olunacak mebalîğ doğrudan doğruya merkez-i umumiye irsâl olunacaktır. Ancak merkez-i umuminin muvafakatı lâhikk olmak şartıyla mahall-i ihtiyacatına sarf edilmek üzere hâsılâtın sülûsü alıkonulabilir.

Her sene-i maliye gâyesinde hey'at-ı idarece tanzim ve mecâlis-i umumiyece tasdik edilecek bilançolarda girâz-ı sarf kalacak mebalîğın ve bu meyânda elden çıkarılmayan teberruatın suret-i sarf ve tahsis ve isti'mali hakkında her sene ictima edecek olan Umumî Kongre tarafından ittihaz olunacak karara tevfiğ-i muamele olunur. Bu cihetle bir sene-i maliyenin hesabı o sene-i maliye nihayetinde kapatılmak ve ertesi sene-i maliyenin hesabı mezkûr sene-i maliye bidayetinde başlamak suretiyle muamele-i hesabiye icra edilir. Ve her seneye mahsus defterler tutulur.

Ahvâl-i müteaddidede merkez-i umumide bin ve şu'belerde yüz liradan fazla nakid bulundurulmayacak ve fazlası banka şu'belere veya Ziraat Bankalarına tevdi olunacaktır.

M.M.C. İane Heyeti, cemiyete yardım toplama işiyle görevlidir. Cemiyet, iane toplama işinde, deneme-yanılma-doğrulama metodu ile zaman zaman farklı görüş ve girişimlerde bulunmuştur. İttihatçı kimliğin önde olmasının halkın bir kesiminde olumsuz etki bıraktığı izlenimiyle kuruluşundan bir müddet sonra yardım toplama işinde değişikliklere gidilmiştir. Cemiyete yapılan suçlamalardan sonra, cemiyetin 12 Ağustos 1914'te tadil edilen yeni nizamnâmesinde iane heyetlerinin ismi maliye heyetleri olmuştur. Maliye heyetleri, iane heyetlerinden farklı olarak, iane etiketleri yoluyla cemiyete gelir elde etmeye çalışmıştır.¹⁴² Cemiyet, yardım toplayacak kişilere bir nevi resimli kimlik kartı denilebilecek belgeler verir ve yardımlara bilet (makbuz) kesme zorunluluğu getirir.¹⁴³ Cemiyetçe tercih edilen bu yeni metot, tamamen yasal ve kayıt içidir. Kontrolü mümkündür. Nitekim Dâhiliye Nazırı tarafından Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne yazılmış (tüm şubeler ile ilgili) bir belgede, nizamnâme gereğince cemiyet şubelerinde toplanan para, mal ve eşyaların

---

¹⁴² Polat, a.g.e., s.50.

¹⁴³ A.e., s. 45.

yüzde yetmişinin cemiyet merkezine gönderilmesi ve halkın cemiyete yardım etmesi için teşvik edilmesi istenmiştir.¹⁴⁴ Yapılan suçlamalardan sonra cemiyet topladığı yardım paralarını bünyesinde oluşturduğu mal sandıklarında muhafaza etmiştir. * Bu uygulamayı doğrulayacak bir örnek olarak, Dahiliye Nezaret-i Celilesi'nden Maliye Nezareti vekalet-i Celilesi'ne yazılmış belgede, Havran Sancağında M.M.C.'ne ait Mal Sandığı'nda emaneten bulunan paranın cemiyete iadesini istemiştir.¹⁴⁵ Gene Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'nden Karesi Sancağı Mutasarrıfı'na gönderilen belgede, Karesi Müdafaa-i Milliye şubesinde Teşkilat-ı Mahsusa'nın teçhiz edilmesi için toplanan meblağdan bir komisyona devr olunan paranın Müdafaa-i Milliye Sandığı'na iadesi talep edilmiştir.¹⁴⁶

Cemiyetin suçlanmasına zemin hazırlayan olumsuz durumun yasal olarak düzenlenmesinden önce, özellikle gayrimüslimlerden iane toplanyorken meydana gelen suiistimal ve baskıların ** olumsuz neticeler doğurması üzerine (ki bu konuda gayri milli unsurların yaptığı karşı ve kara propagandanın varlığını da değerlendirmek gerekir). Sadarettin Hariciye Nezaretine gönderilen Yunan Sefareti'nin bir yazısından¹⁴⁷ anlaşılıyor ki Yunan ve Rus sefaretler konuya müdahil olmuşlar ve Bâbîâlî devreye girerek cemiyetten, gayrimüslimlerden kesinlikle iane toplanmamasını istemiştir.¹⁴⁸

Bir kısım gayrimüslim unsur ise gönüllü olarak M.M.C.'nin çalışmalarına destek vermiştir.¹⁴⁹ Aynı tarihlerde Salisbury'de bulunan Hayim Galanti'nin Bahriye Nezaretine yazdığı yazıdan, Cenubi Afrika'da Salisbury'de bulunan Haim Galante adlı şahsın imzasıyla Osmanlı musevileri adına Donanma Cemiyeti'ne para yardımında bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁰ Ayrıca Londra Baş Şehbenderliği'nden Dersaadet'te Osmanlı Donanma Cemiyeti riyasetine yazılan yazıya göre, Londra'da

¹⁴⁴ BOA., DH. EUM. VRK., 15/5, (13 Şaban 1333 / 16 Haziran 1915).

* Nizamnâmenin 19.maddesi gereğince cemiyet, merkez-i umumide bin ve şu'belerde yüz liradan fazla nakid bulundurmuyacak ve fazlası banka şu'belerine veya Ziraat Bankalarına yatırılacaktır.

¹⁴⁵ BOA., DH. İ. UM., 79/16, (2 Şaban 1333 / 15 Haziran 1915).

¹⁴⁶ BOA., DH. İ. UM., 91/2, (3 Recep 1334 / 06 Mayıs 1916).

** Nizamnâmenin 16. Maddesi, yardımın zorla alınamayacağı ve gönüllülük esası ile şahsın veya kuruluşun rızasıyla olabileceğini belirtmektedir.

¹⁴⁷ BOA., Bab-ı Ali Evrak Odası, 4385/328857, (13 Muharrem 1334 / 21 Kasım 1915).

¹⁴⁸ Polat, **a.g.e.**, s.48.

¹⁴⁹ Cemiyetin Beyoğlu Piri Paşa Mahallesi şubesi, 05 Mart 1913 tarihinde Hasköy Mizrahi Sinagogu'nda Yahudi cemaati ileri gelenleriyle cemiyetin çalışmalarına destek vermek için bir toplantı tertip etmiştir. (Bkz: Polat, **a.g.e.**, s.61.)

¹⁵⁰ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü., 193/9/9, (30 Eylül 1913).

ticaretle uğraşan Leon Zoroyan Efendiye Osmanlı Donanmasına yaptığı bağıştan dolayı madalya ve berat gönderilmiştir.¹⁵¹

b) Tenvir-i Efkâr Heyeti (Hey'et-i İrşadiye)

1. Yusuf Akçura,
2. İsmet Bey (rüsümattan),
3. Ahmed Ferid (Tek) (İfham Gazetesi mesul müdürü),
4. Ahmed Cevdet (Oran) (İkdam Gazetesi sahibi),
5. Abdurrahman Bey (Ada Kaymakamı),
6. Cenâb Şehabeddin,
7. Diran Kelekyan (Sabah Gazetesi başyazarı),
8. Hüseyin Cahid (Yalçın),
9. Ömer Naci Bey (Meşhur hatip),
10. Enis Avni (asıl adı Hüseyin Avni olan Aka Gündüz),
11. Mehmed Emin (Yurdakul),
12. Hüseyin Suad (Yalçın),
13. Süleyman Nazif,
14. Ubeydullah Efendi (Hocazâde Mehmed Ubeydullah Hatipoğlu),
15. Abdülaziz Çaviş Efendi,
16. Ahmed Agayef (Ağaoğlu),
17. Ahmed Rasim Bey,
18. Cavid Bey (İttihatçı Maliye Nazırı),
19. Rezaizâde Mahmud Ekrem Bey,
20. Fresko Efendi (El Tiempo Gazetesi müdürü),
21. Mahmud Esad Efendi (Tırnovalı),
22. Hoca Mehmed Nuri Efendi,
23. Pozant Keçiyan Efendi,¹⁵²
24. Ebubekir Hâzım (Tepeyran),

¹⁵¹ TİTE., 193/20/20, (03 Haziran 1914).

¹⁵² M.M.C.'nin kuruluşunda ve oluşturulan heyetlerde görev alan gayrimüslimlerden birçoğu, "Ermeni Tehciri" meselesinin yaşandığı günlerde suçlamalara maruz kalmış ve tutuklanmıştır. Diran Kelekyan ve Pozant Keçiyan Efendi, 24 Nisan 1915'te Osmanlı Dâhiliye Nezareti'nin 14 vilayet ile 10 mutasarrıflığa gönderdiği genelge doğrultusunda tutuklanmış ve Çankırı'ya gönderilmiştir. 8 Mayıs 1915'te ise serbest bırakılmışlar ve İstanbul'a dönmüşlerdir. (Bkz.: Soner Yalçın, (Çevrimiçi) sozcu.com.tr. /2015/yazarlar... yanıt..., 30 Ocak 2017.

25. Nureddin Bey (İkdam Gazetesi mesul müdürü).

İrşad Heyetlerinin vazifeleri nizamnâmenin 20 ile 25. maddeleri arasında düzenlenmiştir;

Madde 20 – Maarifin ve ticaret ve ziraat ve sanayiın terakkiyatına ve milletin ahlâkiyat ve içtimaiyatına aid nevakısın tashih ve ikmâline ve evlâd-ı vatanın kitle-i vahide halinde teşrik-i mesaisine velhasıl memleketin selâmet ve saadetini te'mine hâdim, ilmî, millî, amelî, iktisadî her gûna ihtiyacatının efrad-ı millete iblâğına aid mev'izeler, konferanslar, dersler itası ve bilhassa evlâd-ı vatana zamanlarının ihtiyacât ve ilcaatıyla mütenâsib bir terbiye-i ictimaiye verebilecek Numûne Mektebi ve aynı maksadı te'min edecek ve memleketde mütecânis ve umumî bir terbiye-i fikrîye esaslarını ihzar edecek ders kitapları vücuda getirmekle müştâgil bir hey'et-i mahsusa ve muamelât-ı dâhiliyenin revacyâb olmasına hizmet edecek bir Sanayi Müzesi ihdası ve ziraat-i fenniyenin mahall-i tatbiki olabilecek bir Çiftlik Mektebi (ve istihlâk ve teavün: kooperatif) şirketleri husûle getirebilmek için bir hey'et-i mahsusa teşkili ve sair bu gibi müesseseler ihdasıyla ümmet-i İslâmiye ve millet-i Osmaniyeyi ahkâm-ı diniye ve itiyadât-ı milliye dairesinde asr-ı hâzırın terakkiyat-ı medeniyesini takib ve iktisaba teşvik eylemek İrşad Hey'etlerinin vezaif-i esasiesini teşkil eder.

Madde 21 – Heyat-ı İrşadiye bilcümle tedabir ve teşebbüsâtda hiçbir sebep ve suretle unsur ve firâk-ı siyasiye içtihadatına tabi olmayacak ve muhadenet-i samimiyeyi takviye ve te'min ile efrad-ı milleti ikdam ve mesaiye teşvik eyleyecek mevzu'lar intihabına bezl-i ihtimâm edecektir.

Madde 22 – Heyat-ı İrşâdiye 16 Teşrin-i sâni 1287 (28 Kasım 1871) tarihinde irade-i seniyyeye iktiran olan cemiyet-i tedrisiye-i İslâmiye vezâifini müş'ir nizamnâmede muharrer tedrisatın hayyiz-i fiile isâli emrinde cemiyet-i mezkûreye muavenet ve müzaheretde bulunacak ve evvel-be-evvel istita'at-ı maliyesinin müsaadesi nisbetinde köy mektepleri küşâdı suretiyle iş bu muavenetin delâi-i fiiliyesini izhara çalışacaktır.

Madde 23 – Hey'at-ı İrşâdiye lüzûm ve münâsib gördüğü zaman ve mevki'de umumî mev'izeler, konferanslar ita etmekle beraber mekâtib-i resmiye ve hususiyenin müdir ve hey'at-ı idareleri muvafakat ettikleri halde münasib zamanlarda talebeye vaaz ve nasihat edebileceklerdir. Şu kadarki umumî mevaiz ve

konferanslar itası için usûl ve nizâmı dairesinde istihsâl-i müsaide eylemek ve elbabda câri kavanin ve nizâmât ahkâmına tamamıyla riayet etmek şartdır.

Madde 24 – Hey’at-ı İrşâdiye merkez-i umumide nihayet on bir ve şu’abatda her birinin derece-i vüs’at ve ehemmiyetine göre nihayet yedi azadan mürekkebe olacak ise de herhalde aza-ı mümaileyhümün adedi merkez-i umumî için yediden ve şu’abat için dahi üçden dîn olmayacaktır.

Madde 25 – Memleketimiz hakkındaki su-i tefsirât ve zünûn-u batılayı men edecek surette neşriyat ve teşebbüsât icrası İrşâd Hey’etlerinin vezaifi cümlesindedir.

M.M.C.’nin “Tenvir-i Efkâr “(kamuoyunu aydınlatma komisyonu), savaşın halkın gündemine daha fazla girmesi ve halk tarafından sahiplenilerek desteklenmesi için çalışıyordu. Komisyon üyeleri arasında dönemin kalemi ve kelamı güçlü, milliyetçi aydınları bulunmaktaydı. Dönemin tarafsız liberalleri (özellikle “*sanat şahsi ve muhteremdir*” diyen Fecr-i Âti), Balkanlardaki ihanet ve hezimet sonrası, düşmanın İstanbul’un savunma hatlarına dayanması üzerine fikir ve kalemlerini, ayrılıklarını, farklılıklarını ve dargınlıklarını bir kenara bırakılarak, tam bir uzlaşma içerisinde milli birliğin tesis edilerek, vatan ve namus savunmasında M.M.C.’nin kuruluşunu alkışlamışlar ve destek olmuşlardır.

M.M.C.’nin bir takım kültürel faaliyetlerini Mehmet Akif, Hüseyin Kazım Kadri, İsmail Faik, Üryanizâde Ali Vahid, Fuad Hulusi Demirelli gibi toplumcu anlayışa sahip edebiyat ve kültür adamları yönetmiştir.¹⁵³ Bunun yanında Cenâb Şehabettin ve Şahabettin Süleyman gibi ferdiyetçi kültür adamları da cemiyetin çalışmalarının uzağında kalmamıştır.¹⁵⁴ Cemiyetin Tenvir-i Efkâr (İrşad) Heyeti’nde çalışanlardan; Tevfik Fikret, Ali Kemâl, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, H. Cahit Yalçın, Nüzhet Sabit, Yusuf Akçura, Süleyman Nazif, Ahmed Ağaoğlu gibi dönemin birçok etkili ve tanınmış Türk aydını vardır.

M.M.C. İrşad Heyeti Katib-i Umumisi Mehmet Akif’in (Ersoy) heyetin neşredilen ilk bildirisinde,¹⁵⁵ “[Umum Vatandaşlara!] ...falan ve filan kısım halka, şu veya bu zâta müracaat etmek, ortada ayrılık gayrılık göstermektir. Biz, yüksekte Osmanlı yurdunun her köşesine doğru seslendik...” diyerek, tüm milli güç

¹⁵³ Polat, a.g.e., s.5.

¹⁵⁴ A.e., s.6.

¹⁵⁵ A.e., s.60.

unsurlarını topyekûn toplumsal uzlaşa ve barış arayışıyla beraber vatanın ve milletin kurtuluşuna sevk ettiği görülmektedir.

c) Gönüllü Alaylar Teşkilî İçin Seçilen Heyet:

1. Ahmed Paşa (Çürüksulu),
2. Naili Bey (Eski Kütahya mebuslarından),
3. Ahmed Faik Bey (Kaltakkıran) (Eski Edirne mebuslarından),*
4. Cemil Paşa (Meclis-i Maliye azalığından emekli),
5. Kâni Bey (Erkân-i Harp Binbaşılığından emekli),
6. İsmail Paşa (Mirlivalıktan emekli),
7. Ahmed Bey (Bahriye Binbaşılığından emekli),
8. Tahsin Paşa (Nemlizâde),
9. Rıza Bey.

Nizamnâmede bu isimle bir heyet söz konusu değildir. Fakat Gönüllü Alaylar teşkilî için seçilen heyeti oluşturan kişiler ve faaliyetlerine bakıldığında bu heyetin, nizamnâmenin 26 ile 31. maddeleriyle kuruluşu ve görevleri belirlenen Mümâresât-ı Bedeniye ve Askeriye Hey'etleri olma durumu söz konusu edilebilir. Nizamnâmenin ilgili maddeleri şunlardır;

Madde 26 – Evlâd-ı vatanı her zaman için çevik ve zinde bulunduracak ve sinn-i sabavetinden itibaren berri ve bahri kabiliyet-i askeriyesini inkişâf etdirecek esbâb ve vesaitin istihzar ve istikmâli Terbiye-i Bedeniye ve Mümârese-i Askeriye Hey'atlarının vezaif-i asliyesini teşkil eder.

Madde 27 – Terbiye-i Bedeniye ve Mümârese-i Askeriye Hey'atlarının bilhassa itina edecekleri hususat: evlâd-ı vatanı cimnastik, koşu, yüzücülük, kürek çekmek, top oynamak, sıçramak, fennî güreşmek; endaht poligonları tesis ile nişancılık, binicilik, at yarışları, uzun piyade yürüyüşleri, kılıç, kasatura, mızrak isti'mali, tüfek ve avcı talimleri, köprücülük, şimendifercilik, tayyarecilik, toprak kazmak, münferid ve umumî siperler yapmak gibi muhtelif sporlar ile bilcümle faydeli mümâserat-ı bedeniye ve askeriye alıştırma ve müfid seyahatler tertib eylemektir.

---

* Polat, Gönüllü Alaylar Teşkilî İçin Oluşturulan Heyet üyeleri içerisinde eski Edirne mebuslarından Ahmed Faik Bey'i (KALTAKKIRAN) saymaktadır. (Bkz.: Polat, **a.g.e.**, s.27) Yapılan araştırmada adı zikredilen şahsın ismi Mehmet Faik KALTAKKIRAN olarak tespit edilmiştir. (Bkz.: **Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923, I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri**, III Cilt, T.B.M.M. Vakfı Yayınları No:6, s.319,320.)

Madde 28 – Yirmialtı ve yirmiyedinci maddelerde tafsil ve beyân olunan enva'mümaresatın intihab ve ittihazında kabiliyet ve icabât-ı muhiye esas tutulacaktır.

Madde 29 – Terbiye-i bedeniye ve mümarese-i askeriye hakkında bu vezaifi deruhde edecek hey'etler tarafından yapılacak talimatnâmeler Harbiye ve Bahriye ve Maarif Nezaretlerine tasdik etdirilecek ve bu nıkat-ı nazar hakkında nezaret-i aidesinin fikr-ü mütalâası alınacaktır.

Madde 30 – Terbiye-i Bedeniye ve Mümarese-i Askeriye Hey'etleri mevad-ı sabıkada tafsil edilen mümaresat-ı bedeniye ve askeriye için müsabakalar icrası ve mükâfatlar ve takdirnâmeler itası suretiyle şebban-ı vatanı teşvike sarf-ı cehd ve gayret eyleyeceklerdir.

Madde 31 – Terbiye-i Bedeniye ve Mümaresat-ı Askeriye Hey'etleri azaları adedinin hadd-ı asgar ve azamı yirmidördüncü maddede muharrer hey'at-ı irşadiye azaları gibi olacaktır.

Gönüllü Alaylar (Mümâresât-ı Bedeniye ve Askeriye) için oluşturulan heyetin çalışmaları, ikinci bölümde geniş olarak ele alınmıştır.

d) Hastaneler (Sıhhiye) Heyeti:

1. Hakkı Şinasi (Çoruh),
2. Hacı Hamdi Bey,
3. Rıza Bey (Bursa mebuslarından),
4. Yağcızâde Şefik Bey (Donanma Cemiyeti Reisi),
5. İsmet Bey (Rıza Paşazâde),
6. Dr. Nazmi Bey,
7. Ecz. Nüzhet Bey.

M.M.C.'nin Hastaneler (Sıhhiye) Heyeti'nin kuruluşu, faaliyet alanı ve şekli nizamnâmenin 32 ile 36. maddelerinde belirlenmiştir;

Madde 32 – Efrad-ı millete nesayih-i sıhhiye ifa, millî "dispanser" ve hastahaneler te'sis, bilmünavede köyleri dolaşarak hastaları tedavi velhasıl efrad-ı milletin bilcümle tabakatını kavaid-i sıhhiyeye riayete alışdırarak emraz-ı müstevliye ve ilel-i sariyeden mütevellid zaiyatın daire-i mazarratını tenkis ve tecdid eyleyecek her gûna esbab ve vesailer tevessül eylemek Sıhhiye Hey'atlarının cümle-i vezaifindedir.

Madde 33 – Mekâtib-i resmiye ve hususiye tarafından talep vuku'unda hey'at-ı sıhhiye azaları mekâtib-i mezkûrede talebenin isti'dad ve kabiliyeti dairesinde ders veya konferans şeklinde hıfzı sıhha dair malûmat-ı umumiye ita edecek evlâd-ı vatanın zihinlerine daha küçük yaşdan sıhhatın fevaid ve menafi'ini yerleştirmeye çalışacaktır.

Madde 34 – Cemiyetin isti'taat-ı maliyesi müsaid olduğu halde Sıhhiye Hey'etleri eczahane bulunmayan kasabalarda ve ale-l-husus köylerde seyyar eczahaneler teşkil ve inde-l-icâb küçük mikyasda eczahane tesis ve fikara-ı marazaya meccanen ilaç tevzi edecektir.

Madde 35 – Her vilâyat veya liva ve kazanın ehemmiyet ve kabiliyetine göre mevad-ı salifede beyân olunan hususatı mevki-i tatbik ve icraya vaz' etmek üzere mufassal bir talimat tanzim ve merkez-i umumice biltedkik sıhhiye müdüriyetine tasdik etdirildikten sonra talimat-ı mezkûre ahkâmına tevfik-i muamele olunacaktır.

Madde 36 – Sıhhiye Hey'etleri azasının adedi üçden dîn ve yediden efzûn olamayacaktır.

Cemiyet, cephede çarpışan askerin hem genel sağlık hem de savaşlarda yaralananların bakımlarını, kurduğu sahra hastaneleriyle yerine getirmeye çalışmıştır. M.M.C. birçok konuda olduğu gibi sıhhiye konusunda da diğer milli cemiyetlerle iş birliğine gitmiş, bazen destek almış bazen de destek vermiştir. Kasım 1914'te doğu cephesindeki savaşta, Dr. Bahaddin Şâkir; ' *sağlık teşkilatının iyi olmadığını, askerin layıkıyla bakılamamasının büyük sıkıntılar doğurduğunu, Hilâl-i Ahmer ve Müdafaa-i Milliye'nin şimdi hizmete koşmalarını*' ister.¹⁵⁶ Cemiyetin Hastaneler Heyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin harp bölgesinde kalan hizmetlerini göz önüne alarak bu hizmetleri H.A.C. ile beraber yürütme kararı almıştır.¹⁵⁷ Cemiyetin merkez şubeleri, Hilal-i Ahmer'den müstakil olarak İstanbul'da da hastaneler kurmuştur. M.M.C. Beşiktaş şubesi, I. Balkan Savaşı esnasında yaralı gazilerin tedavi ve bakımlarının yapılabilmesi için, Taksim'de elli yataklı bir hastane tesis etmiştir.¹⁵⁸

e) Hey'et-i Fa'âle (İdare Heyeti):

1. Reşid Akif Paşa (Âyandan),

¹⁵⁶ Ahmet Tetik, **Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi 1914-1916**, Cilt I., Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, İstanbul., s.313.

¹⁵⁷ Polat, **a.g.e.**, s. 55.

¹⁵⁸ **A.e.**, s. 46.

2. Şeyh Abdülkadir Efendi,
3. Prens Mehmed Sabahaddin Bey,
4. Aristidi Paşa (Âyandan),
5. Dr. Esad (IŞIK) Paşa,
6. Talat Paşa,
7. Ebubekir Hâzım (Tepeyran),
8. Karaso Efendi,
9. Mustafa Bey (Eski liman reislerinden),
10. Yakop Hamanon Efendi (Şark Şimendiferleri hukuk müşaviri),
11. Vartkes Efendi (Erzurum mebusu),
12. Kostantin Efendi (Şurâ-yı Devlet azası),
13. Fuad Bey (tüccar),
14. Şeyh Abdülaziz Çaviş Efendi,
15. Ali Haydar Midhat Bey (Midhat Paşanın oğlu),
16. Ömer Lütfi Fikri Bey,
17. Şeyh Seyyid Efendi (Beylerbeyi Bedevi Şeyhi),
18. Kemâl Bey,
19. Hasan Fehmi Efendi (Sinop mebuslarından),
20. Ubeydullah (Hatipoğlu) Efendi,
21. Necmeddin Molla (Kocataş) Bey,
22. Hulusi Bey (Nafia Nazırlarından),
23. Reşid Bey (Şurâ-yı Devlet azasından),
24. Hallacyan Efendi,
25. Celaleddin Arif Bey (Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Reisi ve Erzurum mebusu).¹⁵⁹

Hey'et-i Fa'âle (İdare Heyeti) nizamnâmenin 6.maddesine göre; Maliye, İrşâd, Mümâresât-ı Bedeniye ve Askeriye ile Sıhhiye heyetlerinin başkanları ve umumi meclisin belirleyeceği üç azayla birlikte oluşan yedi kişiden oluşmaktadır. İdare Heyeti, heyetlerin kendi sorumluluk alanlarında üzerlerine düşen görevleri yapmalarını sağlayarak heyetler arası koordinasyonun sağlanmasından ve genel idareden sorumlu olacaktır.

---

¹⁵⁹ Polat, a.g.e., s. 26, 27, 28.

1.5.3. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Şubeleri

M.M.C. savaş döneminin organizasyonudur. Cemiyetin amaçları, ortaya çıktığı dönemin ihtiyaç ve beklentileridir. Cemiyetin imparatorluk genelindeki teşkilatlanması savaşa göre şekillenmiş ve şubeleşmiştir. M.M.C. İstanbul'dan Basra'ya kadar imparatorluğun geniş bir coğrafyasında teşkilatlanmıştır.¹⁶⁰ Cemiyetin şube sayısı kaynaklarda farklılık göstermektedir. Bir kaynağa göre cemiyetin toplam 41 şubesi vardı¹⁶¹ ve taşra vilayetlerinde teşkilatlanıyorken birçok yerde Türk Ocağı ile iş birliği içerisinde çalışıyordu.¹⁶² Diğer bir kaynakta cemiyetin şube sayısı 40 olarak verilmiştir.¹⁶³ M.M.C. Merkez-i Umumîsi tarafından, 1916 Mart ayına kadar yapılan faaliyetleri göstermek maksadıyla neşredilen raporda adı geçen merkez ve taşra teşkilatları şunlardır:

*Merkez (İstanbul) Teşkilatı şubeleri; Fatih, Beyazıt, Beyoğlu, Kadıköy, Makriköy (Bakırköy), Anadoluhisarı, Adalar, Mirgün (Sarıyer), Kartal ve Gekboze (Gebze). * Taşra Teşkilatı şubeleri ise; Adana, Ankara, Antalya, Asir, Bağdat, Basra, Beyrut, Bilecik, Bitlis, Bolu, Bursa, Canik, Çanakkale, Çatalca, Diyarbakir, Edirne, Erzurum, Eskişehir, Halep, İzmir, İzmit, Karahisar-ı Sâhib, Karesi, Kastamonu, Kayseri, Kerkük, Konya, Kudüs-i Şerif, Kütahya, Mamuretülaziz (Elazığ), Medine-i Münevvere, Musul, Samsun, Sivas, Şam, Teke, Trabzon, Urfa, Van, Zor.*¹⁶⁴

Komisyonların kurulduğu gün, Şerif Ali Haydar Bey başkanlığında yapılan toplantıda alınan kararlardan birisi de belediyelerde iane toplamakla görevli birer komisyon kurulması ve bu komisyonlarda M.M.C.'nin de bir temsilci bulundurmasıdır. Şerif Ali Haydar Bey, vilayet belediyelerine de telgraf çekerek mahalli şubeler açılmasını istemiştir.¹⁶⁵ Burada dikkat çeken husus, cemiyetin İstanbul merkez ve taşra şubelerinin mevcut belediye teşekkülleri esas alınarak ve belediye bünyesinde kurulmasıdır. (Nizamnâme md.4) Bu durum, bürokrasi ve mevzuat açısından sık görülen bir durum değildir. Cemiyetin kuruluşundan yaklaşık bir buçuk sene sonra kamuya yararlı dernek statüsü aldığı da hatırlanacak olunursa, cemiyetin kurulur kurulmaz belediyeler üzerinden devlet ve millet desteği almaya

¹⁶⁰ Öcal, **a.g.e.**, s.84.

¹⁶¹ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt III., s.294.

¹⁶² Beşikçi, **a.g.e.**, s.59.

¹⁶³ Polat, **a.e.**, s.149.

* M.M.C'nin İstanbul şubelerinin tespitinde o günkü belediye taksimatı esas alınmıştır. Söz konusu şubeler içerisinde Şile kazası da sayılmıştır. Bu durumda cemiyetin İstanbul'daki şube sayısı 11 olmaktadır. (Bkz.: Polat, **a.e.**, s.149.) Ayrıca, Beşiktaş şubesi 1915'ten sonra Beyoğlu şubesi ile birleşmiştir. (Bkz.: Polat, **a.e.**, s.83.) Polat'a göre, cemiyetin taşradaki şube sayısı ise 40'tır.

¹⁶⁴ Polat, **a.e.**, s.83,84.

¹⁶⁵ **A.e.**, s. 87.

başlaması, derneğin bu statüyü esasen kurulur kurulmaz elde ettiğini ve cemiyetin bir devlet teşekkülü sistemi ile teşkilatlanarak kurumsallaştığını göstermektedir.

Devlet dairelerinden Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne yazılmış yazılar ile Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden cevaben yazılmış yazılar, M.M.C.'nin bir devlet kurumu gibi çalıştığına dair somut bir örnekler teşkil etmektedir. Bu yazışmalara örnek olarak; Sadaretin, İstanbul'da teşkiline başlanan itfaiye ve muhafaza taburlarına kayıt olacak memurlara tam maaş ödenmesi ve gönüllü yazılan memurların maaşlarının ailelerine ödenmesi hakkındaki kararının resmi daireler (Şura, Adliye, Hariciye, Maliye, Nafia, Orman ve Maadin, Sıhhiye, Meşihat, Divan-ı Muhasebat) ile beraber M.M.C.'ne de gönderildiği anlaşılmaktadır.¹⁶⁶ Ayrıca Maliye Nezareti Celilesi'nden Maliye Nazır Vekili namına Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'ne, oradan da Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne yazılmış olan bir yazıdan anlaşıldığına göre cemiyete bağışlanacak eşyanın gümrük vergisinden muaf tutulması sağlanmıştır.¹⁶⁷ Bu noktada bir diğer çarpıcı örnek, İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti'nden Sivas Vilayeti aliyyesine ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Riyaset-i Aliyyesine yazılmış yazıyla, Gümüşhacıköy kaymakamı İbrahim Efendi'nin mahalli M.M.C. reisini azlederek yerine başkasını tayine salahiyeti olmadığı belirtilmiştir.¹⁶⁸ Bir başka örnekte, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Dahiliye Nezareti'ne yazdığı yazıya cevaben Dahiliye Nezareti Celilesi'nden Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne yazılmış bir yazıda cemiyetin, hastalık ve diğer askeri işler için yazılacak telgrafları vilayet şifresiyle göndermiş olduğu fakat bu yaklaşımın doğru olmadığı konusunda M.M.C. riyasetinin uyarıldığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁹ Örneklerden de anlaşılacağı üzere M.M.C. merkez ve taşra şubeleri, cemiyet nizamnâmesinden almadıkları yetkileri de saltanat himayesi ve desteğiyle kullanmakta beis görmemişlerdir.

1.6. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Nizamnâmesinin Yenilenmesi

Osmanlı devleti memur, müstahdem, muallim ve askerlerin siyasi partilere üye olamayacakları ve siyaset yapamayacaklarına dair bir dizi kanuni düzenlemelere gitmiştir. 28 Eylül 1912 tarihli Bilumum Memûrin ve Müstahdemîn ile Muallimînin Fırka ve Cemiyat-ı Siyasiyeye Memnuiyet-i İntisabi Hakkında İrade-i Seniyye ile

¹⁶⁶ BOA., BEO., 4154/311497, (27 Şubat 1328 / 12 Mart 1913).

¹⁶⁷ BOA., DH. İ.UM., 27/3, (2 Ağustos 1331 / 15 Ağustos 1915), (14 Eylül 1331 / 27 Eylül 1915).

¹⁶⁸ BOA., DH. İ.UM., 79/60, (24 Kânunusani 1331 / 06 Şubat 1916).

¹⁶⁹ BOA., DH. İ. UM., 89 9/1 42, (8 Şaban 1334 / 10 Haziran 1916).

memur, müstahdem ve muallimlerin siyasi fırkalara üye olamayacakları ve siyaset yapamayacakları yasallaştırmıştır.¹⁷⁰

Ayrıca, 8 Ekim 1912 tarihli kanun ile de Askerlerin Siyasi Cemiyetlere Üyeliğinin Yasaklanmasına dair kanun yürürlüğe girmiştir.¹⁷¹

20 Şubat 1913 tarihli Bilumum Memûrin ve Müstahdemînin Bîtaraflık Esasını Muhil Ahvalde Bulunmalarının Men'i Hakkında İrade-i Seniyye ile 28 Eylül 1912 tarihli İrade-i Seniyye'ye ilaveten tarafsızlığını bozarak, İrade-i Seniyye'ye aykırı hareket eden memur ve müstahdemin men'i hakkında yeni bir İrade-i Seniyye yayınlanmıştır.¹⁷²

Cemiyet nizamnâmesinin bazı maddelerinde bulunan belirsizliklerin, yöneticiler hakkında çıkan olumsuz söylentilerin, yönetici kadroları içerisindeki bir kısım memurlar için cemiyet nizamnâmesine aykırı bir şekilde siyasetle uğraşarak suçlamalarının ve gayrimüslim kesimden usulsüzce yardım toplanması ve bunun yarattığı olumsuzlukların, cemiyetin kuruluş gayelerinden sapmasına, üyelerinin şevkinin kırılmasına ve heyecanlarını kaybetmelerine neden olduğu kanaatine varılmıştır. Esasen işler bu noktaya gelmeden önce cemiyetle ilgili devlete ulaşan şikâyetler doğrultusunda ilgili kurumlar cemiyeti uyarılmışlardır. Mesela, Muhaberat-ı Umumiye Dairesi'nden Edirne, Adana, Basra, Hüdavendigâr ve Suriye vilayetleri ile mutasarrıflıklarına çekilen bir telgrafla, Donanma ve Müdafaa-i Milliye ianelerinin ecanibe teşmil edilmek suretiyle, bunların taciz ve tazyik edilmemesi¹⁷³ istenmiştir.

Harbiye Nezareti ise geçmişte yaşanan bazı hadiselerden dolayı çekincelerinin olduğu belirterek cemiyetin askeri amaçlara daha itina ile hizmet etmesini beklediğini ve bu görevlerde de yeni nizamnâmeye dayanan ve doğru anlaşılmayan belirsizliklerin olmaması hususunun altını özellikle çizmektedir.¹⁷⁴

Yeni nizamnâmenin hazırlanması esnasında Harbiye Nezareti, cemiyetin seferberlik esnasında yüklendiği görev ve yaptığı hizmetleri takdirle karşılamakla beraber askeri amaçlara daha verimli bir ortak mesai ve sonuçlar elde etmek için

¹⁷⁰ Recep Çelik, Ed.by., **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Cemiyet Kanun ve Nizamnâmeleri**, T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2013, s.35.

¹⁷¹ **A.e.**, s.37.

¹⁷² **A.e.**, s.39.

¹⁷³ BOA., DH. ŞFR., 46/19, (25 Şevval 1332 / 16 Eylül 1914).

¹⁷⁴ BOA., İ. DUİT., 116/21/2, (20 Ramazan 1332 / 12 Ağustos 1914).

padişahın emirleri gereği nizamnâmeye eklenecek yeni maddelerin daha anlaşılabilir ve uygulanabilir hale getirilmesini talep etmiştir.¹⁷⁵

Yeni yönetmeliğin uygulanması ile ilgili meclisin M.M.C.'ne gönderdiği yazıda; Harbiye nezareti ile yapılan yazışmalar neticesinde, cemiyetin mesaisinin, yeni usul ve kaidelerle daha etraflıca hazırlanabilmesi için, bakanlıkça gönderilen maddelerin cemiyetin 31 Temmuz 1330 (13 Ağustos 1914) tarihli yeni nizamnâmesine eklenmesinin uygun görüldüğü ve bunun padişah emri olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁶

M.M.C.'nin nizamnâmesinin yeniden tadil edilmesi ve düzenlenmesi fikrine ve görüşmelerine yayınladığı bir emirle padişah V. Mehmet'te katılmıştır. Padişahın yeni nizamnâme için görüş ve önerilerini içeren İrade-i Seniyye'de, "*Cemiyetin kuruluş amacına hizmet etmekte bazı noksanlıklar ile cemiyet kaynaklarının askeri maksada uygun harcanmasında, sevk ve idaresinde bazı aksaklıkların olduğu düşünülmekte ve görülmektedir.*" buyurulmuştur. Devamında, bu doğrultuda tespit edilen aksaklıkların düzeltilmesi-düzenlenmesi ve bu yeni düzenlemeleri takip edecek, aynı zamanda cemiyetin toplantılarına ve kongreye katılarak oy kullanma hakkı olan bir memurun atanması istenerek bu iki maddenin padişah emriyle nizamnâmeye eklenmesi uygun görülmüştür. Padişah, bu İrade-i Seniyye'nin yerine getirilmesinden Harbiye ve Dâhiliye bakanlarını sorumlu tutmuştur.¹⁷⁷

M.M.C. nizamnâmenin eksiklikleri ve tadil edilmesi ihtiyacını; yaşanan harp koşulları içerisinde yeterince ele alınamadığı ve o günkü şartlara uygun ve ihtiyaçları karşılayacak yeni bir nizamnâmenin hazırlanması mecburiyetini ve zaruretini kabul etmiştir. Hatta bu konuda cemiyet, oldukça detaylı bir inceleme yapmış ve yaşanan tecrübelerden çıkan sonuçları göz önüne alarak, Harbiye Bakanlığı'ndan nizamnâme konusunda Avrupa'daki benzer cemiyetlerin nizamnâmelerini içeren ve bu konuda yararlanabilecekleri her türlü matbuatı talep etmiş ve ayrıca İstanbul Vilayeti'nden de yine bu konuda resmi bir yazı almıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁵ BOA., İ. DUİT., 116/22/3, (10 Zilkade 1332 / 30 Eylül 1914).

¹⁷⁶ BOA., İ. DUİT., 116/22/2, (1 Teşrinievvel 1330 / 14 Ekim 1914).

¹⁷⁷ BOA., İ. DUİT., 116/22/1, (27 Zilkade 1332 / 17 Ekim 1914).

¹⁷⁸ BOA., İ. DUİT., 116/24/2, (6 Şevval 1335 / 26 Temmuz 1917).

Cemiyet, mevcut nizamnâmenin içeriğiyle cemiyetin istenilen gayelere hizmet edemeyeceği düşüncesiyle¹⁷⁹ kendisinden beklenen değişiklik taleplerini haklı bulmuş ve düzenleme sonucu ortaya çıkan yeni nizamnâmenin kabulünü padişaha sunmuştur.

Cemiyet idarecileri, Müdafaa-i Milliye'nin yeni nizamnâmesinin onayı hakkında daha önce Şura-yı Devlet'çe konuşularak vekiller meclisine sunulan M.M. nizamnâmesi üzerinde gerekli muamelenin geciktirilmesinin halkta cemiyete karşı bir güvensizlik ve cemiyet içerisinde de ümitsizliğe sebep olduğunu ve bu olumsuz duruma son vermek için yapılan değişikliklerle yeniden tanzim edilen nizamnâmenin bir an evvel onaylanmasını talep etmiştir.¹⁸⁰

M.M.C.'nce değiştirilerek düzenlenen nizamnâmenin vekiller meclisince onaylandığı, yayınlanan bir İrade-i Seniyye ile duyurulmuştur.¹⁸¹

Cemiyet, üyelerinden bir kısmının memurlardan oluşmasına getirilen eleştirilere karşı Şura-yı Devletçe tasdik esnasında cemiyet üyelerinin özelliklerinden bahseden onuncu fasıldan on üçüncü maddeye kadar memurlar hakkında bir istisna kayıt ilave edilmesinin üzüntüyle karşılandığını çünkü memleketimizde memuriyetin dışında aydın bir kesim olmadığını belirterek, cemiyetin oluşumunda ve idaresinde memurun varlığının zorunlu olduğunu ifade etmiştir.

Memurlar hakkında bir istisna kayıt koyulma gerekçesinin, eğer memurun cemiyetin amaç ve faaliyetlerinin dışında başka işlerle uğraşmasının önüne geçmekse, bu konuda da yetkinin memurun bağlı olduğu kurumda olduğunu, ziyadesiyle cemiyetin siyasi bir cemiyet olmadığını, bunun nizamnâmede açıkça ilan edildiğini ve memurlar açısından siyaseten herhangi bir suiistimalin söz konusu olamayacağını belirtmiştir.

Cemiyet, haksız bulmakla beraber bu konularda yapılan eleştirileri ve önerileri dikkate alarak, cemiyetin nizamnâmesindeki bazı muğlâk maddeleri, yaşanan tecrübelerle istinaden daha açık ve güvenilir hale getirildiğini belirtmiştir.¹⁸²

¹⁷⁹ BOA., İ. DUİT., 116/22/3, (10 Zilkade 1332 / 30 Eylül 1914).

¹⁸⁰ BOA., İ. DUİT., 116/21/5, (21 Temmuz 1330 / 03 Ağustos 1914).

¹⁸¹ BOA., İ. DUİT., 116/21/1, (31 Temmuz 1330 / 13 Ağustos 1914).

¹⁸² BOA., İ. DUİT., 116/21/4.

Umumi Harbin başlaması ile beraber yaklaşık on beş aydır askıda olan ve tadil edilen yeni nizamnâme* 13 Ağustos 1914'te yürürlüğe girmiştir. Nizamnâme, 1918'de tekrar tadil edilmiş** ve cemiyetin Ocak 1919 beyannamesinde yer almıştır.¹⁸³

1.6.1. Cemiyetin İsmi'nin Müzaheret-i Milliye Olarak Değiştirilmesi Teşebbüsü

M.M.C.'nin isminin Müzaheret-i Milliye Cemiyeti olarak değiştirilme isteği, nizamnâme değişiklikleri sırasında gündeme getirilmiştir. Cemiyet nizamnâmesinin değiştirilmesini gerektiren sebepler içerisinde; nizamnâmesinin bazı maddelerinde bulunan belirsizlikler, yönetici kadroları içerisindeki bir kısım memurlar için cemiyet nizamnâmesine aykırı bir şekilde siyasetle uğraşıyor suçlamaları, yöneticiler hakkında çıkan olumsuz söylentiler, suiistimaller ve haksız uygulamalar önemli bir yer tutmaktadır. Örnek olarak; M.M.C.'nin ihtilasının ortaya çıktığı ve Rum muhacirlerin terk ettiği yüzlerce hayvanın muhafızlardan zorla alınarak Müdafaa-i Milliye efradı arasında paylaştırıldığı Ahenk gazetesinde haber yapılmıştır. Bu konunun haber yapılmasından sonra, Dâhiliye Nezareti, Aydın Vilayeti 'ne telgraf çekerek konu hakkında malumat istemiştir.¹⁸⁴ Bir başka örnekte ise Konya Vali-i Sabıki Celal Beyin Konya Valiliği'nde bulunduğu sırada Müdafaa-i Milliye, Hilal-i Ahmer, Donanma Cemiyetlerinin Erzurum'da kurulan hastane ve kurulmakta olanlara dağıtılmak üzere Isparta Sancağı ile sancağa bağlı yerlerden aşarın dörtte biri oranında yardım toplaması sebebiyle şikâyetlerin olması üzerine, Dâhiliye Nezaret-i Celilesi bu konuda Celal Bey'den bir tahkikat yapmasını istemiş ve yapılan tahkikatın sonucunun da vali bey tarafından Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'ne bildirdiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁵ Diğer bir örnek; cemiyetin Beyrut şubesinin, Avusturya-Macaristan tebaasını yardım etmeye zorladığı bilgisi üzerine Dâhiliye Nezaretinden Beyrut vilayetine yazılan bir yazıyla durumun açıklanması istenmiştir.¹⁸⁶ Gene ayrı

* M.M.C. Nizamnâmesi Tadil Layihası, EK:3. (Bkz.: Polat, **a.g.e.**, s.175-182.)

** Genel Kongre kararıyla M.M.C. Esas nizamnâmesinde yapılan değişiklikler ve ilavelerle bu konudaki değişikliklerin gerekçelerini kapsayan on adet nizamnâme nüshası Şura-yı Devlet'çe incelenmek üzere Sadarete gönderilmiştir. Bkz.: BOA., DH. İ.U.M., 19 3/1 39, (26 Safer 1337 / 01 Aralık 1918).

¹⁸³ Polat, **a.g.e.**, s.123-148.

¹⁸⁴ BOA., DH. ŞFR., 49/266, (31 Kânunusani 1330 / 13 Şubat 1915).

¹⁸⁵ BOA., DH. İ.U.M., 91/5, (21 Kânunusani 1331 / 03 Şubat 1916).

¹⁸⁶ BOA., DH. ŞFR., 61/262, (4 Cemazeyilevvel 1334 / 09 Mart 1916).

bir belgede ise M.M.C. tarafından ahaliye verilecek erzak için Fener’de dağıtım noktasına konulan yardım kutusunun hoşnutsuzluğa sebep olduğu bunun üzerine İstanbul Polis Müdüriyeti’nden Dahiliye Nezareti’ne yazılan bir yazıyla bu yardım kutularının konulduğu yerlerden alınarak cemiyete iade edildiği anlaşılıyor.¹⁸⁷

İsim değişikliği konusu değişik kaynaklarda farklı şekillerde verilmiştir. Bir kaynakta, Trablusgarb Savaşı münasebeti ile kurulmuş olan Müzaheret-i Milliye Cemiyeti’nin amacının genişletilerek Müdafaa-i Milliye Cemiyeti adını aldığını, aslında her iki cemiyetinde birbirinin devamı olduğunu vurgulanıyor.¹⁸⁸

Başka bir kaynakta ise M.M.C.’nin isminin Müzaheret-i Milliye Cemiyeti olarak değiştirilmesinin, o dönemin basınında haber yapıldığı, cemiyetin yeni nizamnâmesinin kamuoyuyla paylaşıldığı ve I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle Osmanlı’nın seferberlik ilan etmesi üzerine cemiyetin eski ismiyle devam etmesinde mutabık kalındığı belirtilmiştir.¹⁸⁹

M.M.C. yönetimi, cemiyetin adının Müzaheret-i Milliye olarak değiştirilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. M.M.C. idare heyeti, cemiyetin isim değişikliği talebinin gerekçeleri olabileceğini düşündüğü konulara karşı kendisini savunmuştur. Cemiyetin, Müdafaa-i Milliye isminin diğer birçok ülkelerdeki benzerleri ve ülkemizde de kamuoyu nezdindeki kabulleniş ve bilinirliğini savunuyorken öne sürdüğü tezleri anlatması açısından belge¹⁹⁰ oldukça önemlidir;

‘M.M.C. Genel Merkezi İdare Heyeti

İlgi: Cemiyetin Adının Müzaheret-i Milliye Olarak Değiştirilmesi

Cemiyetin unvanı Müzaheret-i Milliye olarak düzeltilmiştir.

Bir kere bu isim (Müzaheret-i Milliye) cemiyetin maksadını ve ruhunu yeterince anlatmıyor. Cemiyetin yüklendiği görevle de hiç alakası görülüyor. Kim kime, ne yardımı edecek belli değil. Hâlbuki Müdafaa-i Milliye, cemiyetin maksadını net bir şekilde anlatıyor. Diğer memleketlerde de bu amaçlarla kurulan cemiyetlerin ismi budur. Ve cemiyetin kuruluşundan beri halk cemiyeti bu isimle bilmiş, benimsemiş ve kabul etmiştir. Şimdi bu kabulden sonra halk Müzaheret-i Milliye Cemiyeti’ni ayrı ve muhalif bir cemiyet olarak düşüneceklerdir ve buna kafa yoracaklardır. Ve sonra tanınmış, hareket tarzı herkesçe

¹⁸⁷ BOA., DH. İ.UM. EK., 109/16, (9 Safer 1336 / 24 Kasım 1917).

¹⁸⁸ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt I, s.448.

¹⁸⁹ Erol Akcan, “Balkan ve I. Dünya Harbi Yıllarında Müdafaa-i Milliye Cemiyeti”, **Tarihin Peşinde Dergisi**, sayı 13, s.161-183.

¹⁹⁰ BOA., İ. DUİT., 116/21/4.

bilinen bir cemiyetin isminin değiştirilmesinin mahsurlu bir fikre sebep olacağı açıktır. İşte bu sebeplerden dolayıdır ki, cemiyetin (Müdafaa-i Milliye) isminin değiştirilmesine şiddetle karşıyız.”

Belgeye göre çok açık bir şekilde, M.M.C.’nin adının kuruluşundan daha sonra ve yeni nizamnâme talepleri esnasında Müzaheret-i Milliye olarak değiştirilmesinin önerildiği anlaşılmaktadır.

M.M.C. reisi Hulusi Bey’in, 1913 yılının ortalarında yayınlanmaya başlayan İdman dergisi imtiyaz sahibi Cem’i Bey’e yazdığı mektup, Müzaheret-i Milliye Cemiyeti’nin, M.M.C.’nin yerine kurulması düşünülen bir cemiyet olduğuna dair önemli bir katkı ve kanıttır. Hulusi Bey mektubunda; *“Efrad-ı milletten ve alelhusus sizin gibi terbiye-i bedeniyein ehemmiyetini takdir eden zevattan beklenen bir şey varsa o da her nam ile olursa olsun bugüne kadar tesis eden ve bundan böyle edecek olan terbiye-i bedeniye müesseselerinin - yeni nizamnâme mucibince Müdafaa-i Milliye Cemiyeti yerine kaim olmak üzere teşkil edilecek olan - Müzaheret-i Milliye Cemiyetinin, teşebbüsat ve icraatını teshil ve maksadının kuvveden fiile çıkabilmesini temin edebilmeye çalışmasıdır. Müzaheret-i Milliye Cemiyeti’nin, maksadına, talimatına muvafık bir surette terbiye-i bedeniyei talim ve tamime çalışmayı deruhte eden bilcümle müessesata – imkânın müsaidesi derecesinde - manen, maddeten her güne himaye ve muavenette bulunmayı bir vazife-i vataniye bilir.”*¹⁹¹ Mektup, Müzaheret-i Milliye Cemiyeti’nin o günün şartlarında ihtiyaç duyulan talim ve terbiye ile sıhhen, bedenlen ve ruhen gençlerimizi milli hislerle doldurarak onları savaşa hazır hale getirilmesi gayesinin gerçekleştirilebilmesi için kurulmak istendiğini ve bunun için Müzaheret-i Milliye’nin, M.M.C. yerine kaim edilmesi tezine katkı sağlamaktadır.

---

¹⁹¹ Aydın, **a.g.m.**, s.153-169.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ'NİN BALKAN VE I. DÜNYA SAVAŞLARINDAKİ FAALİYETLERİ

Savaş kararı alan devletlerin, savaşın gerekliliği konusunu kendi kamuoylarına kabul ettirmeleri bir gerekliliktir. Bunun halka anlatılması ve halk desteğinin sağlanması savaşların kazanılmasında hayati öneme sahiptir. Toplum ve seferber edilen halkı, savaşın gerekliliği konusunda ikna edemeyen, devletin haklılığını ve devlete sadakati sağlayamayan devletler savaş alanlarında bozguna uğramışlardır.¹

I.Dünya Savaşı; savaşa dâhil olan ülkelerin sayısının fazlalığı *, savaşın çok geniş bir coğrafyada** kitleleri etkilemesi ve uzun sürmesi, güçlü ve gizli ittifakların ve paylaşım planlarının varlığı, harbe katılan tüm devletlerin strateji olarak “*Topyekûn Savaşı*” benimsemelerini zorunlu kılmıştır. Osmanlı Devleti hem iktisadi hem de askerî açıdan Trablusgarp ve Balkan savaşlarında varını yoğunu kaybetmiş ve Umumi Harbe imkânsızlıklarla dâhil olmuştur.² Osmanlı Devleti savaşa, başta

¹ Haluk Selvi, “Harp ve Propaganda”, **Harb-i Umumi Panoraması**, Haz. Fatih Dalgacı, Kültür Medeniyet Serisi-18, İBB. Kültür A.Ş. Yayınları, Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu, 2015, s.11-21.

* İtilaf devletleri; Fransa, Britanya İmparatorluğu, İtalya, Rusya, ABD, Romanya, Japonya, Sırbistan, Yunanistan, Belçika, Portekiz, Karadağ. İttifak devletleri; Osmanlı İmparatorluğu, Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan.

** Avrupa, Asya, Kafkasya ve Pasifik Okyanusu, Orta Doğu, Afrika.

² *Osmanlı İmparatorluğu, harbin başladığı sıralarda bir milyon yedi yüz küsur bin kilometre kare toprağa sahipti. 12.000 km'lik hudut hattı, 8000 km uzunluğunda sahili vardı. 1914'te 19.043.383 nüfusa kayıtlı insanı vardı. Nüfusa kayıtlı olmayanlarla birlikte yaklaşık yirmi beş milyon kişi yaşamakta idi. Bunun 9-10 milyonu Türk, 6 milyonu Arap, 1.5 milyonu Kürt, 1.5 milyonu Rum, 1. Milyon Ermeni ve 2 milyonu da karıştı.*

Osmanlı ekonomisi, tarım ve küçük ölçekli imalathanelerden ibaret, bütçesi ve dış ticareti devamlı açık veren, borçlanarak borç ödeyen haldeydi.

Türkiye, sanayi bakımından çok fakir ve iptidai bir halde idi. 1915'te bütün imparatorlukta 382 sınai müessesesi vardı. Bunlardan yetmiş ikisi gıda maddeleri, yirmi üçü yapı malzemesi, on üçü deri, yirmi dördü kereste işlemekle meşguldü. Yetmiş müessesenin dokuma tezgâhı vardı. On üç müessese kimya imalathaneleri idi. Elli beşi matbaa idi. Bunların dışında alkolü içkiler, kundura ve hazır elbise yapan veya maden işleyen küçük imalathaneler vardı. Yekûnun yüzde elli beşi İstanbul'da toplanmıştı.

Türkiye, ticari muvazenesi bozuk olan, mesela 1911'de 44.990.700 liralık ithalata karşılık 24.712.000 liralık ihracat yapan bir memleketti. Her yıl eski borçların faiz ve amortismanı için 7.426.000 altın lira ödeniyordu. Bu bütçe açığını karşılamak ve maaşları ödeyebilmek için ağır şartlarla borçlanması gerekiyordu. Mesela 1911-1912 bütçesinin otuz bir küsur milyonluk

varlığını korumak, sonrasında ise olabildiğince kaybettiği toprakları tekrar elde etmek üzere girmiştir.³

Hem ittifak hem de itilaf devletleri bakımından hazırlanan savaş planları, muharebenin en fazla 4 ay'da biteceği üzerinedir.⁴ Fakat savaş, beklentilerin çok ötesinde 4 yıl sürmüştür. Bu beklenmedik uzama, savaşı devam ettirip zaferle sonuçlandırabilmek için orduların aralıksız bir şekilde askeri ve insani ihtiyaçlarının karşılanmasını gerektirmekteydi. Bu ihtiyaçların uzun süren savaş dönemi içerisinde maddi ve moral kaynaklarını tüketen devletler tarafından karşılanması imkânsız hale gelmiştir. Bir zorunluluk olarak halka yönelen devletler, halklarını topyekûn savaşın içerisine çekmiş oldular.⁵

Modern anlamda propaganda ve psikolojik savaş taktikleri, en geniş ve en son yenilikleri ile I. Dünya Savaşı'nda kullanılmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun, Trablusgarp ve Balkan Harbiyle topyekûn savaş stratejisi içerisinde propaganda ve halk desteğinin sağlanması konusunda ilk çabaya ve deneyime sahip olduğu söylenebilir. Osmanlı devletinin I. Dünya Harbi'nde savaştığı cepheler olan; Kafkasya, Çanakkale, Irak, İran, Suriye, Kanal (Süveyş), Hicaz, Yemen, Libya (Trablusgarp), Galiçya, Romanya ve Makedonya'da, düşmana karşı koymanın maddi zorluğu aşikârdır. Millet desteği şarttır.

Almanya'nın Harbi Umumi'de, İngiliz, Fransız ve Rus sömürgelerindeki Müslümanları bu devletlere karşı nerede ve nasıl kullanılacağı, Osmanlı Devleti'nin rolü ve katkısının ne olacağı, 2 Ağustos 1914'te yapılan Türk-Alman ittifakı ile netleşmiştir.

Osmanlı-Alman ittifakı içerisinde, İslam âlemi ve Osmanlı coğrafyası içerisindeki Müslümanların ve kaynakların askeri ve siyasi olarak kullanılmasında çok güçlü propaganda örgütlerinin kullanılmasını gerekli kılmıştır. Bu gereklilik; M.M.C.'nin kuruluş amaçlarından olan, dâhili ve harici Müslüman toplulukları ile irtibat kurularak desteklerinin sağlanması amacına da uygun düşmektedir.

---

gelirinden on bir küsur milyon lirası ecnebi borçlara gidiyordu. (Bkz.: Yalman, a.g.e., s.311,313,314.)

³ Selvi, a.g.m., s.12-21.

⁴ a.y.

⁵ a.y.

M.M.C, Osmanlının kamu ve halk nezdinde yaşadığı travmalardan kurtularak Cihan Harbine, devlet-millet imkanlarının birleştirilmesiyle daha umutla bakmasına hizmet etmiştir. Padişah ve İttihatçı hükümetin himayesi ve desteğiyle halkı savaşa hazırlamak kadar savaş karşıtı söylemlerin de susturulmasıyla M.M.C, milli propaganda faaliyetlerinde Donanma Cemiyeti ile beraber tek kalmıştır. Bu durum hükümetin savaş propagandası ve seferberlik halinden beklentisinin tek elden yürütülmesi siyasetinde başarılı olduğunu göstermektedir. Hükümet bu sayede tek yetkili olarak; kurgulu, denetimli ve sonuç odaklı örgütsel eylemleri, hükümetin politikalarına hizmet eder hale dönüştürmüştür. Hükümet ve M.M.C. Cihan Harbi süresince, Balkan yenilgisinden kaynaklanan toplumsal travma, hayal kırıklığı ve milliyetçi intikam söylemlerini temel dayanak argümanları olarak kullanmıştır.

M.M.C. Donanma Cemiyeti ile beraber Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilanıyla oluşan olağanüstü dönemin koşullarından etkilenmeyen tek dernekti. Bunda ittihatçı hükümetin bu iki yarı resmi dernekten yana tavırları söz konusu idi. İttihatçı hükümetin, 1913'ten sonra giderek artan otoriterliği, bu iki derneği kamuoyunun akabileceği mevcut kanallar haline getirmişti.⁶ Gerek İttihatçıların baskıcı yönetim anlayışları gerekse Cihan Harbi'nin seferberlikten doğan olağanüstü hâl durumu, M.M.C. ve Donanma Cemiyetleri dışında hiçbir sivil örgütün yaşamasına olanak vermemiştir. M.M.C. yaklaşık altı yıl gibi bir süreyi kapsayan bir zaman diliminde faaliyet göstermiştir.

2.1. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Balkan ve I.Dünya Savaşlarında Cephe Gerisi ve Cephedeki Faaliyetleri

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, bizzat padişahın himayesi ve desteğiyle hareket etmektedir. Bu durum cemiyetin, doğal olarak hükümetin her türlü siyasetini kabullenip o doğrultuda çalışmasını gerektirmektedir. Cemiyetin aldığı ve yürüttüğü kararlar hükümete rağmen alınmış kararlar değil bizatihi hükümet kararıyla alınmış kararlardır. Hükümetin dostu cemiyetinde dostu, düşmanı cemiyetinde düşmanıydı. Cemiyet, hükümetin aldığı ve yürüttüğü her türlü siyasi, askeri ve idari kararın yanında ve yardımcısıydı.

---

⁶ Beşikçi, a.g.e., s.59.

M.M.C.'nin cephedeki faaliyetleri ile cephe gerisindeki faaliyetlerini kesin olarak ayırmak güçtür. Çünkü sözü geçen dönemde cepheler çok geniş olup, savaş içerisinde hangi coğrafyanın cephe veya gerisi olduğu karmaşık bir durum arz eder. Bu durum Anadolu'da Kurtuluş Savaşı sonuçlanıncaya kadar devam etmiştir. Bu nedenle cephe ve cephe gerisi faaliyetleri bir bütün ve birbirini tamamlar mahiyette incelenecektir.

M.M.C. Balkan Harbi esnasında İstanbul'dan harp bölgesine gönderilecek malzemeler için her gün Sirkeci'de yetmiş araba bulundurarak malzemeleri cepheye ulaştırmak, II. Balkan Harbi esnasında askeri sevkiyat için orduya üç otomobil ile on adet motosiklet olarak teslim etmek,⁷ savaş esnasında mali kriz içindeki devlet bütçesine katkı sağlamak adına çeşitli bono ve tahvil senetleri ile iç borçlanmaya giderek bu konuda halkı hem aydınlatmak hem de teşvik ederek hazine tahvili satmakla görevli komisyonlar kurmak, silah altına alınanların topraklarını ekip biçmek⁸ gibi farklı sahalarda faaliyetlerde bulunmuştur.

Cemiyet, seferberlik süresince silâh altına alınanlara ait toprakları işlemesine karşılık mahsulün bir kısmını da irad olarak kaydetmek istemiştir. Ayrıca şubelerinin bulunduğu vilayetlerde ahalinin ihtiyacı olan zahirenin temini hususunda resmi dairelerle yazışmalarda bulunarak adeta bir tedarikçi gibi hareket etmiştir. Bu durum, Bursa Müdafaa-i Milliye şubesinde Eskişehir Sancağından alınmasına mecburiyet görülen tohumluk arpalar hakkında Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'ne yazılan telgrafa istinaden İdare-i Umumiye Dâhiliye Müdüriyeti'nden Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Riyaset-i Aliyyesi'ne yazılmış bir cevap yazısından anlaşılmaktadır.⁹ Sadareten Ticaret ve Ziraat Nezaretine yazılan bir yazıyla, Mükellef-i Ziraiye Kanunu ile Müdafaa-i Milliye, Donanma ve Hilal-i Ahmer gibi kamu yararına çalışan dernek statüsü verilmiş kuruluşlar ile şirketlerin bu kanunun ilgili maddelerini ne şekilde tatbik edecekleri bildirilmiştir.¹⁰

Ayrıca Çankırı Müdafaa-i Milliyesi'nce ekilen mahsulattan iâşe alınıp alınmaması hakkında, İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti'nden Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Riyaseti'ne yazılan yazıya gelen cevapta, İâşe-i Umumiye I. Mıntıka Merkez Heyeti'ne müracaat edilmesi gerektiği M.M.C. Reisi Nedim Beye

⁷ Polat, **a.g.e.**, s.66.

⁸ **A.e.**, s.70-72.

⁹ BOA., DH. İ. UM., 59 3/1 23, (14 Cemazeyilevvel 1332 / 10 Nisan 1914).

¹⁰ BOA., BEO., 4441/333005, (26 Muharrem 1335 / 23 Kasım 1916).

yazıyla bildirilmiştir.¹¹ Gene Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'ne yazılan bir yazıyla, Urfa'da hububat noksanlığı nedeni ile kıtlık görüldüğü için Urfa'ya zahire tahsisi için müracaatta bulunulmuştur.¹²

Bu yazışmalardan da anlaşılacağı üzere cemiyet, taşradaki şubeleriyle buldukları bölgede adeta devletin ilgili kuruluşlarının bir şubesi gibi hareket etmişlerdir.

II. Meşrutiyet döneminde faaliyete başlayan ve kapsamlı bir spor dergisi olan *İdman*'ın çıkış amacının Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin kuruluş amaçlarıyla örtüşen görünümü, tez açısından bu dergiyi diğerlerinden farklı kılmaktadır. Cemiyet, gençleri bedenlen ve ruhen eğiterek onları milli amaçlara hizmet edecek fertler olarak yetiştirecek,¹³ bunu beden eğitimi ve spor faaliyetlerini yaygınlaştırarak sağlayacaktır.¹⁴ Derginin “*Bütün İdmanlılara Açık Mektup*” başlıklı yazısının giriş kısmında yer alan “*Beyler, efendiler, hepiniz bilirsiniz ki şu risaleceğizi çıkarmaktaki maksadımız efrad-i milleti vücutça ve fikirce sağlam bir hale getirmek için çalışan gayretli, azimli gençlerimize elden geldiği kadar yardım etmek ve bu gibi gençleri biri birine tanıtmak suretiyle bir birlik meydana getirmektir.*” ifadeleri bu örtüşen durumu yansıtmaktadır.

Ayrıca derginin ilk sayısının kapağında M.M.C. reisi Hulusi Beyin fotoğrafı olduğu halde yayınlanması ve Hulusi Bey'in Cem'i Bey'e¹⁵ yazdığı mektup, M.M.C. üyelerinden Aka Gündüz'ün ilk sayıda yayınlanan yazısı ve derginin birinci yayın yılını tamamlamasından sonra özel sayısında yayınlanan yazılardan birisinin de İstanbul mebusu ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti reisi İsmet Bey'e ait olması¹⁶, derginin cemiyetin bir yayın organı gibi çıktığı izlenimi uyandırmaktadır.

Osmanlı Devleti, büyük devletlerden yapılan borçlanmalarla hazineyi tüketmiş ve devlet, halkına karşı yerine getirmekle mükellef olduğu hizmetleri üretmek, savaş dönemi hasta ve yaralı askerlere yardım etmek ve hastaneler yaptırmak için gerekli kaynaktan mahrum kalmıştır. Bu yüzden M.M.C, cemiyet tarafından görevlendirilen gençler vasıtası ile Abdülhamit döneminde zengin olan

¹¹ BOA., DH. İ. UM. EK., 37/41, (28 Şevval 1335 / 04 Ağustos 1917).

¹² BOA., DH. İ. UM., 20 2/2 14, (29 Rabiulahir 1336 / 11 Şubat 1918).

¹³ Bkz.: EK:2., M.M.C. Nizamnâmesi, Mümâresât-ı Bedeniye ve Askeriye Hey'etlerinin Vezaifi, md.26-31.

¹⁴ Aydın, Hakan “İdman (1913-1914): İlk Kapsamlı Spor Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 27, Yıl: 2009/2, s.153-169.

¹⁵ Derginin imtiyaz sahibi bir kitapçıdır. Adı künyede önce “Cem'i Kütüphanesi Sahibi Cem'i” daha sonradan “Cem'i Halit ‘’ olarak geçer. (Bkz.: Aydın, **a.g.m.**)

¹⁶ **a.y.**

aileleri kapı kapı dolaşarak bağış toplamışlardır.¹⁷ Bu konu, Midhat Paşanın oğlu ve M.M.C. Hey'et-i Fa'âle üyesi Ali Haydar Midhat “*Hatıralarım*” eserinde; “...Heyetin verdiği kararlardan biri de hasta düşen askerler için, Sultan Hamid devrinde zengin olmuş adamlardan para toplamak idi. Müşir Fuad Paşa, Talat Bey ve ben kapı kapı dolaşarak toplamaya memur edilmiştik...” demektedir. Bu tarz iane toplama işinden bir sonuç alınmadığı hatta eleştirilere muhatap olunduğu görülünce, Molla Cemil’in önerisi ile bu konu, bağışların bir deftere kaydedilmesi sureti ile polis müdürüne bırakılmıştır.¹⁸

M.M.C. Balkan Savaşı esnasında Edirne’nin Osmanlı Devleti için önemini ve bu itibarla daimî bir Türk şehri olarak kalmasının gerekliliğini anlatmak maksadıyla “*Düvel-i Muazzama*” başkentlerine heyetler gönderme kararı almış ve gönderilecek heyetlerin masraflarının bir kısmını da karşılamıştır.¹⁹

Edirne’deki Türk, Rum, Ermeni ve Yahudi vatandaşlarını temsilen, İngilizlerden şehrin Türklerde kalmasını rica etmek üzere, Edirne mebusu Faik Bey başkanlığında bir heyet kuruldu.²⁰ Bu heyet gerekli girişimlerde bulunmak üzere büyük devletlerin başkentlerini ziyaret edecekti.²¹ 17 Ağustos 1913 Pazar gecesi Londra’ya varan heyet, Reşit Safvet Beyin başkanlığında, Ermeni cemaatinden dava vekili Hacı Abraham Papasyan Efendi, Rum cemaatinden dava vekili Kostaki Aleksiyadis Efendi, Musevi cemaatinden Edirne’de Musevice yayın yapan Hakikat gazetesinin başyazarı Barisak Efendiden oluşmaktaydı.²² Kendi ifadeleriyle, heyet gayri resmi bir heyetti, nüfusun tüm kesimlerini temsil ediyordu ve Edirne’nin Türklere bırakılmasını istiyorlardı.

Heyet, İngilizlerin Osmanlıları yeterince tanımadıklarını düşünüyordu.²³ İngilizlerin Türk karşıtlığını, Türkleri iyi tanımadıklarına ve Türklerin de kendilerini yeterince İngiliz kamuoyuna tanıtamamalarına bağlıyorlardı.²⁴

Heyettekilerden Şeref Bey, Londra’dan Tanin gazetesine 21 Ağustos 1913 tarihli bir mektup göndermiş ve gazete bu mektubu 7 Eylül 1913 tarihli nüshasında

¹⁷ Dinç, **a.g.e.**, s.253.

¹⁸ Polat, **a.g.e.**, s.46,47.

¹⁹ **A.e.**, s.66.

²⁰ Önder Kocatürk, **Osmanlı- İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914) İkinci Cilt (1913-1914)**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2013, s.64.

²¹ **A.e.**, s.65.

²² **a.y.**

²³ **a.y.**

²⁴ **A.e.**, s.66.

yayınlamıştır. Bu mektupta Şeref Bey, heyetin yapmış olduğu ziyaretlerle Türkleri tanıtarak, Avrupa'nın sevgisini ve teveccühünü kazanmanın yolunun, İngiliz kamuoyuna yönelik yapılacak çalışmalar (lobicilik) olduğunu ve bu eksikliği gidermek için Balkanlılar ve Rusya gibi Londra'da siyasi bir büro açmak olduğunu söylemişti.

Heyet, Bulgar zulmünün kurbanları olan Edirne kadınları ve yetimleri adına İngiltere kraliçesinin huzuruna çıkarak ilgi ve destek istedi.²⁵ Şeref Bey, heyetin Londra'daki temaslarıyla Londra basınının ve kamuoyunun güven ve desteğini kazanarak, İngiltere'de Türkleri seven bir İngiliz-Türk komitesi kurulmasını ve komitenin Türkleri savunmasını kararlaştırdıklarını belirtmişti.

*“Edirne İçin” başlığıyla Tanin gazetesinde yayınlanan mektup, Şeref Beyin M.M.C.'ne yaptığı uyarıyla bitirilmişti; “İngiltere'deki işlerimiz bu şekilde güzel neticeye yaklaşıyor. Yalnız tekrar ediyorum. Aman bizi dağınık, perişan görmesinler! Vatani savunmada birliğimiz, gayeye erişmemize neden olacaktır. Sebat vatandaşlar!”*²⁶

Tüm Türk kamuoyunu ilgilendiren bir mektupta, Şeref Beyin M.M.C.'ne özel bir tırnak açıp yer vermiş ve uyarılmış olması iki farklı şekilde değerlendirilebilir. Birincisi, M.M.C.'nin bu gayelere ters faaliyetler içerisinde olduğunu düşünerek, cemiyetin bu olumsuz tavırlarına son vermesi, ikinci olarak ise M.M.C.'nin bu gayelere uygun tavırlarından duyulan memnuniyet ve devamı istenmiş olabilir.

Cemiyet, Avrupa kamuoyunu etkilemeye yönelik gayretleri içerisinde, Bulgar mezalimine ait fotoğrafları albüm haline getirerek Avrupa'ya gönderir. Çanakkale Savaşları ile ilgili albüm ve kartpostal basımı da aynı faaliyetin, I. Dünya Harbi yıllarında devamı idi.²⁷ Savaş edebiyatı içerisinde “*Harp Mecmuası*” cephe haberlerini ve fotoğraflarını halkla buluşturmuştur. Dergi, savaş boyunca orduya destek sağlayan M.M.C. tarafından yayınlanmıştır.*

M.M.C. özellikle oluşturduğu irşat heyetleri ile halkı, içinde bulunulan tehdit ve tehlikelere karşı bilinçlendirecek ve mücadeleye katacak mitingler ve konferanslar düzenleyip, konuşmalar tertip etmiştir. Bu konuşmalar; siyasetten, firkacılıktan

---

²⁵ Kocatürk, **a.g.e.**, s.67.

²⁶ **a.y.**

²⁷ Öcal, **a.g.e.**, s.237, 238.

* Harp Mecmuası ile ilgili daha geniş bilgi bölümün ilerleyen kısmında verilmiştir.

olabildiğince uzak, milli, manevi ve vatani değerleri öne çıkaran konuşmalardır. Bu faaliyetlerle halk, birlik ve beraberlik içerisinde her türlü fedakârlığa davet edilmiştir.

M.M.C.'nin savaşın eşliğinde ve savaşa girildiğinde düzenlenen büyük mitingler gibi kamuoyunu seferber edici önemli faaliyetleri organize ederek etkin bir katılım sağlamanın yanı sıra, savaş yanlısı politikalara muhalif sesleri marjinaliz'e etme ve susturma konusunda da hükümetle beraber çalıştıkları görülmüştür.²⁸

İttihatçılar, 1913 sonrasında uygulanan reform programının ve iç siyasetin önemli bir kısmını, ekonomiyi yabancıların ve Osmanlıyı Hristiyanların denetiminden kurtarmak gayesiyle, isimlerinde milli sözcüğü bulunan milliyetçi örgütlerin kurulması için ülkenin bütün kaynaklarını seferber etmiştir.

Milliyetçi siyaset güden ittihatçılar, iktisadi bağımsızlığın en az siyasi bağımsızlık kadar önemli olduğu fikrinden hareketle, I. Dünya Savaşı koşullarının elverişli ortamı ile aldığı tek taraflı kararlar sermayenin millileştirilmesi, milli iktisat, milli burjuvazi oluşturma çabalarına ilave olarak, savaşın kendilerine sunduğu bu fırsatı, 9 Eylül 1914'te kapitülasyonları lağvederek kullanmıştır.²⁹

İttihatçı hükümetin sermayenin Türkleştirilmesi çabaları esnasında, sermaye bir taraftan millileşiyorken diğer taraftan da çeşitli yolsuzluk, suiistimal ve adam kayırmacılıklarla savaş zenginleri türemiştir. Savaş dönemi zenginleri ya da başka bir deyişle savaş vurguncuları, karaborsacılar İ.T.C.'nin eseriymi. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Esnaf Cemiyeti ile beraber seferberlik sonrasında demiryolu taşımacılığı tekeline sahip bulunan İ.T. hükümetinin, buğdayların İstanbul'a veya orduya nakletmek için gereken yük vagonlarını temin edebilen ittihatçılara yakın tüccarların satışlarını ve dağıtımlarını denetlemiştir.³⁰ Karaborsanın ve savaş zenginlerinin olduğu bu dönem, Osmanlı halkının hükümete olan kızgınlığını soğutacak, hafifletecek, ordunun ihtiyacı olan asker, iaşe, teçhizat ve mühimmat gereksinimini karşılamaya devam edecek ve bir taraftan halktan bağış toplarken diğer taraftan ihtiyaç sahiplerine sosyal yardımlarda bulunacak bir teşekküle ihtiyaç duyulmuştur. Bu teşekkül M.M.C.'dir. Cemiyetin bu dönemde adeta, bir temin ve tedarik üssü olarak, bazı meselelerde ittihatçılara rağmen ittihatçılara ve politikalarına hizmet ettiği söylenebilir.

---

²⁸ Öcal, a.g.e., s.41.

²⁹ Beşikçi, a.g.e., s.66.

³⁰ Zürcher, a.g.e., s.192.

Kapitülasyonların kaldırılması, Osmanlı kamuoyunda geniş yankı ve yer bulmuştu. Uzunca yıllardır, mağlubiyetlerin altında ezilmiş, sinmiş, başarıya ve zafere susamış Osmanlı halkı ve basını bu durumu büyük bir zafer olarak görmüştü. İttihatçı hükümet ise halkta oluşan bu zafer duygusunu milli bir hisle kuvvete dönüştürerek kendi siyasetini destekleyeceğini düşünmüştür. İttihatçı hükümetin savaş yanlısı politikalarına destek sağlayacağı uygun bir ortam vardı. Haber yurt genelinde büyük bir heyecan ve coşkuyla karşılanmıştı. Yurt genelindeki heyecan ve coşkunun tezahürü olan mitinglerin en büyüğü kapitülasyonların kaldırılmasından birgün sonra, 10 Eylül 1914'te İstanbul Sultanahmet'te yapıldı. Sultanahmet mitinginin tertip komitesinde M.M.C. de vardı. Cemiyet, Donanma Cemiyeti ve İttihatçı yöneticilerle beraber mitingi hem organize etmiş hem de bizzat üyeleriyle iştirak etmişti. Dönemin gazeteleri mitingle ilgili haberlerde M.M.C.'ne oldukça yer vermişti.³¹ Organizasyon komitesi dört kişiden oluşmaktaydı. Bunlar; İttihat ve Terakki İstanbul mebusu Kemal Bey (sonradan İaşe Nazırı olacak Kara Kemal), M.M.C. Reisi İsmet Bey, Donanma Cemiyeti Reisi Yağcızâde Şefik Bey ve Müslüman Tüccar Cemiyeti'nin Reisi Mustafa Şükrü Bey idi.³² Bu komite, itttihatçı hükümet ve onun politikalarına hayır diyecek bir komite değildi. Miting amacına ulaşmış ve katılanların miting öncesinde, sırasında ve sonrasında çeşitli ritüellerle milli duyguları beslenmişti. M.M.C. mitinge, flamaları altında üyeleriyle katılmıştı.³³ Miting esnasında, yerel mülki idare amirleri, askeri personel, esnaf, eşraf, din adamları, halk ve gayrimüslim din görevlileri de organizasyonda yerlerini almışlardı.

14 Kasım 1914'te *Cihad-ı Ekber* fetvasının Fatih Camii'nde resmi olarak okunması, Anadolu'da olduğu kadar Osmanlının hemen hemen tüm coğrafyasında samimi karşılık bulmuştur. Payitaht'ta yapılan gösterilerin benzerleri Medine-i Münevvere'de de yapılmış, düzenlenen törenlerle Sancak-ı Şerif altında Kur'an üzerine yeminler edilerek oluşturulan gönüllü taburlarının cephelere ulaşmak üzere hareket ettikleri görülmüştür.³⁴

Osmanlı Devleti, "Cihad" ilanı ile beraber propaganda faaliyetleri içerisinde önemli bir yer tutan vatan müdafaası ve istiklal konusundaki haklı söylemlerini

---

³¹ Beşikçi, a.g.e., s.66.

³² A.e., s.71.

³³ A.e., s.73.

³⁴ **Harbi Umumi Panoraması**, Kültür- Medeniyet Serisi- 18, İBB. Kültür A.Ş. Yayınları, Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu, Ağustos 2015, s.36-37.

halkının geneli Müslüman olan imparatorluğun hem Türk unsuru (Osmanlı ordusunun asker ihtiyacının tamamı Müslüman Türklerden karşılanmaktaydı.) hem de tüm coğrafyasındaki Müslümanları cihadın gerekliliğine inandırmak ve savaşa katmak için Cuma hutbelerini ve dini vaazları bir araç olarak görmüştür. İmparatorluğun dört bir yanındaki camilerde Cuma hutbelerinde, İslamiyeti ve hilafeti, emperyalist Hristiyan devletlerin saldırılarından kurtarmanın, her Müslümanın vazifesi olduğu vurgulanıyordu.³⁵

M.M.C, propaganda faaliyetleri içerisinde Cihad-ı Ekber'in karşılık bulması ve yaygınlaşarak desteğe dönüşmesi için İstanbul genelindeki camilerde propaganda amaçlı birçok hutbe organize etmiştir. Cemiyet, kentin farklı noktalarındaki büyük camilerde, cemaate “vaaz, nasihat ve teşvikat” vermek üzere, bünyesinde oluşturduğu Heyet-i İlmiye üyeleriyle sadece cuma günleri değil diğer günlerde de halka manevi yönü kuvvetli söylemlerde bulunuyordu.³⁶

Cemiyet ayrıca, İstanbul'daki büyük camilerde mevlitler düzenliyordu. Halk genellikle bu mevlitlere gazetelerde yayınlanan davet ilanlarıyla çağırılıyordu. Mevlitlerin amacı genellikle, “*Ordu ve Donanmamızın tevali-i nusret (daimî başarısı) ve muvaffakiyeti için dualar*” etmek şeklinde tarif ediliyordu. Benzer mevlitler taşra vilayetlerindeki camilerde cemiyetin taşra şubelerince organize ediliyordu.³⁷

İttihatçı hükümetin cihad ilanına yurt genelinden beklediği desteği sağlamak adına, İstanbul dışında taşrada yapılan mitingleri de yerel idare yöneticileri ile Donanma ve M.M.C. yöneticileri beraberce organize etmiştir. Bu durum ittihatçı hükümetin aldığı siyasi ve askeri kararlarda, başlıca işbirlikçileri ve yardımcıları olarak yarı resmi cemiyetlerin rolünü ve önemini göstermektedir.³⁸ Cemiyet, güçlü dini ve milli söylem üzerine oturttuğu propaganda faaliyetleri içerisinde, halktan bağış toplamayı da ihmal etmemiştir.

Toplumsal seferberlik aracı olarak organize edilen mitinglerde, M.M.C. taşra şubelerinin başkanları sadece cemiyet adına değil, yöre halkı adına da çıktıkları telgraflarla hem halkı mitinge davet etmişler hem de mitingleri rapor ederek kamu

---

³⁵ Beşikçi, **a.g.e.**, s.92.

³⁶ **A.e.**, s.93.

³⁷ **a.y.**

³⁸ **A.e.**, s.75.

yetkililerine bildirmişlerdir.³⁹ M.M.C. Balkan, Umumi Harb ve sonrasında yurt genelindeki faaliyetlerinde adeta istihbarat kurumu gibi çalışmıştır. Cemiyet, elde ettiği sonuçları ilgili kurumların çalışmalarına destek olmak amacıyla rapor etmiştir.

Bu tip rapor ve yazışmalara örnek olarak; Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Donanma Cemiyeti Merkez Umum Müdürlüğü'ne yazılan yazının, Donanma-i Osmanlı Cemiyeti'nden Bandırma İttihat ve Terakki Kulübü'ne ve Bandırma İttihat ve Terakki Kulübü tarafından da Osmanlı İttihat ve Terakki Heyet-i Merkeziyesine gönderilen ve Rumların Yunan donanmasını teşvik için Yunanistan'a para yolladığı ve Osmanlı donanmasına iki dretnotun dâhil edilebilmesi için gerekenin yapılması konusunda yazısı gösterilebilir.⁴⁰

Bir diğer örnekte; Kütahya Mutasarrıf Vekili ve Tahrirat Müdürü tarafından Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'ne yazılan bir yazıda, Kütahya merkez livada Rumların Cehaletten Kurtaran Cemiyeti'nin kapatıldığı ve İttihat ve Terakki, Müdafaa-i Milliye ve Hilal-i Ahmer cemiyetlerinin bulunduğu, Uşak'ta İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin olduğu, Simav ve Lodos'ta cemiyet bulunmadığı⁴¹ bilgileri aktarılmıştır. Yerel mülki amirlerde sorumluluk alanlarında bu tip istihbaratta bulunarak bu istihbarat bilgilerini ilgili nezaretlerle paylaşmıştır. Niğde Mutasarrıfı tarafından Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'ne yazılmış bir yazıda⁴², Niğde dâhilinde nizamnâmeleri gereğince teşekkül eden Müdafaa-i Milliye, Hilal-i Ahmer ve Donanma cemiyetlerinin birer şubesinden başka cemiyet bulunmadığını bildirilmiştir. Aynı şekilde Aydın Valisi, vilayet dâhilinde nizamnâmeleri gönderilen cemiyetlerden başka yeniden teşkil veya feshedilen cemiyetlerin isimlerinin bulunduğu pusulayı Dahiliye Nezaret-i Celile'sine bir yazıyla bildirmiştir.⁴³

Bu noktada son olarak, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti reisi tarafından, Der-aliyyede Atabe-i ulyaya hitaben yazılan ve Diyadin kazasında herhangi bir karışıklığın olmadığı ve hilafete bağlılıkları bildirilen belge⁴⁴ örnek verilebilir.

Cemiyet, savaşın haklılığı ve yaşamsal olduğunu savunup, savaş karşıtı söylemleri minimize ediyorken, özellikle kurduğu irşad heyetleri vasıtası ile yüksek

³⁹ Beşikçi, a.g.e., s.75, 76.

⁴⁰ TİTE., 225/15/15, (27 Kânunusani 1329 / 09 Ocak 1914).

⁴¹ BOA., DH. EUM. 6.Şb., 7/14, (12 Cemazeyilahir 1334 / 16 Nisan 1916).

⁴² BOA., DH. EUM. 6.Şb., 7/44, (8 Recep 1334 / 10 Mayıs 1916).

⁴³ BOA., DH. EUM. 6.Şb., 8/41, (9 Şevval 1334 / 08 Ağustos 1916).

⁴⁴ BOA., DH. EUM. AYŞ., 17/51, (5 Zilkade 1337 / 02 Ağustos 1919).

hitabet gücüne sahip şahsiyetleri, Türk milletinin sağlam ve samimi iman ve inancı üzerine yoğunlaştırarak etkili olmuştur. O dönem halktaki okur-yazar oranının düşük seviyesi, halkın ekseriyetinin gazete-dergi gibi yazılı iletişim araçlarına ulaşmaktaki zorluklar göz önüne alındığında, bu tip propaganda çabalarının cemiyetin amaçları ve elde edilmesi düşünülen sonuçları bakımından önemi açıktır.

Vatan savunmasında toplumun her sınıftan ve yaştan tüm kesimleri mücadelenin içinde yer almışlardır. Bu kesimlerden birisi de öğrencilerdir. Çoğunluğu küçük kızlardan oluşan Mekâtib-i Vakfiye öğrencileri, yaşitlarını sevindirmek üzere kendi harçlıklarından biriktirdikleri paraları M.M.C.'ne bağışlamışlardır.⁴⁵

O dönem kurulan milli cemiyetler, hastanelerde tedavi gören yaralıları yalnız bırakmamış, tedavilerinin yapılmasına yardımcı olmuş, ayrıca bireysel ve kurumsal olarak onları hasta yataklarında ziyaret ederek, moral ve çeşitli sembolik ve küçük hediyeler vermiştir. Bu tip ziyaretleri gerçekleştiren cemiyetlerden birisi de M.M.C' dir.

Cemiyet, ziyaretlerin sadece Gülhane, Haseki ve Beyoğlu gibi yakın yerlerdeki hastanelerle sınırlı kalmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, bu durumun diğer hastanelerde tedavi gören gazilerimizi üzeceğini ve ziyaretler konusundaki haksızlık yapılmaması için tüm hastanelerin ziyaret edilmesini ve gerekirse bu konuda M.M.C'ne müracaat edebileceklerini⁴⁶ belirtmiştir.

Muvazzaf ve şehit yakınları ile yetimlerinin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla toplanan ayni ve nakdi yardımların temini ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması konusunda, cemiyetler arasında organizatörlük görevi M.M.C'ne verilmişti. Cemiyet bu maksat için özel bir şube de açmıştır. Cemiyetin organizatörlük görevi doğrultusunda, Tıp Fakültesi'nde Kenan isimli bir kişinin organizesinde dolaştırılan yardım sandığında toplanan 180 kuruluşluk nakdi yardım M.M.C'ne teslim edilmiştir.⁴⁷

⁴⁵ Nevin Yazıcı, "Çanakkale Savaşı'nda Türk Kadınının Rolü", **Akademik Bakış**, cilt 5, sayı 9, Kış 2011, s.245-264.

⁴⁶ Lokman Erdemir, "Çanakkale Muharebeleri Sırasında İstanbul'da Yardım Faaliyetleri", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, Yıl: 10, Bahar 2012, sayı 12, s.35-60.

⁴⁷ a.y.

Ayrıca, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezine bağlı çalışan Dârussına'nın faaliyete geçmesine müteakip üç ay içinde 135.000 kat çamaşır ve seferberlik başlangıcından itibaren hazırlamış olduğu 60.000 avcı yelegeği, İstihlâk-ı Milli Kadınlar Cemiyeti'nin seferberliğin ilk günlerinde Üsküdar, Beylerbeyi ve Emirgân gibi çeşitli yerlerde açtığı dikiş, nakış ve el işleri yurtlarında ürettiği 1.500 çift yün çorapla, 1.450 adet avcı yelegeği, Türk Kadınları Bıçkı Yurdu Cemiyeti yurt öğrencileri ve müdirelerinin Çanakkale müdafaasında yaralanarak İstanbul'a gelenlerin sayısının artması üzerine 273 parça eşya ve 33 takım yatak ile geliri şehit çocuklarına verilmek üzere tertiplenen piyangodan elde edilen 6.888 kuruşun 6.124 kuruşu M.M.C'ne teslim etmiştir.⁴⁸

M.M.C.'nin taşra teşkilatlarından en faali İzmir şubesidir. M.M.C'nin İzmir şubesi, Cemiyetin İstanbul'da resmen teşekkülünden bir gün sonra, 2 Şubat 1913'de kuruldu.⁴⁹ M.M.C'nce taşrada ilk Gönüllü Taburlar kurma fikri İzmir'de gerçekleşmiştir.⁵⁰

M.M.C. İzmir şubesinin kurulur kurulmaz en faal şube olmasının sebebinin, Cihan Harbi'nin ilk savunma hattı olan Çanakkale Deniz savaşlarından önce İzmir'in bombalanması olduğu söylenebilir. Çanakkale Deniz savaşlarının yaşandığı 18 Mart 1915'ten önce şubat ayı ortaları ve mart ayı başlarında İzmir, İngiliz donanması ve bunlara destek veren keşif uçakları (Bu uçakların bir kısmı Fransızlara aittir) tarafından bombalanmıştır.

1915 yılında umumi kamuoyu, İzmir'in bombalanması ve Çanakkale Savaşı ile ilgiliydi. Gazeteler yaptığı yayınlarla, Türk halkını sahip oldukları her şeyiyle cephede savaşanlar için yardıma çağırmişti. Bu çağrı etkili olmuştu. İzmir gazeteleri hemen hemen her gün bu yardım haberleriyle doluydu.⁵¹

M.M.C. İzmir şubesi, "*Muhterem Milletin Enzar-ı Hamiyetine - Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İzmir Şube-i Merkeziyesinin Gaye-i Teşrin-i Sâni Sene 1331 (Kasım-Aralık 1915) Tarihine Kadar Bilançosudur*" bildirisi ile yürüttüğü faaliyetleri;⁵² şehit ve gazi ailelerine, fakirlere çeşitli yardımlar, fakir çocukları sünnet ettirmek, Terbiye-i Bedeniye ve Askeriye Hey'eti faaliyetleri için bir spor

⁴⁸ Erdemir, **a.g.m.**, s.35-60.

⁴⁹ Polat, **a.g.e.**, s.87.

⁵⁰ **A.e.**, s.56.

⁵¹ Öcal, **a.g.e.**, s.121.

⁵² **A.e.**, s.125.

sahası açmak, tahsil için İstanbul'a giden fakir aile çocuklarının yol masrafını karşılamak, lekeli humma hastalığının önlenmesi için çeşitli çalışmalar yapmak, Ramazan aylarında Kemeraltı'nda sergi kiralararak piyangolar düzenlemek, Çeşme ve Sığacık bombardımanlarından zarar görenlerin yaralarını sarmak şeklinde sıralamıştır.⁵³

Cemiyetin İzmir şubesi Heyet-i Maliye Reisi Mahmut Celal Bayar hatıralarında cemiyetin yukardaki faaliyetlerinden başka; fakirler için aşevleri açmak, tezgâhlarında asker ailelerini çalıştırarak orduya yardım sağlamak maksadıyla iş evleri açmak, I. Dünya Savaşı sonlarında baş gösteren bulaşıcı hastalıklarla mücadele'de Kızılay'a yardımcı olmak ve Şimendifer Mektebi'nin masraflarını üzerine almak gibi faaliyetleri olduğunu anlatmıştır.⁵⁴

M.M.C. İzmir şubesi Heyet-i Maliye azası, İlk Türk eczacısı,⁵⁵ Süleyman Ferit Eczacıbaşı da anılarında, savaş yıllarında "*Türk İzmir'in*" ayakta kalması için cephe gerisinde halkın arasında verdikleri destansı mücadeleyi şöyle anlatır; "...*Bu dönemde, M.M.C, Hilal-i Ahmer, Muhacirin Muavenet ve İskân Cemiyeti gibi kuruluşlarda bütün gücümle çalışıyordum. Kuruluşlarımızın çalışmasını birbirini tamamlayacak biçimde düzenlemiştik... Savaşın en acımasız yıllarında bile günde en az 10 bin yoksul kişiye yemek çikarıyorduk. Yemek için para yerine geçen "Ferit" imzalı kâğıtlar İzmir'in yoksullarına dağıtılırdı. Fakirlerden sembolik bir para alınmasının nedeni, yurttaşlık gururunu incitmemek içindi...*"⁵⁶

M.M.C. İzmir şubesi, İttihatçı iktidarın sona ermesi ve cemiyetin kapatılmasından sonra Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dönüştürülerek,⁵⁷ cemiyet mensubu şahısların çabalarıyla faaliyetlerine devam etmiş ve milli mücadelede yerini almıştır.

Cemiyetin taşra teşkilatlarından Konya Müdafaa-i Milliye şubesi ise Hilal-i Ahmer ve Donanma Cemiyetleri için kullanılmak üzere toplam on iki bin lira iane toplamıştır. Ayvacık ahalisi de Çanakkale'deki kahramanlara 100 lira, 1500 kadar mevaşi (hayvan) ve dört bin parça elbise toplayıp göndermişti.⁵⁸

---

⁵³ Öcal, a.g.e., s.126.

⁵⁴ a.y.

⁵⁵ A.e., s.200.

⁵⁶ A.e., s.201.

⁵⁷ Polat, a.g.e., s.90.

⁵⁸ A.e., s.121.

M.M.C'nin taşradaki yönetici ve üyeleri de tıpkı merkezi umumi memurları gibi sadece cephe gerisi ve lojistik destekle yetinmeyip cephe savaşlarına da katılmışlardır. Örneğin, Medine-i Münevvere Müdafaa-i Milliye şubesi reisi Seyyid Ulvi Bafka Efendi, cihat ilan edilmesi üzerine gönüllü olarak harbe giderken Kudüs'te vefat etmiştir.⁵⁹

Cihan Harbi müddetince Osmanlı devleti ve milleti; Mevlevi taburlarının sadakat, cesaret ve kahramanlıklarını her zaman takdir etmiştir. Mevlevilerden oluşan taburlar da devletin ve milletin kendilerinden beklentilerini boşa çıkarmamıştır. Bu taburlarla M.M.C'nin irtibatı kesintisiz devam etmiş ve gönüllülerden oluşan kabilelerin savaşa sevk edilinceye kadar tüm askeri ve insani ihtiyaçları cemiyet tarafından ve cemiyetin sorumluluğunda ve gözetiminde yürütülmüştür.⁶⁰

M.M.C'nin gönüllü toplamak işinde, yarı resmi bir sivil toplum örgütü olmasına rağmen askeri bir yaklaşımla ordunun bir parçası gibi hareket ettiği görülmektedir. Bunda, cemiyeti kuranların çoğunluğunun asker kökenli sivil riyaset olmasının ve dönem şartlarının etkisi büyüktür. Mecburiyetler, cemiyetin mükellefiyet sahasını genişletmiş ve ihtiyaç duyulan her sahada hizmet vermesini zorunlu kılmıştır.

M.M.C. sadece gönüllü toplamakla yetinmeyip, nizamnâmesinin 27. maddesi gereği Mümaresat-ı Bedeniye ve Askeriye Heyetleri ile cephe gerisinde kalan sivillere de askeri eğitim vermiştir. Cemiyet, savaşa bedenen uygun her sivile mavzer tüfeği ile atış talimi yaptırıyordu.⁶¹ Bunlarla beraber cemiyetin sivillere verdiği silahlı talimlerde kullanılmak üzere askeri depolardan silah ve mühimmat alabiliyor olması ve bu talimler için ordudan askeri personel talep edebilmesi⁶² cemiyetin yarı askeri yönünün varlığını ve hükümetle olan bağlarının boyutunu göstermesi açısından önemlidir.

M.M.C'nin I. Dünya Savaşı'nda üstlendiği görevlerden birisi de savaşın uzaması ile beraber ihtiyaç duyulan insan kaynağının temini konusunda kurulan Genç Dernekleri'nin ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumlu Harbiye ve Dâhiliye

---

⁵⁹ Polat, **a.g.e.**, s.148.

⁶⁰ **A.e.**, s.62.

⁶¹ Beşikçi, **a.g.e.**, s.214.

⁶² **A.e.**, s.215.

Nezaretlerinin yetersiz kaldığı bazı konularda devreye girerek bu ihtiyaçların karşılanmasını sağlamasıdır. Örneğin, Genç Dernekleri'nde rehber olarak çalışabilmek için Edirne çevresinden, Edirne vilayet merkezine rehberlik dersleri almak üzere çağırılanların masrafları imkanlar ölçüsünde M.M.C. tarafından karşılanmıştır.⁶³

M.M.C. yöneticilerinin cemiyet işlerinin yanında hükümetin öncülüğünde yürütülen her türlü çabaya destek verdikleri görülmektedir. Harbiye Nazırı Enver Paşanın başkanlığı altında kurulmuş olan İzcilik Teşkilatı'nın amacı, Osmanlı Devleti'nde mükemmel teşkilata sahip izci orduları ve sonuç olarak mükemmel insanlar yetiştirmektir.⁶⁴ İttihat ve Terakki iktidarının cemiyetten bu konuda beklediği hizmet, Avrupa'daki benzerleriyle bir izci teşkilatıdır.⁶⁵ Bu amaca hizmet etmek için seçilen oymak beylerinden birisi de M.M.C. Genel Merkez başkâtibi Taib Servet Bey idi. Tanin gazetesi 26 Mayıs 1914 tarihli haberinde oymak beyleri için şu ifadeyi kullanmıştır; *“Yeni oymak beylerinin her biri ayrı meslek sahibidir. Memlekete gerek bedenen gerek ahlâken sağlam, vatani vazifesini yapmaya muktedir bir gelecek nesil yetiştirmek için gayret sarf eden, daimî mesailerinden bu husus için önemli bir pay ayıran oymak beyleri elbette takdire şayandır.”*⁶⁶

Dönemin etkili aydınlarından Ali Kemal ise, *“...Müdafaa-i Milliye heyetleri (terbiye-i bedeniye), gerçek ve doğru bir fikrin ancak sağlam bir bedenden doğabileceğinden hareketle, M.M.C. işe ibtidâiyelerden (ilkokul) başlamalıdır...”*⁶⁷ diyerek cemiyetin varlığının, hizmetlerinin ve hedeflerinin önemini belirtmiştir. Ahmed Cevdet Oran'da, Ali Kemal'in düşüncesi ile paralel olarak, *“M.M.C.'nin bu gayretinin iyi bir teşebbüs olduğunu fakat bunun harp zamanıyla sınırlı olmaması gerektiğini ve bütün çocuklarımızın daha ilkokuldan itibaren askeri talimlerle vücut idmanlarına alıştırılması gerektiğini ve Müdafaa-i Milliye' nin yalnız zihinde, fikirde hâsıl olacak bir şey olmadığını...”* söylemiştir.⁶⁸

M.M.C. kuruluş amacıyla da uyumlu olan; harbe hazır ve harp zamanında, sağlam karakterli, sıhhatli bedene sahip gençler yetiştirilmesi gayesine hükümetin

⁶³ Beşikçi, a.g.e., s.252.

⁶⁴ Kocatürk, *Osmanlı- İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası...*, s.379.

⁶⁵ Polat, a.g.e., s.117.

⁶⁶ A.e., s.381.

⁶⁷ A.e., s.116,117.

⁶⁸ a.y.

aldığı kararlar doğrultusunda hizmet etmiştir. Bu yönüyle cemiyet gayelerinin, hükümet gayeleriyle ortak olduğu ifade edilebilir.

1914 yılı Şubat-Mayıs arası dönemde Osmanlı devlet tarihinde bir ilk gerçekleşmişti. Müslüman Türk pilotlar, İstanbul- Kahire- İskenderiye güzergâhıyla ilk defa uzun mesafeli bir yolculuğa çıkmışlardı. Bu seyahat, “*Türk-İslam tarihinin en önemli olaylarından birisi ve Osmanlı’da havacılığın doğuşuydu.*”⁶⁹ Seyahatin, o dönemde kurulması düşünülen yeni uçak filosu için Osmanlı halkının yapacağı bağışları önemli ölçüde artıracığı düşünülmüştür. Osmanlı halkı bu girişimlerinden dolayı pilotlarıyla iftihar ediyordu. Pilotlar, Osmanlı Devleti’nin Batı’daki gelişmeleri süratle özümsemeye başladığını ve hatta bazen diğer milletleri geçecek kadar azim ve gayret gösterdiklerini yükseklerden tüm dünyaya ilan edeceklerdi.⁷⁰

İstanbul’da bazı asker ve meslek sahibi kişiler, Osmanlı milleti için iftihar vesilesi olacak seyahati başarıyla tamamlayıp dönecek pilotlara, Ayestefanos Teyyare Mektebi civarında birer ev hediye edilmesi için 55 kuruş bağış yaparak bir kampanya başlatmışlar ve Tasvir-i Efkâr gazetesine mektup göndererek tüm İstanbul halkını da bağış yapmaya çağırmışlardır. 12 Şubat 1914 tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesi, bağışların toplanmasını Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin üstlendiğini, bağış yapacakların cemiyete başvurmaları gerektiğini yazmıştı.⁷¹

Osmanlı havacılık tarihinin ilk uzun mesafeli uçuş denemesi elim bir kaza sonucu tamamlanamamıştı. 27-28 Şubat 1914 tarihli, Suriye vilayeti tarafından Şam’a, Dâhiliye Nezaretine çekilen telgrafla, “*Kefr-i Harib kasabası yakınında Taberiye kasabasına bağlı Semre karyesi (köy) civarında Muavenet-i Milliye uçağının düştüğünü ve pilotlar Fethi ve Sadık Beylerin ** şehit olduklarını*” bildirmişti.⁷²

Şam vilayeti, Fethi ve Sadık Beylerin cenazelerinin Salahaddin Eyyubi’nin mezarına defnedilmelerini istedi.⁷³ Harbiye Nezareti bunu uygun buldu ve pilotlar adına İstanbul’da bir abide dikilmesine karar verdi. Abide, halkın parasıyla ve özel bir heyet tarafından belirlenecek şekilde yaptırılacaktı. Bağışlar Harbiye Nezareti

⁶⁹ Önder Kocatürk, **Osmanlı Pilotlarının İstanbul- Kahire-İskenderiye Seyahati (Şubat- Mayıs 1914)**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2013, s.7.

⁷⁰ **A.e.**, s.10.

⁷¹ **A.e.**, s.45.

* Sadık Bey Teşkilat-ı Mahsusa üyesidir. (Bkz.: İlhan Bahar, **Teşkilat-ı Mahsusa: Mit ve İstihbarat Örgütleri**, Kaner Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, s.163.)

⁷² Kocatürk, **a.e.**, s.97.

⁷³ **A.e.**, s.111.

muhasabe dairesine makbuz karşılığı teslim edilecekti. Tanin gazetesi, çalışanlarıyla bağış kampanyasına katıldı ve arzu eden bağışçıları da bundan sonra gazetede ilan edeceğini duyurdu. Harbiye Nezareti ayrıca pilotların mezarları üzerine bir türbe inşa edilmesine de karar verdi.⁷⁴

M.M.C. Genel Merkezi, uçağın düştüğü ve pilotların şehit olduğu yerde tunçtan bir abide dikilmesi ve pilotların evlatları varsa cemiyetin himayesi altına alınması hakkında bir teklifi kabul etti. Cemiyetin bu kararı, 01 Mart 1914 tarihli Tanin ve Peyam gazetelerinde haber yapılmıştı.⁷⁵ M.M.C'nden doğan bu fikir, hayata geçme imkânı bulamamıştır.⁷⁶

M.M.C'nin Beyoğlu merkez şubesi aldığı kararla, orduya hediye etmek üzere bir uçak satın alınmasını ve bu uçağa “*Beyoğlu*” ismini vermek üzere bağış kampanyası başlatmıştı.⁷⁷ Alınan karar doğrultusunda, 13 Mart 1914 gecesi Galata'daki Amerikan Tiyatrosu'nda gelir elde etmek amacıyla bir müsamere düzenlenmişti. Müsamerenin düzenlenmesini sağlayan M.M.C. Galata merkez şube memuru Yasin Bey'in gayretleriyle giriş ücreti olarak 11.548 buçuk kuruş toplandı. Ayrıca kendisinin uçak için bağışladığı kordonlu altın saat müzayedeye konulmuş ve 11.856 buçuk kuruşta bu müzayededen gelir elde edilmişti. Elde edilen toplam 23.405 kuruş, M.M.C'nin Beyoğlu şubesine teslim edilmişti.⁷⁸

Muavenet-i Milliye uçağının düşmesi ve pilotların şehit olması, Osmanlı coğrafyasında devlet-millet ve sivil toplum örgütleriyle beraber milli bir yas havası yaratmıştı. Bu durum Osmanlı sınırlarının dışında, dostluklarıyla Türklerin gönlünü kazanan Fransız gazeteci yazar Alfred Durand ile Fransız fabrikatör Louis Alfred Ponnier, Türklerin bu üzüntülerini paylaşmak ve dostluklarını böyle bir günde göstermek adına, son sistem bir uçağı Osmanlı ordusuna hediye etmeye karar vermişlerdi. Alfred Durand, 5 Mart 1914 tarihinde Paris'ten Nafia Nazırı Cemal Paşa'ya bir telgraf göndererek, Fethi ve Sadık beylerin feci sonlarından dolayı taziyelerini bildirmiş ve kazaya uğrayan *Muavenet-i Milliye* uçağı yerine, Fransa'da “*Ponnier*” uçak fabrikasının sahibi olan Türk dostu Ponnier'in son sistem bir uçak hediye ettiğini bildirmiş ve Cemal Paşa'dan aracı olmasını istemiştir. Alfred

---

⁷⁴ Kocatürk, **a.g.e.**, s.112.

⁷⁵ **A.e.**, s.115.

⁷⁶ **A.e.**, s.112.

⁷⁷ **A.e.**, s.116.

⁷⁸ **A.e.**, s.177.

Durand'a gösterdikleri nezaketten dolayı teşekkür edilmiş ve uçağın kabul edildiği cevaben bildirilmişti.⁷⁹

Özellikle Balkan Savaşları esnasında Osmanlı Devleti ve Türkleri savunan konuşma ve yazılarıyla tanınan, buna karşılık Osmanlı Devleti'nin de kendisini birinci rütbeden Mecidî ve Osmanî nişanlarıyla ödüllendirdiği Alfred Durand, 16 Mart 1914 tarihinde vefat etti. Türk dostu Durand'ın Paris'teki cenazesine, Fransa'da bulunan Maliye Nazırı Cavid Bey ile Sefir Rifat Paşa ve eşi ile Türk öğrenciler katıldı. Hediye edilen uçak, 24 Mayıs 1914'te Marsilya'dan İstanbul'a geldi.⁸⁰

Uçağı İstanbul'a bizzat getiren Ponnier'in şerefine, M.M.C. tarafından 14 Haziran 1914 akşamı Tokatlıyan'da bir ziyafet verildi. Havacı ve subayların ve davetlilerin katıldığı ziyafet çok güzel geçti ve Ponnier kendisine gösterilen ilgiden dolayı teşekkür etti.⁸¹

Osmanlı ordusu, Fethi ve Sadık Beylerin hayatları pahasına açtıkları yolda onları yalnız bırakmamak ve ordunun bilim ve ilerleme konusundaki kararlılığını göstermek üzere üçüncü bir uçağın İstanbul'dan Kahire'ye hareket etmesine karar verdi.⁸²

Harbiye Nezareti, bu yeni ve zor görev için Pilot Topçu Yüzbaşı Salim Bey ile ona refakat edecek Erkan-ı Harp Yüzbaşı Kemal Beyi görevlendirmişti. Hava şartları uygun olduğu takdirde, 6 Mart 1914 Cuma günü, Fethi ve Sadık Beylerin ruhuna okunacak mevlit akabinde Salim ve Kemal Beyler Tayyare Karargâhından hareket edeceklerdi.⁸³

M.M.C. havacı subaylara nakdi mükâfat verilmesini kararlaştırmıştı. 7 Mart 1914 tarihli Peyam gazetesindeki habere göre, bu nakdi mükâfat kırk liraydı.⁸⁴ M.M.C. üyelerinden Agâh ve Rıza Beylerle Genel Merkez müdürü Cemil Beyi'nde hazır bulunduğu törende mevlidin bitiminin ardından, üzerine beyaz yazılı kırmızı altın keselere konulmuş hediyeler bir masa üzerine sıralanmış ve pilotlara

---

⁷⁹ Kocatürk, **a.g.e.**, s.125.

⁸⁰ **a.y.**

⁸¹ **A.e.**, s.127.

⁸² **A.e.**, s.133.

⁸³ **A.e.**, s.135.

⁸⁴ **A.e.**, s.138.

verilmişti.⁸⁵ Enver Paşa törene katılıp, pilotlara hitaben bir konuşma yapmış ve bizzat hediyeleri vererek, maddi tarafı az olan bu hediyelere manevi bir kıymet eklemiştir.⁸⁶

M.M.C'nin bu çabalarına karşılık Harbiye Nezareti, pilotlara ödül vererek havacılığın gelişmesine yaptığı katkılardan dolayı cemiyete bir teşekkür yazısı göndermiştir. Bu teşekkür yazısı, 8 Mart 1914 tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinde aynen yayınlanmıştır.⁸⁷

İzmir valiliği, Salim ve Kemal Beylerin kullandığı *Ertuğrul* uçağının güzergâh gereğince 8 Mart 1914'te İzmir'de olacağı haberini almıştı. Haberin şehirde duyulması hazırlıkları da beraberinde başlatmıştı. Yerel gazeteler yayınladıkları heyecanlı makalelerle halkı uçak satın alınması için teşvik ediyorlardı.⁸⁸

İzmir halkı ise, pilotları karşılamının heyecanını yaşıyordu. Kent'te bir seferberlik havası vardı. Bir taraftan vilayet, belediye ve diğer resmî kurumlar, diğer taraftan İttihat ve Terakki Kulübü ile M.M.C. ve Donanma Cemiyeti hazırlıklara üç dört gün önceden başlamışlardı. Uçağın ineceği yer için, at yarışları için yapılmış geniş ve düz bir meydan olan Buca meydanı seçilmişti. Diğer taraftan da pilotlar için düzenlenecek ziyafetlerin hazırlıkları yapılıyordu. Hatta 8 Mart'ta, şehirdeki tüm Müslüman okullarının tatil edilmesi, dükkânların kapatılması kararlaştırılmıştı.⁸⁹

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesine yazılan yazıdan anlaşılıyor ki, M.M.C'nin Ordu-yı Osmani'ye alacağı tayareler menfaatine Veli Efendi çayırında tertip ettiği at koşusuna devlet erkanı da katılacağından aynı gün Darülmualimin, İstanbul ve Galatasaray Sultanileri izci grupları da geçit töreni için alana gönderilmiştir.⁹⁰

M.M.C, padişah V. Mehmet Reşad'ın tahta çıkma yıldönümü olan 27 Nisan 1914 tarihinde, orduya bir uçak satın alınması için küçük bir bağış (10,20 ve 40 para) karşılığında üzerinde cemiyetin ismi yazılı ve uçak resmi olan rozetleri İstanbul'da dağıttı. Cemiyetin bu çabaları dönemin basınında yer almıştı. Cemiyet yeterli miktarda bağış topladıktan sonra, 17 Mayıs 1914 tarihinde Harbiye Nezaretine bir yazı ile başvurarak, Fransa fabrikalarında en son sistem, mükemmel bir uçak

---

⁸⁵ Kocatürk, **a.g.e.**, s.138.

⁸⁶ **a.y.**

⁸⁷ **A.e.**, s.143.

⁸⁸ **A.e.**, s.152.

⁸⁹ **A.e.**, s.153.

⁹⁰ BOA., MF. MKT., 1197/67, (29 Nisan 1330 / 12 Mayıs 1914).

seçilerek sipariş edilmesini istedi. Cemiyet, uçağın isminin “*Müdafaa-i Milliye – I*” olmasını düşünmekteydi. Halkın bağışlarıyla cemiyet tarafından yeni uçaklar alınması halinde aynı isimle numaraların artarak sürmesi planlanıyordu.⁹¹

Ezcümle, nasıl ki Donanma Cemiyeti ordunun ihtiyaç duyduğu savaş gemileri için gereken parayı halktan toplamakla görevlendirilmişse, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti de ordunun ihtiyacı olan ve yeni kurulması düşünülen uçak filosu için halktan bağış toplamakla görevlendirilmiştir.

M.M.C. yarı resmi bir sivil toplum cemiyeti olmasına rağmen, hükümetçe çıkarılan bazı kanunların uygulanmasında tam bir resmi devlet kurumu gibi hareket etmiştir. M.M.C’nin seferberlik şartları içerisinde, Osmanlı Devleti’nin zaten kıt olan kaynaklarının sınırlanması, kötüleşen hayat şartlarının yokluk ve kıtlıkla beraber karaborsayı getirdiği günlerde üstlendiği bir önemli görev de geçim sıkıntısı çeken asker ailelerine destek olmasıdır. M.M.C. asker ailelerinin gerek maddi gerekse de manevi ihtiyaçları ile ilgili olmuştur. Cemiyet, ailelerin ihtiyaçlarını düzenlediği kampanyalardan elde edilen aynı ve nakdi yardımlarla karşılıyordu.

Hükümetin verdiği görevleri, hükümetin ve halkın yardımlarıyla yürüten M.M.C’nin gelir kaynakları oldukça farklılıklar göstermekteydi. Örneğin; Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’yle Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti arasında yapılan yazışmadan anlaşılıyor ki, cemiyet gelir elde etmek amacıyla İlan Acentesi kurmuştur.⁹² Ayrıca eski Kastamonu Valisi Fuad Beyin cemiyete gelir elde etmek amacıyla hacca gidecekler için Kuran-ı Kerim göndermek istemesi üzerine Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’yle Dâhiliye Nezaret-i Celile’si arasında ve Dâhiliye Nezaret-i Celile’siyle Hicaz Vilayeti arasında yazışmalar neticesinde gereken izinler alınmış ve gönderilen Kuran-ı Kerimler ile cemiyete gelir sağlanmıştır.⁹³

Başka bir örnekte, Balkan Savaşına ara verildiği ve Londra’da barış görüşmelerinin yapıldığı esnada, belki de İngiltere’ye sempatik görünmek için, İstanbul Emniyeti’nde asayiş ve güvenliğin eksiksiz sağlanması adına “Genel Müfettişlik” unvanıyla İngiliz Nolan görevlendirilmiş, yardımcılığına ise eski Mısır Emniyet-i Umumiye memurlarından Cafer Bey getirilmişti. Bu görevler karşılığı Nolan’a 8000, Cafer Bey’e ise 5000 kuruşluk maaşlar Meclis-i Vükela’da

⁹¹ Kocatürk, a.g.e., s.178.

⁹² TİTE., 224/16/16, (27 Mayıs 1330 / 09 Nisan 1914).

⁹³ BOA., DH. İ.U.M. EK., 69/21, (24 Cemazeyilevvel 1332 / 20 Nisan 1914).

onaylanarak Dâhiliye Nezaretine bildiriliyor.⁹⁴ Fakat Dâhiliye Nazırının, yüklenilen görevlere karşılık bağlanan maaşların yüksek olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmesi üzerine⁹⁵ Cafer Bey, Dâhiliye Nezaretine dilekçe vererek, Balkan Savaşı'nın sonuna kadar 5000 kuruşluk maaşının M.M.C'ne bırakılmasını talep ediyor. M.M.C. Genel Merkezi de 23 Şubat 1913 tarihinde Dâhiliye Nezaretine bir yazı göndererek, savaşın yeniden başladığı 3 Şubat 1913 tarihinden, savaşın sonlanıp barış anlaşmasının imzalanıncaya kadar geçen zamanda Cafer Beyin 5000 kuruşluk maaşının, gönderilecek bir tahsildar aracılığı ile teslim alınacağını bildiriyor.⁹⁶

Balkan Harbi'nin devam ettiği günlerde Katar Kaymakamına ve Basra Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Reisine gönderilen yazıdan anlaşılmakta ki, Katar Kaymakamı Şeyh Casm es-sani, savaşta ordunun ihtiyaçları için kullanılmak üzere para yardımında bulunmuş ve bu yardım, Basra M.M.C. Reisi Talib Bey tarafından Maliye'ye bildirilmiştir.⁹⁷ Gene aynı dönemde, Bombay Şehbenderliği'nden Sadaret'e gelen yazıya göre, Bombay Başkonsolosluğu M.M.C. namına bağışlanan parayı kullanabileceği iki parça çeki Maliye Nezareti'ne ulaştırmış ve bu çekler cemiyetçe tahsil edilmiştir.⁹⁸ Sadarettten Maliye Nezaretine gelen yazı, Hariciye Nezareti'ne gönderilmiştir.⁹⁹

Harbiye Nezaretinin talimatı gereğince, silahlı durumda bulunan asker ailelerinin 10 Mart 1915 tarihi itibarıyla gerek İstanbul gerekse de taşrada olan evlerinin kiralari M.M.C'nce ödenmiştir.¹⁰⁰ M.M.C, cephede olduğu kadar cephe gerisinde ve özellikle şehit askerlerinin geride bıraktıkları dul ve yetimlere de her zaman sahip çıkmış, yapacağı maddi ve manevi yardımları karşılamak üzere çeşitli aktiviteler düzenlemiştir. İkdam gazetesinin 17 Haziran 1915 tarihli haberine göre cemiyet, İslah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti ile beraber düzenlenen Veli Efendi ilkbahar at koşusundan elde edilecek gelirin her sene olduğu gibi o sene de şehit yetim ve dulları yararına harcanmasına karar vermiştir.¹⁰¹ Fakir olan asker ailelerine yapılacak kira yardımı sadece İstanbul ile sınırlı kalmamıştır. Aydın Vilayeti Aliyesi'ne Dâhiliye

⁹⁴ Kocatürk, **Osmanlı- İngiliz İlişkilerinin...**, s.267.

⁹⁵ **A.e.**, s.268.

⁹⁶ **A.e.**, s.269.

⁹⁷ BOA., BEO., 4154/311478, (6 Rabiulahir 1331 / 15 Mart 1913).

⁹⁸ BOA., BEO., 4271/320269, (28 Rabiulahir 1332 / 26 Mart 1914).

⁹⁹ BOA., BEO., 4278/320810, (23 Cemazeyilevvel 1332 / 19 Nisan 1914).

¹⁰⁰ **Havadis 1914-1915 Yüzyıl Önce**, İBB. Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2014, s.183.

¹⁰¹ **A.e.**, s.204.

Nezaret-i Celile'sinden yazılan yazıya göre, cemiyet fakir asker ailelerinin kiralarnı karşılayabilmek adına İzmir ve havalisindeki tütün bayılığının cemiyete verilmesini talep etmiştir.¹⁰²

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Donanma Cemiyeti Merkeziyesi'ne yazılmış yazıya göre, bu faaliyetlerden birisinin de hasılatı cemiyete kalmak üzere tertip edilen kayak yarışlarıdır.¹⁰³

M.M.C, Donanma Cemiyeti ile beraber Osmanlı coğrafyasında teşkilat oluşturabildikleri her yerde birlikte çalışmıştır. Bunda İttihatçı hükümetin bu iki kamuya yararlı cemiyetten yana pozitif ayrımcılığının rolü büyüktür. Bu ortak mesainin çok farklı alanlarda söz konusu olduğuna dair örnekler; Donanma Cemiyeti namına Londra'da basılan pul ve yapıştırılmalar hakkında Osmanlı Donanma Cemiyeti adına Reis-i sani Rıza Bey ile M.M.C. Reisi Ali Haydar Bey arasında yapılan mukavele ve yayınlanan talimatname ile Osmanlı Donanma Cemiyeti Heyet-i İdaresi Riyasetine Londra'da pul almakla görevli memur tarafından yazılmış yazı¹⁰⁴, Söğüt'te toplanan ürünün Osmanlı Donanma Cemiyeti için mi Müdafaa-i Milliye Cemiyeti için mi olduğunun anlaşılamadığına dair Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne yazılan yazı,¹⁰⁵ İdare-i Umumiye-i Dâhiliye Müdüriyetinden Dâhiliye Nazırına ve Karahisar-ı Sahib Mütesellimine gönderilen bir yazıyla, Donanma Cemiyeti'nin teşkilatı olmadığı yerlerde ahalinin rızası ile kurban derilerini M.M.C.'nin toplayarak gelir elde etmesi,¹⁰⁶ Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne Humus Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin görevini yaptığı ile ilgili telgraf¹⁰⁷, M.M.C. ile Donanma Cemiyeti arasındaki işbirliğinin vatanın ve milletin menfaatine olan her noktada birlikte yürütüldüğünü göstermektedir.

M.M.C. ile Donanma Cemiyeti'nin iş birliği hem halk nezdinde hem de yapılan ianelerin hangi cemiyete ait olduğu konusunda zaman zaman bu iki derneğin karıştırılmasına sebebiyet verecek derecedeydi. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne yazılan yazıdan, Silvan ahalsi tarafından bağışlanan

¹⁰² BOA., DH. İ.U.M., 89 3/1 22, (24 Şevval 1333 / 4 Eylül 1915).

¹⁰³ TİTE., 225/11/11, (2 Kânunusani 1331 / 15 Ocak 1916).

¹⁰⁴ TİTE., 210/21/21, (13 Haziran 1330 / 26 Haziran 1914).

¹⁰⁵ TİTE., 225/2/2, (16 Mayıs 1331 / 29 Mayıs 1915).

¹⁰⁶ BOA., DH. İ.U.M. EK., 21/33, (6 Zilhicce 1333 / 15 Ekim 1915).

¹⁰⁷ TİTE., 225/5/5, (12 Eylül 1333 / 12 Eylül 1917).

Donanma ianesinin yanlışlıkla M.M.C'ne gönderilmesi¹⁰⁸ bu karışıklığa verilebilecek örneklerdir.

Cemiyetin şehit ailelerine desteğini dönem gazetelerindeki haberlere bakıldığında görmek mümkündür. M.M.C'nin basında yayımlanan ve halkı asker ailelerine destek olmaya davet eden bir beyannameinde, İslam dininde Cihad için savaşan gazilerin ailelerine yardım etmenin dini bir vazife olduğu vurgulanıyordu;¹⁰⁹ “[Cihadi emretmiş olan İslam] ...aynı zamanda mücâhid ve gâzileri ve onların çoluk çocuklarını düşünmeyi mukaddes ve [zaruri] bir vazife olarak telakki etmiştir. Elleri silah tutanlar için cihad ve gazaya koşarak din ve milleti müdafaa ne kadar büyük bir vazife ise onların köyde bıraktıkları muhtaç ailelerini beslemekte aynı derecede dini ve ilahi bir vazifedir.”¹¹⁰ denilerek, Osmanlı halkını asker ailelerine yardım etmeye çağırılmış ve uzun savaş dönemlerinde her devletin halkından bu tip yardım taleplerinin olağan olduğunu belirtmiştir. Cemiyetin bağış toplayabilmek için, o günün şartlarında kullandığı yöntemlerden birisi de dönemin meşhur ressamlarının tablolarından hazırlanan kartpostallar bastırıp satışı sunmasıdır.¹¹¹

Cemiyet, basın yoluyla yayınladığı mektuplarla Türk milletinin imanını, inancını, mücadele azmi ve kararlılığını sürdürmeyi amaçlamıştır. Zeynep Kâmil hastanesinde tedavi altında bulunan Aydın'lı Mehmetçik Durmuş'a, babası tarafından gönderilen bir mektupta,¹¹² gazi oğluna olduğu kadar diğer tüm gazilere, cephede çarpışan askerlere ve tüm millete, “...vatan için verilen mücadelenin kutsallığı, bu mücadelenin imanımızın bir gereği olduğu ve yaralanarak eriştiği gazilik mertebesinin kendisi için büyük bir onur olduğu...” vurgulanmıştır.

M.M.C, Osmanlı toplumunda yitirilmiş olan milli refleksi ve oluşturulmaya çalışılan millet olma bilincinin topyekûn bir mücadeleye evrilebilmesi ve ihtiyaç duyulan tüm askeri, insani ve iktisadi kaynakların temini için İstanbul'un fethini bir araç olarak kullanılması düşüncesine destek vermiştir. M.M.C. Donanma Cemiyeti ve Türk Ocağı ile beraber 12 Haziran 1914 Cuma günü, fethin 461. Yıldönümü

¹⁰⁸ TİTE., 225/3/3, (28 Şubat 1329 / 13 Mart 1914).

¹⁰⁹ Beşikçi, a.g.e., s.157.

¹¹⁰ a.y.

¹¹¹ A.e., s.83.

¹¹² A.e., s.201.

kutlamalarında yer almıştır.¹¹³ Fatih Camii'ndeki törenler esnasında konuşma yapanlardan birisi de M.M.C. namına Celâleddin Arif Bey'dir.*

M.M.C, Cihan Harbi ve seferberlik ilanı dolayısı ile ordunun ve savaştan olumsuz etkilenen halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yoğunlaşırken, savaş şartları içerisinde, savaşa dair, ziyadesiyle toplumun kültür hayatına da yön verecek şekilde, harp yıllarında kurduğu sinema, tiyatro ve yayımladığı yazılı matbualarla literatürde yerini almıştır.

M.M.C, alınan cihat kararıyla beraber savaşa dair hayırlı haberleri askerin ve halkın moralini yüksek tutmak adına meşhur fotoğraflarla beraber yayınlamayı hedeflemiştir.

Osmanlı Devleti'nin 14 ayrı cephede yaklaşık 3 milyon askerle verdiği mücadele ve kazandığı nice başarılar, ittifak edilen devletlerin savaştan mağlup çıkmış olmasının gölgesinde kalmış, yok sayılmıştır. Osmanlının cephelerde elde ettiği başarıların mağlubiyetin gölgesinde kalmış olması, Osmanlı Başkumandanlığı ve Harbiye Nezareti tarafından, askerlerimizin elde ettikleri başarıların görünür ve bilinir kılınması adına çektiği fotoğraf ve filmleri kapsayan "Harb-i Umumi Panoraması" "bu yönüyle son derece önemlidir. Savaş yıllarında her kolorduya bir fotoğrafçı verilerek savaş ve kahramanlar görüntülenmiştir. Bu sistemin kurulması ve çalışması adına, Harbiye Nazırı ve Başkumandan vekili Enver Paşa'nın emriyle "Merkez Ordu Sinema Dairesi" (MOSD) kurulmuş ve başına Macar Sigmund Weinberg getirilmiştir.¹¹⁴ 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros mütarekesine göre, askeri bir kuruluş olan MOSD ve yarı askeri bir kuruluş olan M.M.C, elinde bulundurduğu sinema malzemelerini devretmek zorundaydı ve 1919'da kurulan Malul Gaziler Cemiyeti'ne devretmiştir.¹¹⁵ Merkezin kurulmasından önce de Harbiye Nezareti Çanakkale cephesinde film çekmiştir.¹¹⁶

¹¹³ Ali Şükrü Çoruk, "Bir Gelenek İcadı Olarak II. Meşrutiyet Döneminde Gerçekleştirilen İstanbul'un Fethi Törenleri", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, sayı 7, 2016, Bahar, s.1-20.

* Son Osmanlı Mebusan Meclisi Başkanı, İstanbul Barosu Meclis Başkanı, BMM I. Dönem Erzurum Milletvekili ve meclis 2. başkanı.

¹¹⁴ Ali Satan, "Savaş ve Kahramanlığın Görünür Kılınması", **Harb-i Umumi Panoraması**, Kültür Medeniyet Serisi-18, İBB. Kültür A.Ş. Yayınları, 2015, s.24-31.

¹¹⁵ BOA., İ. DÜİT., 116/19/1, (22 Teşrinisani 1335 / 22 Kasım 1919). Maliye Nezareti Kararnamesi ile kapanan M.M. C.'nden kalan sinema alet ve edevatının malul ve gazilere yardım heyetine ücretsiz verilmesi isteniyor.

¹¹⁶ Satan, **a.g.m.**, s.24-31.

Savaş edebiyatı içerisinde “*Harp Mecmuası*” cephe haberlerini halkla buluşturmuştur. Cephe haberlerini ve müttefiklerin gücünü halka göstermek için Almanya’nın yaptığı ilginç çalışmalardan birisi de Harb-i Umumi Panoraması’dır. Görsel bir magazin halinde hazırlanan bu dergi, savaş boyunca orduya destek sağlayan M.M.C. tarafından yayınlanmıştır. Panoramının ilk sayısında derginin yayınlanma gerekçesi şu şekilde ifade edilmiştir; “*Muazzam müttefiklerimizle bi-havlihi teala ibtidar eylediğimiz cihad-ı mukaddese dair hayırlı haberler hakkında bilcümle vatandaşların fikir ve nazarında mümkün olduğu kadar bir ilmi yakın husulünü teminen vekayi-i meşhurenin fotoğraflarını albüm şeklinde peyderpey neşr ve tevzie başladık*” Cemiyet tarafından ilk ve sonraki albümler (Toplam 8 adet)* gelir elde etmek amacıyla iki kuruştan satışa sunulmuştur.¹¹⁷

Cemiyet, ordu ve halk arasındaki ilişkileri sağlamak ve sağlamlaştırmak amacıyla 1916 yılında kurmaca film türünde “*Pençe*” ve “*Casus*”^{**} adlı iki film yapmıştır.¹¹⁸

Cemiyetin yayınları arasında tarım sektöründe çalışanlara yönelik eserler de vardır. M.M.C.’nin tarım ve ekonomiye fikri katkısı, irşad heyetlerinin vazifeleri arasındadır. 1914 nizamnâmesininin 20. maddesinde, irşad heyetlerinin vazifeleri sayılıyorken, maarif yanında, ticaret, ziraat ve sınaînin terakkiyâtına çalışmak ve bu amaçla, “*Ziraat-i Fenniye’ nin mahall-i tatbiki olabilecek bir Çiftlik Mektebi ile İstihlak ve Teavün şirketleri (kooperatif) kurmaktan*” bahsedilmektedir.¹¹⁹

Cemiyet üyelerinden bilhassa Hüseyin Kâzım Kadri bu konuda çok çaba sarf etmiştir. M.M.C, 30 Nisan 1913’de Heyet-i Fa’âle azası Hüseyin Kâzım Bey tarafından özellikle köy mekteplerinde okutulmak üzere ziraatla ilgili “*Çiftçi Çocuğu*” ismiyle yazılan iki kitabı basarak, okunması ve okutturulması için Maarif ve Dahiliye Nezaretlerinin oluruyla vilayet ve mutasarrıflıklara ücretsiz olarak

* **Harb-i Umumi Panoraması**, s.19. (Bu metnin orijinali, **a.g.e.**, s.53.) İst. B. Şehir Belediyesi’nin hazırladığı bu faydalı çalışmaya kaynak teşkil eden albümler, o dönem M.M.C. tarafından hazırlanmış ve Ahmed İhsan ve Şurekası matbaasında basılmış toplam 8 adet albümden oluşmaktadır. Albümlerin birinci, ikinci ve üçüncü cildinde 34, dördüncü ve beşinci cildinde 36, altıncı Ciltte 34, yedinci Ciltte 32 ve sekizinci Ciltte 34 olmak üzere toplam 274 tane savaşı ve savaş gerisini gösteren görsel bulunmaktadır.

¹¹⁷ **A.e.**, s.53, 54, 78, 102, 132, 156, 180, 202, 223.

^{**} Cemiyetin çektiği filmler ile ilgili daha geniş bilgi için bkz.: Polat, **a.g.e.**, s.101-108.

¹¹⁸ Hülya Önal, **Çanakkale I Savaşı ve Tarihi**, Tarih Araştırma Serisi II, Kültür A.Ş. Yayınları, s.183.

¹¹⁹ Polat, **a.e.**, s.7.

göndermiştir.¹²⁰ Hüseyin Kâzım eserinde; Anadolu köyünün, köylüsünün ve toprağının analizini yaparak tahlil, tespit ve önerilerde bulunuyor. Hüseyin Kâzım, felaket olarak isimlendirdiği iki büyük sebep gösteriyor; biri, köylünün ziraattan habersiz bulunması diğeri de A'şâr vergisi.¹²¹ Kurtuluşu sağlayıp yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kuran kadroların yaptığı inkılâplar içerisinde bu iki husus da yerini almıştır.*

Cemiyet, memleketin ve ordunun ihtiyacı olan tüm noksanlıkları umuma yönelik olarak karşılamaya gayret gösterirken, bireysel olarak da moral değerlere dokunacak faaliyetlerde bulunmuştur.

Düşman donanmasının Çanakkale Boğazına karşı yaptığı harekât esnasında Seddülbahir'e çıkarılan İngiliz birliğinin püskürtülmesinde üstün gayret ve kahramanlığı görülen Bigalı Mustafa oğlu Mehmet Çavuş'a, hem padişah emriyle Gümüş Muharebe İmtiyaz Madalyası ile hem de millet adına şükran duygularını göstermek üzere Müdafaa-i Milliye Dergisi başyazarı Mehmed Zeki Bey tarafından mükâfat olarak 10 lira bağışlanmıştır. Hediye edilen para, Mehmet Çavuş'a verilmek üzere bağlı bulunduğu askeri birlik kumandanlığına gönderilmiştir.¹²²

M.M.C.'nin fikri ve fiili olarak ilgi, çalışma ve sorumluluk sahası oldukça geniştir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne ve Dâhiliye Nezaret-i Celile'sinden Konya, Burdur, Isparta'ya yazılan yazılara ve bu yazılara istinaden gelen yazılara göre cemiyet, Isparta ve Burdur'da meydana gelen depremden zarar görenlere çeşitli yardımlarda bulunmuştur.¹²³

M.M.C.'nin yurt sathındaki tüm şubelerinin, cemiyetin heyeti merkeziyesi'nce alınan kararlara canla başla katıldıkları ve bu doğrultuda çalışarak vatanın kurtuluşuna hizmet ettikleri görülmektedir. O dönem basınının da cemiyetin merkez

¹²⁰ BOA., DH. İD., 79/34, (7 Cemazeyilahir 1331 / 14 Mayıs 1913). Belgeden anlaşılıyor ki, eserin dağıtımından önce Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne, Dâhiliye Nezareti'nden de Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celile'sine ve vilayetere ile mutasarrıflıklara (Ankara, Aydın, Hüdavendigar, Konya, Trabzon, Sivas, Kastamonu, Adana, Bolu, Kala-i Sultani) yazışmalar olmuştur.

¹²¹ Polat, **a.g.e.**, s.151.

* İzmir İktisat Kongresi'nde (17 Şubat- 4 Mart 1923) alınan kararlardan birisi de A'şâr vergisinin (1925) kaldırılmasıdır. Ziraatten habersiz bulunan köylünün eğitilerek yeni ve modern metotların ve makinelerin kullanılması, kurumsallaşma ve kredi kaynaklarının bulunarak bu kaynakların çiftçiye sunulması, döner sermayenin oluşturularak kurumsallaştırılması, M.M.C. Heyet-i Fa'âle azası Hüseyin Kâzım Beyin 30 Nisan 1913'teki tespit, tahlil ve önerilerinin, adeta fikri alt yapı ve ön çalışma olarak devlet hafızasınca kaydedildiğinin göstergesi olduğu söylenebilir.

¹²² Aykut Ertuğrul (Ed.by.), **100. Yılında Çanakkale...**, s.280.

¹²³ BOA., DH. İ.U.M. EK., 73/45, (20 Zilhicce 1332 / 09 Kasım 1914).

ve taşra teşkilatlarının çalışmalarına sayfalarında yer vererek moral ve motivasyonu, birlik ve beraberliği sağlamlaştırmak adına yayın yaptığı görülmektedir. Tanin gazetesinin 3 Mart 1915 tarihli sayısı Diyarbakır Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin çalışmalarına yer vermiştir.¹²⁴ Haberde, Diyarbakır'dan cephelere sevk edilmiş olan bin kişiye yakın gönüllünün, Diyarbakır Müdafaa-i Milliye şubesinde tamamen teçhizatla donatıldığı belirtilmektedir. Ayrıca cephedeki askerler için 200 yataklık bir hastane kurulduğu ve bu hastane için ihtiyaç olan 200 yatağın ve yeterli sayıda hasta giysisinin, ilaçların ve diğer gerekli tüm malzemelerin tedarik edildiği bildirilmektedir. Bundan başka M.M.C. Diyarbakır şubesinin, Gureba hastanelerine de yardım ettikleri belirtilmiştir. Haberin sonunda, vatanın kurtuluşuna bu denli hizmet eden Diyarbakır M.M. şubesi ve yöre halkı tebrik edilmiş ve gönülden kutlanmıştır.

Dönemin Çanak gazetesinin, 10 Temmuz 1915 tarihli sayısında, “*Müdafaa-i vatan için hudutlarda çarpışan askerlerimiz çarşıdan, dükkândan, aileden uzak buldukları için, tütün, çakı, mendil, kibrit ve daha benzer ufak tefek şeylere ihtiyaç hissediyorlar. Bunların tedariki kasabalarda olduğu gibi pek kolay değil. Bilhassa ordu bakkallarının açılmadığı mevkilerde gayri kabildir. Sigaraya müptela bir adamın tütün bulamaması, kundurasının bağı kopmuş bir askerin eline bir bağ veyahut ip geçirememesi, çakısını kaybetmiş turnağını kesecek bir adamın bundan mahrum oluşu, ne güç bir şeydir. İşte böyle zamanlarda vatandan gelen hediyelerle bu gibi ihtiyaçların karşılanması askerimizin ruhunda büyük sevinçler hâsıl ediyor. Hattı zatında on paralık kıymeti olan bir çift potin bağı, kıymeti takdir olunmayacak derecede nadir bir şeymiş gibi makbule geçiyor. Bir gün Müdafaa-i Milliye'nin gönderdiği bu gibi hediyeleri askere dağıtırken tesadüf ettim. Bunları açan kahramanlarımız samimi ruhlarından kopan bu hissi memnuniyetle; “Allah devletimize zeval vermesin. Allah da onları sevindirsin” temennilerini tekrar ederek çadırların önlerine gidiyorlar. Memleket türküleri söyleniyor. Vatandan gelen hediyelerle o gün sevinçli bir gün yaşıyorlar...*”¹²⁵

şeklinde verilen haberle, cephede vatan ve namus müdafaası'nda bulunan askerin hissiyat ve memnuniyeti dile getirilmiştir.

Çanak gazetesi'nin harbin devam ettiği yıllara ait bu haberinden hareketle, M.M.C'nin bir taraftan ordunun ihtiyacı olan uçak alımı için yaptığı büyük kampanyalarıyla beraber, cemiyetin kuruluş sebeplerinden birisi olan, askerin moral-motivasyonunu yüksek tutarak insani ihtiyaçlarını karşılamak, savaş şartları içerisinde asgari yaşam şartlarının karşılanması amacını da yerine getirmeye çalıştığı

¹²⁴ Havadis 1914-1915 Yüzyıl Önce, s.159.

¹²⁵ Ergun Hiçyılmaz, **Basın Penceresinden Harb-i Umumi ve Çanakkale**, Basın İlan Kurumu Yayınları, 2015, İstanbul, s.118.

söylenbilir. Haberde değinilen erat'ın ihtiyaçları temelde küçük, önemsizdir. Fakat tedarik olunmadığı zaman, mahrumiyetin asker üzerindeki etkisi ve psikolojisi büyüktür. Bu tip küçük insani ihtiyaçların noksanlığı, cephedeki askerde sahipsiz olduğu hissini uyandırır. Haberdeki ifadeyle; askerin, vatandan gelen bu küçük hediyeler karşısında duyduğu minnet hislerini içeren sözleri, askere sahipsiz ve yalnız olmadığını, vatanın tüm imkânlarıyla yanlarında olduğunu hissettirmiş, moralini düzelterek, direnme gücünün artmasını sağlamıştır.

M.M.C. seferberlik ilanı ile beraber cephedeki askerlerin; elbise torbası, serpuş (başlık), keçe kalpak, teneke tepsi, teneke leğen, emaya leğen, bardak, kaşık, küvet, hasta bakıcı gömleği, yastık kılıfı, battaniye, yastık örtüsü, pamuklu hırka, takke, pijama, mendil, hamam takımı, don, gömlek, yatak, yorgan, çarşaf, yastık, havlu, nevresim, hasta entarisi, yemeni, sigara ve sigara tablası, nalın, tükürük hokkası, takunya, güğüm, nestle sütü, koltuk derecesi (termometre), farin lakte (çimento hammaddesi), şırınga, Amerikan bezi, idrar şişesi, tülbent, ustura, pamuk, sabun, çikolata, mikras (makas), pens, tırnak fırçası, çinko kapaklı kova, oturak, ibrik, lamba, prümüs lambası, paspas, sandalye, çorap, terlik, tabak, çorba tası, maşrapa, tencere, toprak tencere, çokal (zırh), haki elbise, yastık yüzü, karyola, minder, kuşak, mintan, pamuklu hırka, takke, yatak bağı, su testisi, fotin (ayakkabı), kefenlik, kartpostal, koltuk değneği, yelpaze, boyalı teneke semaver, fes, uçkur, mendil bohçası, reverdin (aparathı iğne), tehi ilaç şişesi (boş ilaç şişesi), müvellidü'l humûzalı su (oksijenli su)¹²⁶ gibi insani ve askeri ihtiyaçlarını aralıksız karşılamıştır.

Osmanlı döneminde gerçek bir panoramik müzenin kurulması konusunda ilk ciddi teşebbüs M.M.C. tarafından yapılmıştır. M.M.C'nin Gülhane Parkında Kukla Köşkü civarında kurulması düşünülen Çanakkale Panorama Müzesi talebi, krokisi ile beraber 31 Temmuz 1915'te İstanbul Belediyesine iletilir. İstanbul Belediye Reisi İsmet Bey, kurulması düşünülen Panorama Müzesi'nin İstanbul şehri için önemini ve elde edilecek gelirin şehit çocuklarının eğitimi için harcanacak olmasından dolayı memnuniyetini dile getirmekle birlikte, "*müzenin kurulması düşünülen alanın sarayın bahçesinde kaldığı dolayısı ile iradenin padişaha ait olduğunu ve gene proje alanında bulunan asırlık ağaçların yıllarca süren büyük bir emeğin ve bakımın eseri olduğunu ve ağaçların adeta parkın birer abidesi olduklarından dolayı kesilmelerini tasvip etmediğini, projenin şehrin başka uygun bir noktasında yapılmasının doğru olacağını*" ifade etmiş ve

¹²⁶ **Harb-i Umumi Panoraması**, s.158-131-138-155.

bunu belediye kararı olarak Dâhiliye Nezaretine göndermiştir. Belediyenin bu kararı Dâhiliye Nezaretince herhangi bir alternatif teklif getirilmeden aynen kabul edilerek cemiyete bildirilmiştir.¹²⁷

M.M.C.'nin oldukça geniş olan ilgi ve çalışma sahası içerisinde diğer bir hizmeti, Harb-i Umumi'nin devam ettiği sırada, 1916-1917 Futbol Sezonunda; Fenerbahçe, Galatasaray, Anadolu, Altınordu, Süleymaniye ve İdman Yurdu kulüplerinin katıldığı İstanbul Ligi'ni organize etmektir. Maçlar, cemiyetin Mümaresat-ı Bedeniye ve Askeriye Heyetlerinin faaliyeti içerisinde oynanmıştır.¹²⁸

Bu döneme ait ulaşılan belgelerden anlaşılıyor ki cemiyet, mensupları ve çalışanları için vergi muafiyeti talebiyle yetinmeyerek çalışanlarının seferberlik görevi ve askerliklerinin tecili için de istekte bulunmuştur. Zor Mutasarrıf vekilinden Dâhiliye Nezaret-i Celile'sine gönderilen telgrafta verilen cevaptan, cemiyetin Zor şubesinin veznedarlarının seferberlikten müstesna olup olmadıklarına dair yapılan müracaata, müstesna olamayacaklarına dair bir red cevabı verildiği anlaşılmaktadır.¹²⁹ Diyarbakır Valiliğinden Dâhiliye Nezaret-i Celile'sine çekilen bir telgrafta, “*merkez vilayette fakir ve mülteci halka çorba dağıtımı yapan aşhane gibi, Mardin livasında M.M.C. himayesinde bir aşhane açılarak fakir halka yemek dağıtımına başlandığı*” belirtiliyordu.¹³⁰

Dâhiliye Nezareti'nden Hariciye Nezaretine yazılan yazıya istinaden, Asayiş ve Muhacirin Müdüriyetinden Hüdavendigar Vilayeti 'ne çekilen bir telgrafta; Osmanlı tabiiyetini kabul edip iskân olunan zabıtlara Müdafaa-i Milliye ve Hilal-i Ahmer heyetlerince yardım yapılması isteniyordu.¹³¹

Dâhiliye Nezaret-i Celile'sinden Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne yazılan yazıya istinaden gelen cevap ve konu ile ilgili Dâhiliye Nezareti ile Hariciye nezareti arasındaki yazışmalardan M.M.C. Dersaadet merkez şubesi, çalışanlarının askerliklerinin tecilini talep etmiştir.¹³² M.M.C. İzmir şubesinin, bünyesinde çalışan yirmi beş kişinin askerliklerinin tecili için Sadaret'e yaptığı müracaat üzerine gelen

¹²⁷ Fatma Ürekli, “Osmanlı'nın Panorama Müzesi Projesi,” 22 Ekim 2012, (Çevrimiçi)<http://panoramikmuze.com/basin-odasi/haberler-ve-duyurular>, 24 Eylül 2016.

¹²⁸ Polat, **a.g.e.**, s.82.

¹²⁹ BOA., DH. İ.UM., 36/122, (6 Şaban 1334 / 08 Haziran 1916).

¹³⁰ BOA., DH. İ.UM. EK., 30/48, (15 Cemazeyilevvel 1335 / 19 Mart 1917).

¹³¹ BOA., DH. ŞFR., 63/280, (8 Recep 1334 / 28 Nisan 1918).

¹³² BOA., DH. İ. UM. EK., 26/93, (27 Rabiulevvel 1335 / 21 Ocak 1917).

yazı Harbiye Nezareti'ne gönderilmiştir.¹³³ M.M.C, Dahiliye Nezareti kanalıyla 1917'de,¹³⁴ memur ve müstahdemin temettü vergisinden muaf tutulmasını istemiştir.¹³⁵ Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nden Dâhiliye Nezaretine yazılan yazıdan, cemiyetin bu talebinin kanuna aykırı olduğu gerekçesi ile kabul edilmediği anlaşılmaktadır.¹³⁶

Cemiyetin bu isteklerinin reddedilmesine rağmen, savaş döneminde bürokratik, siyasi ve mali önerilerde ve taleplerde bulunabilmesi, cemiyetin merkezi idareye olan yakınlığının, yerinin ve etkinliğinin anlaşılması açısından önemli bir gösterge denilebilir. Diğer bir yönüyle de bu durum, cemiyetin devlet işlerine ve siyasete karıştığı gerekçesiyle nizamnâmesinin tadil edilmesi gerekliliği ve önerileri esnasında cemiyet aleyhinde söz konusu edilmesinin haklı gerekçelerinin de olduğunun göstergesidir.

1918 yılında İstanbul'da özellikle Fatih ve Cibali semtlerinin ağırlıklı olarak etkilendiği büyük bir yangın olmuştu. Fatih harikzedeganının (yangınzede) ihtiyacının temini için sadece dersaadet değil bağlı ve civar yerleşim yerleri de bu konuda hassas davranmış ve duyarsız kalmamıştır. Sadareten Şark Demir Yolu Müdüriyeti'ne ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne yazılan yazıdan anlaşıldığına göre, Harik ianesi komisyonu namına Silivri'ye bağlı Sinekli'den gönderilen kömür M.M.C. memuruna teslim edilmiştir.¹³⁷ Sadareten Hüdavendigâr vilayetine yazılan yazıya müteakip Hüdavendigâr Belediyesi İstanbul yangın mağdurları (harikzedeganı) için M.M.C'ne iki bin lira yardımda bulunmuş, cemiyette bu durumdan duyduğu memnuniyeti Hüdavendigâr Belediyesi'ne bildirmiştir.¹³⁸

Sadareten Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne yazılan yazı üzerine öncelikle bölge esnafından ve Tatar Cemiyeti tarafından para yardımı sağlanmıştır.¹³⁹ Akabinde Dersaadet'ten Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasına ve M.M.C. Riyasetine yazılan yazıya istinaden yapılacak yardımlara karşılık verilmek üzere yüz yapraklı bir para makbuzu bastırmıştır.¹⁴⁰

¹³³ BOA., BEO., 4465/334826, 25 Cemazeyilahir 1335 (17 Nisan 1917).

¹³⁴ Polat, **a.g.e.**, s.42.

¹³⁵ **A.e.**, s.8.

¹³⁶ BOA., BEO., 4483/336170, 14 Zilkade 1335 (02 Eylül 1917).

¹³⁷ BOA., BEO., 4522/339146, 26 Şaban 1336 (06 Haziran 1918).

¹³⁸ BOA., BEO., 4519/338863, 28 Şaban 1336 (08 Haziran 1918).

¹³⁹ BOA., BEO., 4519/338896, 1 Ramazan 1336 (10 Haziran 1918).

¹⁴⁰ BOA., BEO., 4520/338935, 7 Ramazan 1336 (16 Haziran 1918).

Cemiyet, kuruluşundan resmi olarak kapatıldığı 1 Nisan 1919 tarihine kadar geçen yaklaşık 6 yıl 2 aylık ömrü zarfında; Harp müddetince orduya gönüllü asker toplamak ve yaklaşık 1.000.000 liralık (Uçak'tan çoraba kadar) çeşitli askeri levazım temini, kurduğu sepet fabrikasıyla cephedeki asker ailelerine iş ve maişet temini, şehit çocukları tarafından işletilen bir sinema teşekkülü, yaralı askerlerin ve kimsesizlerin tedavisi için hastaneler kurulması, renkli klişe basabilen bir matbaa, Osmanlı hukukunu harice karşı korumak için *Le Corrier de Turguie* adlı bir süreli yayın neşredilmesi, tüm ihtiyaçlarını karşılamak üzere açtığı okullarda ayırım yapmaksızın fakir vatan evlatlarının okumasını sağlamak*, tiyatro, kitap neşri, vaaz, konferans verilmesi gibi kültürel çalışmalarda bulunmuştur.¹⁴¹

2.1.1. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Posta Hizmetlerinden Ücretsiz Yararlanması İçin Talepleri ve Posta İdaresinin Cevabı

M.M.C. posta hizmetlerinden ücretsiz yararlanmak için, kendinden önce kurulan Hilal-i Ahmer ve Donanma cemiyetlerine tanınan her türlü posta, telgraf ve paket nakliyatından ve haberleşme imkânlarından ücret alınmamasını gerekçeli bir kararla posta idaresinden talep etmiştir.¹⁴² Posta idaresi gerekçeli bir kararla, Şubat 1913 tarihli geçici kanun maddesiyle, “*Başkentteki genel merkezi ile Osmanlı vilayetlerindeki şubelerinin arasında, cemiyetin yüklendiği işler ve işlemlere dair hudutlar içerisinde birbirlerine gönderilecek telgraf, yardım amacıyla toplanan eşya ve nakit paraları, her türlü evrak, matbuat ve mektup ile paketler posta ücretinden muaftır*”¹⁴³ denilerek M.M.C.’nin talebini olumlu karşılamıştır.

Cemiyetin kuruluşu ile beraber hükümet tarafından, kendisinden beklenen hizmet ve faaliyetleri eksiksiz yerine getirebilmesi, vatanın maruz kaldığı tehlikelere karşı milletçe direnme ve bu gibi amaçlara hizmet edebilmesi için her türlü yardım imkânlarını kullanarak, bunların sevk ve idare edilmesi ve istenilen sonuçlara ulaşılabilmesi için M.M.C’ne bu muafiyetler sağlanmıştır.

* Bkz.: EK 4: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (Son) Beyannâmesi. (Polat, a.g.e., s.209-214.)

¹⁴¹ Öcal, a.g.e., s.238.

¹⁴² BOA., İ. DUİT., 116/20/4, (24 Kanunusani 1328 / 06 Şubat 1913).

¹⁴³ BOA., İ. DUİT., 116/20/1, (29 Kanunusani 1328 / 11 Şubat 1913).

2.1.2. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Himayesinde Kurulan Gönüllü Taburları

Balkan Savaşı yıllarında gönüllü taburlarının oluşturulması görevi kurulur kurulmaz M.M.C'ne verilmiş ve "Gönüllü Alaylar" teşkili için bir heyet oluşturulmuştur. Bu heyette; Çürüksulu Ahmet Paşa, Naili Bey, Ahmet Faik Bey, Cemil Paşa, Kâni Bey, İsmail Paşa, Ahmed Bey, Tahsin Paşa ve Rıza Bey yer almıştır.¹⁴⁴ Cemiyet, bünyesinde oluşturduğu Gönüllü ve İrşad heyetleriyle; gönüllü taburlarının oluşturulması, iaşesi¹⁴⁵, eğitilmesi ve sınıflandırılıp teçhiz edilerek cepheye sevk edilmesinden sorumluydu.

Cemiyetin, Balkan Savaşı ile beraber özellikle Cihan Harbi'nde, orduya Asker Alma Dairesi gibi çalışması bir iltir. Ancak bu askere alma faaliyetinin bir de derinliği vardır. Osmanlı devleti adına Trablusgarp Savaşı, gönüllülerin savunma savaşı olmuştur. Fakat M.M.C. ilk defa devlet destekli, yarı resmi bir gönüllü cemiyet olarak ordunun asker ihtiyacını karşılamış, askerleri teçhiz ederek cepheye sevk etmiştir. Cemiyetin özellikle Mümaresat-ı Bedeniye ve Askeriye Heyetlerinin Vezaifi başlıklı maddelerindeki¹⁴⁶ amaçlarının bugünün gayri nizami harp anlayışıyla bağdaştığı söylenebilir. Sağlıklı, zinde, savaşa ve savaşmaya ve gerektiğinde vatani için can vermeye hazır gençler, tam bir psikolojik harekât ürünü olabilirler.

Yurt genelindeki teşkilatlarıyla M.M.C'nin hem orduya asker temin etmede hem de asker kaçakları konusunda, cemiyetin haber alma elemanları vasıtası ile faydalı hizmetler gördüğü söylenebilir. I.Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde, Anadolu'daki asker kaçaklarının sayısı yüz bini aşmıştı.¹⁴⁷ Savaşın bu döneminde asker kaçaklarının sayısının fazlalığı, M.M.C'nin asker alma dairesi gibi çalışmasının nedenlerinin açıklanmasına farklı bir boyut getirdiği söylenebilir.

M.M.C. ismine uygun olarak, milli müdafaa'nın içinde yer almak isteyen her türlü gönüllü çabayı ve teşebbüsü sahiplenmiştir. Cemiyet, orduya gönüllü asker toplamak için bilhassa, Balkan Harbi esnasında Rumeli'den göç etmiş muhacirleri

---

¹⁴⁴ Polat, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁴⁵ Çetelerin iaşesi hakkında İzmir M.M.C. Reisi Halil Bey'in Dâhiliye Nezaret-i Celile'sine telgrafı için bkz.: BOA., DH. ŞFR., 458/122, (10 Kânunusani 1330 / 23 Ocak 1915).

¹⁴⁶ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt I., s.454.

¹⁴⁷ Tetik, **a.g.e.**, s.397.

hedeflemiş¹⁴⁸ ve Rumeli'den gelen muhaciruna sahip çıkmış; sağlık, barınma, beslenme gibi insani ihtiyaçları ile ilgili olmuştur.

Samsun Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin yazısına istinaden Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne yazılmış yazıya göre, Karadeniz ve Trabzon yoluyla Samsun'a gelen İslam muhacirlerin iskân ve iaşeleri de Samsun Müdafaa-i Milliye şubesi tarafından karşılanmıştır.¹⁴⁹ Rumeli muhacirinin tercih edilme sebebi, bu insanların Rumeli'de maruz kaldıkları zulüm ve akabinde oluşan intikam duygularıdır. İttihat ve Terakki'nin Selanik'teki yayın organı "*Silah*" ve neşreden İttihatçı Hasan Tahsin, cemiyetin kurulmasına olduğu kadar başta gönüllü toplama olmak üzere her türlü çabasına da destek veriyordu. Hasan Tahsin Silah'ta; "Bütün İslam ve Osmanlı alemini, M.M.C. etrafında toplanmaya çağırıyor ve neredeyse cemiyeti hükümetle eş görerek devlet seviyesine çıkarıyordu."¹⁵⁰ Gazete, cemiyetin yayın organı gibi çalışmıştır.

Cemiyetin, I. Dünya Savaşı'ndaki gönüllü asker toplama faaliyetlerinin önemli bir kısmı da hapisanelerdir.¹⁵¹ Özellikle Teşkilat-ı Mahsusa tarafından organize edilen çeteler, M.M.C. tarafından ilbas ve teçhiz edilerek harbe sevk olunmuştur.¹⁵² Bu gönüllü çetelerin, özellikle Balkan ve Cihan Harbi'nde yürüttükleri ve tecrübe ettikleri gayri nizami harp usulü, milli kurtuluş savaşında elde edilen neticeleri olumlu yönde etkilemiştir. Bununla beraber, ilerleyen kısımlarda daha geniş değinileceği üzere, özellikle İ.T.C. ile Teşkilat-ı Mahsusa'nın yargılamalarında söz konusu edilen suçlamaların önemli bir kısmının bu çeteler tarafından yapılan işlerin sonucu olduğu düşüncesi de söz konusu edilebilir.

Dönem basını cemiyetin çabalarına gazete ve mecmualarda yaptıkları haberlerle destek vererek, halkı gönüllü olmaya ve ekonomik destek vermeye çağırılmıştı. İlgi öylesine büyük olmuştur ki, 12 yaşındaki Karahisarlı Nuri ile 80 yaşındaki Cemil Paşayı da gönüllüler arasında görmek mümkündür.¹⁵³

Anadolu'nun muhtelif mahallerinden Başkent'e gelen gönüllü Teşkilat-ı Mahsusa kabileleri, başkentte M.M.C. tarafından karşılanıyor, kayıtları yapılıyor,

¹⁴⁸ Beşikçi, **a.g.e.**, s.213.

¹⁴⁹ TİTE., 225/17/17, (17 Mayıs 1331 / 30 Mayıs 1915).

¹⁵⁰ Polat, **a.g.e.**, s.35.

¹⁵¹ Beşikçi, **a.e.**, s.176.

¹⁵² **A.e.**, s.185.

¹⁵³ Hiçyılmaz, **a.g.e.**, s.72.

askeri kıyafetler giydirilip teçhiz olunarak cepheye sevk ediliyordu. Cemiyetin, bu görevi yerine getiriyorken Teşkilat-ı Mahsusa ile ortak hareket ettiği görülmektedir.¹⁵⁴

M.M.C'nin Balkan Harbi yıllarında asker alma dairesi gibi çalıştığına dair bir örnek, cemiyetin 7 Şubat 1913 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği yazıdır. Bu yazıya göre, kuruluşundan bir hafta zaman geçmeden, cepheye gönüllü gitmek isteyen 756 kişi cemiyete müracaat ediyor. Müracaat edenlerin 522'sinin "Teşkilat-ı Mahsusa ile mahall-i âidine", kalan 234'ünün ise depo taburlarına gönderildiği bilgisi verilir. Bu bilgi iki açıdan önemlidir. Birincisi, yazıda belirtilen Teşkilat-ı Mahsusa ifadesi ile gönüllülerden oluşan bu birliklerin düzenli ordu birliklerinden ayrı bir birlik oldukları anlaşılmaktadır.¹⁵⁵ İkinci olarak ise, M.M.C.'nin Teşkilat-ı Mahsusa ile olan ilişkisinin organik bir ilişki olmaktan öte devletin bilgisi ve onayı doğrultusunda resmi bir ilişki olmasına yöneliktir. Bu ilişki Harbiye Nezaretine, 16 Mart 1913 tarihli yazıyla onaya sunulmuş ve gönüllü olarak harbe katılmak isteyenlerin tabii olacakları 13 maddelik bir yönetmeliğin yayınlanmasıyla yasal dayanağa kavuşmuştur.¹⁵⁶ Yönetmeliğin 8. maddesine göre; gönüllü birliğini oluşturanların çoğunluğu hangi kavim veya memleketten ise söz konusu birlik, o kavim veya memleket ismiyle anılacaktı.¹⁵⁷ Bu yönetmelik, yasal hale gelmesinden yaklaşık bir buçuk sene sonra, Cihan Harbi dolayısı ile ilan edilen seferberlik esnasında kurulan gönüllü birliklerine de kuruluş yapılarını belirten yasal bir zemin teşkil etmiştir.¹⁵⁸

Gönüllü birlik yönetmeliğine uygun olarak Bursa'da 500 kişiden oluşan "Dağıstan Müfrezesi" kurulmuştur. Bu müfrezenin 300 kişisi Bursa, 200 kişisi ise Halep'te müfrezeye katılacaktır. Her iki şubedeki gönüllülerin ihtiyacı olan pelerin, elbise, cephane, kundura, iç çamaşırı, matara, çorap vs. bilcümle levazımın M.M.C'nin Bursa ve Halep şubelerince karşılanması için Harbiye Nezaretince, Levazımât-ı Umûmiye Dairesi'ne gerekli emir verilir. Hüdavendigâr Vilayeti Valiliği, Dâhiliye

---

¹⁵⁴ **Harbi Umumi Panoraması**, s.67-70.

¹⁵⁵ Tetik, **a.g.e.**, s.4.

¹⁵⁶ **A.e.**, s.4-5-6.

¹⁵⁷ **A.e.**, s.5.

¹⁵⁸ **A.e.**, s.4.

Nezareti'ne gönderdiği cevap yazısında, müfrezenin yukarda adı geçen malzemelerinin M.M.C' nin Bursa ve Halep şubelerince karşılandığını bildirir.¹⁵⁹

Trabzon Vilayeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 14 Ekim 1914 tarihli telgrafta, vilayet dâhilinde olup firar etmiş olan birçok mahkûm ve suçlunun çevreyi rahatsız ettikleri, bireysel davalar saklı kalmak şartıyla kamu davalarından affedilmeleri halinde, çoğu atçılık ve binicilikte maharetli olan bu firari ve mahkûmların gönüllü olarak savaşa katılmayı istedikleri bildirilmiştir. Trabzonlu gönüllüler, Trabzon'dan cepheye sevk edilecek 87. Alayın bir taburunu oluşturacaklardı.¹⁶⁰

7 Nisan 1915 tarihinde Kafkas cephesinde, Lazistan ve Havalisi Komutanlığı kurulur. 24 Nisan'da, Teşkilat-ı Mahsusa kuvvetlerinin Alay teşkilatına geçirilmesi için düzenleme çalışmaları başlar. 29 Nisan 1915'te gönüllülerden oluşan Teşkilat-ı Mahsusa Alayı I. Tabur kuruluşu tamamlanır. 12 Subay, 2576 muharip asker, 387 gayri muharip asker, 2439 silah, 311 sandık cephane, 156 hayvan, 12 makinalı tüfekten ibaret alay için ihtiyaç duyulan peksimet torbası, matara ve fişeklik temininde, Müdafaa-i Milliye ve Hilal-i Ahmer cemiyetlerinden yardım istenilir. Bunların dışında sahilde kullanılmak üzere, otuz volt kuvvetinde kuru elektrik pilin acele gönderilmesi İstanbul'a yazılır. *"Bu hayati önem taşıyan malzemenin, vazife ve maksat ne olduğu anlaşılamadıkça verilemeyeceği"* harbiye dairesi'nin ilgili şubesince ifade edilince, cevaben malzemenin hangi amaçla kullanılacağı açık olarak yazılır.¹⁶¹ Yazışmalardan da anlaşılacağı üzere, Harbiye Nezareti ile M.M.C'nin taleplerin karşılanmasında birbirlerinden haberli ve ortak hareket ettikleri söylenebilir.

2.1.3. Müdafaa-i Milliye Cemiyet'nin Cihad İlanıyla Beraber Osmanlı Milletine Çağruları

M.M.C'nin kuruluşundan itibaren halkı savaşa katılmaya, her türlü fedakârlığa katlanmaya ve vatanın kurtuluşu ve selameti için bunun zaruri olduğunu halka anlatmak üzere devamlı çağrılarda bulunduğu görülmektedir.

¹⁵⁹ Tetik, a.g.e., s.12.

¹⁶⁰ Nurten Çetin, "Balkan Savaşlarının Karadeniz Bölgesindeki Toplumsal Yansımaları ve Bölgeden Orduya Yapılan Yardımlar (1912-1913)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XV/30, 2015 Bahar, s.79-98.

¹⁶¹ Tetik, a.e., s.375.

Cihad ilanıyla, Osmanlı halkından seferberlik şartları içerisinde ordunun ihtiyaç duyduğu her türlü desteği almak zorunda olan İttihatçı hükümet, özellikle orduya asker temin etmek amacıyla, cihada katılımın dini bir vecibe olduğunu ifade ediyordu. Bu ifadeyi ve çağrıyı güçlendirmek adına M.M.C. tarafından, içeriğinde ayet ve hadislerinde bulunduğu kitapçıklar basılarak halka dağıtılmıştır. M.M.C, “Cihad” başlıklı kitapçıkta, “*Bütün Osmanlılara bu müttefiklerin mahv ve perişan edilmesi için, ya silaha sarılıb bilfiil gazâyâ gitmek veyahud o suretle hidmet etmek farzdır.*” diyordu.¹⁶²

M.M.C. tarafından yayımlanmış olan “Cihad-ı Ekber” adlı kitapçığın ön kapağında, “*Her Müslüman Bunu Okusun ve Okutsun*” ifadesi bulunuyordu. Ayrıca ikinci sayfada, “*Büyük Bir Rica*” başlığıyla çok daha ayrıntılı bir istekte de bulunulmuştu;

“Ey muhterem kardeş!

Bu kitabı okuduktan sonra yırtma, diğer bir din kardeşine ver, mealini daima arkadaşına anlat.

Ey köy hocası, ey çalışkan muallim!

Köy kahvesinde bu kitabı okuduğun zaman mealini anlatmaktan vazgeçme.

Ey sevgili baba!

*Ailene, çocuklarına, akrabalarına bu kitabı oku. Müdafaa-i Milliye’ye koşmak senin için bir vazife olduğunu unutma”*¹⁶³ denilmiştir.

Cemiyet, savaş yıllarının zorluk ve yoklukları içerisinde olan ve halktaki düşük okur-yazar oranını göz önünde tutarak, basılı iletişim araçlarının azami ölçüde herkese ulaştırılarak, anlaşılmasının sağlanmasını amaçlamıştır.

Cemiyet, harbin başlamasından bitimine kadar Anadolu halkını savaşın gerekliliği, ihtiyaçlarının önceliği için bilgilendirmiş, bu fedakârlıkların ve yardımların kesintiye uğramaması için çaba sarf etmiş ve dönem basını yoluyla halkı fedakârlıklar konusunda yayınladığı tebliğler ve yaptığı çağrılarla mücadeleye katmıştır. “*Vatansever Bir Teşebbüs*” başlığıyla yayınlanan tebliğde,¹⁶⁴ “*Savaşın ne*

¹⁶² Beşikçi, a.g.e., s.80.

¹⁶³ A.e., s.94.

¹⁶⁴ Havadis 1914-1915 Yüzyıl Önce, s.213.

zaman biteceğinin bilinmediğini* daha önceki kış aylarında olduğu gibi; yaklaşan kış mevsiminde vatanın kurtuluşu ve selameti için silâhındaki erlerin bu ağır kış koşullarından etkilenmemesi için, askerın tüm kışlık ihtiyaçlarının temin ve tedarik görevinin cephe gerisinde kalan analar, babalar, bacular ve kardeşler tarafından karşılanması zarureti ifade edilmiş ve halktan, askerın ihtiyaçlarının karşılanması” istenmiştir.

Cemiyetin “*Vatan Bütün Evladını İmdadına Çağırıyor*” başlıklı çağırısı, aynı başlıkla gazeteye haber olmuştur. Haberde,¹⁶⁵ “*Yüce Allah’ın ayetlerine bağlılığımızın gereği, artık samimiyetle bir araya gelerek sarsılmaz bir ittifak etmek zaruridir. Düşmanlar bütün ayrılıklarını, ırk ve mezhep farklılıklarını bir ittifaka dönüştürerek koca Rumeli’yi baştanbaşa çiğnediler. Nasıl olur ki bizler el ele vererek sevgili vatanımızı kurtarmaya koşmayalım?*

Düşmanlar vatanımızı elimizden almak için mallarıyla, canlarıyla her türlü fedakârlığa katlanıp, tüm eli silah tutanlar savaşa dâhil olurlarken, bizler nasıl bu duruma duyarsız kalalım?

Düşmanlar dinimize ve vatandaşlarımıza olanca canavarlıkları ile saldırırken, bizler nasıl bu faciayı ve mezalimi duymamış, işitmemiş gibi davranalım? Yoksa gözlerimizi ve kulaklarımızı gaflet örtüsü mü kapladı?” denilmiştir.

M.M.C. yukarıdaki örnekte olduğu gibi tüm Osmanlı milletine seslenmiştir. Cemiyet için esas olan ülkenin ve milletin bir bütün olarak algılanmasıdır. Bu bütünlük içerisinde her zaman birlik içinde hareket edilmesi amaçlanmıştır.

Cemiyet zaman zaman Osmanlı unsurlarına da (Kürtler ve Lazlar gibi) ayrı ayrı çağrılarda bulunmuştur. “*Kürdlere Hitab*” başlıklı bir çağırısında;¹⁶⁶

“Ey bahadır Kürdler!

Sizler ki daima yiğitlik ve cesaretinizi kaybetmediniz, sizler ki her zaman, vatana hücum eden düşmanların önünde canlarınızla siper olduğunuzu biliniz ki bugün, her zamankinden daha fazla vatan tehlikededir. Varlığımızın, varımızın yoğunumuzun, ana sebebi olan, annelik eden vatanımız bugün bağrında yetiştirdiği evlatlarından imdat bekliyor, düşmana karşı koymayı bekliyor.

* Savaşın başında Almanya tüm hesap ve planlarını savaşın iki ay’da biteceği üzerine yapmıştır. Fakat savaş dört sene sürmüştür. (Bkz.: Selvi, **a.g.m.**, s.11-21).

¹⁶⁵ **Havadis 1913 Yüzyıl Önce**, İBB. Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2014, s.69.

¹⁶⁶ **A.e.**, s.72.

Ey Kürdler! Anavatanın bu feryadına koşmayacak mısınız? Bu validenin davetine katılmayacak içinizde hamiyetsiz var mı?” diyerek, Osmanlı toplumunun hassas unsurlarını da uyardı ve mücadeleye dâhil etmeye çalışmıştır.

Bu yaklaşımı, Lazlara yönelik hazırlanan ve gazetelerde yayınlanan bir çağrıda da¹⁶⁷ görmek mümkündür;

“Ey kahraman Lazlar,

Ey, vatan uğrunda ölmekten çekinmeyen Lazlar.

Siz milletinizin cenk uğrunda ustalığınızı içinde yer aldığımız Çatalca Muharebesinde cesaretinizle, canlarınızı feda etmekle ispat ettiniz. Emin olunuz ki bugün düşmanlarımız Laz ismini işittikleri gün, vatani uğrunda ölmekten çekinmeyen, demir gibi sağlam bir kale olduğunuzu hatırlayarak ve bütün asabiyetleri bozulup cesaretleri kırılarak silahlarını atma derecesinde sizden korkuyorlar.” şeklinde seslenilmiştir.

M.M.C.’nin Osmanlı halkının geneline yaptığı çağrılardan başka, Kürtlere ve Lazlara yaptığı bu özel çağrıların faydalı sonuçları görülmüştür. Dr. Bahaddin Şâkir ve Yakup Cemil, Dâhiliye Nazırı Talat Bey’e, 01 Ocak 1915 tarihli telgrafla Ardahan’ı zapt ettiklerini müjdeliler. Zaferin kazanılmasında Talat Bey’in katkısını özellikle belirtirler. *“Başarılarının arkasında, Çerkez, Gürcü ve Lazlardan, Müdafaa-i Milliye tarafından emriniz üzerine teçhiz edilen efrad’dan çok istifade etmeleri vardır.”* Talat Beyden bu faydalı organizasyonun devamı için ilgili vilayetlere talimat vererek, toplanılacak kuvvetlerin teçhizatla donatıldıktan sonra bölgeye gönderilmelerini isterler.¹⁶⁸

M.M.C. genel merkezinin umuma yaptığı çağrılarının yanında taşradaki vilayet şubeleri de yerel çağrılar yapmıştır. Cemiyetin İzmir şubesi, I. Dünya Savaşı esnasında ilan edilen Cihad-ı Ekber’in mana ve ehemmiyetini anlatmak için Mehmet Esat Efendi tarafından kaleme alınan *“Cihad-ı Ekber”* adlı eser neşretmiştir. Kapağında *“İzmir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin Millete Armağandır.”* ve *“Her Müslüman Okusun ve Okutsun”* ibaresi ile *“Parasızdır”* notu bulunmaktadır;

“Ey Muhterem Kardeş!”

“Ey Köy Hocası!”

“Ey Çalışkan Muallim!”

¹⁶⁷ Havadis 1913 Yüzyıl Önce, s.72.

¹⁶⁸ Tetik, a.g.e., s.334.

“Ey Sevgili Baba! Ey Dindaşım!” başlıklarıyla;

“Düşmanlarına karşı kalbinde kin ve intikam taşı. Senin ölmeyi bilen dindaşlarını, vatandaşlarını unutma. Onların rahat ölmesi için çalış. Milleti düşünen, muhafaza eden Müdafaa-i Milliye’yi korumak senin en büyük bir borcundur. Borcunu ifaya gayret et.” mesajları verilmiştir.¹⁶⁹

Cemiyet ayrıca, “M.M.C’nin Asker Kardeşlerine Hediyesidir” ibaresiyle askere dağıtılmak üzere, dönem şartlarının ortaya çıkardığı hastalıklar (kolera, tifo, çiçek, basur, güneş çarpması, ayak donması, her türlü yaralanmalar v.b) ve temizlik konusunda açıklamalar ve öğütler içeren 16 sayfalık bir kitapçık hazırlamıştır.¹⁷⁰

2.1.4. Müdafaa-i Milliye Cemiyet’nin Gelir Amaçlı Faaliyetlerinden “Cihadiye Yüzüğü”

M.M.C. gelirlerini artırmak amacıyla, bir tarafında harbin ilan tarihi olan Rumi 1332 tarihi ve Cihadiye yazısı, diğer tarafında Müdafaa-i Milliye yazısı olan, *Cihadiye* adlı bir yüzük yaptırmış ve herkes alabilsin diye de 5 kuruştan bu kutsal cihada katılımın bir hatırası olarak satışa sunmuştur.¹⁷¹

Cemiyet; Reis Nedim Bey, İstanbul mebusu ve cemiyetin irşat heyeti reisi Salah Cimgöz Bey ve cemiyet müdürü Cemil beyden oluşan bir heyetle, cemiyet nizamnâmesi, seferberlik yazısı ve askeriyenin tespit edilen ihtiyaç listesini, Cihadiye yüzüğüyle beraber padişaha sunmak üzere 24 Nisan 1915’te Dolmabahçe Sarayı’na gitmişler ve padişaha sunmuşlardır. Padişah hazretleri de yüzüklerden birini parmağına takarak heyeti onurlandırmış, çalışmalarına cesaret ve destek vermiştir.¹⁷²

Çanakkale Savaşı esnasında yaralanan binlerce asker, cephedeki hastanelerin yetersiz kalmasından dolayı İstanbul’a götürülüyordu. Hastanelerdeki hasta bakıcı ve hemşire sayısındaki eksiklik, yaralıların bakımını yetersiz kılıyordu. Bakıcı bulmakta zorlanan yönetim, İstanbul’daki tüm Türk ailelerine çağrı yaparak, hemşire ve hasta bakıcı olmaya davet etmişti. Çağrı üzerine İstanbul’da binlerce gönüllü Türk kadını

¹⁶⁹ Öcal, a.g.e., s.126.

¹⁷⁰ Polat, a.g.e., s.167.

¹⁷¹ Havadis, 1914-1915 Yüzyıl Önce, s.109, 183.

¹⁷² A.e., s.109.

görev almıştı. 1916 yılında Cihadiye yüzüğü, Türk kadınlarına yapmış oldukları hizmetlerden dolayı hediye olarak verilmişti.¹⁷³

2.1.5. Medine-i Münevvere'den Medine Halkı Adına Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne Gönderilen Mektup

M.M.C.'nin yarı resmi yapısıyla özellikle 1.Dünya Savaşı dönemi yürüttüğü faaliyetlerin Osmanlı coğrafyasında kabul ve takdir gördüğü, coğrafyanın hemen her yerinde resmi muhatap kabul edildiği yazışmalarda çok net görülmektedir. Medine-i Münevvere 'den Medine halkı adına Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne gönderilen mektupta,¹⁷⁴ “ *Medine halkının Osmanlı devletine sadakatinden bahisle varlıklarını, hayatlarını ve huzur ortamlarını Osmanlı devletine borçlu olduklarını belirterek “çoluk çocuk tüm Medine halkı her gün devletimize, milletimize ve ordumuza dua ediyoruz”* deniliyor. Sözü geçen mektubun devamında “*Osmanlıya sadakatin, bağlılığın, aidiyetin dışında başka hiçbir şey düşünmediklerini ve halifenin dışında hiç kimseyi tanımadıklarını ve kulluk etmeyeceklerini, tekrar varlıklarının ve yaşamlarının kendi topraklarında Osmanlı devletinin gücüne ve varlığına bağlı olduğunu bildiklerini”* belirtmişlerdir.

2.1.6. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Heyeti'nin Padişahla Görüşmesi

M.M.C. yöneticileri, cemiyetin padişahın himayesinde bulunmasını kendileri için sonsuz bir nimet saymış ve padişahın yaptığı ve yapacağı yardımlara teşekkür etmek için padişahı ziyaret istediklerini yazılı bir müracaatla talep etmişlerdir.¹⁷⁵

Cemiyetin bu talebine Dâhiliye Nezareti verdiği yazılı cevapta, cemiyetin ziyaret talebinin padişaha iletiği ve padişah hazretlerinin, 21 Ağustos 1334 (21 Ağustos 1918) Çarşamba günü saat üç buçukta ziyaret edilerek kendilerine minnetlerini, bağlılıklarını ve kulluklarını sunabilecekleri bildirilmiştir.¹⁷⁶

Cemiyet bu ziyaret esnasında padişaha, başkent İstanbul ve Anadolu'nun birçok yerinde şubeleri olan ve kurulduğundan beri millete çok çeşitli hizmetlerde

¹⁷³ İsmail Bilgin, **Çanakkale Destanı: Gerçek Efsanelerin Öyküsü**, Timaş Yayınları, 3. Baskı, 2006, s.73,74.

¹⁷⁴ **Havadis, 1914-1915 Yüzyıl Önce**, s.124.

¹⁷⁵ BOA., İ. DUİT., 116/24/1, (7 Şevval 1336 / 16 Temmuz 1918).

¹⁷⁶ BOA., İ. DUİT., 116/23/1, (8 Zilkade 1336 / 15 Ağustos 1918).

bulunarak padişahın övgüsüne ve desteğine sahip olmasının ve bu güzel ve faydalı hizmetlerin devamı için padişah desteğinin devamının önemini arz etmişlerdir.¹⁷⁷

M.M.C. üstlendiği görevler itibariyle dâhili ve harici Müslüman toplulukları ile de irtibat kuracağından hareketle, kuracağı bu ilişkilerin etkili olabilmesi ve sonuç alabilmesi adına, yurt dışında da bu gibi milli görevler verilmiş aynı tip cemiyetlerin, o memleketlerde de bizzat hükümdar ve-veya hanedandan birisinin himayesinde olduğunu belirterek, hilafet ve saltanat himayesinde olmasının önemi ve zarureti ve bu himayenin devamlılığı konusunda hilafet ve saltanat desteğinin önemini belirtmiştir.¹⁷⁸

2.2. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Balkan ve I.Dünya Savaşlarındaki Faaliyetleri İçerisinde Türk Kadınının Rolü

Türk kadını Tanzimat'la birlikte özellikle İstanbul ve Büyükşehirlerle sınırlı kalan ve o günlerin şartları içerisinde ihtiyaç duyulan zamanlarda ve alanlarda (hemşirelik ve öğretmenlik) toplumsal yaşama girmişlerdir. Bu süreçte, kadınlar ilk kez seslerini duyurmak ve toplumun bir parçası olduklarını anlatmak için birkaç dergi çıkarmışlar ve dernek kurabilmişlerdir.

II. Meşrutiyet'le beraber ortaya çıkan ve memlekette esen hürriyet rüzgârlarından kadınlarda istifade etmiş, eğitim ve kültür seviyesini artırmış ve memleket meseleleri ile yakından ilgilenmişlerdir. Çıkartılan Cemiyetler Kanunu ile birçok cemiyetler kurmuş, gazete ve dergi çıkartmışlar, kanuni, siyasi, askeri, edebi, fikri birçok konuda beyan ve yayınla bu sürecin içerisinde olup, sürece ve geleceğe katkı sağlamışlardır. Türk kadını II. Meşrutiyet döneminde kurduğu cemiyetlerle Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşı'ndaki önemli fedakârlık, faaliyet ve rollerini test ve tecrübe etmişlerdir.

‘‘Türk kadını, önce bütün hak ve hürriyetlere sahip bir insan, sonra saygın, yüksek onurlu bir varlık ve nihayet Türk toplumunun, Türk milletinin evlatlarını yetiştiren, ona hayat veren, beka sağlayan, erdem sahibi, kahraman ve özveri örneği bir Ana’dır. ’’¹⁷⁹

¹⁷⁷ BOA., İ. DÜİT., 116/24/2, (6 Şevval 1335 / 26 Temmuz 1917).

¹⁷⁸ BOA., İ. DÜİT., 116/21/4.

¹⁷⁹ **Yeniden Müdafaa-i Hukuk Hareketi Derneği Başkanlığı Amaçları-ilkeleri-Hedefleri**, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, Acar Matbaacılık, İstanbul, 2003, s.294.

Türk Düşünce Sisteminde kadının görevi; Türk düşüncesi, kuvveti, toplumu koruma ve savunma gücüyle, yüksek Türk kültürüyle donanmış yetenekli ve milli nesiller yetiştirmektir.¹⁸⁰ Milletın kaynağı, toplum hayatının esası olan kadın, ancak erdemi ve çalışkanlığı ile bu görevi yerine getirebilir.

Eserlerini genellikle Balkan Harbi yıllarında yazan, topluma milli şuur aşılama kaygısıyla, özellikle savaş edebiyatına katkı sağlayan ve M.M.C.'nde aktif rol alan yazar Salime Servet'e göre; “vatanını koruyacak, düşmanla savaşacak askerleri yetiştirecek, milli ve vatani hisleri aşılacak olan kadındır.” Yazar, “Süngüyü ne için tuttuğunu ve mübareze-i vatanda ne için ilk safta bulunmak lazım geldiğini çocuk evinden, barkından, anasından öğrenmeli.”¹⁸¹ demektedir.

Türk kadını, “Topyekûn savaş” stratejisi içerisinde üzerine düşen sorumluluk ve görevi istisnasız ve eşine az rastlanılır bir vakurla sahiplenmiş, Balkan Savaşı ve özellikle Cihan ve Türk istiklal Harbinde, cephede erkeklerle beraber omuz omuza çarpışmış ve cephe gerisinde aktif ve faydalı rol üstlenmiştir. Tüm cephe gerisi hizmetlerin görülmesinde Türk kadınına görmekteyiz.

Türk kadını; Türk devlet teşkilat ve millet geleneğinde, Türkler için kutsal olan devlet ve vatan herhangi bir tehdit ve tehlikeyle karşılaştığında, vatanımız işgal altına alındığında mevcut ve hazır bekleyen ve kendiliğinden harekete geçen sistemin eşit ve önemli bir parçasıdır.

Türk kadınının, vatan ve namusu için gösterdiği kahramanlıkların, siperlerde düşmana karşı göğüs göğüse çarpışmasının ve gözünü kırpmadan erkeğiyle beraber ölüme meydan okuyuşunun en somut örnekleri, Çanakkale kara savaşlarında Avusturalya, Yeni Zelanda ve İngiliz arşivlerinde¹⁸² görülmektedir. Bu arşiv belgelerinde, Türk kadınının yurdunu, ailesini ve kendisini korumak için verdiği mücadele içerisinde dikkat çeken husus; bizzat siper savaşına katılan işgal kuvvetlerinin askerlerinin ifadesi ile “*Türk kızlarından keskin nişancı olarak bahsedilmesi*” ve “*keskin nişancı Türk kadın savaşçıları*” imajının öne çıkmasıdır.

¹⁸⁰ **Yeniden Müdafaa-i Hukuk...**, s.295.

¹⁸¹ Betül Çoşkun, “Savaşlar Çağında Yetişmiş Bir Kadın Yazar: Salime Servet Seyfi”, **Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 7/2 Spring 2012, p. 261-278, Ankara/Turkey.

¹⁸² YAZICI, **a.g.m.**, s.245-264.

Cihan Harbinde ve özellikle Çanakkale savaşlarında, seferberlik ilanıyla beraber devletin ve devlet destekli örgütler ile sivil toplum örgütlerinin çağrısı ve teşviki üzerine Türk kadını, Türk halkıyla beraber topyekûn savaşa dahil olmuş, birçok hizmetin görülmesinde aktif rol almış ve M.M.C. dâhil çoğunlukla Balkan Harbi'nde kurulan cemiyetlerin içerisinde oluşturdukları kadın heyetleriyle millet mücadelesine destek olmuştur.

Balkan ve I. Dünya Savaşı esnasında neredeyse ihtiyaç duyulan her sahada faaliyet göstermek üzere kurulan başlıca kadın dernekleri ve heyetleri şunlardır;

1. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Heyeti,
2. Hilal-i Ahmer Kadınlar Heyeti,
3. İstihlâk-ı Milli Kadınlar Cemiyeti,
4. Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti,
5. Türk Kadınları Bıçkı Yurdu Cemiyeti,
6. Esirgeme Cemiyeti,
7. Teâlî-i Nisvan Cemiyeti,
8. Cemiyet-i Hayriye-yi İslamiye.¹⁸³

Harp süresince yaygın faaliyetlerini artıran, yardım toplayan, bizzat cepheye gidip geri hizmetlerde çalışan Türk kadınları, konferanslar da düzenleyerek hemcinslerini aydınlatmışlar, irşat etmişler ve katkılarını sağlamaya çalışmışlardır.¹⁸⁴ Darülfünun Konferans salonundaki ilk toplantı 8 Ocak 1913, ikinci toplantı ise 15 Şubat 1913 tarihinde yapılmıştır. Darülfünun konferans salonunda “*Kadınlarımızın İçtimâları*” ismiyle düzenlenen konferansa aralarında Halide Edip, Nakiye Elgün, Naciye Hanım, Nigâr Bint-i Osman, İhsan Raif, Fatma Aliye, Gülsüm Kemâlova ile Kız İdadisi öğrencilerinden Mebrûke, Zehra, Firdevs Hanımlar, Anadolu Hisarı İttihat ve Terakki Kız Mektebi öğrencisi Muzaffer, Fehime Nüzhet, Huriye Bahâ ve Nezihe Muhlis Hanımlar katılmıştır. Konferans konuşmaları, “*Kadınlarımızın İçtimâları*” adıyla Tanin matbaası tarafından basılmıştır. Tanin gazetesi, “*Darülfünun*

¹⁸³ İ. Şerif Kaymaz, “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, sayı 46, Güz 2010, s.339-366.

II. Meşrutiyet döneminde kurulan ve öne çıkan başlıca kadın derneklerinin sayısı 20’dir. Kadın derneklerinin sayısı konusunda bir başka kaynakta ise Balkan Harbine kadar 8 olan kadın dernekleri sayısının daha sonra 32’ye kadar yükseldiği belirtilmektedir. (Bkz.: Şefika Kurnaz, “Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konferansları”, **Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Dergisi**, Yıl 1, cilt 1, sayı 1, 1991, s.14-20).

¹⁸⁴ Kurnaz, **a.g.m.**

Konferans Salonu'nda Kadınlarımızın İçtimaları" başlığıyla konferansı ve konuşmaları kamuoyu ile paylaşmıştır.¹⁸⁵

Konferansın konuşmacılarından olan ve konferans esnasında Rusya Darülfünunu Riyaziye öğrencisi olan Gülsüm Kemâlova, üç kız arkadaşı ile birlikte Türkiye'deki hanım kardeşlerini uyanışa davet ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne de yardım etmek üzere Türkiye'ye gelir. Bu toplantıya katılmadan evvel 2 kanun-i sani 1913 tarihinde Şimal Türklerinden Petersburg Darülfünunu talebâtından Ümmügülsüm Kemâlova, Meryem Pataşova, Rukiye Yunusova ve Meryem Yakubova imzasıyla, "*Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Heyet-i Faalesine Teklifimiz*" başlıklı bir mektup göndererek bazı tekliflerde bulunmuşlardır.¹⁸⁶

Bu mektup ve tekliflerin, M.M.C. Hanımlar Heyeti'nin kuruluşuna zemin hazırladığı söylenebilir. İrşad heyetine verdikleri teklif ile Hanımlar Heyeti'nin kurulmasına ön ayak olan bu dört Türk kızı, yaklaşık sekiz ay kadar anavatanlarında kalıp hizmet etmişler ve 28 Nisan 1913 günü memleketlerine geri dönmüşlerdir.¹⁸⁷

Cemiyetin hanımlar heyetinin kuruluşuna yol açan ve sonraki süreçte heyetin çalışmalarına yol gösteren bu teklifler şöyle sıralanmıştır:

- 1) *İane toplamak için hanımlardan oluşturulan bir heyet kurulmalı. İstanbul bölümlere ayrılarak, hanımlar bu bölgelerde yardım toplamalıdır.*
- 2) *Hanımlar arasında konferanslar düzenlenmelidir. (Bu teklifleri içeren mektup konferanstan iki gün önce cemiyete gönderilmiştir.)*
- 3) *Harp alanına gitmek için hanımlardan fırkalar kurulmalı, bunlar yaralıları tedavi etmeli, yemek hazırlamalı, gerekirse vatan müdafaasında can vermelidir.*
- 4) *Padişaha müracaat edilerek, vatan müdafaasında bulunması istenmelidir. Halide Edip'in "Al-i Osman'a" hitaben Türk Yurdu mecmuasında yazdıklarının icrası gerekmektedir.*¹⁸⁸

Konferansın, kadınlarımızın Türk milleti açısından varlık-yokluk mücadelesindeki yeri ve mücadelenin sonuçlarına sağladığı fayda, bütün milli güçleri bir tek amaç etrafında birleştirmek hedefiyle toplanan Milli Kongre'nin (29 Kasım 1918) Türk millet mücadelesindeki yeri ve faydası açısından aynıdır.

---

¹⁸⁵ Kurnaz, **a.g.m.**, s.14-20.

¹⁸⁶ **a.y.**

¹⁸⁷ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt I., s.600.

¹⁸⁸ Kurnaz, **a.g.m.**

Bu tezi kuvvetlendirdiği düşünölen ve toplantı sonunda Halide Edip hanımın kabul edilen ve gerçekleştirilen teklifleri ise şunlardır:

- 1) *Bütün Osmanlı kadınları namına orduya telgraf çekmek,*
- 2) *Rumeli'deki cinayetlere karşı Müdafaa-i Milliye'ye yardım etmeleri için, Hindistan, Türkistan, Rusya vs. Müslüman kadınlarına telgraf çekmek,*
- 3) *Rumeli'deki olayları protesto ve durdurulmasına çalışmaları için Avrupa kraliçelerine telgraf çekmek.*¹⁸⁹

Bu görüşü kuvvetlendirerek doğrulayacak bir başka ifade, Ruşen Zeki'ye aittir. “*Bizde Hareket-i Nisvan*” adlı eserinde Ruşen Zeki konferans için, “*Kadın faaliyetlerinin dönüm noktasıdır*” diyerek, “*konferanstan sonra faaliyetlerde bir hareketlenme ve ilerleme göröldüğünü, her tarafta konferanslar verilerek kadınların aydınlatıldığını ve cemiyetlerin arttığını*” belirtmiştir.¹⁹⁰ Konferans, Türk kadınıny uyararak aydınlatmış, uyandırarak harekete geçirmiştir.

Darülfünun Konferans salonunda yapılan ilk toplantı sonunda Müdafaa-i Milliye yardım kutularından dokuz tanesi, Hilal-i Ahmer kutularından üç tanesi ağzına kadar yüzük, küpe ve bileziklerle dolmuştur. İkinci toplantı sonunda da hitabet kürsüsünün üzeri mücevher ve altınlarla, ellerde gezdirilen kutular paralarla dolmuştur. Tüm bunlar Müdafaa-i Milliye'ye teslim edilmiştir. Gülsüm Kemâlova'nın anlattığına göre, Rusya'daki Türk kadınları da Türk ordusu için kıymetli eşyalarını bağışlamışlardı.¹⁹¹

M.M.C. Hanımlar heyeti I.Dünya Savaşı'nın başlaması ve seferberlik ilanı ile birlikte fabrikalarda erkeklerden boşalan yerlerin doldurulması,¹⁹² diğör hanım teşekkülleriyle beraber; cepheden gelen yaralı, sakat ve gazilerin bakımları ve tedavileri, bu tipte yardıma muhtaç askerlerin sağlık hizmetlerinin görölməsi için cephede ve cephe gerisinde hastaneler açarak gönüllü hasta bakıcılık ve hemşire hizmetlerini görmek, ihtiyaç duyulduğu anlarda kendi evlerini açarak askerlerin tedavilerini evlerinde yapmak,¹⁹³ cephedeki ve şehit askerlerinin aileleri ile çocukları,

---

¹⁸⁹ Kurnaz, **a.g.m.**, s.14-20.

¹⁹⁰ **a.y.**

¹⁹¹ **a.y.**

¹⁹² Cemile Şahin, Mustafa Şahin, “Osmanlı Son Dönemi İle Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi Ve Askeri Faaliyetleri”, **Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2**, 2013, s.53-72.

¹⁹³ Nevin Yazıcı, “Çanakkale Savaşı'nda Türk Kadınının Rolü”, **Akademik Bakış**, Kış 2011, cilt 5, sayı 9, s.245-264.

kimsesiz ve bakıma muhtaç olanlar, göçmenler ve esirlerin ihtiyaçlarını karşılamak için yardım toplantıları ve kampanyaları düzenlemek, hediye eşya satışları, bağlı buldukları cemiyetlerin gelir amaçlı her türlü organizasyonuna destek vermek, piyango, sergi, konser, tiyatro* eğlence programları ve müsamerelerden elde edilen gelirlerle şehitlerin, gazilerin, muvazzafların ve onların yakınlarının her türlü ihtiyacının temin edilerek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması gibi birçok faydalı hizmet görmüştür.¹⁹⁴ Ayrıca Müdafaa-i Milliye Cemiyetiyle Dâhiliye Nezaret-i Celile'si arasında yapılan yazışmalar neticesinde, savaş dönemine denk gelen Kurban Bayramının birinci günü elde edilen sinema hasılatı M.M.C' ne verilmiştir.¹⁹⁵

Cemiyet, savaşta yaralanıp yazamayacak durumda olanlar ya da okuma yazma bilmeyen gazilerin geride bıraktıkları aileleriyle haberleşmelerini sağlamak için, hem hediye zarf, kâğıt ve 162.000 adet kartpostal*** vermiş hem de onlar adına ailelerine mektup yazmıştır.¹⁹⁶ M.M.C'nin yüklendiği misyona uygun çağrısına ve çabasına diğer cemiyetlerde destek vermiştir. Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nden bazı hanımlar ile Bezm-i Âlem Vâlîde Sultânîsi Sanayi-yi Nefîse kısmı öğretmen ve öğrencileri, okullarında tedavi edilen yaralıların ailelerine gönderecekleri mektupları yazma işini üstlenmişlerdir.¹⁹⁷ Cemiyet ayrıca, bayram günleri için hazırlattığı harp manzaralı kartpostalların satışı ile gelir elde etmiştir.¹⁹⁸

M.M.C. Hanımlar Heyeti savaş boyunca, Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi kadar faydalı hizmetlerde bulunmuş, gerçekleştirdiği hastane ziyaretleri ile¹⁹⁹ askerin moral değerlerini ve motivasyonunu yüksek tutmaya çalışmıştır.

M.M.C. 18 Mart Zaferi'nin hemen ardından kahraman gazilerin günlük sigara ihtiyacı için 25.000 paket sigara siparişi vermiş ve bunun için gereken paranın toplanacağı bir de hesap açtırmıştır.²⁰⁰ Cemiyet, bir dönem Donanma Cemiyeti'nin de kullandığı sigara paketlerine ilan alarak gelir elde etme usulünü de başvurmuş fakat bu durum karışıklığa sebep olmuş ve bu konuda iki cemiyet ortak hareket

* Cemiyetin tiyatro faaliyetleri konusunda daha geniş bilgi için, (Bkz.: Polat, **a.g.e.** s.97-100).

¹⁹⁴ Yazıcı, **a.g.m.**, s.245-264.

¹⁹⁵ BOA., DH.İ.UM. EK., 21/43, (18 Zilhicce 1336 / 24 Eylül 1918).

*** Bkz. **Harb-i Umumi Panoraması**, s.155.

¹⁹⁶ Erdemir, **a.g.m.**, s.35-60.

¹⁹⁷ **a.y.**

¹⁹⁸ **a.y.**

¹⁹⁹ Yazıcı, **a.g.m.**

²⁰⁰ **a.y.**

etmiştir.²⁰¹ Çanakkale savaşları sırasında yaralılar için en çok temiz çamaşıra ihtiyaç duyuluyordu. Yaralıların çokluğu ve hastanelerin yeni tesis edilmesi sebebiyle ilk günlerde bu tip ihtiyaçlar gazete ilanlarıyla giderilmeye çalışılmıştır. M.M.C. tarafından 19 Mayıs gece taarruzundan hemen sonra basın yoluyla yapılan çağrıda, özellikle nakdi yardım yapmayı düşünen kişilerden makbuz karşılığı çamaşır yardımında bulunmaları istenmiştir.²⁰²

Diğer cemiyetler ile beraber M.M.C'nin yardım toplama faaliyetlerindeki öncelikli konularından biri de şehit çocukları olmuştur. Cemiyet “ *Eytâm ve Erâmil-i Şühedâ* ” için bir şube açmış ve “ ...*Vatan ve milletin müdâfaasında asker vazifesini bilirken geri kalan kısmı lakayt ve atıl duramaz.*” denilerek başlattığı kampanyaya Tasvîr-i Efkâr gazetesi de destek vermiştir.²⁰³ Yaklaşan bayram öncesi şehit çocukları da unutulmamış, 350 kadar şehit evladına bayram elbisesi hazırlamak ve bu elbiseleri şehit çocuklarına bayramda vererek mutlu kılmak amacıyla ihtiyaç duyulan parayı temin etmek üzere Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Teâlî-i Nisvan Cemiyeti ile birlikte 7 Ağustos 1915 tarihinde Şişli Osmanbey Gazinosu'nda gündüz ve gece sadece kadınlara mahsus müsamere tertip etmiş ve katılımcıların geceleyin evlerine sorunsuz ve rahat dönebilmeleri için tramvay tahsis edilmiştir. Elde edilen gelire şehit çocukları bayramda yeni elbiseleri ve üzerinde “şehit çocukları” yazılı ipek kurdeleleri göğüslerine takılı olduğu halde Gülhane Parkı'na götürülmüş, burada çikolatalar ikram edilmiş ve çocuklara yalnız olmadıkları gösterilerek, çocukların, bayramı bayram tadında yaşamaları sağlanmaya çalışılmıştır. İsmihan Kaya Sultan Vakıf Mektebi öğrencileri, şehit çocuklarının ianesi ve bayramlık yeni elbiseler alınması için kendi harçlıklarından topladıkları 751 kuruş, 15 parayı M.M.C.'ne teslim etmişlerdir.²⁰⁴ Coğunluğu küçük kız talebelere oluşan Mekâtib-i Vakfiye öğrencileri de kendi harçlıklarından biriktirdikleri parayı şehit çocuklarıyla paylaşmak üzere M.M.C'ne bağışlamışlardır.²⁰⁵

Türk kadını, fitratından ve vatan toprağının kutsallığından sıfat ve sorumluluk olarak üzerine aldığı analık vazifesini ihtiyaç duyulan milli birlik, dayanışma ve fedakârlık günlerinde toplumun en hassas ve milli duygularını harekete geçirerek

²⁰¹ BOA., DH. İ.U.M., 79/61, (1334 R 02 / 07 Şubat 1916).

²⁰² YAZICI, a.g.m., s.245-264.

²⁰³ a.y.

²⁰⁴ a.y.

²⁰⁵ a.y.

yerine getirmiş ve Millî Mücadele döneminde de Türk'ün makûs talihini yenerek çağdaş medeniyet yolunda Türk İnkılâbı'nın en büyük kazanımlarından birisi olmuştur.

Türk kadınının, yaklaşık 11 yıl süren vatan savunmasında üstlendiği sorumluluk ve rolünün hakkını vermiş olmasının medeni ve kanuni karşılığı ile toplum içerisinde eşit haklara sahip, saygın ve onurlu yerini alabilmesi ancak cumhuriyetle beraber söz konusu olmuştur. Türk millet mücadelesi içerisinde ki Balkan Harbi'nde, I. Cihan Harbi'nde ve İstiklal Harbi'nde Türk kadınının, Türk analarının yurtlarını, ailelerini, namus ve onurlarını korumak ve savunmak için yaptıkları kahramanlıklar ve özverili çabalar sonunda zafere ulaşılmış, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Cumhuriyet Türk kadınına medeni, hukuki, siyasi, sosyal, iktisadi ve kültürel alanlarda, kamu hizmetlerinin görülmesinde her biri bir inkılâp özelliği taşıyan haklar, hürriyetler sağlamıştır.²⁰⁶

---

²⁰⁶ YMHHHD Başkanlığı Amaçları-İlkeleri-Hedefleri, s.295-296.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ'NİN KAPATILMASI VE ANADOLU VE RUMELİ MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NE GEÇİŞ

3.1. Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrası İşgale Karşı Milli Bir Cephe Oluşturmak Amacıyla Toplanan “Milli Kongre”

Bu bölümde, aralarında çalışma konusu olan M.M.C'nin de olduğu sivil toplum örgütlerinin kendilerini feshederek Milli Kongre'ye katılmaları irdelenecektir. M.M.C. ve diğer milli cemiyetlerin kapanmalarında, yasal sebepler ve suçlamalarla birlikte, Milli Kongre'nin toplanmasının da etkili ve sebep olduğu düşünülmektedir.

I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin de yer aldığı İttifak devletlerinin mağlubiyeti ile sona ermiş, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmış ve 13 Kasım 1918'de ise İstanbul'un işgali gerçekleşmişti.

İşgal kuvvetlerinin ve ötesinde galip emperyalist devletlerin, ateşkes gereği sadece Anadolu'nun işgaliyle yetinmeyip, Türk varlığını Avrupa'dan, Anadolu'dan ve mümkünse tarihten silme niyetleri, kendi aralarında yaptıkları gizli anlaşmalar Milli Kongre yöneticilerince fark edilmiştir. Kongre başkanlığını yapan Esat Paşa “*Yarın işgal kuvvetleri memleketimize gelecek, ağır imtihanlara tâbi olacağız. Tedbir lazımdır. Karşı tarafın karşısına dağınık bir halde değil, milli bir cephe halinde çıkmamız lazımdır.*” demekteydi.¹ Bu doğrultuda vatanın ve istiklalin, yaklaşan milli felaket karşısında varlığını devam ettirebilmenin yönteminin, eldeki tüm vasıta ve imkânların seferber edilerek tek elden yönetimin sağlanabileceği öngörülmüştür. Ardından asıl mücadele başlatılarak ve o güne kadar Osmanlı birlik ve bütünlüğünü korumak için faaliyet gösteren tüm milli oluşumlar bir tek amaç etrafında

---

¹ Yalman, a.g.e., s.393.

birleştirilerek birlikte hareket etmeleri sağlanacak ve vatan kurtarılacaktı. Bunun da ilk adımının “Milli Kongre” olduğu söylenebilir.

Milli Kongre Katib-i Umumisi yayınladığı bir bildiri ile tüm azaların Milli Kongreye iştirak etmelerini isteyerek² İstanbul’da aydınların, üniversite öğretim üyelerinin, esnaf teşkilatlarının, baro temsilcilerinin, siyasi parti üyelerinin ve yarı resmi, sivil teşekküllerin katılımını sağlamıştı. Anadolu ve Trakya Türklüğünün hak ve hukuklarının korunarak kanıtlanması, bunun bütün dünyaya çeşitli yollarla anlatılması ve işgallerin protesto edilerek milli birliğin kurulması amaçları ile bir araya gelinmişti.³

Başkanlığını Dr. Esat Paşa’nın yaptığı Milli Kongre, 29 Kasım 1918’de Binbirdirek’teki Milli Talim ve Terbiye Derneği’nde toplanmış, önce bir komisyon kurulmuş ve komisyonun vazifesini tamamlamasından sonra 6 Aralık 1918 tarihinde büyük toplantısını yaparak programını yayınlamıştır.⁴ Programa göre aşağıdaki hedeflere uygun hareket edilecektir:

- *Fikir birliği oluşturmak,*
- *Bütün milli güçleri bir tek amaç etrafında birleştirmek,*
- *Türk vatanının hak ve çıkarlarını savunmak ve elde etmek,*
- *Eldeki tüm vasıtaları kullanmak,*
- *Çeşitli dillerde broşür ve gazeteler yayınlamak,*
- *Konferans ve toplantılarla kamuoyunu aydınlatmak,*
- *Yabancı ülkelere heyetler gönderilerek unsurlar arası uyuşma ve dostlukların kurulmasını sağlamak.*

Tüm Kuva-yi Milliye örgütlerini bir araya getirmek maksadıyla toplanmış olan Milli Kongre’ye, 52 cemiyet ikişer temsilci ile katılmıştır. M.M.C. milli birliğin temini, tesisi ve ardından milli mücadeleye hazırlanarak katılma çağrısına uymuştur.⁵

Milli Kongre, özellikle muhaliflerce Donanma ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetlerinin varisi ve devamı olarak kabul edilmiştir. Milli Kongre Beyannamesi,

² TİTE., 224/19/19, (6 Mart 1335 / 06 Mart 1919).

³ E. Zekai Ökte, “Milli Mücadele Döneminde Milli Hareketler ve Ordu İşbirliği”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTT Yayınları, 2001, sayı 56, s.17.

⁴ Mithat Sertoğlu, “Tarihimizde İlk Milli Kongre: Mütarekeden Sonra Milli Kuvvetleri Bir Araya Getirmek İçin Girişilen Teşebbüs”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTT Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2005, sayı 99-100-101., s.34.

⁵ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt II, s.156., (Bkz.: Milli Kongre Programı).

milli mücadelede tüm cemiyetlerin bir bütün ve birbirinin devamı olduğu tezini, bir temele dayandırmakta ve doğrulamaktadır;

“Maksat ve gayesi programının birinci maddesinden de anlaşılacağı üzere, devlet ve milletin geçirdiği bu en zor ve tarihi anlarda, bütün insanlık ve medeniyet âlemine karşı vatanın yüksek ve hayati haklarını ve çıkarlarını sağlamak gibi önemli bir vazife ile kurulan ve faaliyet göstermeye başlayan Kuva-yi Milliye'nin (Milli Kuvvetler) birleştirilmesinden ve tek tek veya bir arada ve dağınık çalışma ve faaliyetlerin düzenlenip müşterek gayeye doğru sevk ve idaresinden ibaret bulunan ve başkentte kurulmuş (olup) gerekli başlıca heyet ve parti temsilcileri ve delegelerin katılımıyla meydana gelen “Milli Kongre”, kamuoyunun ve memleket çıkarlarının temsilcisi ve milli savunucusu olarak ortaya çıkmış ve bütün teşebbüs ve kararların dışarıda ve içeride bu şekilde anlaşılması ve kabul edilmesini sağlayacak esaslar içinde çalışacaktır”⁶ denilmiştir.

Yayınlanan beyannameye göre; bütün düşünsel ve uygulamaları ile vatan kuvvetlerini birleştirme ve temsil etme görevini üzerine alan kongre, Osmanlı unsurlarını memleketin çıkar ve ihtiyaçlarını bilen temsilcileri ve yetkilileri ile görüşmeye ve bunlar arasında ahenk ve yakınlık kurmaya çalışacaktır. Kongre, vatanın en önemli hak ve çıkarlarını sağlamak ve savunmak, kamuoyunun tercümanı olarak milletin en meşru ve tabii isteklerini bütün medeniyet ve insanlık dünyasına duyurmak, yayınlanacak belge ve broşürlerin kapsayacağı içerikler arasında birlik ve beraberliğin lüzumu üzerine herkesin dikkatini çekmeyi vazife bilecek ve bu gibi teşebbüslerin daima tek kanaldan geçmesini sağlayacaktır.

Milli Kongre'nin bu amaca uygun düşen bir çalışması da şu olmuştur; M.M.C. müdürü Cemil Beyin mesuliyetinde Minber matbaasınca Ocak 1919'dan itibaren İstanbul'da Fransızca olarak çıkartılan “*Le Courier De Turguie*” gazetesi cemiyetin kapatılmasıyla beraber basıma son vermiştir. Fakat Milli Kongre, daha sonra bu gazetenin yayınına devam etmiştir.⁷ Milli Kongre, örnekte olduğu gibi bu tür teşebbüslerin daima tek akıldan, tek kanaldan ve tek merkezden geçmesini ve devamlılığını sağlayacaktır.

Milli Kongre, bütün aydın ve düşünürlerin dışı karşı milletin bütün emel ve isteklerinde birleşmiş görünmesi zorunluluğunu belirtmiştir. Bu ilkeler doğrultusunda Milli Kongre, ilk disiplinli organizasyonu memleketin en zor

---

⁶ Sertoğlu, a.g.m., s.31-35.

⁷ Polat, a.g.e., s.170.

günlerinde etkili bir kuvvet haline getirmiş ve 23 Mayıs 1919'da yapılan tarihi Sultanahmet Mitingi'ni tertip etmiştir.

Milli Kongre ile başlayan sürecin önemi; öncelikle imparatorluğun çözülüp dağıldığı bir dönemde Türk milletinin ve Türk vatanının, hürriyet ve istiklali uğrunda bütün milli kuvvetleri bir araya getirmesidir.⁸ Bu yönüyle Milli Kongrenin, M.H.C'nin amaçları ve Heyeti Temsiliye'nin⁹ görevlerinin temelinde Milli Kongre'nin amaçları ve görevleriyle örtüştüğü söylenebilir.

1919 seçimlerinin sonuçları ve meclis-i mebusanın kapatılmasından sonra, milli kongrenin çalışma olanağı kalmamış ve kongre çalışmalarını tatil ederek, üyelerinin bir kısmı Müdafaa-i Hukuk Hareketine, son Osmanlı parlamentosuna ve B.M.M.'ne katılmışlardır.¹⁰

M.M.C'nin feshedilmesinin sebebinin, tarihi varlık alanındaki misyonunu tamamlayarak, Milli Kongreye katılması ve sonraki sürece ve amaca hizmet etmek olduğu söylenebilir.

Milli Kongre iki önemli amaca hizmet etmiştir;

1. Milli Kongre toplanıncaya kadar faaliyet gösteren cemiyetlerin, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu için çareler araması ve milli kongreyle beraber artık yeni bir dönemin başlaması ve bu yeni dönemin ve durumun, Osmanlılık dışında bir milli çözüm (Türkçü-milliyetçi) aranması ve son vatan Anadolu'nun düşmandan kurtarılması,
2. Dışarıya karşı milletin bütün emel ve isteklerinde birleşmiş görünmesi zorunluluğunun önemini belirtmesidir.

⁸ Sertoğlu, **a.g.m.**, s.31-35.

⁹ Heyeti Temsiliye ve komutanlar arasında yapılan gizli görüşmelerde, (16-29 Kasım 1919) M. Kemal imzasıyla ve belgesi yayımlanmış bir yazışmada "*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin amacı ve Temsil Heyeti'nin görevi milli emelleri gerçekleştirmektir.*" denilerek, bu milli görev ve emeller şöyle sıralanmıştır;

- *Temsil ettiğimiz vatanın sınırlarını ve bütün memleketi korumak,*
- *Bağımsızlığı sağlamak,*
- *Millet ve memleket çıkarlarına en uygun bir yardımın kabulü,*
- *Azınlıklara verilecek kanuni haklar.*

Temsil Heyeti bu milli görev ve emelleri sıraladıktan sonra, "*Dışarıda kalmakla bu ilkeler savunulamaz. Bunları gerçekleştirmek ancak, milli mecliste mümkün olabilir.*" (17 Kasım 1919) diyerek düşünce ve kararlılığını ilan etmiştir. (Bkz.: **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTT Yayınları, Haziran 1973, sayı 69, Yıl 1975, s.82-84).

¹⁰ Yücel Özkaya v.d.: **Milli Mücadele Tarihi Cilt 1**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, s.100.

Ayrıca Milli Kongre, işgal kuvvetlerine karşı başlatılacak Kurtuluş Savaşı'nın yerli milis kuvvetlerle gayri nizami savaşın ötesinde ancak düzenli orduyla kazanılabileceği ve millet mücadelesinde bütün silahlı güçlerin tamamının milli hedeflere yöneltilmesi gereğiyle beraber bunun fikri, psikolojik ve eylem altyapısının oluşturulmasında fayda sağlamıştır.

Milli Kongre, dış cepheye karşı verilecek mücadeleden önce iç cephenin milli ve bütün olarak vücuda getirilmesine çalışmıştır. Başlarda mahallî olarak herkesin kendi yaşam alanlarının kurtarılması şeklinde başlayan milli müdafaayı, artık vatanın (Anadolu'nun) kurtarılması şekline devşirmiştir. Amaç, topyekûn vatanın kurtarılmasıdır.

3.2. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Feshi ve Mal Varlığının Devri

Osmanlı Devleti, 6 Aralık 1915 tarihli *Cem-i İnanat Nizamnâmesi*¹¹ ile halktan yardım toplama usul ve yöntemini belirlemiş ve bu yasal hakkı yayınladığı İrade-i Seniyye ile kamuya yararlı dernek statüsü verilen M.M.C, Donanma Cemiyeti ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile sınırlandırmıştır (md.1).

Nizamnâmenin 3. maddesine göre bu üç cemiyet, mahallin en büyük mülki amirinin müsaadesi ile uygun görülecek yerlere yardım kutuları koyacak ve iane toplayacaktır.

Nizamnâme ile kamuya yararlı dernek statüsü verilen cemiyetlerin belediyelerle olan ilişkileri ve iane toplama konusundaki esaslar belirlenmiştir (md.1 ve 8). Kurulacak 5 kişilik heyetle iane toplama işi kayıt altına alınacaktır (md.18).

Dördüncü fasıl Ahkâm-ı Cezaiye başlığı, 29. ve 30. madde ile nizamnâmenin yükümlülük getiren bağlayıcı maddelerine aykırı davrananlara verilecek cezalar belirlenmiştir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Merkez-i Umumisinden Dâhiliye Nezaret-i Celile'sine yazılan yazıya göre, M.M.C. Cem-i İnanat hakkında neşr ve ilan olunan nizamnâmenin yürürlükten kaldırılması veya bazı maddelerinin değiştirilmesini talep etmiş fakat bu talebi uygun bulunmamıştır.¹² Nizamnâmenin yükümlülük getiren bağlayıcı maddelerine aykırı davrananlar hususunda, Niş

¹¹ Çelik, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Cemiyet Kanun ve Nizamnâmeleri**, s.41-43-47-53.

¹² BOA., DH. İ.U.M. EK., 99/2, (2 Rabiulevvel 1334 / 08 Ocak 1916).

Vilayetine Dâhiliye Nezaret-i İdare-i Umumiye-i dâhiliye müdüriyetinden yazılan yazıdan, Müdafaa-i Milliye, Hilal-i Ahmer ve Donanma cemiyetleri fahri riyasetinde bulunan mülkiye memurlarının da ticaretle uğraşmamaları ve uğraşanların cezalandırılmasının yasal olarak istendiği görülmektedir.¹³ Mentеше Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaret-i Celile'sine yazılan yazıya istinaden geri yazılan yazıdan, bir istisna olarak müftülerin Müdafaa-i Milliye gibi cem-i ianat kuruluşlarında vazife almalarında herhangi bir sakınca olmadığı belirtilmiştir.¹⁴ Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Dâhiliye Nezaret-i'ne yazılan yazıya istinaden Dâhiliye Nezaret-i Celile'si ile İstanbul vilayeti arasında yapılan yazışmalardan, seferberlik günlerinde İstanbul'da Müdafaa-i Milliye, Donanma ve Hilal-i Ahmer Cemiyetleri hesabına yardım toplayanlara mani olacak bir nizamın olmadığı konusu eleştirilmiştir.¹⁵ Esasen M.M.C. ile ilgili suçlamalardan çok önceleri bu tip suiistimal, yolsuzluk iddiaları Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti için söz konusu edilmiş, uyarılmış ve dönem dönem teftiş görmüştür.¹⁶

İttihatçıların yönetimindeki Osmanlı Devleti'nde, Cihan Harbi döneminde ilan edilen seferberlik şartları içerisinde cereyan eden yolsuzluklar, usulsüzlükler, suiistimaller ve adam kayırmalar, memurların siyasete bulaştıkları iddiaları, İttihatçıların kurmuş olduğu M.M.C'nin de sorgulanması ve işlenen bu suçlara ve suçlamalara ortak tutulmasını gerektirmiştir. Cemiyetin kapatılmasının gerekliliğinin yasal ve haklı gerekçelerine dair örnekler de söz konusudur. Mesela Canik Sancağından Dâhiliye Nezaret-i İdare-i Umumiye 'ye gönderilen zabıtalardan tutanaklarından, Samsun'da bazı kimselerden rüşvet aldıkları ve bu paraları Müdafaa-i Milliye'ye gönderdikleri iddia olunan sâbık mutasarrıf Müştak ve Divan-ı Harb-i Örfi Reisi İhsan Beylerle zabıtalarda imzası bulunanlar hakkında bir tahkikat yürütülmüştür.¹⁷ Bir başka örnek, Dâhiliye Nezaret-i Celile'sinden Diyarbakır

¹³ BOA., DH. İ. UM. EK., 104/12, (16 Zilhicce 1335 / 14 Ekim 1916).

¹⁴ BOA., DH. İ. UM. EK., 105/53, (19 Rabiulevvel 1335 / 13 Ocak 1917).

¹⁵ BOA., DH. İ. UM. EK., 34/57, (28 Şaban 1335 / 06 Haziran 1917).

¹⁶ TİTE., 216/32/32, Tanin gazetesi aracılığıyla Donanma-i Osmani Cemiyeti uyarılmıştır (20 Mart 1326 / 02 Nisan 1910)., Eşraftan kimselerin Donama-i Osmani Cemiyeti merkez umumisine gönderdikleri telgraf, (5 Kânunuevvel 1326 / 18 Aralık 1910)., Donanma-i Osmani Cemiyeti Merkezine İane-i mezkure veznedarı tarafından yazılmış bir yazı, (7 Teşrinisani 1326 / 20 Kasım 1911).

TİTE., 218/1/1, Osmanlı Donanma Cemiyeti Merkezine yazılan yazı, (3 Haziran 1330 / 16 Haziran 1914)., Kozan Sancağı Murahhasından Osmanlı Donanma Cemiyetine yazılan yazı, (2 Temmuz 1330 / 15 Temmuz 1917)., Yumurtalık Belediye Dairesinden Dersaadet Donanma Cemiyeti'ne yazılan yazı, (5 Temmuz 1330 / 18 Temmuz 1914).

¹⁷ BOA., DH. İ. UM., 11 5/9 61, (18 Şevval 1336 / 27 Temmuz 1917).

Vilayeti'ne ve Maliye Nezaret-i Celile'sine yazılan yazılar ve gelen cevaplardan, Abdülaziz imzasıyla Diyarbakır'dan çekilen bir telgrafta, M.M.C. şubesinden 5000 liranın çalındığı bildirilmiş ve durumun tahkiki ile Maliye Nezareti haberdar edildiği anlaşılmaktadır.¹⁸ Gene Dâhiliye Nezareti'nden Diyarbakır Vilayeti'ne, Harbiye Nezareti'ne yazılan yazılar ve gelen cevaplardan, Müdafaa-i Milliye ve Askeri postanece kullanılan Diyarbakır vilayetinde Küçük Han'daki dükkânların Alyanak ailesince kendilerine ait olduğu iddiası üzerine durumun tahkikat edildiği görülmektedir.¹⁹ Bunun gibi hadiseler cemiyete karşı yapılan suçlamaları destekler nitelikte olmuştur.

M.M.C'nin kapatılması için, cemiyetin gayri yasal işlerdeki rolü ve payından ziyade, İttihatçıların yani kurucularının kurbanı olmuştur denilebilir. M.M.C'nin kapatılması, İ.T.F.'nin kapatılması sürecinin devamıdır. M.M.C'nin, Donanma Cemiyeti ile beraber kapatılması, İttihatçılara karşı yürütülen kampanyanın bir sonucudur.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti; kurulduğu dönem, kurucuları, dönemin hâkim fikir ve ideolojileri, iktidar ve politikaları ve bunların sonuçları itibariyle; İ.T.F, Teceddüd Fırkası, Hürriyetperverân Avam Fırkası gibi İttihatçı teşekküllerle aynı görülmüş ve bu görünüşte, cemiyetin kapatılması ile sonuçlanmıştır. Bu yaklaşımı dönemin muhalif basınında ve kalemlerinde görmek mümkündür. Peyam-ı Sabah'ın başyazarı ve en etkili kalemi Ali Kemal, "*M.M.C'nin, Donanma Cemiyeti ve Teşkilat-ı Mahsusa ile aynı merkezin yani İttihatçı merkezin şubeleri olduğunu*" söylüyor²⁰ ve M.M.C.'ni kastederek, "*...ekseriyetle İttihat ve Terakki kitlesinden kopup ayrılan, bir hamiyet cemiyeti olarak tanınmış olan bu kitlenin içyüzündeki menfaat ve şekavet (haydutluk) şirketinin çehresi...*"²¹ ifadelerini kullanıyor.

Bazı konulardaki münferit yanlışlıklarla beraber kurulduğu günden beri kamuya sonsuz yararlı hizmetlerde bulunan M.M.C. İttihatçılara olan kızgınlıkların ve öç alma duygularının kurbanı olmuştur. 11 Kasım 1918'de iktidara gelen ve son Osmanlı Devleti hükümeti olan Ahmet Tevfik (Okday) Paşa kabinesi, 01 Şubat

¹⁸ BOA., DH. İ. UM., 19 4/1 66, (16 Cemazeyilevvel 1337 / 17 Şubat 1919).

¹⁹ BOA., DH. İ. UM., 19 7/1 84, (8 Zilkade 1337 / 08 Ağustos 1919).

²⁰ Polat, **a.g.e.**, s.136.

²¹ **A.e.**, s.137.

1919'da Bakanlar kurulu kararı ile M.M.C'ni Harbiye Nezareti'ne bağlama kararı alıyor fakat nihai noktada kapanma kararını cemiyete bırakıyor.²²

Hükümet ise Müdafaa-i Milliye ve Donanma Cemiyetlerinin şimdiki şekilde devamlarının mümkün olmadığını ve bu cemiyetlerin Bahriye Nezareti'ne ilhakını ve mal varlıklarına el konulmasını, bu konuda tanzim kılınan bir İrade-i Seniyye ile son kararın padişaha ait olduğunu belirtiyor.²³

M.M.C. 19 Kasım 1918'de son kongresini toplamış, 6 Şubat 1919'da ise cemiyetin kapatılma kararını doğru bulmamakla beraber bu karara uyacağını milletle paylaşarak, (Mart 1917-Şubat 1918 dönemi) faaliyetlerini kapsayan son bir beyanname* yayınlamıştır.²⁴

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin Ocak 1919 beyanname, cemiyetin bu kapatılma kararına karşı bir muhakeme ve özeleştiri ile beraber adeta yapılan suçlamalara karşı bir savunma görünümündedir.

Cemiyet, siyasete karışıkları ve mali konulardaki iddiaları ve suçlamaları kabul etmemekle beraber siyasetin (iktidar-muhalefet) bazı konularda taraflı ve hatalı olduğunu kabul ediyor. Fakat bu zararlı ve mahsurlu siyasetin bir parçası veya tarafı olmadığını ve kuruluş gayelerine hizmet etmekten başka bir çalışmalarının olmadığını belirtiyor. Bununla birlikte kapatılma gerekçe ve kararının kurucularından (İttihat ve Terakki) kaynaklandığının farkındadır.

Cemiyet dönem basınının çalışmalarını taraflı ve kapatılma kararına destek verici mahiyette kabul ediyor. Basından beklentisini ise cemiyetin kapanması yönünde taraflı bir yayın değil memlekete hizmetlerinin devamı için destek olması yönündedir. Çünkü bu tipte bir hayır cemiyetinin kapatılmasının kolay olduğunu fakat yerine bir diğerinin oluşturulmasının zorluğu ve yeniden bu mahiyette bir cemiyeti kurmanın seneler alacağını vurguluyor.

Cemiyet muhaliflerinden, memlekete bir hayırlı hizmette bulunmak istiyorlarsa bu tip bir cemiyetin aynını vücuda getirmelerini bekliyor. Çünkü vatanın içinde bulunduğu şartlar gereği hayır cemiyetlerine muhtaç olduğunu belirtiyor.

---

²² Polat, **a.g.e.**, s.141.

²³ BOA., İ. DÜİT., 116/25/2, (4 Cemazeyilevvel 1337 / 05 Şubat 1919).

* Cemiyetin (Son) Beyannâmesi için bkz.: EK:4.

²⁴ Polat, **a.e.**, s.130,141,142.

Cemiyet, katılma kararına rağmen padişahın iyilikseverliği ve yardımlarıyla faaliyetlerine devam edeceği umudunu da taşımaktadır.

Ayrıca cemiyet mensuplarının Umumi Harbin bitmesinden sonra Müdafaa-i Milliye esasının ve gerekliliğinin ne şekilde muhafaza edileceğine ve karşılanacağına dair tereddüd ve kaygı taşıdıkları da görülmektedir.

M.M.C. resmi olarak kapatılmadan önce şubelerinin bir kısmının mal ve eşyaları İttihatçı karşıtı Hürriyet ve İtilaf Kulübü'ne devredilmiştir. Karasi sancağından Dâhiliye Nezareti'ne yazılan yazıdan, Balıkesir' deki M.M.C.' ne ait eşyanın Hürriyet ve İtilaf Kulübü'ne devredildiği anlaşılmaktadır.²⁵ Aynı dönemde, Sadarettin Harbiye, Dâhiliye ve Maliye Nezareti'ne gönderilen yazıdan anlaşılmaktadır ki, bir müfettiş görevlendirilerek Donanma ve M.M. Cemiyetlerinin hesapları tetkik edilmiştir.²⁶ Cemiyet, 02 Şubat 1919'da Donanma Cemiyeti ile beraber kapatılmış ve 03 Şubat 1919'da, Donanma Cemiyeti ile beraber M.M.C.'nin ve ayrıca yine aynı gün İ.T.C.'nin de tüm parasına, taşınır ve taşınmaz mallarına el konulmuştur.²⁷ İdare-i Umumiye-i Dâhiliye Müdüriyetinden İstanbul Vilayeti'ne yazılan yazı ve gelen cevaptan anlaşılıyor ki, cemiyete ait olup kapatılmasından sonra kısmen Sanay-i Nefise Mektebi kısmen de Sıhhiye Müzesi olarak kullanılan Basiret Han, vilayet dairesi olarak kullanılmıştır.²⁸

Maliye Bakanlığı kapatılan M.M.C' ne ait sinema filmlerinin askeri müzeye devri konusunda önceleri Harbiye Nezareti'nden bir ücret talep ediyor. Bu ücretin iki devlet kurumu arasında istenilmesi düşündürücüdür. Maliyenin durumunun kötü olması nedeniyle böyle bir yola başvurulduğu düşünülebilir. Harbiye Nezareti talep edilen bu ücreti çok yüksek buluyor ve bu filmlerden, kıymetli ve tarihi öneme sahip olanların hükümet kararıyla ücretsiz olarak askeri müzeye ücretsiz bağışlanmasını talep ediyor ve bu bağış konusunu da Anayasanın 101. Maddesine dayandırıyor. Gerekçeli kararlar beraber bu bağış isteği Maliye Bakanlığınca da uygun görülüyor.²⁹ Fakat bağış konusunda son karar padişaha ait olduğu için³⁰ Maliye Bakanlığı

²⁵ BOA., DH. ŞFR., 621/76, (19 Muharrem 1335 / 15 Kasım 1916).

²⁶ BOA., BEO., 4551/341296, (13 Rabiulahir 1337 / 16 Ocak 1919).

²⁷ Tunaya, **a.g.e.**, Cilt III, s.558. Ayrıca bkz.: BOA., İ. DUİT., 116/25/1, (07 Cemaziyülevvel 1337 / 08 Şubat 1919).

²⁸ BOA., DH. İ. UM., 7 5/1 29, (14 Recep 1338 / 03 Nisan 1920).

²⁹ BOA., İ. DUİT., 116/19/3, BOA., İ. DUİT., 116/19/4, (11 Teşrinisani 1335 / 11 Kasım 1919).

³⁰ BOA., İ. DUİT., 116/19/2, (20 Teşrinisani 1335 / 20 Kasım 1919).

yayınladığı bir kararname³¹ ile padişah kararını vurguluyor ve beklenti doğrultusunda padişah tarafından onaylanarak ücretsiz bir şekilde devir işlemi sonlandırıyor.

Cemiyetin kapanma kararı ve tüm mal varlığına el konulmasına rağmen yayınladığı son beyannameden³² anlaşılıyor ki cemiyet o günlerde, kurduğu hastane ve aşevleriyle sayıları binleri bulan ve büyük bir kısmı Hristiyan ailelerden de oluşan kişilerin insani ihtiyaçlarını karşılamaya, fakir çocukları okutmaya ve asker ailelerine bakmaya devam ediyor.

Donanma ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetlerinin kapatılması ve mal varlıklarına el konulduğu döneme bakıldığında, bu kapatma ve el koymaların sadece bu iki cemiyetle sınırlı olmayıp İ.T.C.'den kalma, onların organik bağlarla kurduklarını düşündükleri tüm kuruluşlara karşı olduğunu görülmektedir.³³ Esasen dönem hükümetince yapılmak istenilen, İ.T.C. ve onun zihniyetinin; mahkemeler, sorgulamalar, yargılamalar, cezalar, sürgünler ve idamlarla tamamen cezalandırılarak ezilmesi ve silinmesidir.

Bu yaklaşım, yaşanan hadiselerin sonuçları açısından doğru kabul edilebilir, olağan karşılanabilir. Lakin yaşanan devrin şartlarının da göz önünde tutulması gerçeğini de unutmamak gerekir.

3.3. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kapatılmasında İngiltere'nin Rolü

İngilizler kendi çıkarları adına Osmanlı hükümetine baskı uygulamışlardır. İzmir'in alt yapısı hazırlanan Yunan işgaline karşı (İzmir ve yöresi Rum çeteleri oluşturmak ve bunların silahlandırılması) Savunma Bakanı Mareşal Şakir Paşa'nın İzmir Valisi Nurettin Paşa'ya yazılı bir emirle karşı koymalarını emretmesi üzerine, bu durumdan haberdar olan İngilizlerin, padişah ve hükümete baskı yaparak, Genelkurmay Başkanını ve İzmir Valisini görevden aldırıştır. 17. Kolordu Kumandanı ve İzmir Vali Vekili Nurettin Paşa, Rumların silahlandığını hükümete

³¹ BOA., İ. DUİT., 116/19/1, (22 Teşrinisani 1335 / 22 Kasım 1919).

³² M.M.C. Son Beyanname için bkz.: EK:4.

³³ Tunaya, a.g.e., Cilt III, s.557.

bildirir. Fakat İstanbul'dan sadra şifa verecek bir cevap alamayınca kendisi harekete geçer.³⁴

Nurettin Paşa, Yunanlıların İzmir'e asker çıkartacaklarına dair istihbarat aldığı için karargâhını Aydın'dan İzmir'e nakleder. Cemiyet-i İlmiye adında bir direniş teşkilatı kurar. Bu cemiyet, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile birlikte çalışmaya başlar. İngiliz Yarbay Heathcote Smith, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthrope'a 24 Temmuz'da verdiği raporda, İzmir'in işgaliyle Müdafaa-i Milliye hareketine elverişli bir havanın ortaya çıktığını ileri sürmektedir.³⁵ Müdafaa-i Milliye, Türk Ocağı ve İstihlas-ı Vatan cemiyetlerine yardımcı olur. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Ege bölgesi çapında düzenleyeceği kongre çalışmalarına katılır. Ege bölgesindeki her il ve ilçenin belediye başkanlarına ve müftülerine kendi imzasıyla telgraflar çekerek İzmir'de toplanacak kongreye katılmalarını ister. Nurettin Paşa, müftü efendinin "*İzmir'i Yunanlılara verecekler. Biz boş durmayacağız. Halkımız asker, para ve işeyi temin eder. Noksanımız kumandandır. Böyle bir hal vukuunda siz Denizli'ye gelin*" önerisine, "*Ben burada iken kimse İzmir'e çıkamaz!*"³⁶ diyecek kadar vatanına sadık, cesur ve kararlıdır. Bunun üzerine, İzmir ve çevresi kumandanlığına, İngiliz siyasetine karşı koymayacak kişilerin atanması sağlanmıştır. Genelkurmay Başkanlığına Arapkirli Cevat Paşa, İzmir ve çevresi kumandanlığına da Vali olarak İzzet Bey atanmıştır.³⁷

M.M.C'nin ekonomiyle alakadar olup, ekonomik sahalara girmesi ve sermayenin Millileştirilmesi-Müslümanlaştırılması-Türkleştirilmesi gayesi İngilizleri olduğu kadar Amerikalıları da rahatsız etmiştir. Mesela Amerikalı diplomat Lewis Einstein, 6 Ağustos 1915'te günlüğüne şöyle yazmıştır; "*Müdafaa-i Milliye Cemiyeti; şeker, petrol v.b. üzerindeki tekelleriyle hızla para kazanıyor. Beyan ettikleri niyetleri, daha sonra ülke ticaretini Müslümanların ellerine almalarını sağlamakta kullanabilecekleri bir sermaye biriktirmektedir.*" Aynı diplomat 17 Ağustos 1915 'te günlüğünün devamında ise "*Komite (M.M.C.) bütün malları tekeline aldı ve bunları korkunç kârlarla azar azar dağıtıyor.*"³⁸ şeklinde not düşmüştür. Amerikalı diplomatın günlüğüne not ettiği ve devletiyle paylaştığı kaygıları günlükte yazılı olanlardan ibaret ve sadece

³⁴ Sevinç, a.g.e., s.41.

³⁵ Yücel v.d., a.g.e., s.72.

³⁶ Sevinç, a.e., s.41.

³⁷ Samih Nafiz Tansu, **Teşkilat-ı Mahsusa: İki Devrin Perde Arkası**, Melisa Matbaası, 2012, s.389.

³⁸ Polat, a.g.e., s.72.

Amerikalıların değil İngilizlerin de ortak kaygılarıdır. Amerikalı diplomatın günlüğüne yazdığı kaygılardan anlaşılıyor ki; M.M.C'nin kapatılmasını, İngilizler kadar Amerikalılar da istemiştir. Cemiyetin Umumi Harp ve seferberlik şartları içerisinde tarım ve ekonomide söz sahibi olması sadece duyulan bir kaygı olarak kalmamış ve cemiyeti bu tekellerin dışına çıkarmak için devlet kurumlarını zorlayıcı yazışmalarla beraber rüşvet sayılabilecek önerilerde sunulmuştur. Dâhiliye Nezaret-i Celile'sinden Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Riyaset-i aliyesine yazılan yazı ile Maliye Nezaretinden Dâhiliye Nezaret-i Celile'sine gelen yazıdan, askeri tütünlerin M.M.C. bayileri eliyle satılmasının sakıncalı olduğundan bahisle bu satışların tekrar reji idaresine devredilmesi ve cemiyetin bu devirden dolayı doğacak kaybını telafi etmek için cemiyete anlaşma sonuna kadar her ay 600 lira verileceğinin ifade edilmesi³⁹ örnek olarak verilebilir. Bu türdeki yazışmalardan bir diğerinde Dâhiliye Nezareti'nden genel olarak yazılmış olan yazıda, M.M.C. tarafından bazı yerlerden zahire satın alımlarının fiyatların yükselmesine sebebiyet verdiği öne sürülerek cemiyetin zahire alışverişinde bulunmaması istenmiştir.⁴⁰

İngiltere'nin Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ile İttihat ve Terakki'nin kapatılmasındaki rolünden bahisle değinilmesi gereken bir husus, I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nde işgal kuvvetleri tarafından kurulan savaş mahkemeleri olan Divan-ı Harb-i Örfi mahkemeleridir.

Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918'de imzalanmasından sonra İstanbul'u fiilen işgal eden İtilaf Devletleri, Ermenilerin sevk ve iskânında yer aldıklarını (mahkemeyi kuranlara – kurduranlara göre yapılan sevk ve iskân, içerisinde soykırım olan bir tehcir işlemiydi.) düşündükleri ittihatchıları cezalandırmak istemişlerdir. Görünür sebebin bu olmasına rağmen asıl yapılmak istenen; emperyalist emeller doğrultusunda yapılan işgale karşı koyabileceklerini düşündükleri tüm şahsiyetleri ortadan kaldırmaktır.

18 Ocak 1919 tarihinde “*Ermeni Tezi*” çerçevesinde Ermeni soykırımını yapmakla suçlanan ve tutuklanarak Malta adasına sürülen 120 kişi içerisinde M.M.C. üyesi olan ittihatchılar da vardır. İaşe Nazırı Kemal Bey (Kara Kemal), İstanbul mebusu Karasu Efendi, Hüseyin Cahit Yalçın, Hüseyin Kadri Bey, Ziya Gökalp, Said Halim Paşa, Musa Kazım Efendi (eski şeyhülislam), Salah Cimgöz, Rifat Bey

³⁹ BOA., DH. İ.U.M., 89 2/1 33, (28 Ramazan 1333 / 09 Ağustos 1915).

⁴⁰ BOA., DH. İ.U.M. EK., 103/23, (21 Ramazan 1334 / 09 Temmuz 1918).

(eski Maliye Nazırı), Fethi Bey (eski Dâhiliye Nazırı), Talat Bey, Enver ve Cemal paşalar, adı geçen sürgünlerden bazılarıdır.

Osmanlı devletinin Cihan Harbi'nden mağlubiyetle çıkmasına rağmen, İstanbul'daki askeri ambarlarda Osmanlı ordusuna birkaç kat yetecek derecede silah ve cephane vardı. İstanbul'un işgali ile beraber İngilizler, Teşkilat-ı Mahsusa'nın dağıtılmasını ve bütün silah ve cephanenin teslimini istemişlerdi. Bu isteği yerine getirmek için bizzat teşkilat başkanı Hüsametdin Bey'e teşkilatı kapattırarak dağıtmışlar ve her türlü ödeneği kesmişlerdir. Lakin silah ve mühimmat olabildiğince teslim edilmeyerek sonradan kurulan gizli cemiyetler eliyle Anadolu'ya sevk edilmiştir. Bu durumun, Enver Paşa'nın savaşın gidişatına bakarak Osmanlının çok ağır koşullarla karşı karşıya kalabilme ihtimaline karşı Balkan Savaşı'nın sonunda olduğu gibi Cihan Harbi'nin sonunda da yeni bir savaş üstlenmek mecburiyetinde kalınabileceğini hesap etmiş olmasından kaynaklandığı şeklinde değerlendirilebilir. Yeteri miktarda silah ve mühimmatın depolanmış olmasının bir diğer sebebi de Levazım Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Paşa'nın son derece namuslu olmasından ileri gelmiştir.⁴¹ 1921 yılında İstanbul, silah ve malzeme depolarıyla birkaç bağımsızlık savaşı yaptıracak derecede zengindir.⁴²

3.4. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin, İttihat ve Terakki ve Teşkilat-ı Mahsusa İle İlişkisi ve Bu İlişkinin Divan-i Örfi Soruşturma ve Yargılamalarına Yansıması

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin devlet kurumu niteliğinde oluşturulması, dönemin hükümeti İttihat ve Terakki ile konjonktürün ihtiyaçları doğrultusunda kurulan Teşkilat-ı Mahsusa'dan ayrı düşünülemediğini göstermektedir.

İttihat ve Terakki, bünyesinden çıkan Teşkilat-ı Mahsusa ile iç içe geçmiş bir yapı görünümündedir. Teşkilat-ı Mahsusa; bir tepkinin, milli bir refleksin sonucudur. Bu tepkinin sebebi, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıdır.

Parti (İ.T.C.), baskıcı rejim ve toprak kayıplarına karşı askerinin örgütlediği sivil bir oluşumken, teşkilat (T.M.) ise vatanın varlığı, kurtuluşu ve selameti için, sivil ve askerinin casusluk ve karşı casusluk faaliyetlerini yürütmek üzere kurulmuş

⁴¹ Tansu, a.g.e., s.439.

⁴² A.e., s.429.

askeri ve sivil bir istihbarat örgütüdür. İ.T.C. ile Teşkilat-ı Mahsusa; aynı zihniyet ve kişilerin ortak vatan duygularının, kaygılarının, amaçlarının ve hedeflerinin bir tezahürüdür. M.M.C. ise, bu tezahürün önemli bir parçasıdır.

Talat Paşa, M.M.C'nin İttihat ve Terakki ve Teşkilat-ı Mahsusa ile ilişkisi için Divan-ı Harb-i Örfî yargılamalarındaki ifadelerinde "...iddianame ve kararnamede deniliyor ki, bir Teşkilat-ı Mahsusa vardır; Harbiye Teşkilat-ı Mahsusası. Bu Teşkilat-ı Mahsusa'nın, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkili olduğu ihsas ediliyor ve bu da bizim müvekkillerimiz için bir suç olarak gösteriliyor. Oysa Teşkilat-ı Mahsusa, birtakım askeri sebeplere dayanmakta idi ve doğrudan doğruya Harbiye Nezareti tarafından oluşturulmuş bir dairedir, bir iç şubedir... Teşkilat-ı Mahsusa bir resmi dairedir ve onun başında bir takım görevli subaylar ve memurlar vardır ve bunlar da maaşlarını daima devletin genel bütçesinden almışlardır. Bu dairenin işlerini gören kişiler arasında, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden birtakım kimseler bulunmuş; bunların da o surette bulunmaları, acaba Teşkilat-ı Mahsusa'yı devletin resmi daireleri dışında bırakabilir mi? Hiç kuşkusuz bırakamaz. Çünkü bugünde birçok kimseler, kendi özel görevleri olduğu halde ayrı birtakım yerlerde de memur olabilirler ve oralarda da hizmet edebilirler. Sözgelimi, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden birtakım kimseler vardır ki; bunlardan kimi Müdafaa-i Milliye' de, kimi Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'de, kimisi de Hicaz Sıhhiye Komisyonu'nda görevliydi ve oralarda çalışıyorlardı. ”⁴³ şeklinde beyan vermiştir.

Bu ifadedeki, kurumlar arası ilişkilerin varlığı ve boyutunu güçlendirecek bir haber dönemin İkdâm gazetesinde yayınlanmıştır. Habere göre; Cihad-ı Mukaddes'in ilanını Konya'da büyük yankı uyandırmıştır. Cihad haberi duyulur duyulmaz ulema ve eşrafın tamamı Müdafaa-i Milliye Cemiyeti şubesinde toplanarak fevc fevc akıp gelen gönüllülerin kaydına başlanmıştı. Konya'nın önde gelen ulemasından 12 kişi ilk toplantıda kaydolmuşlardı.⁴⁴ Konya merkez M.M.C. de gönüllülerin ihtiyaçlarına harcanmak üzere 5.000 kuruş hediye etmişti.⁴⁵ Takip eden günlerde de yardımlar devam etmişti. Konya M.M.C. şubesi, 10.000 kuruş daha yardımda bulunmuştu. Günden güne lojistik ihtiyaçları karşılanmaya çalışılan ve cepheye hareket günleri yaklaşan Gönüllü Mevlevî Taburu için, 19 Şubat akşamı Bağdat Oteli'nde İttihat ve Terakki ile M.M.C. tarafından görkemli bir ziyafet verildi. Bu yemeğe başta Vali

⁴³ Alpay Kabacalı, **Talat Paşa'nın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s.118.

⁴⁴ Nuri Küstüklü, **Vatan Savunmasında Mevlevihaneler**, Çizgi Kitapevi Yayınları, 2005, s.69.

⁴⁵ **A.e.**, s.82.

Azmi Bey olmak üzere, askeri ve mülki erkân ile şehrin ileri gelenleri ve Mevlevi Taburu'nda yer alan şeyhler katılmışlardı.⁴⁶

Bir başka örnek; 7 Nisan 1915 tarihinde Kafkas cephesinde, Lazistan ve Havalisi Komutanlığı kurulur. Komutanlığa Avni Paşa atanır. Alman Yarbay Stange'nin komutasındaki müfreze de buranın emrine verilir. Müfrezenin adı "Lazistan Müfrezesi" olarak değiştirilir. Yarbay Stange, müfreze komutanlığına devam ederken, kurmay başkanlığına tayin edilen Kurmay Yüzbaşı Ali Rıza, aynı zamanda Teşkilat-ı Mahsusa Alay Komutanlığı görevini de yürütecektir.⁴⁷ Anlaşıyor ki, ordu içerisindeki muvazzaf subaylar, çıkarılan yönetmelik gereği* Teşkilat-ı Mahsusa adına M.M.C'nce kurulan gönüllü birliklere de kumandanlık yapmışlardır.

Gene bu kurumlar arası ilişkinin varlığına yönelik bir başka örnek; M.M.C. merkez ve taşra şubelerinin bütçesinden dönem dönem Teşkilat-ı Mahsusa' ya ödeme yapılmıştır. Erzurum Valisi Tahsin Bey, Talat Paşa'nın emri gereği M.M.C'nin Erzurum şubesinde, İstanbul'daki merkezine bir yazı yazılarak, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Erzurum şubesine 1000 lira verilmesinin hızlandırılmasını Talat Beyden istemiştir.⁴⁸

İ.T.F. ile M.M.C'nin ilişkilerine bir başka örnekte, cemiyetin son reisi Ali Fethi Bey'dir. Ali Fethi (Okyar) Bey, İ.T.'nin nüfuzlu üyelerindedir. Cemiyete özellikle son dönem "İttihatçı yuvası" denilmesinde, Ali Fethi Bey'in başkanlığı, iddia sahiplerini doğrular nitelikte olmuş ve cemiyetin başkanlığına seçildiğiyle ilgili haberde "İttihatçılığı" özellikle vurgulanmıştır.⁴⁹

Diğer bir örnekte; 22 Ağustos 1918'de M.M.C. Merkez-i Umumî Reisi olan Edirne mebusu Faik Bey (Kaltakkıran),⁵⁰ M.M.C. reisliğinin devam ettiği günlerde, 7 Aralık 1918'de Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ni kurmuştur.⁵¹ Faik Bey, İttihat ve Terakki'nin Edirne mebusu olduğu esnada M.M.C. reisidir ve Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ni kurmuştur. Bu durum, İ.T. ile M.M.C. ve devamı olan ARMHC'nin ilişkilerini ve devamlılığını göstermesi

⁴⁶ Küstüklü, **a.g.e.**, s.83.

⁴⁷ **A.e.**, s.374.

* 16 Mart 1913 tarihli yönetmelik Md. 8-9. (Bkz.: Tetik, **a.g.e.**, s.4-5-6.)

⁴⁸ Tetik, **a.e.**, s.354.

⁴⁹ Polat, **a.g.e.**, s.95.

⁵⁰ **A.e.**, s.94.

⁵¹ **a.y.**

açısından önemlidir. Bir diğer önemli konu ise Faik Beyin bu milli ve vatansever faaliyetlerinden dolayı, İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüş olmasıdır ki,⁵² İngilizlerin bu yaklaşımı da bize, M.M.C.'nin kapatılmasında İngilizlerin etkisi ve rolü açısından önemlidir.

İttihat ve Terakki'nin dolayısı ile onun içerisinde çıkan, varla yok arası Teşkilat-ı Mahsusa'nın sorgulanması ve yargılanması için kurulan Divan-ı Harb-i Örfî Heyeti'nin, ittihatçılara ve davaya karşı bakışı, kararı verilmiş bir davanın iddianamesini hazırlar görünümündedir.

Meclis-i Mebusan, 9 Kasım 1918, Beşinci Şube, İkinci İçtima, İkinci Celse, Sadrazam Said Halim Paşa'nın sorgulanmasında, kendisine bu dönemde toplanan ve harcanan paralarla ilgili olarak; bunların yasal olup olmadığı, nerelerde ve kimlerin izniyle harcandığı veya harcanmasının doğru olup olmadığı soruluyor. Said Halim Paşa verdiği yanıtta, "*İ.T.C.'nin siyasi bir fırka olarak para toplayamayacağını söylediğini ve bunu kongre'de dile getirdiğini*" belirtiyor.⁵³ Mahkemenin M.M.C.'ni, illegal olarak toplandığı öne sürülen paraların harcandığı paravan bir yapı olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Heyetin iddianameye yaklaşımına başka bir örnek de Nafia Nazırı ve Haleb mebusu Ali Münif Beyin sorgulamasıdır. 26 Kasım 1918 Salı günü, Beşinci Şube Onuncu İçtimada, Divaniye Halil Bey "*Harbiye Nezaretine merbut bir Teşkilat-ı Mahsusa idaresi vardı ve bunlar mevaki-i muhtelifiye çeteler gönderdiler; bu suretle o çetelerde halka taarruz etti, adam öldürdü.*" demiştir. Heyetin Kütahya azası Sadık Bey de "*Hapishaneden canileri bile çıkardılar.*" diyerek iddianameye bu istikamette katkı sağlamıştır.⁵⁴

Gene bu sorgulama ve yargılamalar esnasında Celalettin Arif Beye, Teşkilat-ı Mahsusa'nın illegal bir yapısı olduğu belirtilmiş, Celalettin Arif Bey ise, "*Teşkilat-ı Mahsusa'nın devletin resmi bir kurumu olduğunu, burada görev yapanların Harbiye'de maaşlı memur olduklarını ve İ.T.C.'nin bazı üyelerinin de başka bazı cemiyetler gibi M.M.C'nde de vazifeli olduklarını ve orada da görev yaptıklarını*" söylemiştir.⁵⁵

---

⁵² Polat, **a.g.e.**, s.94.

⁵³ Osman Selim Kocahanoğlu, **İttihat Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması**, Temel Yayınları, Özener Matbaası, 1998, İstanbul, s.91.

⁵⁴ **A.e.**, s.393.

⁵⁵ **A.e.**, s.533.

Ankara mebusu Atıf Bey bu sorgulamalar ve yargılamalar esnasında; *“Teşkilatın (Teşkilat-ı Mahsusa) 1915 Nisan’ında fesih olunduğunu ve görevlerinin de bu tarihte bittiğini söylemiş ve nezaretin salahiyetinde o tarihe kadar; levazım şubesi, nakliyat şubesi, Müdafaa-i Milliye, İ.T.C. ile irtibatla olduklarını, görüştiklerini ve çalıştıklarını”* belirtmiştir. Atıf Beyin sorgulamasının devamında mahkeme reisinin *“İhtiyacınız olan masrafları nereden karşılıyordunuz?”* sorusuna, Atıf Bey *“Harbiye nezareti Tahsisat-ı Mesturesinden (örtülü ödenek) aldıklarını ve bir defa da Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nden aldıklarını”* ifade etmiştir.⁵⁶

M.M.C’nde görev yapanlar, devletle irtibatlı ve devlette görevi olan insanlardır. Cemiyetin, milli meselelerdeki istihbarat ve faaliyetlerin yürütülmesi işleri için bütçesi olduğu ve bütçeyi de bu işlerde kullandığı anlaşılmaktadır.

M.M.C’nin devletle olan irtibatına yönelik diğer bir örnek, Yusuf Akçura’nın Hüseyinzade Ali Turan Bey’e yazdığı mektuplarda görmek mümkündür: *“...Senin evrak pul olmakta, vekâlet ve emanetler futbol oynamakta hâlâ devam ediyorlar. Mektubunu alınca yeni müsteşar Sedat Paşa’ya... (?) ettim. Birkaç gün sonra Müdafaa-i Milliye Cemiyeti şubesi reisi doktor, miralay Abdullah Ahi Bey cevap verdi. İşini tetkik ile meşgul olduklarını ve tetkik neticesinde yapılan muameleyi bildireceğini söyledi. Dün de neticeyi telefon etti. Evrakınız 7.IV.1932 tarih ve 630 numero ile Darülfünun eminliğine tekrar gönderilmiş. Sebebi; Müdafaa-i Milliye kayıtlarında sizin firardan avdet ettikten sonra kolağalığına terfi edildiğiniz mukayyet ise de askerlikten nasıl ayrıldığınız ve Tıp Fakültesi muallimliğine nasıl intisap ettiğinize dair bir kayda dest-rest olunamıyormuş. Bu hususta malumatları da olmadığından Darülfünun Emanetinden istizah-ı keyfiyet olunmuş.”* demiştir.⁵⁷

Heyetin iddianameye yaklaşımına son bir örnek; 27 Nisan 1919 Pazartesi günü, Birinci Mühakeme, Birinci Celse kararıdır. Kararda; İttihat ve Terakki rüesasının Teşkilat-ı Mahsusa unvanı altında ilk olarak harbe iştirak etmek amacıyla meydana getirdikleri fakat sonradan iddianamede uzun uzun açıklandığı üzere harekât ve icraat-ı cürriyye ile iştigal ettikleri gizli şebekenin...” denilmektedir.⁵⁸

Mahkeme sırasında ileri sürülen suçlamaların, harp öncesi ve süresince dünya tarihinde her zaman yapılan suçlamalar ne’inde olduğunu söylemek mümkündür.

⁵⁶ Kocahanoğlu, a.g.e., s. 591.

⁵⁷ Hüseyinzade Ali Turan’ın arşivi, **Türk Yurdu Dergisi**’nin 100. Yayın yılını tamamlaması münasebeti ile yayınlanmıştır.

⁵⁸ Kocahanoğlu, a.e., s.515.

M.M.C'nin maruz kaldığı bu durumun önceki hükümet devam etmiş olsaydı kuşkusuz suç olmayacağı söylenebilir. Fakat bir dönemin kapatılarak başka bir dönemin başlaması bu sonucu kaçınılmaz kılmıştır.

3.5. Resmi Olarak Kapatılan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Faaliyetlerine Devam Etmesi: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Oluşturulmasına Verilen Destek ve İsim Karışıklığı

Savaş dönemi ihtiyaç ve beklentilerinin ürünü olan M.M.C'nin Umumi Harp'te yaptığı faydalı hizmetler, vatan savunmasında gösterilen olağanüstü fedakârlık ve kahramanlıklar ve cephe zaferlerine rağmen Osmanlı devletinin ittifak ettiği devletlerin mağlubiyeti ile heba olmuştur. Cemiyet resmi olarak kapatılmasına rağmen vatan savunmasında üzerine aldığı sorumluluğu, ARMHC'nin teşkilatlanmasına, milli kongrelere, kurulacak Ankara Hükümeti'ne ve özellikle İstanbul'da kurulan milli ve gizli derneklerin oluşum ve faaliyetlerine verdiği destek ile sürdürmüştür.

Balkan savaşlarından itibaren özellikle Umumi Harp'teki olağanüstü gayret ve faydalı hizmetlerle birçok konu ve sahada ciddi kadrolar ve tecrübeler elde eden M.M.C'nin sanki savaş kazanılmış, vatan kurtulmuş gibi kapatılarak yerine yeni isimli cemiyetlerin kurulması Anadolu'nun muhtelif yerlerinde eleştirilmiş ve mücadeleye Müdafaa-i Milliye ile devam edilmesinin talepleri ve gerekçeleri verilmiştir. Oysa Mustafa Kemal ve arkadaşları, İstanbul hükümeti ile İttihat ve Terakki iktidarından sonra sonra halkta oluşan İttihatçı aleyhtarlığının, güvensizliğin, ümitsizliğin, dağımıklığın, başıboşluğun ve karışıklığın; milli, askeri, iktisadi ve siyasi yetkiyi, tek elde ve Ankara'da toplayarak, kurulacak orduyu da bu iradeye tabi kılarak milli mücadelenin kazanılabileceğini düşünüyorlardı.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin kapatılması ve devamı olarak Müdafaa-i Hukuk'un kurulmasına, muhalefet içeren bir örnek; İzmir'de neşredilen İslahat gazetesinin 8 Ocak 1919 tarihli nüshasında yayınlanan haber ve yorumda, Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin kuruluşu eleştirilmiş, M.M.C. savunulmuş ve “...Müdafaa-i Milliye demek, Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye demek değil midir? O

halde ikincisi cemiyete ne lüzum vardır ki..."⁵⁹ denilerek, M.M.C'nden; aynı gayeye hizmet eden ve milletçe tanınan, bilinen bir cemiyet olarak bahsediliyor. Oysa cemiyetin kurulduğu günden mütareke dönemine kadar şartlar tamamen değişmişti. Bundan sonra tüm hesaplar, hedefler Anadolu'da müstakil ve bağımsız bir vatan inşa edilmesi üzerine planlanmıştı. Mustafa Kemal bu doğrultuda Anadolu'daki tüm milli güç unsurlarını tek çatı altında toplama yoluna gitmişti. Tek merkezden başlatılacak ve yürütülecek bir milli mücadele dönemi başlamıştı.

Islahat gazetesinin bu yaklaşımını doğrulayacak bir diğer örnek, Ocak 1919'da vatanın madden ve manen gelişmesine çalışmak amacıyla kurulan cemiyetin isminin Trabzon ve Havalisi Müdafaa-i Milliye Cemiyeti olmasıdır.⁶⁰

Aynı şekilde 10 Şubat 1919 tarihli The Times gazetesindeki haber, M.M.C.'nin mütareke günlerindeki direniş hareketinde de etkili olduğunu vurgulamıştır.⁶¹

Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Birlikleri Kıtata Müfettişi olarak Samsun'a çıkar çıkmaz milli mücadeleyi başlatmak ve önce vatani düşmanlardan kurtarıp, kurtuluşu sağlamak ve ardından kuruluşu gerçekleştirmek için vakit kaybetmeden çalışmalara başlar ve Anadolu'daki Müdafaa-i Milliye teşkilatları ile ilgili bilgi ve istihbarat toplamaya çalışır. Bu konuyla ilgili malumat toplamak üzere 9. Ordu Birlikleri Kıtata Müfettişi ve Padişah Fahri Yaveri sıfatlarıyla yazışmalar yapar. Esasen Mustafa Kemal Paşa'nın Müdafaa-i Milliye Cemiyetleriyle ilgilenmesinin Samsun'a çıkmadan önce var olduğunu, paşanın isteği üzerine cemiyetin o günkü gerçek durumu ile ilgili Bitlis Valiliğinden Dâhiliye Nezareti'ne yazılan yazıyla, Erzurum ile ilgili bilgi istediği yayımlanan şifreden anlaşılmaktadır.⁶²

Bu yazışmalardan biri, 27 Mayıs 1919 tarihli Yıldırım Kıtaları Müfettişliği'ne gönderilen yazıdır.⁶³ Bu yazışmada, 9. Ordu Birlikleri Kıtata Müfettişi ve Padişah Fahri Yaveri Tuğgeneral Mustafa Kemal, Yıldırım Kıtaları Müfettişliğinden, İzmir Müdafaa-i Milliye ve Reddi İlhak Cemiyeti'nin bugün nerede olduğunu soruyor ve

⁵⁹ Tansu, **a.g.e.**, s.138.

⁶⁰ Çelik, **Osmanlıdan Cumhuriyet'e Cemiyetler**, s.211.

⁶¹ Polat, **a.g.e.**, s.130.

⁶² BOA., DH. ŞFR., 638/87, 1335 T 23 (Ekim-Kasım 1919) Belgedeki tarihin (Rumi) ay kısmı (T) olarak görülmekte ve bunun Teşrinievvel veya Teşrinisani olduğu anlaşılamadığı için miladi olarak ay, Ekim-Kasım olarak verilmiştir.

⁶³ M. Türker Acaroğlu v.d., **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Cilt II, Kaynakça Yayınları, Mayıs 1999, s.331.

herhangi bir malumatları varsa kendisine bildirilmesini istiyor. Mustafa Kemal Paşa'nın amacı, tüm yurt sathındaki Müdafaa-i Milliye Cemiyetlerinin tespitinin yapılarak, ileride yapılacak kongreler ve oluşacak Heyet-i Temsiliye'nin himayesine girmesini ve ARMHC' ne katılmalarını sağlamaktır.

Mustafa Kemal'in özellikle 1919 Haziran'ından itibaren Anadoluyla yaptığı yazışmalarda tüm milli unsurların, oluşumların, faydalı cemiyetlerin yeni teşekkül eden Müdafaa-i Hukuk teşkilatlarının oluşmasına yardımcı olmalarını ve tek çatı altında toplanılmasını istiyor. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin, Müdafaa-i Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerine katıldıkları ve destek verdikleri görülüyor.

Müdafaa-i Milliye ve Redd-i İlhak cemiyetlerinin, Ankara merkez olmak üzere büyük bir Kuva-yı Milliye teşkiline çalıştıkları, köyleri keşfe çıkararak düşmana karşı müdafaa planları yaptıkları, Ankara Valiliği'nden Dâhiliye Nezareti'ne yazılan yazıdan ⁶⁴ anlaşılıyor. Bu tespiti somut bir örnek olarak, Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin, 1918 sonlarında M.M.C'nin en faal elemanlarından Süleyman Nazif'in teşvikleriyle, Müdafaa-i Milliye sepet fabrikasının üstünde bir odada kurulmuş olması gösterilebilir.⁶⁵ M.H.M. ve R.İ.C. ise ileride ARMHC'ne⁶⁶ dönüşeceklerdir.⁶⁷ Mustafa Kemal'in yazışmalarında⁶⁸ bu istek açıkça görülmektedir. Yazışmalara göre Mustafa Kemal Paşa bu teşkilatların açılıp açılmadığını devamlı takip ediyor ve bu cemiyetlerin nahiyelere kadar yayılmasını istiyor.

Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye, Reddi İlhak ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetlerinin, resmi olmadan amaçta, çabada, fikirde ve fiilde M.M.C'nin devamıdır. Bu devamlılığı; İttihatçıların, kapatılması kesin olarak beklenen İ.T.F. yerine Teceddüd Fırkası'nı kurlmalarındaki kaygı ve mecburiyetle aynı minvalde değerlendirilebilir. M.M.C'ni, milli mücadele dönemi başında kurulan tüm milli ve vatani cemiyetlerin fikir ve isim itibarıyla temeli ve öncüsü saymak yerinde olacaktır.⁶⁹ Amaç, fikir, ideoloji ve kadro olarak aynıdır.

Tek merkezden hareket edilerek vatan savunmasının başlatıldığı dönemdeki birçok yazışmada, Müdafaa-i Milliye ile Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye'nin birbirine

⁶⁴ BOA., DH. ŞFR., 642/25, 17 Ağustos 1335 (17 Ağustos 1919).

⁶⁵ Polat, **a.g.e.**, s.132.

⁶⁶ 3. Ordu Müfettişi Tuğgeneral Mustafa Kemal Paşanın 18 Haziran 1919'da Amasya'dan, Edirne 1.Kolordu Kumandanı Caffer Tayyar'a çektiği acele şifre. (Bkz.: Acaroğlu, **a.g.e.**, s.394.)

⁶⁷ Acaroğlu, **a.e.**, s.387.

⁶⁸ **A.e.**, s.379, 389, 390, 393.

⁶⁹ Polat, **a.e.**, s.133.

karıştırıldığı ve her ikisinin de kullanıldığı görülmektedir. Elaziz Valisi Ali Galip'in 9 Temmuz 1919 tarihli telgrafi,⁷⁰ 3.Ordu Sıhhiye Reisi İbrahim Tali tarafından, Erkan-ı Harbiye Reisi Kazım Bey'e 10 Temmuz 1919'da çekilen telgraf⁷¹ ve Erzurum Kongresi tutanaklarına göre, kongrenin 26 Temmuz 1919 tarihli üçüncü toplantı, birinci celse görüşmelerindeki, kongre reisinin; Erzurum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne verilen 10 maddelik önerenin okunduğunu belirtmesi⁷² ve yine aynı toplantının ikinci celsesinde bu önerenin kabul ediliyorken M.M.C. olarak mevzubahis edilmesi,⁷³ Müdafaa-i Milliye'nin bir ruh, milli ve tarihi bir misyon olarak devam ettiğini göstermektedir.

25 Temmuz 1919'da Pasinler Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ile Vilayet-i Şarkıye Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Erzurum şubesinin Kazım Karabekir Paşa'ya çektikleri ayrı ayrı telgraflarda "*Silah ve cephanenin kesinlikle itilaf devletlerine teslim edilmemesini çünkü bu silahlarla Ermenilerin Kars, Ardahan ve Batum'da Türk ve İslam kanı akıtacakları*" ifade edilmiştir.⁷⁴

Ayrıca Mustafa Kemal'in, Erzurum 10 Ağustos 1919 tarihli ve Mutki aşiret reisi Musa Bey'e yönelik vesikada,⁷⁵ milletimizin haklarının korunması ve vatanlarının müdafaası yolunda Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri kurduğunu belirtmesi, bu tezi kuvvetlendirmektedir.

Anadolu'daki aşiretler, M.M.C'nin birer şubeleri gibidirler. Heyeti Temsiliye'nin, 20 Kasım 1919 tarihli 1. celse toplantı tutanağına⁷⁶ göre, bu tarihte yapılan Heyeti Temsiliye toplantısında, Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın "*Aşiretler ne oldu?*" diye sorması üzerine Rauf Bey, "*aşiretlerin sancakla geldiklerini*" söyler. (Türklerde sancak; bütün Türk milletinin ve askerinin namusudur, şerefidir, ölümüne savunularak asla düşmana teslim edilmez, istiklalın sembolüdür.) Bitlis'ten gelen Garzan aşireti namına Müdafaa-i Milliye reisinin müracaatı okunur. Reis paşa, Rauf Bey'in bu durumu İrade-i Milliye gazetesinin haber yapması önerisini olumlu bulur ve Garzan aşiretinin en yakın merkezle irtibata

---

⁷⁰ Acaroğlu, **a.g.e.**, s.162.

⁷¹ **A.e.**, s.164.

⁷² **A.e.**, s.193.

⁷³ **A.e.**, s.195.

⁷⁴ Erol Oral, "Siyasi Akımlar İçinde Doğu", **Atatürk Dergisi**, Cilt I, sayı 6, 1993, s.3-8.

⁷⁵ Acaroğlu, **a.e.**, s.257.

⁷⁶ **A.e.**, s.232.

geçmek üzere, bir cemiyet teşkil etmelerini ve bu şekilde Heyet-i Temsiliye ile irtibatı sağlayıp, talimatları almalarını söyler.

M.M.C'nin kapatıldıktan sonra faaliyetlerine devam etmesine diğer bir örnek; Konya telgraf başmüdürlüğünden cemiyet merkezine gelen telgraftır.⁷⁷ Telgrafta, “*Mıntika kumandanı tarafından istihdam edilmek üzere bir muhabere memuruna ihtiyaç olduğu ve memurun maaşının Müdafaa-i Milliye tarafından ödenmesi*” isteniyor. Bir gün sonra yazılan cevap yazısında, “*muhabere memuruna olan ihtiyacın kabul edilse de maaşının Müdafaa-i Milliye tarafından ödenmesinin mümkün olmadığı*” bildiriliyor. Bu telgraftan ve cevaben yazılan telgraftan anlaşılıyor ki, o tarihte resmi olarak kapatılmış M.M.C, Anadolu’da faaliyetlerine resmi yazışmalarla devam etmektedir.

M.M.C'nin kapatılmasından sonra, M. Kemal'in Samsun'a çıktığı sıralarda İstanbul'da bazı gizli cemiyetler kurulmuştur. Karakol Cemiyeti, Felah, Yavuz, Berzenci Grubu ve Muavenet-i Bahriye bu cemiyetlerdendir. Bunların içinde en önemlisi ise Milli Müdafaa (M.M.) grubu olarak bilinen ve ağırlıklı olarak istihbarat ve haber alma faaliyetleri yürüten gruptur.⁷⁸ Bu oluşumun M.M.C'nin yasal olarak devamı olmadığı kesindir. Tüm bu gizli cemiyetlerin ve özellikle M.M. (Mim Mim) ve Müsellah Müdafaa-i Milliye gruplarının, kurucuları ve yürüttükleri faaliyetler açısından M.M.C'nin devamı olduğu söylenebilir.

Ayrıca Milli Müdafaa grubunun komisyon merkezinden bahsediliyorken, Müdafaa-i Milliye komisyon merkezi olarak bahsedilmiştir.⁷⁹ Görüldüğü gibi bazı kaynaklarda Milli Müdafaa ve Müdafaa-i Milliye adları birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Bu duruma başka bir örnekte, İngiliz Gizli Servisinin güvenilir bir ajanınının, 24 Eylül 1919 tarihli raporudur.⁸⁰ Rapora göre; “*...Ulukışla'daki otelde, Kayseri'nin kırk mil batısında bulunan Nevşehirli iki Türk'le tanıştım, iş için Adana'ya gidiyorlardı. Bunlardan, İsmail Hakkı adlı kişinin alelade bir tüccar olmadığından kuşkulanarak, onunla konuşmaya başladım. Bir Türk gibi görünerek, bu ülkenin kâfirlerin topuğu altında ezilmesinden ötürü üzüntümü belirttim. Kurmuş olduğum tuzağa hemen düştü ve bana, Müdafaa-i Milliye Derneği'nin amaç ve eylemleri hakkında aydınlatıcı bilgi verdi. Bu sırada*

⁷⁷ Kemal Çelik, **Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Milli Mücadele'de Mut**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2001, s.46.

⁷⁸ Bülent Çukurova, “Milli Mücadele’de Milli Müdafaa Grubu”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTT Yayınları, 2002, sayı 66, s. 24-27.

⁷⁹ **a.y.**

⁸⁰ Yurtsever, **a.g.e.**, s.13.

karargâhı Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye'de bir akım örgütlediğini söyledi. Bu akımın başarısızlığa uğrayabileceği ve Mustafa Kemal Paşa'nın bencil amaçlar için çalıştığını, öne sürdüm. Bunun üzerine İsmail Hakkı, bu akımın milli ve dinsel olduğunu, kişisel faktörün söz konusu olmadığı yolunda bana güvence verdi.” ifadeleri yer almaktadır.

M.M.C'nin resmi olarak kapatılmasına rağmen dönemin yaşananları ve koşulları, vatanını kurtarmak ve varlığını devam ettirmek isteyen Türk milletini, başlatılan ve yürütülen milli hamlelerin alt yapısını hazırlamak ve özellikle halkı bu konuda bilinçlendirerek harekete geçirmek üzere, resmi ve gayri resmi istihbarat ve haber alma faaliyetlerini vatanın aleyhine olan hemen her konuda ve sahada çalışmalarına yeni örgütlerle devam ettirdiği söylenebilir.

SONUÇ

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti de dâhil milli cemiyetlerin kurulmaları, Osmanlı devletindeki Türk unsurun; siyasi, askeri, iktisadi, sosyal ve kültürel ayrışmaların, ihanetlerin ve çözümlerin, kin, nefret ve intikam duygularının yoğun bir sürecinden ve süzgecinden geçerek gelmesinden ve artık Türk varlığının ve bekasının her türlü yok edici sonuçlara açık olduğunun düşünülmesinden sonra tasarlanmış ve olabildiğince hızlı, yoğun ve geniş bir sosyal organizasyon ve yasal yapılanmayla beraber hayat bulmuştur.

M.M.C. gibi yarı resmi ve devlet destekli cemiyetlerin muhakkak bir ön hazırlık evreleri vardır. Trablusgarp ve özellikle Balkan Savaşları esnasında bu tip bir cemiyete duyulan ihtiyaç, sonuçları ile ortaya çıkmıştır. Anadolu insanını sahip olduğu her türlü imkânlarla beraber zor günlere, malını ve canını feda edebilecek şekilde hazırlamak kaçınılmaz bir noktaya gelmiştir.

Milletin hissiyatı ve beklentileri doğrultusunda Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Balkan Harbi esnasında kurulmuştur. Devletin Balkan Savaşı'ndan çıkardığı dersler cemiyetin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Bu zorunlulukta, yaklaşan Cihan Harbine, Osmanlı kamuoyunu tüm milli güç unsurlarıyla beraber seferber etme çabalarının ancak örgütlü bir yapılanmayla sağlanabileceği gerçeği ortaya M.M.C'ni çıkarmıştır.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, topyekûn savaşın kazanılması için kurulmuştur. Cemiyetin faaliyete geçmesinin ve faaliyetlerinden çıkan sonuç; bu topyekûn harbe Osmanlı toplumunun özellikle de millet bilinci oluşturulmaya çalışılan Türk unsurun, yok olmaya karşı varlık mücadelesidir. Uzun süren savaşlar nedeniyle yıpranmış, adeta bitirilme noktasına gelmiş Türk milletinin, son darbeye karşı bilinçli bir çıkışıdır.

M.M.C. felaket günlerinin ürünüdür. Türk halkını kurtuluş mücadelesine hazırlamak ve hazır tutmak için kurulmuştur. M.M.C. milli bir uzlaşının temin ve tesisinin ön protokolüdür.

M.M.C'nin adeta bir temin ve tedarik üssü olarak, ittihatçılara ve politikalarına hizmet ettiği söylenebilir.

M.M.C. Osmanlı toplumunda yitirilmiş olan milli refleksi ve oluşturulmaya çalışılan millet olma bilincinin topyekûn bir mücadeleye evrilebilmesi ve ihtiyaç duyulan tüm askeri, insani ve iktisadi kaynakların temini düşüncesine ve çabalarına destek vermiştir.

M.M.C'nin, milli güç unsurlarını topyekûn toplumsal uzlaşısı ve barış arayışıyla beraber vatanın ve milletin kurtuluşuna sevk ettiği görülmektedir.

Türk kadını, "Topyekûn savaş" stratejisi içerisinde üzerine düşen sorumluluk ve görevi istisnasız ve eşine az rastlanılır bir vakurla sahiplenmiş, Balkan Savaşı ve özellikle Cihan ve Türk istiklal Harbi'nde, cephede erkeklerle beraber omuz omuza çarpışmış ve cephe gerisinde aktif ve faydalı rol üstlenmiştir. Tüm cephe gerisi hizmetlerin görülmesinde Türk kadınına görmekteyiz. Türk kadını; Türk devlet teşkilat ve millet geleneğinde, Türkler için kutsal olan devlet ve vatan herhangi bir tehdit ve tehlikeyle karşılaştığında, vatanın işgal altına alındığında mevcut ve hazır bekleyen ve kendiliğinden harekete geçen sistemin eşit ve önemli bir parçasıdır.

M.M.C. tüm Osmanlı milletine seslenmiştir. Cemiyet için esas olan ülkenin ve milletin bir bütün olarak algılanmasıdır. Bu bütünlük içerisinde her zaman birlik içinde hareket edilmesi amaçlanmıştır.

M.M.C. ismine uygun olarak, milli müdafaa' nın içinde yer almak isteyen her türlü gönüllü çabayı ve teşebbüsü sahiplenmiştir.

M.M.C'nin feshedilmesinin sebebinin, tarihi varlık alanındaki misyonunu tamamlayarak, Milli Kongreye katılması ve sonraki sürece ve amaca hizmet etmek olduğu söylenebilir.

M.M.C'nin kapatılması için, cemiyetin gayri yasal işlerdeki rolü ve payından ziyade, ittihatçıların yani kurucularının kurbanı olmuştur denilebilir. M.M.C'nin kapatılması, İ.T.F.'nin kapatılması sürecinin devamıdır. M.M.C'nin, Donanma Cemiyeti ile beraber kapatılması ise İttihatçılara karşı yürütülen kampanyanın bir sonucudur.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti; kurulduğu dönem, kurucuları, dönemin hâkim fikir ve ideolojileri, iktidar ve politikaları ve bunların sonuçları itibarıyla, İ.T.F,

Teceddüd Fırkası, Hürriyetperverân Avam Fırkası gibi İttihatçı teşekküllerle aynı görülmüş ve bu görünüşte, cemiyetin kapatılması ile sonuçlanmıştır.

M.M.C'nin resmi olarak kapatılmasına rağmen dönemin yaşananları ve koşulları, vatanını kurtarmak ve varlığını devam ettirmek isteyen Türk milletini, başlatılan ve yürütülen milli hamlelerin alt yapısını hazırlamak ve özellikle halkı bu konuda bilinçlendirerek harekete geçirmek üzere, gayri resmi istihbarat ve haber alma faaliyetlerini vatanın aleyhine olan hemen her konuda ve sahada çalışmalarına yeni örgütlerle devam ettirdiği söylenebilir.

M.M.C'ni, milli mücadele dönemi başında kurulan tüm milli ve vatani cemiyetlerin fikir ve isim itibariyle temeli ve öncüsü saymak yerinde olacaktır. Amaç, fikir, ideoloji ve kadro olarak aynıdır. Müdafaa-i Milliye kadroları milli mücadele kadrolarıdır.

M.M.C'nin, Hilal-i Ahmer ve Donanma Cemiyeti ile beraber, topyekûn savaşın Osmanlı milletinde kabul edilip yayılmasında ve ordunun her türlü ihtiyacının karşılanmasında üstlendiği rolü hakkıyla yerine getirdiğini belirtmek gerekir.

M.M.C. ve yetişmiş kadroları, ülke savunmasında halkta var olan samimiyet, aidiyet ve sadakat duygularını devam ettirmek ve güçlendirmek için tüm imkânları kullanarak askeri zafiyetleri gidermiş ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında da önemli rol oynamıştır.

“Müdafaa-i Milliye yalnız zihinde, fikirde hâsıl olan bir şey değildir.”
Müdafaa-i Milliye; Türk millet ve devlet varlığının ve geleneğinin kendisidir.

KAYNAKÇA

A- ARŞİV BELGELERİ

1- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

BOA., BEO, 4154/311497, (7 Rebiulahir 1331 / 16 Mart 1913).

BOA., BEO 4483/336170, (14 Zilkade 1335 / 02 Eylül 1917).

BOA., BEO, 4385/328857, (13 Muharrem 1334 / 21 Kasım 1915).

BOA., BEO, 4522/339146, (26 Şaban 1336 / 06 Haziran 1918).

BOA., BEO, 4520/338935, 7 Ramazan 1336 (16 Haziran 1918).

BOA., BEO, 4551/341296, (13 Rabiulahir 1337 / 16 Ocak 1919).

BOA., BEO, 4278/320810, (23 Cemazeyilevvel 1332 / 19 Nisan 1914).

BOA., BEO, 4154/311478, (6 Rabiulahir 1331 / 15 Mart 1913).

BOA., BEO, 4271/320269, (28 Rabiulahir 1332 / 26 Mart 1914).

BOA., BEO, 4519/338896, (1 Ramazan 1336 / 10 Haziran 1918).

BOA., BEO, 4441/333005, (26 Muharrem 1335 / 23 Kasım 1916).

BOA., BEO, 4519/338863, (28 Şaban 1336 / 08 Haziran 1918).

BOA., DH. EUM. VRK., 15/5, (13 Şaban 1333 / 16 Haziran 1915).

BOA., DH. EUM.6. Şb., 7/44, (8 Recep 1334 / 10 Mayıs 1916).

BOA., DH. EUM. 6.Şb., 8/41, (9 Şevval 1334 / 08 Ağustos 1916).

BOA., DH. EUM. 6.Şb., 7/14, (12 Cemaziyelahir 1334 / 16 Nisan 1916).

BOA., DH. EUM. AYŞ., 17/51, (5 Zilkade 1337 / 02 Ağustos 1919).

BOA., DH. İD., 79/34, (7 Cemazeyilahir 1331 / 14 Mayıs 1914).

BOA., DH. İ.UM., 27/3, (2 Ağustos 1331 / 15 Ağustos 1915).

BOA., DH. İ.UM., 79/60, (24 Kânunusani 1331 / 06 Şubat 1916).

BOA., DH. İ. UM., 89 9/1 42, (8 Şaban 1334 / 10 Haziran 1916).

BOA., DH. İ. UM., 79/16, (2 Şaban 1333 / 15 Haziran 1915).

BOA., DH. İ. UM., 91/2, (3 Recep 1334 / 06 Mayıs 1916).

BOA., DH. İ. UM., 59 3/1 23, (14 Cemaziyülevvel 1332 / 10 Nisan 1914).

BOA., DH. İ. UM., 20 2/2 14, (29 Rebiyülahir 1336 / 11 Şubat 1918).

BOA., DH. İ.UM., 89 3/1 22, (24 Şevval 1333 / 04 Eylül 1915).

BOA., DH. İ.UM., 79/61, (2 Rebiyülahir 1334 / 07 Şubat 1916).

BOA., DH. İ.UM., 36/122, (6 Şaban 1334 / 08 Haziran 1916).

BOA., DH. İ.UM., 19 3/1 39, (26 Safer 1337 / 01 Aralık 1918).

BOA., DH. İ.UM., 91/5, (21 Kânunusani 1331 / 03 Şubat 1916).

BOA., DH. İ. UM., 11 5/9 61, (18 Şevval 1336 / 27 Temmuz 1917).

BOA., DH. İ. UM., 19 4/1 66, (16 Cemazeyilevvel 1337 / 17 Şubat 1919).

BOA., DH. İ. UM., 19 7/1 84, (8 Zilkade 1337 / 08 Ağustos 1919).

BOA., DH. İ. UM., 7 5/1 29, (14 Recep 1338 / 03 Nisan 1920).

BOA., DH. İ.UM., 89 2/1 33, (28 Ramazan 1333 / 09 Ağustos 1915).

BOA., DH. İ. UM. EK., 37/41, (28 Şevval 1335 / 04 Ağustos 1917).

BOA., DH. İ.UM. EK., 69/21, (24 Cemaziyülevvel 1332 / 20 Nisan 1914).

BOA., DH. İ.UM. EK., 21/33, (6 Zilhicce 1333 / 15 Ekim 1915).

BOA., DH. İ.UM. EK., 73/45, (20 Zilhicce 1332 / 09 Kasım 1914).

BOA., DH. İ.UM. EK., 30/48, (15 Cemazeyilevvel 1335 / 19 Mart 1917).

BOA., DH. İ. UM. EK., 26/93, (27 Rabiulevvel 1335 / 21 Ocak 1917).

BOA., DH. İ.UM. EK., 21/43, (18 Zilhicce 1336 / 24 Eylül 1918).

BOA., DH. İ. UM. EK., 104/12, (16 Zilhicce 1335 / 14 Ekim 1916).

BOA., DH. İ.UM. EK., 105/53, (19 Rabiulevvel 1335 / 13 Ocak 1917).

BOA., DH. İ.UM. EK., 99/2, (2 Rabiulevvel 1334 / 08 Ocak 1916).

BOA., DH. İ.UM. EK., 34/57, (28 Şaban 1335 / 06 Haziran 1917).

BOA., DH. İ.UM. EK., 109/16, (9 Safer 1336 / 24 Kasım 1917).

BOA., DH. İ.UM. EK., 103/23, (21 Ramazan 1334 / 09 Temmuz 1918).

BOA., DH. ŞFR., 63/280, (8 Recep 1334 / 28 Nisan 1918).

BOA., DH. ŞFR., 458/122, (10 Kânunusani 1330 / 23 Ocak 1915).

BOA., DH. ŞFR., 46/19, (25 Şevval 1332 / 16 Eylül 1914).

BOA., DH. ŞFR., 61/262, (4 Cemaziyelevvel 1334 / 09 Mart 1916).

BOA., DH. ŞFR., 49/266, (31 Kânunusani 1330 / 13 Şubat 1915).

BOA., DH. ŞFR., 621/76, (19 Muharrem 1335 / 15 Kasım 1916).

BOA., DH. ŞFR., 638/87, (1335 T 23 / Ekim-Kasım 1919).

BOA., DH. ŞFR., 642/25, (17 Ağustos 1335 / 17 Ağustos 1919).

BOA., MF. MKT., 1197/67, (29 Nisan 1330 / 12 Mayıs 1914).

2- Ankara Üniversitesi TİTE Belgeleri

TİTE, 193/9/9, (30 Eylül 1913).

TİTE, 193/20/20, (03 Haziran 1914).

TİTE, 225/15/15, (27 Kanunusani 1329 / 09 Ocak 1914).

TİTE, 224/16/16, (27 Mayıs 1330 / 09 Nisan 1914).

TİTE, 225/11/11, (2 Kanunusani 1331 / 15 Ocak 1916).

TİTE, 197/225/6, (21/10/1326)

TİTE, 210/21/21, (13 Haziran 1330 / 26 Haziran 1914).

TİTE, 225/5/5, (12 Eylül 1333 / 12 Eylül 1917).

TİTE, 225/2/2, (16 Mayıs 1331 / 29 Mayıs 1915).

TİTE, 225/3/3, (27/12/1329)

TİTE, 225/17/17, (17 Mayıs 1331 / 30 Mayıs 1915).

TİTE, 224/19/19, (6 Mart 1335 / 06 Mart 1919).

TİTE, 218/1/1, (3 Haziran 1330 / 16 Haziran 1914), (2 Temmuz 1330 / 15 Temmuz 1917), (5 Temmuz 1330 / 18 Temmuz 1914).

B- KİTAPLAR

ACAROĞLU, M. Türker v.d., **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Cilt II, Kaynakça Yayınları, Mayıs 1999.

AKŞİN, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ocak 2016, İstanbul.

ATAY, Falih Rıfki, **Batış Yılları**, Bateş Atatürk Dizisi, Tunç Ofset Matbaacılık, İstanbul, 2000.

AYANOĞLU, H. Yıldırım, **Göç, Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makus Talih**, Kum Saati Yayınları, Kasım 2001.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Enver Paşa**, Cilt III, Remzi Kitabevi, 2015.

BAHAR, İlhan, **Teşkilat-ı Mahsusa: Mit ve İstihbarat Örgütleri**, Kaner Yayınları, 4.Baskı, İstanbul.

BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Haz. Ahmet Kuyaş, YKY, İstanbul, Ekim 2002.

BEŞİKÇİ, Mehmet, **Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Seferberliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 2015, İstanbul.

BİLGİN, İsmail, **Çanakkale Destanı gerçek efsanelerin öyküsü**, Timaş Yayınları, 3. Baskı, Mart 2006.

ÇELİK, Kemal, **Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Milli Mücadele’de Mut**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2001.

ÇELİK, Recep (Ed.by), **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Cemiyetler**, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2013, Ankara.

ÇELİK, Recep (Ed.by), **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Cemiyet Kanun ve Nizamnâmeleri**, T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2013.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923, I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri**, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, T.B.M.M. Vakfı Yayınları No:6, III. Cilt, Ankara, 1995.

DALGALI, Fatih (Haz.), **Harb-i Umumi Panoraması**, Kültür- Medeniyet Serisi 18, İBB. Kültür A.Ş. Yayınları, Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu, Ağustos 2015.

DİNÇ, Güney, **Mehmet Nail Bey’in Derlediği Kartpostallarla Balkan Savaşı (1912-1913)**, YKY, İstanbul, Haziran 2008.

ERTUĞRUL, Aykut (Ed.by), **100. Yılında Çanakkale, Sempozyum Tebliğleri**, Zeytinburnu Belediyesi, Seçil Ofset Matbaası, İstanbul, Mart 2016.

GÜNEŞ, İhsan, **Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Hükümetler Programları ve Meclis’teki Yankıları (1908-1923)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008.

Havadis 1913 Yüzyıl Önce, İBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü, Yayınları, 2 Mart 2014.

Havadis 1914-1915 Yüzyıl Önce, İBB. Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2014.

HİÇYILMAZ, Ergun, **Teşkilat-ı Mahsusa**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.

HİÇYILMAZ, Ergun, **Basın Penceresinden Harb-i Umumi ve Çanakkale**, Basın İlan Kurumu Yayınları, 2015, İstanbul.

İRTEM, Süleyman Kâni, **Yıldız ve Jön Türkler: İttihat-Terakki Cemiyeti ve Gizli Tarihi**, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, 1999, İstanbul.

KABACALI, Alpay, **Talat Paşa'nın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

KOCAHANOĞLU, Osman Selim, **İttihat ve Terakki'nin Sorgulanması-Yargılanması**, Temel Yayınları, Özener Matbaası, İstanbul, 1998.

KOCAHANOĞLU, Osman Selim, **Divan-ı Harb-i Örfi Muhakematı Zabıt Ceridesi Tehcir Yargılamaları**, 1999, Temel Yayınları, İstanbul, 2007.

KOCATÜRK, Önder, **Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914) İkinci Cilt (1913-1914)**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, Nisan 2013.

KOCATÜRK, Önder, **Osmanlı Pilotlarının İstanbul-Kahire-İskenderiye Seyahati (Şubat-Mayıs 1914)**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, Nisan 2013.

KÜSTÜKLÜ, Nuri, **Vatan Savunmasında Mevlevihaneler**, Çizgi Kitapevi Yayınları, Şubat 2005.

ÖCAL, Celal, **1.Dünya Harbinde İzmir Körfezi Savunması**, İleri Yayınları, Nisan 2015.

ÖNAL, Hülya, **Çanakkale I Savaşı ve Tarihi**, Tarih Araştırma Serisi II, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

ÖZKAYA, Yücel v.d., **Milli Mücadele Tarihi Cilt 1**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara,2005.

POLAT, Nazım H., **Müdafaa-i Milliye Cemiyeti**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, Ankara.

SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, Örgün Yayınları, Doyuran Matbaası, İstanbul, 1981.

SEVİNÇ, Necdet, **İstiklal Harbi'nde Etnik İhanet**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2011.

TANSU, Samih Nafiz, **Teşkilat-ı Mahsusa: İki Devrin Perde Arkası**, Melisa Matbaası, Ekim 2012.

TETİK, Ahmet, **Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-ı Şarkıye Dairesi) Tarihi Cilt I:1914-1916**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Eylül 2014, İstanbul.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi**, Cilt I., Hürriyet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, Kasım 1984.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler: Mütareke Dönemi**, Cilt II., Hürriyet Vakfı Yayınları, I. Baskı, Şubat 1986.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, Cilt III, Hürriyet Vakfı Yayınları,1. Baskı, Temmuz 1989.

TURFAN, Mehmet Naim, **Türklerin Yükselişi-Siyaset: Askerler ve Osmanlı'nın Çöküşü**, Alkım Yayınevi, Kasım 2003.

YALMAN, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1**, Yay.Haz., Erol Şadi Erdinç, 2. Baskı, Pera Yayınları, İstanbul, 1997.

YURTSEVER, Serdar, **Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri: Örnek Olay İncelemeleri (1919-1922)**, Atatürk, Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, 2015 İstanbul.

Yeniden Müdafaa-i Hukuk Hareketi Derneği Başkanlığı Amaçları-İlkeleri-Hedefleri, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, Acar Matbaacılık, İstanbul, 2003.

C- MAKALELER

AKCAN, Erol, “Balkan ve 1.Dünya Harbi Yıllarında Müdafaa-i Milliye Cemiyeti”, **Tarihin Peşinde Dergisi**, sayı 13, 2015, s.161-183.

AYDIN, Hakan, “İdman (1913-1914): İlk Kapsamlı Spor Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 27, Yıl: 2009/2, s.153-169.

BIYIKLIOĞLU, Tefrik, “Trakya’da Milli Mücadele”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTK Yayınları, 1992.

COŞKUN, Betül, “Savaşlar Çağında Yetişmiş Bir Kadın Yazar: Salime Servet Seyfi”, **Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 7/2, Spring 2012, Ankara/Turkey, p. 261-278.

ÇETİN, Nurten, “Balkan Savaşlarının Karadeniz Bölgesindeki Toplumsal Yansımaları ve Bölgeden Orduya Yapılan Yardımlar (1912-1913)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XV/30, 2015-Bahar, ss.79-98.

ÇORUK, Ali Şükrü, “Bir Gelenek İcadı Olarak II. Meşrutiyet Döneminde Gerçekleştirilen İstanbul’un Fethi Törenleri”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, sayı 7, 2016, Bahar, s.1-20.

ÇUKUROVA, Bülent, “Millî Mücadele’de Millî Müdafaa Grubu”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTT Yayınları, Temmuz 2002, sayı 66, s. 24-27.

ERDEMİR, Lokman, “Çanakkale Muharebeleri Sırasında İstanbul’da Yardım Faaliyetleri”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, Yıl: 10, Bahar 2012, sayı 12, s.35-60.

EVRONOS, Halis, “Müdafaa-i Milliye Örgütü İstanbul Merkez Heyeti’nin İstihbarat Raporu”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, sayı 21, Ekim 1998, s.49-51.

İŞIKSAL, Turgut, “Balkan Savaşı’nın Sonlarında İngiliz Gizli Servisi’nin Türkiye İle İlgili Raporu” **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTT Yayınları, Mayıs 2000, sayı 40, s.24-29.

KAYMAZ, İhsan Şerif, “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”, **Ankara Üniversitesi TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, sayı 46, Güz 2010, s.336-366.

KURNAZ, Şefika, “Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konferansları”, **Aile ve Toplum**, Yıl 1, cilt 1, sayı 1, 1 Mart 1991, s.14-20.

ORAL, Erol, “Siyasi Akımlar İçinde Doğu”, **Atatürk Dergisi**, cilt 1, sayı 6, 1993, s.3-8.

ÖKTE, Ertuğrul Zekai, “Millî Mücadele Döneminde Millî Hareketler ve Ordu İşbirliği”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTT Yayınları, sayı 56, Eylül 2001, s.13-25.

SATAN, Ali, “Savaş ve Kahramanlığın Görünür Kılınması”, **Harbi Umumi Panoraması**, Kültür- Medeniyet Serisi- 18, İBB. Kültür A.Ş. Yayınları, Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu, Ağustos 2015, s.24-31.

SELVİ, Haluk, “Harp ve Propaganda”, **Harbi Umumi Panoraması**, Kültür- Medeniyet Serisi- 18, İBB. Kültür A.Ş. Yayınları, Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu, Ağustos 2015, s.11-21.

SERTOĞLU, Mithat, “Tarihimizde İlk Milli Kongre: Mütarekeden Sonra Milli Kuvvetleri Bir Araya Getirmek İçin Girişilen Teşebbüs”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, TTT Yayınları, Nisan- Mayıs-Haziran 2005, sayı 99-100-101, s.31-35.

ŞAHİN, Cemile, Mustafa, Şahin, “Osmanlı Son Dönemi İle Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi Ve Askeri Faaliyetleri”, **NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2**, 2013, s.53-72.

ŞİRİN, İbrahim, “İki Hükümet Bir Teşkilat: Garb-i Trakya Hükümeti Muvakkatesi’nden Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti Muvakkate-i Milliyesi’ne”, **History Studies**, Volume 6, Issue 2, February 2014, s.125-142.

ÜNSAL, Şamil, “Milli Güç, Bileşenleri ve Vasıtaları”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, sayı 187, Ağustos 2010, s.27-50.

YAKUT, Kemal, “Arabacılar Grevi-1912”, **Kebikeç Dergisi**, sayı 5, 1997, s.163-166.

YAZICI, Nevin, “Çanakkale Savaşı’nda Türk Kadınının Rolü”, **Akademik Bakış**, Kış 2011, cilt 5, sayı 9, s.245-264.

D- DERGİLER

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, TTT Yayınları, Haziran 1973, sayı 69, Yıl 1975.

E- HATIRATLAR

Hüseyinzade Ali Turan'ın Arşivi, Yusuf Akçura'nın Hüseyinzade Ali Turan Bey'e Yazdığı Mektuplar, **Türk Yurdu Dergisi**'nin 100. Yayım Yılı'nı tamamlaması münasebeti ile yayınlanmıştır.

F- ELEKTRONİK KAYNAK

ÜREKLİ, Fatma, "Osmanlı'nın Panorama Müzesi Projesi," 22 Ekim 2012, (Çevrimiçi) <http://panoramikmuze.com/basin-odasi/haberler-ve-duyurular>, 24 Eylül 2016.

YALÇIN, Soner, (Çevrimiçi) sozcu.com.tr. /2015/yazarlar...yanit, 30 Ocak 2017.

G- TEZLER

GÜREL, Cemal Necip, **İttihat ve Terakki ve Paramiliter Yan Kuruluşları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2009.

EKLER

EK- 1: BELGELER

Belge 1

وَلَا يُلَاقِيهِ فِي الْأَرْضِ مُشْرِكٌ شَيْءٌ يَوْمَ الْقِيَامِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

تلفظ قانونی موزون

معدود

ص ۱

ص ۲

مردف مادی قانونی لایحه سی

۶۷۴۴

۱- تاریخ تصدیه اعتباراً مدافع مدعیان و سعادت و کاهیه مکرر سید و ولایت عثمانیه که سه سری دیوشورک یکدیگر از سه رنده جمعیت در عریه، بیدیک، بو. و معاقله راش دولت فطرتی که ایله جمعیت تلفظ محاربه جمعیت اعانه جمع اولان اشیا که نفوذ ایله اعماله و سوجانه متعلقه کونن. بدهجه اولان و طوع و موافقت و یاکنه تلفظ دیوشور اجرتندنه معذور.

۲- ایستورده قانونی نه ایشنه صایر دیوشور و تلفظ و تلفظ نه آندن نهدور.

ایستورده قانونی نه مجلس عمومین دننه قانونی تصدیه و نفوذ درجه تحدید قانونی و جمعیت و خلف و قوانیه دولت جلاده کابینه

۱- سید و عثمانیه لایحه سی

صدر اعظم

ماین برای

دولت و قانون و نفوذ لایحه

اصحاف

BOA., İ. DÜİT.116/20/1.

Belge 1

TELGRAF VE TELEFON VE POSTA NEZARETİ

Telgraf Umuru Müdüriyeti

Adet: 2724

Muvakkat Madde-i Kanuniye Layihası

1- Tarih-i teşkilinden itibaren Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Dersaadet'deki heyet-i merkeziyesiyle Vilayat-ı Osmaniye'deki şubeleri ve bu şubelerin yekdiğerleri aralarında cemiyetin deruhte (yüklenme) eylediği umur (işler) ve muamelata dair devlet hututundan teati (birbirine verme) edilecek telgraf muhaberatı ve cemiyetçe ianeten cem (yardım suretiyle toplanan) olunan eşyayı semine (kıymetli eşya) ve nukud (nakitler, paralar) ile ianat (yardım için toplanan paralar) ve sevkiyata müteallik (ait) gönderilecek evrak-ı matbua (gazete, dergi vs. basım) ve muharrerat (mektuplar) ve paketler telgraf ve posta ücretlerinden muaftır.

2- İş bu madde-i kanuniyenin icrasına maliye ve posta ve telgraf ve telefon nezaretleri memurdur.

İş bu layiha-i kanuniyenin meclis-i umuminin küşadında (açılışında) kanuniyeti teklif olunmak üzere şimdiden muvakkaten (geçici olarak) mevki-i mer'iyete vaz'ını (yürürlüğe koyma) ve kavanin-i devlete (devlet kanunları) ilavesini irade (isteme, emir, ferman) ederim.

Fi 4 Rabiulevvel sene 1331, Fi 29 Kânunusani sene 1328 (11 Şubat 1913)

Mehmed Reşad

Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı [imza]

Maliye Nazırı [imza]

Sadrazam [imza]

پاڻي
دارو صدارت
آري راجپوت
۱۰۹۹

اداره

۳

مدافعہ علیہ جیسی تعریف نظام ایچ اے اور دیگر دفعہ مہاراجہ اسٹیٹ کونسل دکنلا قاری مہاراجہ

مہاراجہ سید فتح افسر راجپوتانہ مہاراجہ مہاراجہ مہاراجہ

کریلا

مدافعہ علیہ جیسی تعریف نظام

سیخ ایچ اے اور دیگر دفعہ مہاراجہ

مدافعہ علیہ جیسی تعریف نظام

مدافعہ علیہ جیسی تعریف نظام

مدافعہ علیہ جیسی تعریف نظام

مدافعہ علیہ جیسی تعریف نظام

مدافعہ علیہ جیسی تعریف نظام

مدافعہ علیہ جیسی تعریف نظام

مدافعہ علیہ جیسی تعریف نظام

مدافعہ علیہ جیسی تعریف نظام

BOA., I. DUIT.116/21/1.

Belge 2

BÂB-I ÂLÎ

Daire –i Sadaret

Âmedi-i Divan-ı Hümayun

1549

İrade-i Seniyye (Padişah emri)

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nce ta'dilen (değiştirilerek) tanzim (düzenleme) edilmiş olan Nizamnâme-i Esasi Meclis-i Vükela kararı ile tasdik (onaylama) olunmuştur.

Bu irade-i seniyyenin icrasına Dâhiliye nazırı memurdur.

Fi 21 Ramazan sene 1332 fi, 31 Temmuz sene 1330 (13 Ağustos 1914)

Mehmed Reşad

Adliye Nazırı ve Şura-yı Devlet Reis Vekili [imza]

Dâhiliye Nazırı [imza]

Harbiye Nazırı [imza]

Şeyhülislam ve Evkaf-ı Hümayun Nazırı [imza]

Sadrazam ve Hariciye Nazırı [imza]

Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı [imza]

Maarif Nazırı [imza]

Ticaret ve Ziraat Nazırı [imza]

Maliye Nazırı [imza]

Bahriye Nazırı [imza]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مجلس تصویب
مجلسین

۱۰۶۹

سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان تهران در خصوص درخواست صدور مجوز احداث مجتمع مسکونی در منطقه ...
با توجه به اینکه ...
این مجوز را صادر می نماید.

معاونت امور راهبردی و برنامه ریزی
معاونت امور اقتصادی و توسعه منابع
معاونت امور حقوقی و امور مجلس
معاونت امور مالی و اداری
معاونت امور ارتباطات و اطلاع رسانی
معاونت امور ترافیک و حمل و نقل
معاونت امور آب و فاضلاب
معاونت امور محیط زیست

BOA., I. DUIT.116/21/2.

Belge 3

BÂB-ÂLİ

Meclis-i Mahsus

1549

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin heyet-i dairesince tadilen (değiştirilerek) tanzim olunup miyane-i bendeganemizde (aramızda) mütalaa (okunan) olunan Nizam-nâme-i Esasi münderecatı (içindekiler) cemiyet-i mezkurenin tesisinden maksud (istenilen) olan gayeyi temine kâfi (yeterli) görüldüğünden mezkur (adı geçen) nizamnâmenin tasdiki bit-tezekkür (konuşularak) kaleme alınan irade-i seniyye layihası nizamnâme-i mezkûr (söz konusu nizamnâme) ile arz ve takdim olunmakla katibe-i ahvalde (tamamıyla, son durumda) emr-i ferman hazret-i veliy-yü'l-emrindir (emir ve ferman, emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 20 Ramazan sene 1332, fi 30 Temmuz sene 1330 (12 Ağustos 1914)

Adliye Nazırı ve Şura-yı Devlet Reis Vekili [imza]

Dâhiliye Nazırı [imza]

Harbiye Nazırı [imza]

Şeyhülislam ve Evkaf-ı Hümayun Nazırı [imza]

Sadrizam ve Harbiye Nazırı [imza]

Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı [imza]

Maarif Nazırı [imza]

Ticaret ve Ziraat Nazırı [imza]

Nafia Nazırı [imza]

Maliye Nazırı [imza]

Bahriye Nazırı [imza]

ص ۴
ص ۳

مردود علی بن محمد ابراهیم

مردود

مدافع علیه نظامدار ملک تقدیمی حق

خاندان قزاقی

اداره ثبت احوال ایران

۴۴۰۶
۴۴۰

مردود علی بن محمد ابراهیم

مقدمه شورای دولتی بانک مرکزی جمهوری و کلیه تقدیمات او در مدافع علیه نظامدار ملک تقدیمی حق و تقسیمات ایجابی ابراهیم علی بن محمد قزاقی
در تمام دعاوی قضیه از جمله مطالبه سبب اولیای کویلی او زین کویلی علیه در نظام او را و بعد تقدیمات علی بن محمد ابراهیم
مصدق نظامدار ملک بر اول تقدیمی حق و کلیه مدارک و کتب موجوده در آنجا در خصوص تقسیمات اقصای آنرا ایجابی و در تمام صورتها علی بن محمد
قزاقی بر او و اولاد او در تمام مدارک و کتب موجوده در آنجا در خصوص تقسیمات اقصای آنرا ایجابی و در تمام صورتها علی بن محمد

داعیه باقری
ص ۳

BOA., I. DUIT.116/21/5.

Belge 4

BÂB-I ÂLÎ

DÂHİLÎYE NEZARETÎ

İdare-i Umumiye Dâhiliye Müdüriyeti

Umumi 93206

Hususi 925

Huzur-ı Âli-i Cânib-ı Sadaret-penahiye

Hülâsa: Müdafaa-i Milliye Nizamnâmesinin tasdiki hakkında

Maruz-ı çâker-i kemineleridir ki

Mukaddema (daha önce) şûrâ-yı devletçe bi't-tezekkür (konuşularak) meclis-i mahsus-ı vükelâyâ takdim kılınmış olan Müdafaa-i Milliye Nizamnâmesinin el'an (halen) muamele-i mukteziyesinin (gerekli muamelenin) ifa (yerine getirme) edilmemesi ahalice cemiyete karşı adem-i itimad (güvensizlik) ve azayı cemiyet arasında me'yusiyet (ümitsizlik) halleri tevlidine (doğurma, sebep olma) sebep olduğu görülmesi üzerine buna meydan verilmemek üzere ahiren (sonradan) bazı tadilatla (değişiklik) tanzim edilen melfuf (sarılmış, dürülmüş) nizamnâmenin bir an evvel tasdiki (onaylama) hakkında cemiyet-i mezkure (adı geçen) merkez umumisinden alınan tezkire melfufatıyla (sarılı evrak, mektuba iliştilmiş) beraber takdim kılınmakla iktizasının (gereğinin) tesri-i ifa (hızlandırılarak yapılması) ve emr ve inhası (ulaştırma, yetiştirme) menut-ı (bağlı) müsaade-i aliyye-i fehimaneleridir. (Zeki, anlayışlı) Ol bâbda emr-i ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir (emir ve ferman, emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 11 Ramazan sene 1332, fi 21 Temmuz sene 1330 (03 Ağustos 1914)

Dâhiliye Nazırı [imza]

Belge 5

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ MERKEZ-İ UMUMİSİ

Heyet-i İdaresi

Cemiyetin ünvanı Müzaheret-i Milliye olarak tashih edilmişdi. Bir kere bu isim cemiyetin çizdiği hatt-ı mesaideki maksat ve gayenin ruhunu ifade edemiyor. Sonra tahammül (yüklendiği) ettiği vezaiyle hiç de alakası görülüyor. Kim kime müzaheret (koruma, yardım etme) ediyor veya edecek ve ne yapacak böyle suallere nizamnâme cevap veremiyor. Hâlbuki [Müdafaa-i Milliye] maksat ve gayenin tercümanbeliğ (düzgün söz söyleyen) ve vecizi (derli toplu) oluyor ki nizamnâmenin her maddesi her fıkrası bu ünvana arz-ı ihtiyaç ediyor. Ve sonra diğer memleketlerde ve hükümetlerde bu maksatla teşekkül eden cemiyetlerin aynen [Müdafaa-i Milliye] tercüme olunan (le fanes nasyonal) ile tesmiye eylemekte oldukları da meydanda. Ve yine cemiyetin ibtidayı teşkilinden beri müdafaa-i milliye ünvanıyla ülfet (alışma, kaynaşma) ve ünsiyet (alışkanlık) ve hatta hamiyet (milli onur) peyda etmiş olan efrad-ı millet Müzaheret-i Milliye'nin kat'iyen ayrı ve muhalif bir cemiyet olduğu zan ve zehabında (bir fikre düşünceye uyma, sapma) bulunacaklar ve kim bilir birçok zaman bununla meşgul olacakları gibi işgal de edecekler. Sonra tanınmış hatt-ı hareketi tarz-ı mesaisi bilinmiş bir cemiyetin ünvanını değiştirmek yeni bir şekil zahiri iktisabına (kazanma, edinme) mecburiyet hâsıl olduğu zehabını tevlide (bir fikri doğrurma) sebep olur ki mahaziri (mahzur) vareste-i (kurtulmuş) arz ve beyandır. İşte esbab-ı maruzaya binaen [Müdafaa-i Milliye] namının ifası şiddetle temenni olunuyor.

Bir de bu gibi milli ve müsellemler (verilmiş) vezai fi hamil (yüklenen) olan cemiyet her memlekette ve hatta bizim memleketimizde de bizzat hükümdar veya hanedan-ı hükümdariyeden bir zatın himaye ve riyaset-i fahriyesiyle mübahidir. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin bu şereften mahrum kalması tecviz (caiz görme) edilmediğinden ve bahusus (hususiyetle) cemiyetin ifa edeceği vezai cümlesinden olarak memalik-i (memleketler) hariciye-i islamiye ile de münasebette bulunacağından gerek dâhilen ve gerek haricen hüsn-i (zaman) tesir edeceği müstağni (lüzumlu) izah olunacağından Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin zat-ı hazret-i hilafet penahinin hima-ye-i mülükâneleriyle veliaht-ı saltanat-ı seniyye hazretlerinin riyaset-i fahriyelerine arz ve alası kanaatinde bulunanlardan birinci maddeye bu yolda bir kayıt

ilave olundu.

Şura-yı devletçe tasdik esnasında cemiyet azasının evsafından (vasıf) bahseden onuncu fasıldan on üçüncü maddeye memurin hakkında bir kayd-ı istisnai ilave edilmiştir. Hâlbuki kemal-i esefle söylemeye mecburiyet hâsıl oluyor ki memleketimizde memuriyetçilikten başka terakki etmiş hiçbir ilim ve fen olmadığından bi't-tabii mensubiyeti de yoktur. Bu gibi esaslı ve milli müessesatın mevki-i idare ve kongrelerinde ise milletin en münevver (aydın) en müterakki (ilerlemiş) tabakasına mensup zevatın vücudu elzemdir. Bu kaydı koymaktan maksat vazife-i memuriyetine hâlel ze habından (sapma, zannetme) mütevellit ise bu doğrudan doğruya mensup olduğu daireye aittir ki devair-i hükümet istediği zaman kendi memurini vazifesine devam icbar (zorlama) edebilmek kuvvetine maliktir. Sonra cemiyet siyasi değildir ki vazife-i memuriyeti suiistimale vesile olabilsin. Binaenaleyh (bundan dolayı) külliye zaid (artan) olan ve hiçbir cemiyetin kendine ait nizamnâmesinde emsaline tesadüf edilemeyen bu kaydın tıyni de (tabii, ilk hali) ehemmiyetle istirham ediyoruz.

Bunlardan maada mütekaddim (önce) nizamnâme müsvettesinde icra edilmiş olan ufak tefek bazı tadilat ve ilavat doğrudan doğruya umur-ı idareye ait ve tecrübe neticesi hüsn edilen lüzuma müstenid (dayanan, güvenen) olduğundan esbab-ı mucibe arzına hacet görülemedi.

Belge 6

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ MERKEZ-İ UMUMİSİ

Heyet İdaresi

Adet 198

Dâhiliye Nezaret-i Celilesine

Devletlû efendim hazretleri

Vareste-i arz ve izahdır ki bi'l-cümle memâlik ve hükûmat-ı mütemeddine de (medeni) milliyet fikirlerini, vatan hislerini uyandıracak memleketin selametini ve milletin refah ve saadetini temin ve efrad-ı millet arasında terakkiyat-ı ilmiye ve fikrîye ve medeniye ve berineyi neşr ve ta'mîm (umumileştirme, genelge) eyleyecek ve muavenet-i müteakabile (yardımlaşma) ve muhadenet-i sahiha (gerçek dostluk) esaslarını tesis edecek ve elhasıl milletin itikadat ve itiyadatına (alışkanlıklar) ve muhitin ihtiyacat ve ilcaatına (mecbur etme, zorlamalar) göre her güne tedabir (tedbir) ve vesaiti istihzar ve istikmal (tamamlama, hazır etme) eyleyecek ve milleti irşad ile bilhassa gençleri ve gençliği vatana en nâfi (faydalı) bir tarzda ihzar (hazır) edecek surette umumi esasat üzerine müessis (tesis eden) ve hemen umumiyetle [Müdafaa-i Milliye] namıyla muanven (ünvanlı, debdebeli) birçok cemiyetler vardır ki her biri hükûmete bi'-netice memlekete millete pek büyük hizmetler etmiş ve edegelmekte bulunmuştur.

Muharebe-i zailenin (sona eren, geçen) ikinci safhasında hükümetimizin en büyük en mukaddes bir maksadın teşkil ettirdiği Müdafaa-i Milliye Cemiyeti o zamanlar kendisine tertib eden ve tevdi (emanet etme, bırakma) olunan vezaifi bi-hakkın (hakkıyla) ifaya cehd ü gayret (çok çalışma) ve bezl (bol bol verme) maaşı hâsıl eylemiş ve taraf-ı hükümetten müteaddid (birçok) defalar mazhar-ı takdirat-ı mahsusa olmuşdu. Ancak o vakit alelacele tertip olunan nizamnâme muhtasar ve mahdud (kısaltılmış) ve bilhassa harp zamanına ait bir şekilde idiysede cemiyetin bir kaç aylık mesaisinde tezahür (ortaya çıkan) eden ihtiyaç ve hâsıl olan tecrübe bu nizamnâmenin tevsi' (genişletilme) edilmesi mecburiyetini meydana koydu. Filhaka bu müddet zarfında anlaşılırdı ki bu memlekette bâlâda (yukarıda) arz ve beyan olunan esasat-ı umumiye (genel esaslar) dairesinde çalışmak, hizmet etmek üzere bir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti elzemdi ve yine cemiyet birçok muhtelif matlab (talep olunan) ve teklifata maruz kalmışdı ki bunları da âlâ kadr- il imkân (olabildiği kadar)

ifa ve icraya (yerine getirme) namının tahmil (yüklenme) ettiği vazife muktezasıyla mecbur kalmışdı.

İşte bu lüzuma kani olan heyet-i umumiye cemiyet daha geçen sene ibtidalalarında (başlarında) oldukça mühim bir tedkik ve tetebbua (etraflica inceleme) ve tecrübeye müsteniden hasetsen Harbiye Nezaret-i Celilesi'nden bilhassa bu husus için Avrupa'dan celb (kendine çekme) ve cemiyete irsal (gönderme) buyurulan müteaddid risalelerden (mecmua, dergi) iktibasen (ödünç alma) mufassal (uzun uzadıya anlatan) bir nizamnâme tanzim ve takdim ederek badema (bundan sonra) o dairelerde devam-ı hizmette bulunmasına müsaade istirhamında bulundu. Ale'l-usul (gereğince) tasdik-i teşkiline ait İstanbul vilayetinden resmi ilmühaber de aldı.

Ancak cemiyetin menafi-i umumiyyeye taliki (umumi menfaate bağlılığı) itibariyle makrun-ı müsaade-i (izin alma) seniyye olması emr ve tensib buyurularak şura-yı devletten sonra meclis-i mahsus-ı vükelaya takdim edilmişdi. Bir taraftan burada müzakere olunurken diğer taraftan cemiyet bu yeni nizamnâmesine müsteniden (dayanan) yeni yeni bazı icraat ve teşebbüsata da cesaret etmişdi. Ve bunların hemen ekserisinde hükümetimizin yine mazhar-ı takdir ve muaveneti (yardım) olduğu gibi birçok matlab (taleb olunan) emrini de ifaya şitaban (acele, çabuk olan) olmuşdu ki bunları da hep yeni nizamnâmesi ahkâmına müsteniden (dayanarak) yapmışdı. Yeni nizamnâmenin her an ve zaman makrun-ı müsaade-i seniyye olduğu tebeşiratına (müjde vermeler) intizar (bekleme) ederek fedakârlıkta bulunan cemiyet bu intizarının (bekleme) çok uzadığını görerek hemen hemen inkisara (kırılma, gücenme) uğradı denilebilir. Filhakika eski heves, eski hevahiş tezelzüle (sarsıntı) uğradı. Varidat gittikçe tenakus (azalma) etti. Yeni nizamnâmeden haberdar olmayan bir ekseriyet harbin artık hitam (bitme) bulduğunu ve binaenaleh müdafaa-i milliyenin vazifesi kalmadığı zehabında (bir fikre uyma) bulunmağa başladılar. Hâlbuki harp bitmekle Müdafaa-i Milliye'nin hitam bulmayacağı bir emr-i tabiidir. Her şeyden sarf-ı nazar memlekette nasıl ki ordunun bahriyeye ait olan donanma ve donanmacılığı için çalışan bir cemiyet var ve bunun devamı matlub ve mültezem (gerekli) ise ordu ve orduya asker yetiştirmek için bir Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin vücudu da şiddetle ehem ve elzemdir. Kaldı ki bu cemiyet bundan daha fazlası için de çalışmaya hazırlık görüyor. İşte efrad-ı millete bu lüzumu süver-i münasibe (münasib süre) ile belki birkaç defa iblâğ (gönderme) ettik. Fakat bunların hepsi maalesef kavlden (laf) fiile geçemedi. Ve bi't-tabi (doğal olarak) halkda bir inkisar-ı ümit (ümit kırılması) ve

âdem-i itimat (güvenin yok olması) hisleri uyanmaya başladı. Son zamana kadar sebat ve metanetle elinden geleni yapmaya azm eden heyet-i hazıra bu nizamnâme-yi bir kere daha tetkik ederek bazı nokta ve mevadın (maddeler) tashih ve tadili (değiştirilmesi) lüzumunu da hissederek ki başlıcalarını matviyyen (sarılı, olarak) mütekaddim (önceki) arıza ile arz ediyoruz efendimiz.

Velhasıl bütün bu tasdiatın (baş ağrıtırma, can sıkma) neticesi olarak istirhamımız; eski Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin devamı hizmetine hükümetimiz de lüzum görüyor ve muvafakat ediyorsa temenni olunan tadilatın icrası (istenen değişikliğin yapılması) suretiyle yeni nizamnâmemizin tatbik-i ahkâmına müsaade ve müzaheret (yardım etme) eylemesi temennisiyle makrun-ı müsaade-i seniyye (padişahın müsaadesini alma) olmasına lütf-ı delalet ve inayet-i mahsusa-i devletlerini (yardım ve lütuf) istirham ediyoruz efendimiz.

Fi 4 Ramazan 1332, Fi 14 Temmuz sene 1330 (27 Temmuz 1914)

Sadarete arıza

Efendim

(İdare-i Umumiye)

4226

بایگالی
دائرة صدارت
آرسنی دیوانی لیسوا
۱۹۱۹

۵
۲

۱۰۰۰۰

۱- دوتج بر صبر ناک اعلاقی حالده مدافع علی جمعیتک با مجموع معاملات و صرفاتی ا. دونک احتیاجات کوره حسیه ترتبه اداره ایچ جمعیتک هست
مرکزیه حریه دانه سند بر ماور یقیمه ایچید چکر و سوماور صبر ناک دولتی دیکه معاملات جاریه یقیمه در اقبه جمعیتک ساحیل
سابع موجوده سی تقاصد عکریه قویقاً سوره اداره وظایف مکلف اولد چکر .

۲- عمومی قونفر حریه نظر تنده بعضی لاتساره دعوت ایچید چکر قوه بیجه ماده ۲۲ حر او تو ماور دخی قونفر ده حد رای مالک اولد چکر و بعضی
اجتماعاته حاضر اولد چکر .

مدافع علی جمعیتک ۳۰ مورخه تاریخه نظم نامه اساسیه بالاده حر ماده ۲۲ عدلوه نیجه جمله و کلا قاید تیب اولد .

بوا ۱۰۰۰۰ ناک اجرانه حریه و داخیه نازاره مالد - انج در الصغلا انج در الصغلا

عدلیه ناک و شرای دولت یسه ویکه	داخیه ناک	حریه ناک	نیج الاسلام و اوقاف هیاتیه ناک	مد اعظم خارجیه ناک
☺	ط	الزم	ه	☺

پوسته و تقاضای و توخورد ناک	معارف ناک	تجارت و زراعت ناک	نافعه ناک	بایه ناک	حریه ناک
ان	☺	اس	س	☺	☺

BOA., I. DUIT.116/22/1.

Belge 7

BÂB-I ÂLÎ
DAİRE-İ SADARET
Âmedi-i Divan-ı Hümâyun
1919

İrade-i Seniyye

1- Devletçe bir seferberlik ilanı halinde Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin bi'l-umum muamelât ve sarfiyatını ordunun ihtiyacatına göre hüsn-i tertib ve idare için cemiyetin heyet-i merkeziyesine harbiye dairesinden bir memur tayin edilecektir. Ve iş bu memur seferberliğin devamı müddetince muamelat-ı cariyeyi (yapılan işler) tef-tiş ve murakabe (gözetiminde bulundurma) ve cemiyetin mesaisiyle menabi-i mevcu-desini (mevcud kaynaklar) mekasid-i askeriyyeye (askeri maksada) tevfikân (uygun) sevk ve idare vezâifiyle mükellef (vazifesiyle sorumlu) olacaktır.

2- Umumi kongreye Harbiye Nezareti'nden li-ecli'l-istişare (istişare için) da-vet edileceği kırk yedinci maddede muharrer (yazılı) olan memur dâhi kongrede hak-k-ı rey'e (oy kullanma hakkı) malik olacak ve bi'l-umum içtimaatta (bütün toplantı-larda) hazır bulunacaktır.

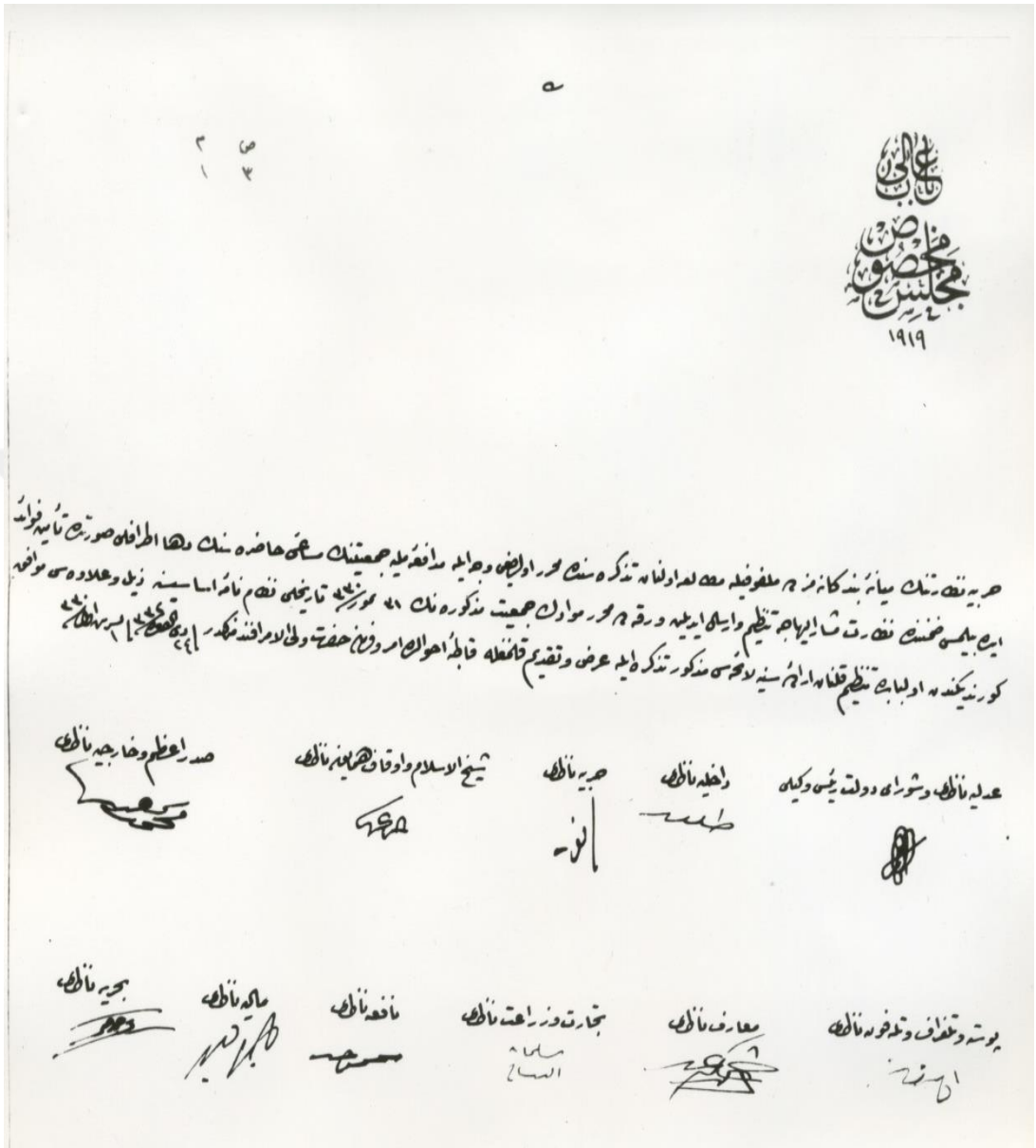
Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin 31 Temmuz sene 1330 (13 Ağustos 1914) ta-rihli Nizamnâme-i Esasiyesine bâlâ-da muharrer (yukarıda yazılı) maddelerin ilave-ten tezyili (ekleme) meclis-i vükela kararıyla tensib (uygun) olunmuştur.

Bu İrade-i Seniyyenin icrasına Harbiye ve Dâhiliye nazırları memurdur.

Fi 27 Zilkade sene 1332, Fi 4 Teşrinievvel sene 1330 (17 Ekim 1914)

Mehmed Reşad

Adliye Nazırı ve Şura-yı Devlet Reis Vekili [imza]
Dâhiliye Nazırı [imza]
Harbiye Nazırı [imza]
Şeyhülislam ve Evkaf-ı Hümâyun Nazırı [imza]
Sadrazam ve Hariciye Nazırı [imza]
Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı [imza]
Maarif Nazırı [imza]
Ticaret ve Ziraat Nazırı [imza]
Nafia Nazırı [imza]
Maliye Nazırı [imza]
Bahriye Nazırı [imza]

BOA., I. DUIT.116/22/2.

Belge 8

BÂB-I ÂLİ

Meclis-i Mahsus

1919

Harbiye Nezareti'nin miyane-i bendeganemizde (aramızda) melfufuyla (zarf içinde bulunan, sarılı) mütalaa (okunan) olunan tezkiresinde muharrer (yazılı) olduğu veçhile (üzere) Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin mesai-i hazırasının (mevcut mesaisinin) daha etraflı surette temini kavaid (kaideler, usuller) edebilmesi zımnında (için) nezaret-i müşarün ileyhaca (adı geçen nezaret) tanzim ve irsal (gönderilen) edilen varakada muharrer mevadın (yazılı maddeler) cemiyet-i mezkurenin (söz konusu cemiyet) 31 Temmuz sene 1330 (13 Ağustos 1914) tarihli Nizamnâme-i Esasiyesine zeyl ve ilavesi muvafık (uygun) görüldüğünden ol babda tanzim kılınan irade-i seniyye layihası mezkûr (zikrolunan) tezkire ile arz ve takdim kılınmağla katıbe-i ahvalde (sonuç olarak) emr-i ferman hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir (emir ve ferman, emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 24 Zilkade sene 1332, fi 1 Teşrinievvel sene 1330 (14 Ekim 1914)

Adliye Nazırı ve Şura-yı Devlet Reis Vekili [imza]

Dâhiliye Nazırı [imza]

Harbiye Nazırı [imza]

Şeyhülislam ve Evkaf-ı Hümayun Nazırı [imza]

Sadrızam ve Hariciye Nazırı [imza]

Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı [imza]

Maarif Nazırı [imza]

Ticaret ve Ziraat Nazırı [imza]

Nafia Nazırı [imza]

Maliye Nazırı [imza]

Bahriye Nazırı [imza]

خبر طبرستان
 تاریخ انتشار
 ۵۹۰

۴
 ۲

مردمان در این روز
 سوزان است...
 مردم و...
 تائبه در این حال...
 در این میان...
 نسب و...
 قضا و...
 صواب...
 امان...

Belge 9

HARBİYE NEZARETİ

Muhaberat Dairesi

Muhaberat Kalemî

540

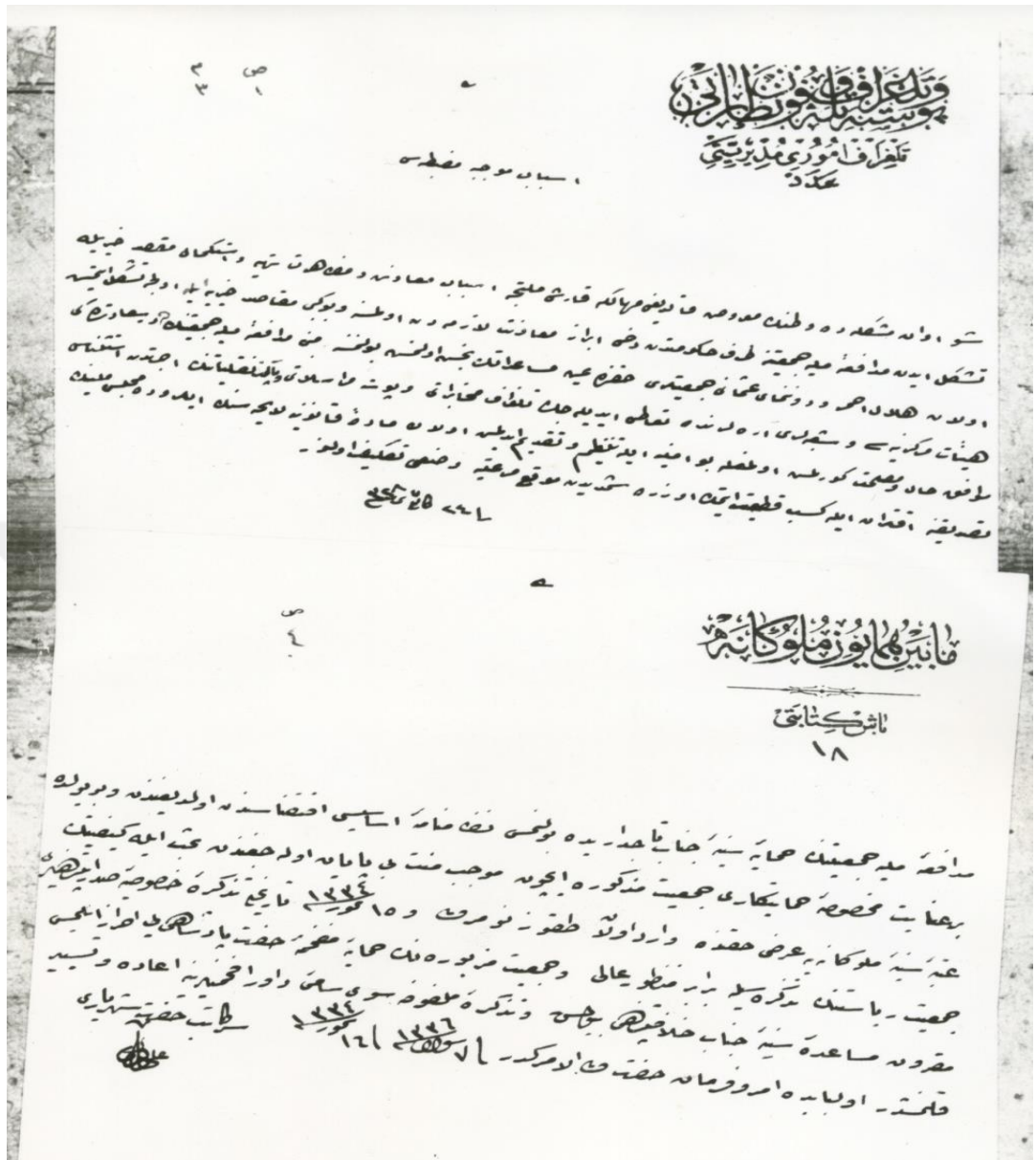
Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki (hiçbir değeri olmayan ben kulunuzun dileğidir)

Seferberlik esnasında memleketin müsâvi-i manevi-i kâffe-i (bütün) kuva-yı asliyesinin müdafaa-i memlekete maksud (istenilen şey) olan makasid-i askeriyye (askeri maksadlar) göre ihzar (hazır) ve istimali (kullanma) ve canibden (taraf) olub hal-i hazırda bu maksada hadim (yarayan, hizmet eden) olmak üzere teşekkül etmiş olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti' nin meşhud (görülen) olan mesaisi şayan-ı şükran olmakla beraber vaziyet-i hakikiyesi itibariyle hal-i seferberide cihet-i askeriye ile ittihad-ı mesaisi (mesai birliği) temin eylediği halde asar (eserler) ve hidematı (hizmetler) daha etraflı surette temin-i fevaid-i (faydalar) müsaid-i müş'ir (bildiren) bulunduğu binaen (dolayı) maksud (kasdolunan) olan teşrik-i sa'yı kazıyyesini (ortak çalışma meselesi) hâsıl edecek bir şekil verebilmek için cemiyet-i mezkurenin (adı geçen) 31 Temmuz sene 1330 (13 Ağustos 1914) tarihinde irade-i seniyye-i mülûkâneye iktiran (yakın olma) etmiş olan Nizamnâme Esasiyesine ilave ve tezyil edilmek üzere tensib (uygun bulma) ve tanzim edilen mevad-ı (maddeler) nizamiye leffen (dürlmüş olarak) takdim kılınmış olmakla bunun husul-i mer'iyeti (gözle görülür olma) için icab eden muamelenin ifa (yapma) ve neticesinin emr ve inba (haber verme) buyurulması merhun-ı müsaade-i sâmiye-i fehimaneleridir. Ol babda emr-i ferman hazret-i veliyyü'l emrindir (emir ve ferman, emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 10 Zilkade sene 1332, fi 17 Eylül sene 1330 (30 Eylül 1914)

Harbiye Nazırı ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi [imza]

BOA., I. DUIT.116/20/4.

BOA., I. DUIT.116/24/1.

Belge 10

POSTA VE TELGRAF VE TELEFON NEZARETİ

Telgraf Umuru Müdüriyeti

Adet

Esbab-ı mucibe mazbatası

Şu evan-ı (vakit, zaman) müşkilede vatanın maruz kaldığı mehalike (tehlike)

karşı milletçe esbab-ı muavenet ve müzaheret-i tehyie (yardıma hazırlanma) ve istikmalî (tamamlama, bitirme) hakkında hayriyle teşekkül eden Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne taraf-ı hükümetten dâhi ibraz-ı muavenet (yardım etme) lâzım eden olmasına ve bu gibi makasîd-i hayriyeye evvelce teşekkül etmiş olan Hilal-ı Ahmer ve Donanma-i Osmanî Cemiyetleri hakkında aynı müsaadatın (müsaade) bahş olunmuş bulunmasına mebni Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Dersaadet'deki heyet-i merkeziyesi ve şubeleri aralarında teati edilecek telgraf muhaberati ve posta müraselatı ve paket nakliyatının ücretten istisnası muvafık-ı hal (uygun) ve maslahat görülmüş olmakla bu emniye ile tanzim ve takdim edilmiş olan madde-i kanuniye layihasının ileride meclis-i milliyenin tasdikine iktiran (yaklaşma) ile kesb-i (kazanma) kat'iyet etmek üzere şimdiden mevki-i mer'iyete vaz'ı (yürürlüğe konma) teklif olunur.

Fi 28 Safer sene 1331, fi 24 Kânunusani sene 1328 (06 Şubat 1913)

MABEYN-İ HÜMAYUN-I MÜLÜKÂNE

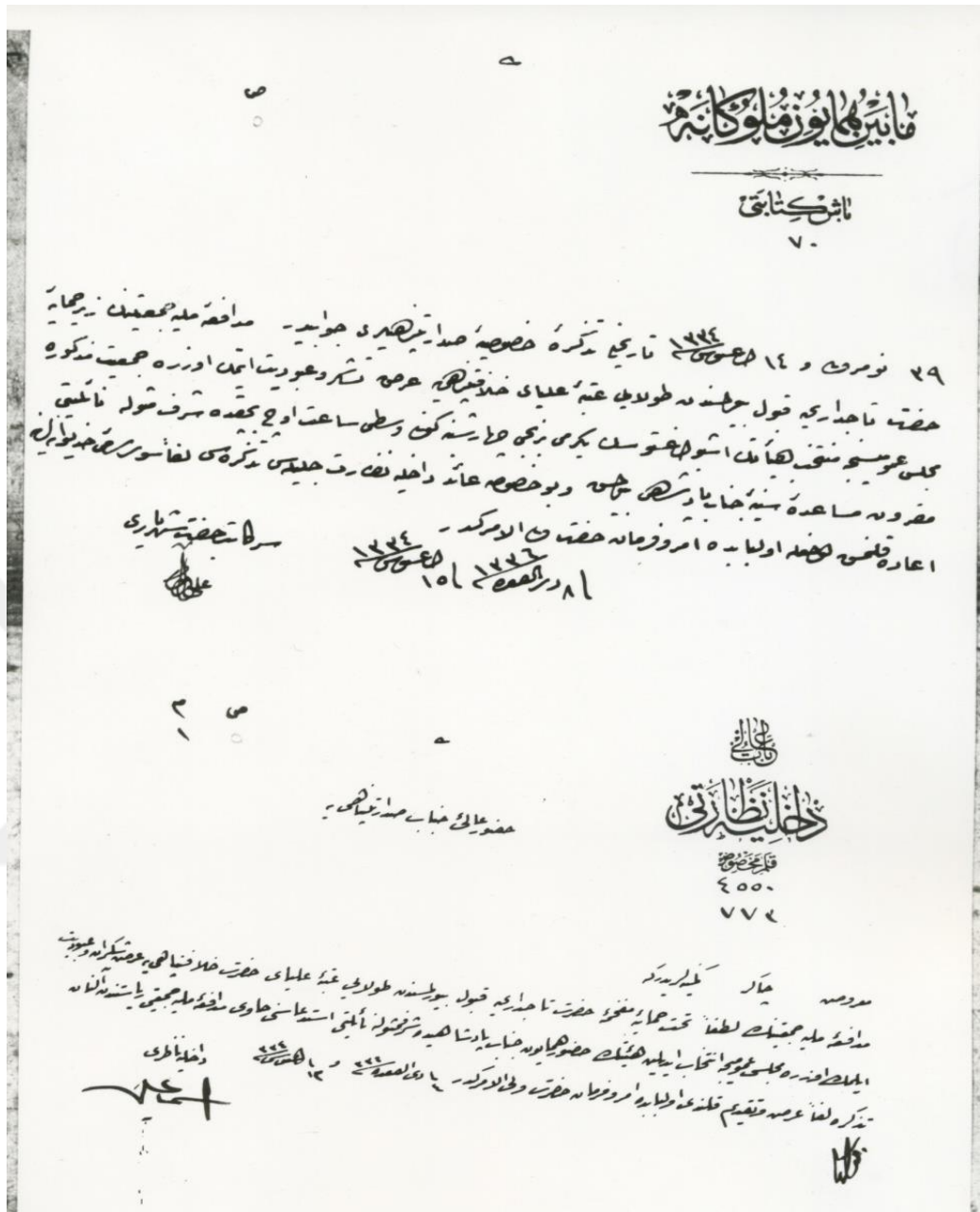
Başkitabeti

18

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin himâye-i seniyye-i cenab-ı tâcidaride bulunması (cemiyetin padişahın himayesinde olması) Nizamnâme-i Esasiyesi iktizasından olduğundan bu yolda bir inayet-i (iyilik, lütuf) mahsusa-i himayetkâri cemiyet-i mezkure için mucib-i minnet bipayan (nihayetsiz minnet sebebi) olacağından bahs ile keyfiyetin atabe-i seniyye-i mülükâneye arzı hakkında varid olan dokuz numaralı ve 15 Temmuz sene 1334 (15 Temmuz 1918) tarihli tezkire-i hususiye-i sadaret penahileri cemiyet riyasetinin tezkiresiyle beraber manzur-ı âli ve cemiyet-i mezburenin himaye-i fehimme-i hazret-i padişahîye ihraz (kazanma, erişme) eylemesi makrun-ı (yakınlaşma) müsaade-i seniyye-i cenab-ı hilafet penahi buyrulmuş ve tezkire-i melfufe (sarılmış, dürülmüş) seviyy-i sami-i daverâ-i fehimanelerine iade ve tesyir (yollama) kılınmıştır. Ol babda emr-i ferman hazret-i veliyyü'l emrindir (emir ve ferman emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 7 Şevval sene 1336, fi 16 Temmuz 1334 (16 Temmuz 1918)

Serkatib-i hazret-i şehriyari [imza]

BOA., I. DUIT.116/23/1.

BOA., I. DUIT.116/23/2.

Belge 11

MABEYN-İ HÜMÂYUN-I MÜLÜKÂNE

Başkitabeti

70

39 numaralı ve 14 Ağustos sene 1334 (14 Ağustos 1918) tarihli tezkire-i hususiye-i sadaret- penahileri cevabıdır.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin zir-i himaye-i hazret-i tacidariye (padişahın himayesi altına girmesi) kabul buyurulmasından dolayı atabe-i ulya-yı hilafet penahiye arz-ı teşekkür ve ubudiyet etmek üzere cemiyet-i mezkure meclis-i umumiye-since müntahab (seçilen) heya'tin iş bu ağustosun yirmi birinci çarşamba günü vasati (ortalama) saat üç buçukta şeref mesule nailiyeti makrun-ı müsaade-i seniyye-i cenab-ı padişahî buyurulmuş ve bu hususa ait Dâhiliye Nezaret-i Celilesi tezkiresi leffen (sarılı olarak) seviyy-i (taraf) sami-i hidivanelerine iade kılınmış olmakla ol babda emr-i ferman hazret-i veliyyül-emrindir (emir ve ferman, emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 8 Zilkade sene 1336, fi 15 Ağustos sene 1334 (15 Ağustos 1918)

Serkatib-i hazret-i şehriyari [imza]

BÂB-I ÂLİ

DÂHİLİYE NEZARETİ

Kalem-i Mahsus

4550

773

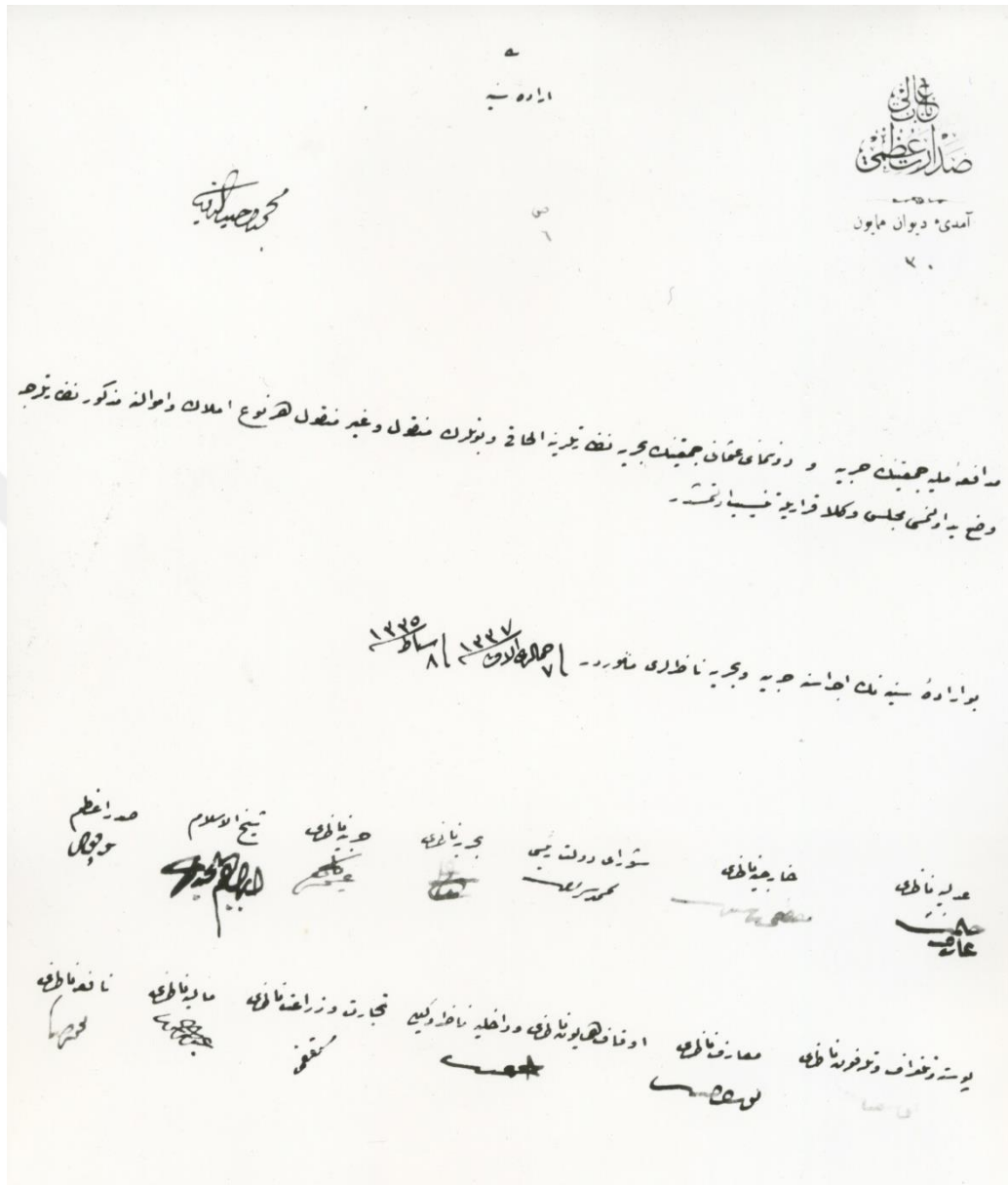
Huzur-ı Ali-i cenab-ı sadaret-penahiye

Maruz-ı çaker-i keminelidir ki (hiçbir değeri olmayan ben kulunuzun dileğidir)

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin lütfen taht-ı himaye-i mufahhame-i (kerem sahibi) hazret-i tacidariye kabul buyurulmasından dolayı atabe-i ulyayı hazret-i hilafet penahiye arz-ı şükran ve ubudiyet eylemek üzere meclis-i umumiyece intihab edilen heyetin huzur-ı hümayun-ı cenab-ı padişahide şeref mesule nailiyeti istidasını havi Müdafaa-i Milliye Cemiyeti riyasetinden alınan tezkire leffen arz ve takdim kılındı. Ol babda emr-i ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir (emir ve ferman, emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 6 Zilkade sene 1336, fi 13 Ağustos sene 1334 (13 Ağustos 1918)

Dâhiliye Nazırı [imza]

BOA., I. DUIT.116/25/1.

Belge 12

BÂB-I ÂLÎ

SADARET-İ UZMA

İrade-i Seniyye

Âmedi-i Divan-ı Hümayun

30

Mehmed Reşad

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Harbiye ve Donanma-yı Osmani Cemiyeti'nin Bahriye Nezaretlerine ilhakı (katılma) ve bunların menkul ve gayr-i menkul her nevi emlak ve emvaline mezkûr nezaretlerce vaz'-ı yed (el koyma) olunması meclis-i vükela kararıyla tensib (uygun) olunmuştur.

Bu İrade-i Seniyyenin icrasına Harbiye ve Bahriye nazırları memurdur.

Fi 7 Cemazeyilevvel sene 1337, fi 8 Şubat sene 1335 (08 Şubat 1919)

Adliye Nazırı [imza]

Hariciye Nazırı [imza]

Şura-ı Devlet Reisi [imza]

Bahriye Nazırı [imza]

Harbiye Nazırı [imza]

Şeyhülislam [imza]

Sadrızam [imza]

Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı [imza]

Maarif Nazırı [imza]

Evkaf-ı Hümayun Nazırı ve Dâhiliye Nazırı Vekili [imza]

Ticaret ve Ziraat Nazırı [imza]

Maliye Nazırı [imza]

Nafia Nazırı [imza]

۴

۳
۲

راجع به روزنامه‌های مذکور که در روزهای گذشته در مورد باورهای دهره راجع به باورهای با فاسد برقرار است و از آنجا که روزنامه مذکور
 جمعیت جدید و روزی جمعیت جدید نظارت بر امانت و بزرگ تحول و غیر تحول هر نوع امانت و امانت مذکور است و بر روی باورهای با فاسد برقرار است
 فساد از آنجا که روزی لغو و در مقدم و مقدمه قابل اطمینان است و در زمان حضرت ولی امر حاضر است -
 ۱. چهارم اولی ۱۰۰۰ ۱۰۰۰ ۱۰۰۰

مدیرانری	معاونانری	سوی دولت	بریانری	حریانری	تبع الاسلام	صدر اعظم
عاشق	عظمی	کرم	کرم	کرم	کرم	کرم

پرست و نظارت و نظارت	معاونانری	اوقات و نظارت و نظارت	تجارت و نظارت	مدیرانری	ناظرانری
کرم	کرم	کرم	کرم	کرم	کرم

۴

مکتوبه عالی اصول ماسه به روزنامه اماره
 از این جهت است که در روزنامه اماره

BOA., I. DUIT.116/25/2.

Belge 13

BÂB-I ÂLÎ

Meclis-i Mahsus

30

Müdafaa-i Milliye ve Donanma Cemiyetlerinin şimdiki şekilde devamları münasib görülemediğinden bade (bundan sonra) mensub oldukları dairelerce iktizası (gereği) bi't-teemmül bir karar ittihaz (kabul etme) olunmak üzere Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Harbiye ve Donanma Cemiyeti'nin Bahriye Nezaretlerine ilhakı ve bunların menkul ve gayr-i menkul her nevi emlak ve emvaline mezkûr nezaretlerce vaz'-ı yed (el koyma) olunması ba- tezekkür (konuşularak) bu babda (bu konuda, bu husus da) tanzim kılınan İrade-i Seniyye layihası leffen arz ve takdim olunmakla kاتبه-i ahvalde (son durumda) emr-i ferman hazret-i veliyyü'l- emr efendimizindir (emir ve ferman, emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 4 Cemazeyilevvel sene 1337, fi 5 Şubat sene 1335 (05 Şubat 1919)

Adliye Nazırı [imza]

Hariciye Nazırı [imza]

Şura-yı Devlet Reisi [imza]

Bahriye Nazırı [imza]

Harbiye Nazırı [imza]

Şeyhülislam [imza]

Sadrazam [imza]

Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı [imza]

Maarif Nazırı [imza]

Evkaf-ı Hümayun Nazırı ve Dâhiliye Nazır Vekili [imza]

Ticaret ve Ziraat Nazırı [imza]

Maliye Nazırı [imza]

Nafia Nazırı [imza]

Melfufunun (mektup içine koyulmuş, dürülmüş) alel-usul mabeyn-i hümayundan iade olunmadığı amedi kaleminden ifade olunmuştur.

 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
 ۶۸۲

۲
 ۱۶

۷

زان سالی حضرت صدیق اکبر (ع) به

معدومه چهارم کینه لرید - که
 پایتختی حضرتین و محالک تحمیه نیک که حضرتنه مدرسه محمادی و سعادت موجود و موسس اولیون الحنه لله است و حضرتین
 نافع ملک و منه عاقل انواع خدمات خیریه به موقوفه اوقاف - ایده مدافعه علیه جمیع مستحقه تحمیه نیک تا طاعتی
 اولاد خاقانه ارمینیک محضا بر شادان لفظ آشار وقوع الظاهر خدمات اولیون کفره حمایه نیک جناب محماد با بیری اراغ علی
 اوره نیک حضرت یاد اهل بی اقدانه حمیه اولیون نظامنامه استیضاح بقدر مخرج اولیون و یار شاه توجاه مختلفه مد کتاه
 سوگند با افسر حضرتینیک بولبولده به عنایت مخصوصه حمایه ایدینیک شوقیسی جمعیت اجوبه موجب نیت بی نامانه باغت
 شرف خزانده اولیون حضرتین جمعیت بولبولده کی اتمامک مدینه حضرتین شکر به - مع و اعلی حضرتین لفظ نیک
 سابعه تحمیه لری عهد و سر هم اولیون - اولیون امر و فرمانه حضرتین و کی الامتک - اولیون و اولیون

BOA., I. DUIT.116/24/2.

Belge 14

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ MERKEZ- İ UMUMİSİ

Adet 682

Zat-ı sami-i hazret-i sadaret-penahiye (sadrözama ait)

Maruz-ı çaker-i keminelidir ki (hiçbir değeri olmayan ben kulunuzun dileğidir)

Payitaht-ı saltanat-ı seniyye ve memalik-i osmaniye'nin her tarafında merkez umumi ve şubaları (şubeler) mevcut ve müesses olup elminnettullah (Allah'a minnet) ibtidayı (ilk, baş) teşekkülünden beri menafi-i (menfaat) mülk ve millete ait enva-i (çeşitler) hizmet-i hayriyeye muvafakatiyle iftihar eden Müdafaa-i Milliye Cemiyeti millet-i necibe-i osmaniye'nin (soyu temiz) sartaç-ı ibtihnacı olan hakan-ı ekremilerinin mahza (tek) bir işaret-i lütuf irşad ve kuvvetü'z-zahr (arka kuvveti) hidemat (hizmetler) olarak himaye-i seniyye-i cenab-ı cihan banilerini ihraz (elde etme, kazanma) edebilmesi irade-i seniyye-i hazret-i padişahîye iktiran (yanına gelme) etmiş olan Nizamnâme-i Esasiyesinde mukayyed (kayıtlı) ve musarrah (belirtilmiş) olmasına ve padişah-ı nevcâh-ı halife-i Sa'd-ı iktinah şevketmaab efendimiz hazretlerinin bu yolda inayet-i mahsusa-i himayetkarilerinin şeref-teclis-i cemiyet için muceb-i minneti-bi-payan ve bais-i şeref-i firavan (bol, fazla) olacağından cemiyetin bu babda ki istirhamının südde-i seniyye-i hazret-i şehinşahiye (padişahın kapısı) ref' ve alası (kaldırma, yüceltme) hususunda lutüf-ı tavassut (aracılık etme, ara bulma) samiye-i fehmaneleri arz ve istirham olunur. Ol-babda emr-i ferman hazret-i veliyyül emrindir (emir ve ferman, emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 6 Şevval sene 1335, fi 15 Temmuz sene 1334 (15 Temmuz 1918)

وزارت

فایظالری
۴۷۲

محمد علی

ماده ۱ . معنی مذکور مجبوره مدور سبب ما آتوت و ادواته بنامه خریه مایروده معلومه عنات عمده معادلت حقین نامر جاتا اعطاسه مارتوبت ویشند .

ماده ۲ . تاریخ فزیدن اعتبار رسمی اولجه اولون ایبو قرار نامت اجرای احکامه مایر نامری ما مورد .

محمد علی خانی تقیفا اولمه نوره ایبو قرار نامت موقوعه وضع اوده ایسدم . اصله ۴۷۸ / ۴۷۵

صدراعظم	تیج اولادم	مجلس وکلایه	فایظالری	رضیظالری	حیدرظالری	محمد علی
سوله حیدر بیگ	عبدنظاک	بایناظک	نافظالری	تجاره و زرغلاظک	معدنظاک	دوقا و حیدرناظک و کین

BOA., I. DUIT.116/19/1.

Belge 15

MALİYE NEZARETİ

373

Kararname

Mehmed Reşad

Madde 1- Mülga (kaldırılmış) Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden müdevver (devreden, döndürülmüş) sinema alat ve edevatıyla kıymetlerinin hazine-i maliyeden maluliyet-i guzat-ı askeriye muavenet heyeti namına meccanen itasına (ücretsiz olarak verilmesi) mezuniyet (izin) verilmiştir.

Madde 2- Tarih-i neşrinden itibaren mer'i (görülen) olacak olan iş bu kararnamenin icra-yı ahkâmına Maliye Nazırı memurdur.

Meclis-i umuminin içtimasında (toplantı) kanuniyetini teklif olunmak üzere iş bu kararnamenin mevki-imer'iyete vaz'ını (yürürlüğe konma) irade eyledim.

Fi 28 Safer sene 1338, fi 22 Teşrinisani sene 1335 (22 Kasım 1919)

Bahriye Nazırı [imza]

Harbiye Nazırı [imza]

Dâhiliye Nazırı [imza]

Hariciye Nazırı [imza]

Meclis-i Vükelaya memur ayandan [imza]

Şeyhülislam [imza]

Sadrazam [imza]

Maarif Nazırı ve Evkaf-ı Hümayun Nazır Vekili [imza]

Ticaret ve Ziraat Nazırı [imza]

Nafia Nazırı [imza]

Maliye Nazırı [imza]

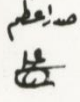

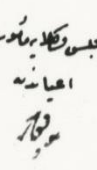

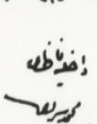
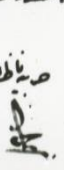
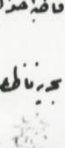
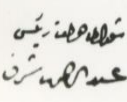

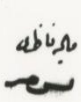
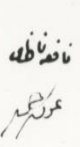
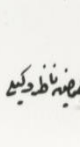
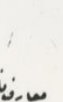
Adliye Nazırı [imza]

Şura-yı Devlet Reisi [imza]

۵

ملاحظه شد که میان مذکورین و بعضی از اعضاء هیئت مدیره در خصوص بعضی از اموری که در سیدنا
 فیروزیه قیام تاریخی به آنرا اولاد آنکس موزه عکسها و دو عدد کتابت و سه نامه عادت با عموم آقا و ارباب معلولیه عماره عکسها
 برصاوتت مقرر شده اولاد و زره میبایست از عکسها و دو عدد کتابت و سه نامه عادت با عموم آقا و ارباب معلولیه عماره عکسها
 اولاد و زره موقوفه مقرر شده ملاحظه شد که میان مذکورین و بعضی از اعضاء هیئت مدیره در خصوص بعضی از اموری که در سیدنا
 قاضی عدالت اردوینا حقیقت اولاد و زره موقوفه مقرر شده ملاحظه شد که میان مذکورین و بعضی از اعضاء هیئت مدیره در خصوص بعضی از اموری که در سیدنا

صاحب اعظم	شیخ الاسلام	محسن و کلاهدوز	خان ناظمه	زاهد ناظمه	صاحب ناظمه	میرزا ناظمه
معاون ناظمه	معاون ناظمه	معاون ناظمه	معاون ناظمه	معاون ناظمه	معاون ناظمه	معاون ناظمه

BOA., İ. DÜİT.116/19/2.

Belge 16

BAB-I ÂLÎ
MECLÎS-İ MAHSUS
373

Maliye Nezareti'nin miyane-i bendeganemizde (aramızda) melfuflarıyla (sarılı, dürülü) mütalaa (okunan) olunan 11 Teşrinisani sene 1335 (11 Kasım 1919) tarihli tezkiresinde (pusula) beyan olunduğu vechile (bildirildiği üzere) mülga (kaldırılan) Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden hazineye müdevver (döndürülen, devreden) sine-ma filmlerinden kıymet-i tariheyi haiz olanların müze-i askeriye devriyle mütebakisinin (kalanlar) ve sinemaya ait bi'l-umum (bütün) âlat ve edevatın maluliyet-i guzât-ı askeriye muavenet heyetine birmuavenet-i mahsusa (hususî bir yardım olarak) olmak üzere meccanen itası zımnında (ücretsiz olarak verilmesi için) tanzim olunan kararname layihası münderecatı (içindekiler) münasib görüldüğünden meclis-i umuminin içtimasında (toplanma) kanuniyeti teklif olmak üzere mevki-i mer'iyeti vaz'ı (yürürlüğe konması) merhun-ı müsaade-i seniyye-i cenab-ı padişahi (padişahın müsaadesine bağlı) olduğu bâ tezekkür anifü'l-beyan (konuşularak bildirilen) tezkire-i kararname ve esbab-ı mucibe (gerektiren sebepler, gerekçe) layihalarıyla maan (birlikte) ve matviyyen (sarılı olarak) arz ve takdim kılınmak katibe-i ahvalde (son durumda) emr-i ferman hazret-i veliyyü'l efendimizindir (emir ve ferman, emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 26 Safer sene 1338, fi 20 Teşrinisani sene 1335 (20 Kasım 1919)

Bahriye Nazırı [imza]

Harbiye Nazırı [imza]

Dâhiliye Nazırı [imza]

Hariciye Nazırı [imza]

Meclis-i Vükelaya memur ayandan [imza]

Şeyhülislam [imza]

Sadrizam [imza]

Maarif Nazırı ve Evkaf-ı Hümayun Nazır Vekili [imza]

Ticaret ve Ziraat Nazırı [imza]

Nafia Nazırı [imza]

Maliye Nazırı [imza]

Adliye Nazırı [imza]

Şura-yı Devlet Reisi [imza]

مال نظاری

اسباب طرح عمومی

مجلسی در فروردین جمعه عا...
کسور بر این است که...
مجلسی در فروردین جمعه عا...
کسور بر این است که...
مجلسی در فروردین جمعه عا...
کسور بر این است که...

مال نظاری

مجلسی جناب صدر...

مجلسی در فروردین جمعه عا...
کسور بر این است که...
۱۰۰۰۰
۲۸

مجلسی در فروردین جمعه عا...
کسور بر این است که...
مجلسی در فروردین جمعه عا...
کسور بر این است که...
مجلسی در فروردین جمعه عا...
کسور بر این است که...

BOA., I. DUIT.116/19/4.

BOA., I. DUIT.116/19/3.

Belge 17

MALİYE NEZARETİ

Esbab-ı Mucibe Muhtırası

Mülga (kaldırılan) Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne ait sinema filmlerinin takdir edilecek bir bedel mukabilinde müze-i askeriye devri tasavvur olunmuş ise de takdir edilen otuz iki bin küsur lira bedelin itasına (verilmesi) müze müdüriyetince muvafakat olunmamasına ve mezkûr filmlerin maluliyet-i guzât-ı askeriye muavenet heyetine terk ve teberruu (bağışlama) hakkında vaki olan müracaat hükümet-i seniyyece nazar-ı itinaya alınarak mezkûr filmlerden bir kıymet-i tariheyi haiz olanlarının müze-i askeriye itasıyla (verilmesi) maadasının (başkasının, kalanlarının) bi'l-umum (bütün) âlat ve edevat (takımlar) ile beraber meccanen (ücretsiz olarak) mezkûr heyete bir muavenet-i mahsusa olmak üzere devri münasib görülmesine binaen mezkûr (söz konusu) sinema film ve âlat ve edevatın malulin-i askeriye heyeti namına itası zımında (verilmesi için) kanun-ı esasiyenin yüz birinci maddesine istinaden kararname layihası bi't-tanzim takdim kılınmıştır.

MALİYE NEZARETİ

Muhasebe-i Umumiye Müdüriyet-i Umumiyesi

Muvazene Kalemi

10022

288

Huzur-ı sami-i cenab-ı sadaretpenahiye

Maruz-ı çaker-i keminelidir ki

Mülga Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden müdevver (devreden) sinema filmlerinden bir kıymet-i tariheyi haiz olanların müze-i askeriye devriyle maadasının (kalanlarının) sinemaya ait bilumum (bütün) âlat ve edevatın (takımların) malulin-i askeriye muavenet heyetine itası hazinece muvafık (uygun) görülerek ol-babda tanzim (o konuda hazırlanan) olunan kararname layihasıyla esbab-ı mucibe (gerekçe) muhtırası leffen takdim kılınmış olmakla icrayı icabına (gereğine) müsaade buyurulması babında emr-i ferman hazreti veliyü'l-emrindir (emir ve ferman, emir sahibi olan kimsenindir).

Fi 17 Safer sene 1338, fi 11 Teşrinisani sene 1335 (11 Kasım 1919)

2-EKLER

EK 1:

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ KURULUŞ BEYANNÂMESİ

İTTİHAT VE TERAKKİ MERKEZ-İ UMUMİSİ

İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi'sinden:

Osmanlı Devleti üç aydan beri duçar olduğu ahvalin emsalini altıyüz senelik müddet-i mevcudiyetinde asla müsadif olmamıştır.

Bugün vatan tehlikede bulunuyor. Aba ve ecdadımızın miras-ı mukaddesini, yani dinimizi, vatanımızı, müdafaa etmek en mukaddes vazifemizdir. Bu vazifenin fariza-i ifasında ihmal edersek, ahlaf ve tarihimizin lanet-i müebbedesine ihraz-ı istihkak etmiş oluruz.

Vatanımız tehlikede!... Bu musibet-i müşyereke önünde, her Osmanlıya terettüb eden vazife, şahsa ait her emel ve her hissi unutmak ve elbirliğiyle vatani kurtarmağa çalışmaktır. Bu ümniye-i mübeccelenin husulünü temin için bir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti teşkil olunarak her meslek ve fırka erbabından zevat-ı hamiyetsimata müracaat olundu.

Edirne ve Adalar'daki hakimiyet-i Osmaniyeyi fiilen ve tamamen muhafaza ile beraber, istila-dide olan mahall-i sairedeki hukuk ve menafi-i milliyemizi imkânın müsait olduğu derecede ve hatta en büyük fedakârlıklar ve havarık göstererek müdafaa etmek makarrat-ı kat'iyemizdendir. Bil-umum Osmanlıların muavenetine aez-ı ihtiyaç ediyoruz. Vatani kurtarmak için uzanacak her ele sarılacağız, öpeceğiz ve vatani kurtaracağız.

Cenab-ı Hak'tan tevfik ve Nusret isteriz.

EK 2:

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ NİZAMNÂME-İ ESASİSİ

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nce ta'dilen tanzim edilmiş olan Nizamnâme-i Esasî Meclis-i Vükelâ kararıyla tasdik olunmuştur.

Bu İrade-i Seniye'nin icrasına Dâhiliye Nazırı me'murdur.

Fi 21 Ramazan sene 1332, fi 31 Temmuz sene 1330 (13 Ağustos 1914)

Mehmed Reşad

(Hey'et-i Vükelâ'nın imzaları)

NİZAMNÂME-İ ESASİ

Fasl-ı Evvel

Cemiyetin Suret ve Maksad-ı Teşekkülü Beyânındadır.

Madde 1 – *Zât-ı hazret-i padişâhî himâye-i mülûkâneleri ve veliahd-ı saltanat hazretlerinin riyaset-i fahriyeleri tahtında merkez-i umumîsi ve merci-i kanunisi Dersaadet'de olmak üzere 19 Kânun-ı sâni 1329-01 Şubat 1914 (19 Kânun-ı sâni 1328 – 01 Şubat 1913) tarihinde Müdafaa-i Milliye Cemiyeti unvanıyla bir cemiyet te'sis edilmiştir.*

İş bu cemiyet memâlik-i mütemeddine-i sairede olduğu gibi terbiye-i milliye ve sıhhat-i umumiyye ihtimam ile milletin seviye-i fikrîye ve faaliyet-i hayatiyesini inkişâf ve takviye etdirecek ve bütün milleti hayat-ı mesâiye alışdıracak led-il-hâce meydan-ı harbe koşabilecek kuvveti, idmanı, inşirâhı verecek esbâb-ı terbiyeyi tehiye ve te'min etmek ve âlâm ve mesaib-i harbin teskinine muavenet ve milletin refah ve saadet-i haline âlâ-kadr-il imkân gayret eylemeğe mükellefdir.

Madde 2 – *Cemiyet her gûna muamelât ve icraatında kavanin ve nizâmat-ı devlete tamamıyla riayet etmekle ve umur-u hükümete katiyyen müdahale eylememekle mükellefdir.*

Madde 3 – *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti politika ve fırka hissiyatından tamamıyla âzâdedir.*

Fasl-ı Sâni

Madde 4 – Cemiyetin merkez-i umumisi kongrece müntehib reis-i evvel ile hey'at-ı muhtelifê rüesâsının içtimaından teşekkül edecek olan hey'et-i idare tarafından idare edilir.

Reis-i evvel hükümete karşı murahas-ı mes'uludur. Reis-i evvelin gaybubetinde vekâlet etmek üzere hey'et-i idarece bir de reis-i sâni intihab olunur.

Cemiyetin vilâyat ve elviye-i gayr-ı mülhakada birer şu'be-i merkeziyesi ve liva ve kazalarda liva ve kaza şu'beleri vardır. Ancak işbu liva ve kaza şu'beleri Dersaadet'de şehremaneti taksimatına ve İstanbul vilâyeti mülhakatına göre teşkil edilecektir. Kaza şu'beleri livalara, liva şu'beleri vilâyat merkezlerine ve vilâyat merkezleri de merkez-i umumiye merbuttur.

Madde 5 – Cemiyet te'min-i maksada vüsûl için bilcümle muamelâtında taksim-i mesaî usûlüne riayeti esas ittihaz etmiştir. Bu cihetle cemiyeti mezkûrenin gerek merkez-i umumisi, gerek Dersaadet ve taşralardaki şu'abat merkeziyesiyle liva ve kaza şu'belelerinden her biri (Maliye), (İrşâd), (Mümâresât-ı Bedeniye ve Askeriye), (Sihhiye) nâmlarıyla âtîde vezaiif beyân edilecek olan heyat-ı mahsusaya ayrılır. Şu kadar ki bu vezaiifin ayrı ayrı heyetler ile ifasına imkân olmayan birkaç vazifenin ve hattâ bütün vezaiifin bir hey'et tarafından deruhde edilmesi caizdir.

Madde 6 – Sâlif-ül-zikr hey'etler kendilerine ait vezaiifde müstakilen ittihaz ve ifa-yı mukarrerat ederler. Ancak muamelâtı yekdiğerine taallûk eden ve bahusus safriyata aid bulunan hususat her dört hey'et rüesâsının içtimayıyla ve led-el-icâb bunlara meclisi umumî kararıyla intihab edilecek üç azanın inzımamıyla nihayet yedişar zâttan mürekkeben teşkil edilecek hey'at-ı idare ma'rifetiyle tanzim kılınır.

Madde 7 – Altıncı maddede beyân olunan hey'etler azalarının ictimai mecâlis-i umumiyei teşkil eder.

Madde 8 – Her liva ve kaza mecâlis-i umumiyesi tarafından rey-i hafî intihab olunmak ve azasının adedine göre ikiden dún ve beşten efvûn olmamak üzere ekseriyet-i mutlakayı ihraz eden azanın vilâyet merkezlerinde vilâyat hey'at-i idaresiyle ictimaından vilâyat kongreleri teşekkül eder. Elviye-i gayr-ı mülhaka vilâyat hükümindedir.

Madde 9 – Vilâyat kongreleri tarafından rey-i hafî ile bilintihab ekseriyet-i mutlakayı ihraz edecek olan ikişer azanın Dersaadet'de merkez-i umumî hey'et-i idaresiyle ictimâından umumî kongre teşekkül eder.

Madde 10 – Hey'at-ı muhtelif reisleri hey'at-ı mezkûreyi teşkil eden aza meyânından ekseriyet-i ârâ ile intihab edilir. Reislerin müddet-i memuriyetleri birer sene olup tekrar riyasete intihabları caizdir. Mecâlis-i umumiyeye hey'et-i idare reisleri riyaset eder. Kongrelerde kongre azası meyânından ekseriyet-i ârâ ile bir reis ve bir reis-i sâni intihab edilir.

Madde 11 – Heyat-ı muhtelif rüesâsından bazılarının ma'zeret-i meşru'ası zuhurunda yerlerine riyaset etdikleri hey'et azasından tensib edecekleri zâtı muvakkaten tevkil edebilirler.

Fasl-ı Sâlis

Cemiyet Azasının Evsafıyla Tabi Olacağı Şerait Beyanındadır.

Madde 12 – Cemiyet aza olabilmek için intihab kanunu mucibince sinn-i nizamiyi ikmâl etmiş olmak ve hukuk-u medeniyesine malik bulunmak ve cemiyet umur ve muamelâtını firâk-ı siyasiyeye aid âmâl ü efkâra âlet ittihaz etmemek şartdır.

Cemiyet azalığa dâhil olan her ferdi işbu Nizamnâme-i Esasiyi biltedkik cemiyetin ne maksadla teşekkül ettiğine tamamiyla vukuf hâsıl etmiş ve bu cihetle nizamnâme ahkâmına riayet eyleyeceğine ve hiçbir istifade-i şahsiye ve maddiye takib eylemeyeceğine haysiyet ve namusunu işhâd eylemiş addeder.

Madde 13 – Madde-i sabıkada muharr şeraiti haiz olan her ferd şehri lâakal bir guriş itasını tahahhüd ile cemiyetin aza-yı tabiiyesinden olabilecek ve her sene taksit-i şehrisini tezyid ve tenkisinde muhtar bulunacak ise de senevî itası tahahhüd olunan hisse-i iştirâkin mikdarı cemiyetler kanununun sekizinci maddesi mucibince yirmi dört Osmanlı yüzlük altınını tecavüz edemeyecektir.

Arzu eden zevât taahhüdât-ı şehriyesinin bir senelik mikdarını defaten tesviye edebilir ve taahhüdâtı vakıa mevrus olmaz. Taahhüd altına girmeksizin her şahs cemiyete istediği kadar ianât ve teberruatda bulunabilir.

Madde 14 – Aza'yı tabiiye meyanına dâhil olan zevat dâhil olduğu sene-i maliyenin hitamından evvel istifa etse dahi hisse-i iştirâki o sene gâyesine kadar eda edilmeğe mecburdur.

Fasl-ı Rabi

Hey'at-ı Muhtelifenin ve Mecâlis-i Umumiye ve Kongrelerin Vezaiifi Beyanındadır.

1 – Maliye Hey'etlerinin Vezaiifi

Madde 15 – Maliye Hey'etleri cemiyetin tezyid-i varidatı emrinde ne gibi tedabir ve vesailer müracaat etmek lâzım geleceğine dair raporlar, muhtıralar tanzim ve kararlar ita ve mensub oldukları heyat-ı idareyi tevdi'i ve cemiyetin muamelât-ı hesabiyesini daima tedkik ve teftiş ve cemiyete aid her nevi mübayaatı ifa etmeğe mükellefdir.

Suver-i muhtelif ile iane derci ve cemiyet menfaatine konser, tiyatro, müsamere vesaire icrası hakkındaki mukarreratın tatbik ve icrası Maliye Hey'etlerine aiddir.

Heyat-ı maliye muamelât-ı hesabiyeyi divan-ı hesabâtça şâyân-ı kabûl görülen usûlde tanzim ve tedvîr etdirecek ve defatir ve evrak-ı müsbeste ve muamelât-ı kuyûdiye her ne kadar arzu olunur ise istenilen bir hesabı suret-i mükemmele de tedkik ve ihraca müsaid olacaktır.

Madde 16 – Cem'-i ianât ve istihsâl-ı teberruat için hiçbir ferdin velev mecburiyeti istilzam edecek mahiyetde bile bir muameleye düçâr edilmemesi ve bu hususun efrad-ı milletten herbirinin kendi ihtiyarına ve hissiyât-ı hamiyetmendâsine bırakılması cemiyetin ahass-ı âmâlidir.

Madde 17 – Maliye Hey'etleri her vilâyat ve liva ve kazanın vüs'at ve ehemmiyetine göre hadd-ı asgar olacak üçer ve hadd-ı âzâm olacak yedişer azadan tereküb eder. Şu kadar ki merkez-i umumî maliye hey'eti hadd-ı asgarî yedi azadan dîn olmamak üzere inde-l-icâb on bir azaya kadar iblâğ olunabilir.

Madde 18 – Hükümet her ne zaman arzu eyler ise ta'yin edeceği Maliye ve Ziraat Bankası müfettişleri ma'rifetiyle cemiyetin muamelât-ı hesabiyesini teftiş etdirebilecektir. Şayet bir lüzûm ve ihtiyaca binaen hey'et-i idarece hesabâtın tedkik

ve teftiş etdirilmesine lüzûm görülür ise merkez-i umumî tarafından maliye nezaret-i celilesine bilmüracaâ icab eden memurinin ta'yin ve i'zamı iltimas edilecektir.

Madde 19 – Cemiyetin Dersaadet ve taşradaki bilumum merakiz ve şubatında cem' ve tahsil olunacak mebalîğ doğrudan doğruya merkez-i umumiye irsâl olunacaktır. Ancak merkez-i umuminin muvafakâtı lâhikk olmak şartıyla mahall-i ihtiyacatına sarf edilmek üzere hasılatın sülsü alıkonulabilir.

Her sene-i maliye gâyesinde hey'at-ı idarece tanzim ve mecâlis-i umumiyece tasdik edilecek bilançolarda girâz-ı sarf kalacak mebalîğın ve bu meyânda elden çıkarılmayan teberruatın suret-i sarf ve tahsis ve isti'mali hakkında her sene ictimâ edecek olan Umumî Kongre tarafından ittihaz olunacak karara tevfiğ-i muamele olunur. Bu cihetle bir sene-i maliyenin hesabı o sene-i maliye nihayetinde kapatılmak ve ertesi sene-i maliyenin hesabı mezkûr sene-i maliye bidayetinde başlamak suretiyle muamele-i hesabiye icra edilir. Ve her seneye mahsus defterler tutulur.

Ahvâl-i müteaddidede merkez-i umumide bin ve şu'belerde yüz liradan fazla nakid bulundurulmayacak ve fazlası banka şu'belerine veya Ziraat Bankalarına tevdi olunacaktır.

2- İrşâd Hey'etlerinin Vezâifi

Madde 20 – Maarifin ve ticaret ve ziraat ve sanayiın terakkiyatına ve milletin ahlâkiyat ve içtimaiyatına aid nevakısın tashih ve ikmâline ve evlâd-ı vatanın kitle-i vahide halinde teşrik-i mesaisine velhasıl memleketin selâmet ve saadetini te'mine hâdim, ilmî, millî, amelî, iktisadî her gûna ihtiyacatının efrad-ı millete iblâğına aid mev'izeler, konferanslar, dersler itası ve bilhassa evlâd-ı vatana zamanlarının ihtiyacât ve ilcaatıyla mütenâsib bir terbiye-i ictimaiye verebilecek Numûne Mektebi ve aynı maksadı te'min edecek ve memleketde mütecânis ve umumî bir terbiye-i fikriye esaslarını ihzar edecek ders kitapları vücuda getirmekle müştagil bir hey'et-i mahsusa ve muamelât-ı dâhiliyenin revacyâb olmasına hizmet edecek bir Sanayi Müzesi ihdası ve ziraat-i fenniyenin mahall-i tatbiki olabilecek bir Çiftlik Mektebi (ve istihlâk ve teavün: kooperatif) şirketleri husûle getirebilmek için bir hey'et-i mahsusa teşkili ve sair bu gibi müesseseler ihdasıyla ümmet-i İslâmiye ve millet-i Osmaniyeyi ahkâm-ı diniye ve itiyadât-ı milliye dairesinde asr-ı hâzırın terakkiyat-ı medeniyesini takib ve iktisaba teşvik eylemek İrşâd Hey'etlerinin vezaif-i esasîyesini teşkil eder.

Madde 21 – Heyat-ı İrşâdiye bilcümle tedabir ve teşebbüsâtda hiçbir sebep ve suretle unsur ve firâk-ı siyasiye içtihadatına tabi olmayacak ve muhadenet-i samimiyeyi takviye ve te'min ile efrad-ı milleti ikdam ve mesaiye teşvik eyleyecek mevzu'lar intihabına bezl-i ihtimâm edecektir.

Madde 22 – Heyat-ı İrşâdiye 16 Teşrin-i sâni 1287 (28 Kasım 1871) tarihinde irade-i seniyyeye iktiran olan cemiyet-i tedrisiye-i İslâmiye vezâifini müş'ir nizâm-nâmede muharrer tedrisatın hayyiz-i fiile isâli emrinde cemiyet-i mezkûreye muavenet ve müzaheretde bulunacak ve evvel-be-evvel istita'at-ı maliyesinin müsaadesi nisbetinde köy mektepleri küşâdı suretiyle iş bu muavenetin delâi-i fiiliyesini izhara çalışacaktır.

Madde 23 – Hey'at-ı İrşâdiye lüzûm ve münâsib gördüğü zaman ve mevki'de umumî mev'izeler, konferanslar ita etmekle beraber mekâtib-i resmiye ve hususiyenin müdir ve hey'at-ı idareleri muvafakat ettikleri halde münasib zamanlarda talebeye vaaz ve nasihat edebileceklerdir. Şu kadarki umumî mevaiz ve konferanslar itası için usûl ve nizâmı dairesinde istihsâl-i müsaide eylemek ve elbabda câri kavanin ve nizâmât ahkâmına tamamıyla riayet etmek şarttır.

Madde 24 – Hey'at-ı İrşâdiye merkez-i umumide nihayet on bir ve şu'abatda her birinin derece-i vüs'at ve ehemmiyetine göre nihayet yedi azadan mürekkeb olacak ise de herhalde aza-ı mümaileyhümün adedi merkez-i umumî için yediden ve şu'abat için dahi üçden dîn olmayacaktır.

Madde 25 – Memleketimiz hakkındaki su-i tefsirât ve zünûn-u batılayı men edecek suretde neşriyat ve teşebbüsât icrası İrşâd Hey'etlerinin vezâifi cümlesindedir.

3 – Mümâresât-ı Bedeniye ve Askeriye Hey'etlerinin Vezâifi

Madde 26 – Evlâd-ı vatani her zaman için çevik ve zinde bulunduracak ve sinn-i sabavetinden itibaren berri ve bahri kabiliyet-i askeriyesini inkişâf ettirecek esbâb ve vesaitin istihzar ve istikmâli Terbiye-i Bedeniye ve Mümârese-i Askeriye Hey'atlarının vezâif-i asliyesini teşkil eder.

Madde 27 – Terbiye-i Bedeniye ve Mümârese-i Askeriye Hey'atlarının bilhassa itina edecekleri hususat: evlâd-ı vatani cimmastik, koşu, yüzücülük, kürek çekmek, top oynamak, sıçramak, fennî güreşmek; endaht poligonları tesis ile nişancılık, binicilik, at yarışları, uzun piyade yürüyüşleri, kılıç, kasatura, mızrak

isti'mali, tüfek ve avcı talimleri, köprücülük, şimendifercilik, tayyarecilik, toprak kazmak, münferid ve umumî siperler yapmak gibi muhtelif sporlar ile bilcümle faideli mümaserat-ı bedeniye ve askeriye alışdırmak ve müfid seyahatler tertib eylemektir.

Madde 28 – *Yirmialtı ve yirmiyedinci maddelerde tafsil ve beyân olunan enva'mümaresatın intihab ve ittihazında kabiliyet ve icabât-ı muhitiye esas tutulacaktır.*

Madde 29 – *Terbiye-i bedeniye ve mümarese-i askeriye hakkında bu vezai fi deruhde edecek hey'etler tarafından yapılacak talimatnâmeler Harbiye ve Bahriye ve Maarif Nezaretlerine tasdik etdirilecek ve bu nıkat-ı nazar hakkında nezaret-i aidesinin fikr-ü mütalâası alınacaktır.*

Madde 30 – *Terbiye-i Bedeniye ve Mümarese-i Askeriye Hey'etleri mevad-ı sabıkada tafsil edilen mümaresat-ı bedeniye ve askeriye için müsabakalar icrası ve mükâfatlar ve takdirnâmeler itası suretiyle şebban-ı vatani teşvike sarf-ı cehd ve gayret eyleyeceklerdir.*

Madde 31 – *Terbiye-i Bedeniye ve Mümaresat-ı Askeriye Hey'etleri azaları adedinin hadd-ı asgar ve azamı yirmidördüncü maddede muharrer hey'at-ı irşadiye azaları gibi olacaktır.*

4- Sıhhiye Hey'etlerinin Vezai fi

Madde 32 – *Efrad-ı millete nesayih-i sıhhiye ifa, millî “dispanser” ve hastahaneler te'sis, bilmünavede köyleri dolaşarak hastaları tedavi velhasıl efrad-ı milletin bilcümle tabakatını kavaid-i sıhhiyeye riayete alışdırarak emraz-ı müstevliye ve ilel-i sariyeden mütevellid zaiyatın daire-i mazarratını tenkis ve tecdid eyleyecek her gûna esbab ve vesailer tevessül eylemek Sıhhiye Hey'atlarının cümle-i vezai findendir.*

Madde 33 – *Mekâtib-i resmiye ve hususiye tarafından talep vuku'unda hey'at-ı sıhhiye azaları mekâtib-i mezkûrede talebenin isti'dad ve kabiliyeti dairesinde ders veya konferans şeklinde hıfzısıhhaya dair malûmat-ı umumiye ita edecek evlâd-ı vatanın zihinlerine daha küçük yaşdan sıhhatin fevaid ve menafi'ini yerleşdirmeye çalışacaktır.*

Madde 34 – *Cemiyetin isti'taat-ı maliyesi müsaid olduğu halde Sıhhiye Hey'etleri eczahane bulunmayan kasabalarda ve ale-l-husus köylerde seyyar*

eczahaneler teşkil ve inde-l-icâb küçük miyassa eczahane tesis ve fıkara-ı marazaya meccanen ilaç tevzi edecektir.

Madde 35 – *Her vilâyat veya liva ve kazanın ehemmiyet ve kabiliyetine göre mevad-ı salifede beyân olunan hususâtı mevki-i tatbik ve icraya vaz' etmek üzere mufassal bir talimat tanzim ve merkez-i umumice biltedkik sıhhiye müdüriyetine tasdik etdirildikten sonra talimat-ı mezkûre ahkâmına tevfiğ-i muamele olunacaktır.*

Madde 36 – *Sıhhiye Hey'etleri azasının adedi üçden dîn ve yediden efzûn olamayacaktır.*

5 – Hey'ât-ı İdârenin Vezâifi

Madde 37 – *Cemiyetin gerek merkez-i umumisinde, gerek şubâtında mevadd-ı sabıkada beyan ve izah olunan vezâifi ifa teşkil etmek üzere teşkil edilecek olan heyetlerin mesâisini tanzim etmek ve hey'at-ı mezkûreden verilecek müzekkere, rapor ve evrak-ı saireyitedkik ve iktizayı hâle göre tasdik veya reddeylemek ve varidât ve sarfiyâta mezuniyet vermek ve hesâbât ve defâtiri teftiş etmek ve ettirmek ve muharebât-ı resmîyeye aid evraka tasdik ve tahdim ve imza eylemek ve aylık ve senelik bilançolar tanzim ettirmek altıncı madde ahkâmına tevfiğan teşkil edilecek olan hey'at-ı idareye aittir.*

Madde 38 – *Vilâyât ve elviye-i gayr-ı mülhika hey'at-ı idareleri her senenin vâridat ve sarfiyatının teferruatını ve teşebbüslerinin neticesini ve sene-i âtiye için kararlaştırılan icrâât ve teşebbüsâtı havi bir raporu nihayet-ün-nihaye nisan ibtidasına kadar vilâyât kongresine ve aynı zamanda umumî kongreye arz olunmak üzere umumîye göndereceklerdir. Maksad-ı aslî, cemiyetin bütün şubâtında takip edilen maksad ve âmâl ve teşebbüsâtın bir gayeye doğru sevk edilmesi ve vilâyetlerce takarrür eden ircâât ve teşebbüsât-ı mühimmenin taht-ı murakebede bulundurulmasıdır.*

Madde 39 – *Hey'at-ı idare lâ-akal haftada bir defa içtima eder ve ekseriyeti mutlaka ile ittihaz-ı mukarrerât eyleyir. Tesâvî-i ârâ vukuunda reisin bulunduğu tarafın re'yi tercih olunur.*

Madde 40 – *Hey'et-i idarenin maiyyetindeki umûr-ı tahririyye ve hesabiyye için lüzumu kadar memurî-i fahriyye ve muvazzafa vardır. Hey'et-i tahririyye ve hesabiye hey'et-i idarenin emir ve kararı dairesinde ifâ-yı muamele eder.*

Hey'et-i tahririyye ve müdir ve lüzumu kadar kâtipten mürekkeptir. Bunlardan fahriyyen îfâ-yı vazife edecekler bulunmadığı takdirde Mecalis-i umumiye kararıyla ve münasip maaşlarla ashab-ı ehliye ve kifayetten muvazzaf bir müdir ve lüzumu kadar kâtip ve memûrîn tayin bulunur.

Muhasebeci ve veznedâr ve tahsildarlar mükellif olacaklarından bunların behemehâl cemiyet tarafından müntehap ve maaşları kezalik cemiyet tarafından mahsus memûrîn-i muvazzaftan bulunmaları şarttır.

Hey'et-i tahririye ve hesabiye hergün evkat-ı muayyenede vazifesi başında bulunmağa ve hey'ât-ı idâre kararlarını ve şubâtın muamelât-ı tahririye ve hesabiyesini hey'et-i tahririye müdirinin mes'ûliyet ve nezâretinde olarak günü gününe îfa eylemeğe mecburdur.

Madde 41 – *Hey'at-ı idâre lüzum gördüğü hususâtı mecâlis-i umûmîyeye arza eder.*

6 – Mecâlis-i Umûmînin Vezâîfi

Madde 42- *Yedinci madde mucibince teşkil edilecek olan mecâlis-i umûmîye la-akal ayda bir defa içtima eder. Ve hey'ât-ı idareden tevdi olunan hususâtı bil-müzakere karara rabt ve vakt-i merhûnunun hulûlünde sekizinci madde mucibince vilâyât kongreleri azasını intihap eyler.*

7 – Vilâyât Kongrelerinin Vezâîfi

Madde 43- *Vilâyât kongreleri her sene nisan bidâyetinde alel-âde ve vilâyât hey'ât-ı idaresinin davetiyle fevkalade olarak vilâyât merkezlerinde içtima eder.*

Madde 44 – *Vilâyât kongreleri vilâyât dahilindeki şubâtın bir senelik icrat fezlekesini ve muamelât-ı hesab iyesini tedkik etmek ve cemiyetin terakkiyatına ve ıslahat ve tevsî-i muâmelât ve teşkilatına ait olup umûmî kongrede mevzu-ı bahs edilmesine lüzum görüldüğü husûsâtı müzâkere eylemek ve umumî kongreye tevdi eylemek üzere bu babdaki mukarrerat ve mutâalâtı müteammîn mazbataları tanzim ve ihraz eylemekle mükelleftir.*

Madde 45 – *Sûret-i teşkîlî dokuzuncu maddede beyan edilen umûmî kongre her sene haziranın birinde alelâde ve merkez-i umûmî hey'et-i idaresinin davetiyle fevkalade olarak içtima eder. Mahl-i içtima Derseâdet'tir.*

Madde 46 – Umûmî kongre Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin bir senelik muâmelât-ı umûmiyesini ve vilâyat kongrelerinin mazbatalarını tedkik ve cemiyetin emr-i idare ve teşkilâtınca mutac-ı tadil ve tevsii olan hususattan ve bu beyanda hükûmetin nazar-ı tasvibine arz edilecek muamelâtta ekseriyet-i mutlakaya iktiran edilenlerini karara rabt eyler ve bu surette ittihaz kılınan mukarrerâtın mevki-i fi'le vaz'ı esbâbını merkez-i umûmîyeye havâle eder.

Madde 47 – Umûmî kongre ondokuzuncu madde mucibince sene-i sâlifeden gayr'ı ez-sarf kalacak mebâliğin ve bu meyanda elden çıkarılmayan teberruâtın suret-i sarf ve tahsis-i istimâlini karar rabt eyler.

Umûmî Kongreye Harbiye Dâhiliye nezaretlerinden li-ecl istişâre birer memur davet edilecektir.

Kongre, hitam ictimâında müzakerât ve mukarrerat ve akabesinin hülâsa-i müeddâsını matbuat ile neşr eder.

Fasl-ı Hamis İntihâbât Beyanındadır.

Madde 48 – Beşinci maddede beyan ve ta'dâd olunan hey'etler ikişer sene ifâ-yı vazife ettikten sonra yerlerine diğerkleri intihap edilir.

Ma'hazâ bu meyânında hey'et-i sâbika azasına yeniden intihap etmek câizdir.

Madde 49 – Merkez-i umûmî hey'et-i muhtelifenin intihabı umûmî kongre ve şubât hey'ât-ı muhtelifesinin intihabı dahi vilâyât kongreleri tarafından icra olunur.

Madde 50- Derseâdet'te umûmî kongre ve taşralardaki vilâyât kongreleri matbuat ve ilânât ve vesâit-i münasebe-i saire ile ve vakt-i zamaniyle intihâbât icrâedileceği tarihten o vilayet dâhilinde bulunan cemiyet a'z'a-yı tabi'iyesini haberdar ve iş bu a'zanın isim ve hüviyetini hâvi bir listesini de neşr ve ilan eder.

Tarih-i mezkûrun hulûlünde bizzat isbat-ı vücud edenler intihab eedecekleri azalar hakkında reylerini tahriren ve mazrûfen irsal ederler. Kongre azasının reyi dahi olduğu halde ekseriyet-i kazananlar hey'ât-ı muhtelif azalığına intihab edilir. Ve derhâl kendilerine tebliğ-i keyfiyet kılınmakla beraber şubât azalarının esâmîsi ayrıca merkez-i umûmîye bildirilir.

Madde 51 – Madde-i sabıka mucibince mazrûfen gönderilecek rey varakalarına hüviyet veya vazife ve memuriyet yazılmamış ve zirleri mühr-i zâti ile tahtîm veya bizzat imza edilmemiş ise tasnif-ârâyı idhâl edilemez.

Madde 52 – Hasbel-icab hey'ât-ı muhtelif azasından birnin infikâk veya istifası vukuunda ilk içtima edilecek kongreye tasdik ettirmek üzere yerine mecâlis-i umûmîyece münâsibi intihap ve tayin kılınır.

Cemiyetin hey'ât-ı muhtelifesi a'zâsından bilâma'zeret mütevaliyen üç def'a ve altı ay zarfında, fasıla ile altı defa devam etmeyenler müstafi addolunur.

Fasl-ı Sâdis Mevadd-ı Müteferrika

Madde 53 – Cemiyetin amâl ve maksad-ı teşkiline doğrudan doğruya temas etmeyen kırtasiye gibi mesarif ve led-ül-harce umur-ı tahririye ve hisâbiyede istihdam edilecek memurîn-i muvazzafa ile hademeye verilecek maâşât miktarı her şube vâridât-ı vustiyesinin yüzde onunu tecavüz etmeyecektir.

Madde 54 – Cemiyetin şubâtınca hükümet-i mahalliye nezdinde bir hususun müzâkere veya tebliğine memur edilecek zevatın hüviyyet veya derece-i selahiyetleri yedlerine verilecek tezkerelerde tasrihen beyan edilecek.

Madde 55 – Cemiyet aza-yı tabî'yesinden olup hâl-i faaliyette bulunacak zevat ifâ-yı vazife halinde hey'ât-ı idareden musaddak birer hüviyyet varakasını hâmîl bulunacaktır.

Madde 56 – İşbu nizamnâme mevaddından bazılarının tayy ü tadili veya yeniden bazı mevad ilavesi hakkında mecâlis-i umûmîye tarafından bir teklif vukûunda keyfiyet evvel be-evvel umûmî kongrece müzâkere edilerek şâyân-ı kabül görüldüğü takdirde hükûmete arz ve tasdik ettirmek suretiyle salif-üz-zikr tadilât veya ilâvât icra edilebilir.

EK 3:

**MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ NİZAMNÂME-İ ESÂSİSİ TA'DİL
LAYİHASI**

**MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİNİN NİZAMNÂME-İ ESÂSİSİNİN
BAZI MEVADDINDA İCRÂSINA LÜZUM GÖRÜLEN TADİLÂT VE İLÂVÂTA
DAİR ESBÂB-I MUCİBE MAZBATASI**

Dört seneden beri merkez-i umumice nizamname-i esasî'nin tatbik ve icrasında bazı cihetlerinin tay ve tadiline lüzum görülmüş olmakla beraber bazı vilayât mecalis-i umûmiyesi tarafından dahi nizamname mevaddından bazılarının tadili ve yeniden bazı mevâd ilâvesi teklif olunmuş olduğundan nizamname-i mezkûr tedkik edilerek icrasına lüzum görülen tadilât ile esbâb-ı mucibesi ber-vech-i zir arz olunur:

Cemiyetin suret ve maksad-ı teşekkülüne mütedâir olan birinci, ikinci ve üçüncü maddeler aynen ibka edildi.

Cemiyetin teşkilat ve taksîmâtına dair olan dördüncü maddede reis-i evvelin kongrece ve reis-i sâninin hey-et-i idârece intihap edileceği gösterilmiş olup hâlbuki reis-i sâninin de kongrece intihâbı muvafık olacağından birinci fırkada reis-i evvelden sonra (ve sâni) ve bu kongrenin umumî olması hasebiyle kongreden evvel (umûmî) lafzı ilave ve reis-i sâni intihabına müteallık olan üçüncü fırka tayyedilmiştir. Reis-i evvelin gaybubiyetinde cemiyetin hükümete karşı Murahhas-ı mes'ûlü reis-i sâni olması icab edeceğinden ikinci fırka bu suretle tadil olunmuştur. İstanbul teşkilatında devair-i belediye nazar-ı itibare alınarak her daire-i belediye dâhilinde merkez-i umumiye merbut olmak üzere birer şûbe-i merkeziye teşkil edilmiş olduğu bu şûbatın merkez-i umûmî vechile teşekkülü lazım geldiği ve indel-icab şûbat-ı taliyeleri de olacağı bedîhî bulunduğu halde bunlar tasrih edilmemiş olduğundan madde-i mezkûrenin fırka-i müteakbesi bu vech ile tashih edilmiştir.

Beşinci maddenin fırka-i ûlâsında cemiyetin temin-i maksada vüsûl için bil-cümle muâmelâtında taksim-i mesâi usulüne riayeti esas ittihaz etmiş olduğu gösterilmiş ise de nizamnâmelerde böyle asae-ı mucibe der-meyânı muvafık olamayacağından bu fırka tayyedildi.

Altıncı madde- Beşinci maddede mezkûr Maliye, İrşâd, Mümâresat-ı Bedeniye ve Askeriye, Sıhhiye hey'etlerinin kendilerine ait vezâifinde müstakilen ittihaz edecekleri mukarrerâtın icrâsı muamelâtın suret-i muntazama ve muttaridede cereyanını temin için hey-et-i idâreye aid olması icab edeceğinden bu maddenin fırka-i ûlâsındaki (îfâ) kelimesi hazf edilmiş ve muâmelâtı yekdiğerlerine taalluk eden husûsâtın hey'et-i idarece ve indel-îcâb meclis-i umumîce müzâkere edilmesi suhûlet ve sü'ati müstelzim olacağından maddenin fırka-i ahîresi de bu vech ile tadil olunmuştur.

Yedinci madde- Sâlif-üz-zıkr hey'etler beşinci maddede gösterilmiş olduğu halde sehven (altıncı maddede beyan olunan) suretinde yazılmış olduğundan bu sûretle tashih edildi.

Sekizinci maddede her liva ve kaza mecâlis-i umûmîyesi tarafından intihap edilecek azanın vilâyet merkezlerinde vilâyât hey'ât-ı idaresiyle içtimaından vilâyât kongreleri teşekkül edeceği gösterilmiş ise vilâyât kongrelerinin aza-yı mezkûrenin vilâyât mecâlisi umûmiyesiyle ictimâından teşekkülü muktezi olmasına mebni (heyât-ı idâre) yerine (mecâlis-i umumiye) yazıldı.

Dokuzuncu madde- Umûmi Kongrenin suret-i teşekkülüne dâir olan bu madde dahi madde-i sabıkada muharrer sebebe mebni (hey'et-i idare) yerine (mecâlis-i umumiyesiyle) yazılmak suretiyle tashih ve bu umûmî kongreye vilâyât kongrelerince olduğu gibi Derseâdet şubât-ı merkezileri tarafından dahi aza intihabı lazım geleceğinden bu cihet ilave edilmiştir.

Onuncu ve onbirinci maddelerle cemiyet azasının evsâfına ve tâbi olduğu şerâite dair olan onikinci ve ondördüncü maddeler aynen ikba ve onüçüncü maddede cemiyet a'zâ-yı tabîyesinden olabilmek üzere şehri lâ-akal i'tâsı taahhüd edilecek bir kuruluş, ahvâl-ı hazıra ve âtiye nazar-ı itibâre alınarak beş kuruşa iblâğ edildi.

Maliye heyetlerinin vezâifine mütedâir olan onbeşinci maddenin birinci fıkrası nihayetinde cemiyete ait her nevi mübâyaâtı îfâ edeceği gösterilip ne suretle mübâyaâta bulunacağı tasrih edilmesine ve münâkısasız vaki olacak mübâyaâta ait evrak-ı müsbitenin divan mecâlisince adem-i kabul cihetine gidilmesi vârid-i hâtır olmasına ve ahval ve zamana göre bazı eşyanın yazılmak suretiyle mübâyaâsında münakısadan daha ziyade istifade edildiği bit-tecribe anlaşılmasına mebni (cemiyete ait her nevi mübâyaâtı münakısa ve pazarlık sûretiyle îfâ edeceği) tasrih kılınmış ve

teftiâtın suret-i muntazamada icrâsı için müfettiş tayin ve istihdamı icab edip her zaman fahri müfettiş bulunamayacağından (bil-cümle şubâtın muamelât-ı idâreye ve hesabiyyenin tedkiki için merkez-i umûmî hey'et-i maliyesi tarafından gösterilecek lüzum üzerine meclis-i umûmî kararıyla fahrî veya muvazzaf müfettiş tayin ve i'zam edileceği) bu maddenin fırka-i ahîresi olarak derc ve ilâve edildi.

Onaltıncı ve onyedinci ve onsekizinci madde-i âtiyede gösterilecek sebepten dolayı onyedinci ve onsekizinci maddeler maddeler olmak üzere aynen ibka olundu.

Onsekizinci maddenin birinci fıkrasında hükümet her ne zaman arzu eylerse tayin edeceği maliye veya Ziraat Bank müfettişleri marifetiyle cemiyetin muâmelât-ı hesabiyyesini teftiş ettirebileceği muharrer olup esâsen hükümetin bu gibi cemiyetlerin muâmelâtını teftiş ve tetkike selâhiyeti derkâr olduğu halde hükümete yeniden selâhiyet veriliyormuş gibi nizamnameye bu suretle bir fıkra derci muvafık olmadığından bu fıkra tay ve ikinci fıkra da hey'at-ı idârece hesabatın tetkik ve teftiş ettirilebilmesine lüzum görülürse merkez-i umûmî tarafından Maliya Nezaretine bil-müracâat icab eden memurinin tayin ve i'zâmı iltimâs edileceği gösterilmiş olup burada (Hey'et-i idarece) tabiri mutlak olarak zikredilmiş ise de gerek birinci fıkradaki (cemiyetin muâmelât-ı hesâbiyesi) ve gerek fıkradaki (merkez-i umûmî) tabirlerinden bu hey'et (in) merkez-i umûmî hey'et-i idaresi olduğu anlaşıldığı ve tetkik ve teftiş edilecek şey yalnız hesâbat olmayıp muâmelat-ı idâriyyenin dahi teftişi icâb ettiği ve bir müddetten beri teftişat ve tedkikât hususlarında Dâhiliye Nezaret-i Celisi hey'et-i teftişiyyesinden dahi istifade edilmekte olduğu cihetle bu fıkra da bu suretle tadil edilmiştir. Bir de bu madde tedkikat ve teftişata müteallik olmasına ve ber-beyân-ı bâlâ onbeşinci fıkra-ı ahire olarak Meclis-i Umûmî tarafından indel-icâb müfettiş tayin edileceği ilâve edilmesine mebni bu maddenin mezkûr onbeşinci maddeyi müteakiben derci muvaffık olacağından bu onsekizinci madde onaltıncı ve onaltıncı madde onyedinci ve onyedinci madde onsekizinci madde olarak terkip ve tahrir olunmuştur.

Ondokuzuncu maddede cemiyetin Derseâdet ve taşradaki bilumum merakiz ve şubâtında cem ve tahsil olunacak mebâliğin doğruca merkez-i umumiye irsâl olunacağı ve ancak merkez-i umûmînin muvaffakiyetiyle mahallî ihtiyacâtı için hasılatın sülüsü alıkonulabileceği gösterilmiş ise de hâsılattan bir kısmının evvel-emirde ihtiyacât-ı mahalliye için alıkonulması ve mütebakisinin irsâli ve merkez-i umûmînin muvaffakatı lâhık olmak şartıyla indel-icâb hâsılatın tamamının da

mahallî ihtiyâcât-ı fevkalâdesi için terki, lâzımeden olduğundan ihtiyâcât-ı mahalliye için alıkonulacak miktarın yüzde kırk olması münâsıp görüleceğinden bu fıkra ber-vech ile tadil ve hâsılâtın ne zaman irsâl edileceği tasrih edilmemiş olduğundan her ay nihayetinde irsâli lüzumu ilâve edilmiştir.

Bir de cemiyet deruhde ile ifâsına çalışmakta olduğu hidemât-ı Hayriye-i vataniyenin temin-i idaresi için muhtaç olduğu meblâğı yalnız iâne ile tedarik vasıtaları gittikçe azalmış olduğundan suret-i muhtelifle cem-i nukûda gayret etmek Maliye hey'etlerinin cümle-i vezâifinden olacak ise de vaki olacak teşebbüsât-ı muhtelifle de bir serbestî ve mezuniyeti haiz olabilmek için ve ez-cümle bay'ü şirâ ve ahz ü fîrûht husûsatına da müsâdeyi şâmil bir madde-i mahsusanın nizamnamede münderic bulunması muvâfık mütâlaa kılınmış ve buna binâen Maliye hey'etleri faslına yirminci madde olarak madde-i âtiyenin ilâvesi tensip kılınmıştır.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti şahsiyet-i hukûkiyeyi haiz olup her türlü ukud ve muâmelâtın icrâsına selâhiyetdârdır.

İrşad hey'etlerinin vezâifine müteallik olan yirmi, yirmibir, yirmiiki, yirmiüç, yirmidört, yirmibeşinci maddeler rakamları tebdilen aynen ibka edildi.

Mümâresât-ı Bedeniye ve Askeriye hey'etlerinin vezâifine dâir olan yirmialtı, yirmiyedi, yirmisekizinci maddeler ve yirmidokuzuncu maddenin birinci fıkrasında Terbiye-i bedeniye ve mümârese-i askeriye hakkında tanzim edilecek talimatnâmelerin nezaret-i âidelerine tasdik ettirileceği ve firka-sâniyede ise fikir ve mütâlaalarının alınacağı gösterilmiş olup hâlbuki evvel-emirde fikir ve mütâlaları alındıktan sonra talimâtnâmelerin tanzîmi ve bil-âhare tasdik etdirilmesi icab edeceğinden bu madde bu suretle tadil ve tashih ve otuz ve otuzbirinci maddeler aynen ibka edilmiştir.

Sıhhiye hey'etlerinin vezâifine mütedâir olan otuzikinci madde ibka ve otuzüçüncü madde de Sıhhiye heyetleri tarafından mekâtibe itâedileceği beyen edilen ders veya konferans şeklinde hıfzüssıhhaya dair malumat-ı umumiye talep ve vukuuna hasredilmiş olup hâlbuki yirmiüçüncü maddede olduğu gibi mekâtip müdir ve hey'et-i idârelerinin muvafakatlarıyla yapıldığı takdirde Hey'et-i Sıhhiyenin müsait zamanlarda müracaat etmeleriyle daha ziyâde istifade edileceğinden bu suretle tadil edilmiştir.

Terbiye-i bedeniyede sıhhat en mühim mesele-i hayatiye olduğundan cemiyetin sağlam gençler yetiştirmek gayesiyle muâvenet ve himaye etmekte olduğu kulüpler mensubîninin bir murâkabe-i sıhhiye altında bulundurulması tarafeyn için elzem görülmüş olduğundan buna daie de ilave olunan madde-i mahsusa 34. olarak sıhhiye heyetleri vezâîfi miyanına idhâl olundu.

34 ve 35 ve 36 'ıncı maddeler aynen ibka edildi.

Hey'et-i idarenin vezâîfine mütedâir olan otuzyedinci maddede vezâîf ta'dâd edildiğinden sonra altıncı maddeye atfen teşekkül edecek Hey'et-i idareye ait olduğu muharrer olup hâlbuki madde-i mezkûrede gösterilen iki hey'et-i idareden birincisi yani dört hey'et müesâsının içtimâiyle teşkil edilecek hey'et-i idâre ibka edilerek bunlara Meclis-i Umûmî kararıyla intihap edilecek üç azanın inzimamıyla teşkil edilecek ikinci Hey'et-i idâre yerine mecâlis-i umûmîye ikame edilmiş olduğundan bu maddenin nihayetindeki (altıncı madde ahkâmına tevfikan teşekkül edecek olan) kayd ü şartına hacet kalmamıştır.

Otuzsekizinci maddede hey'et-i idârelerce her sene tanzim edilecek raporların nisan iptidasına kadar vilâyet kongresine gönderileceği ise de bunların kongreye irsalinden evvel mecâlis-i umûmîyece tedkiki muktezi olduğundan bu vech ile tadil ve maddenin son fıkrası fıkra-i ûlânın tahririne mucib olan esbâbın beyanından ibaret olup nizamnâmelerde asbab-ı mucibe der-meyanı muvafık olmayacağından tay ve dördüncü ve dokuzuncu maddelerdeki tatlata tevfikan Derseâdet şuaabât-ı merkeziyelerinin de aynı muâmelâta tâbi olduğu ilâve edilmiştir.

Otuzdokuzuncu, kırkıncı, kırkbirinci maddeler aynen ibka edildi ve yukarıdan itibaren rakkamları tashih edildi.

Mecâlis-i umûmîyenin vezâîfine müteallik olan kırküçüncü maddeden vilâyât kongrelerinin vilâyât hey'et-i idâresinin davetiyle fevkâlâde olarak içtima edeceği gösterilmiş olup hâlbuki kongrenin suret-i fevkâlâdede davetini mücip olan husûsâtın mecâlis-i umûmîyece takdir ve tayine daha muvafık olacağından fıkra-i mezkûre bu suretle tadil olunmuştur.

Kırdördüncü madde aynen ibka edildi.

Umûmî kongrenin vezâîfine mütedair olan kırkbeşinci maddede umûmî kongrenin merkez-i umûmî hey'et-i idâresinin davetiyle fevkâlâde olarak içtimaı gösterilmiş ise de umûmî kongrenin kırküçüncü maddede dermeyan edilen sebebe

mebni Meclis-i umûmîce görülecek lüzum üzere davet ve ictimâi daha münasip olacağından fıkra-i mezkûre bu vech ile tadil olundu.

Kırkaltıncı, kırkyedinci maddeler aynen ibka edildi.

İntihâbâta müteallik olan fasl-ı hâmisinin kırksekizinci maddesi aynen ibka edilerek kırkdokuzuncu maddesinin fıkra-i sâniyesinde şubât hey'ât-ı muhtelifesinin intihâbâtı vilâyât kongreleri tarafından icra kılınacağı muharrer olup hâlbuki vilâyât kongrelerince bu bâbda icrâ kılınacak intihâbât-ı merâkiz-i vilâyât hey'ât-ı muhtelifesinin intihâbâtından ibaret olması icap edeceğinden (şuâbât) yerine tashihen (vilâyât) yazıldığı gibi İstanbul devâir-i belediyesi itibariyle müşekkel olan şubât-ı merkeziye ile livâ ve kaza şubeleri ve şubât-ı tâliye hey'ât-ı muhtelifesinin intihâbâtı hakkında bu madde de bir şey denilmemiş olduğundan dördüncü maddedeki tadilât nazar-ı itibâre alınarak bu cihetler üçüncü fıkra olarak bu maddeye ilâve edilmiş ve umûmî kongre ile vilâyât kongreleri azâsının cemiyet a'zâ-yı tabî'yesi tarafından intihap edileceği ellinci maddede ilâve edilen üçüncü fıkra nihâyetinde bu nokta-i nazardan intihâbâtın mahalli a'zâ-yı tabî'yesi canibinden icrâ edileceği tasrih edilmiş ve intihâbâtın suret-i icrasının alel-usûl bir ta'lîmât-nâme ile tâyini muktezi olduğundan intihâbâtın ta'lîmât-ı mahsûsası dâiresinde icrâ edileceği de gösterilmiştir.

Ellinci madde Umûmî Kongre ile vilâyât kongrelerinin zaman-ı ictimâyle intihâbâtına icrâ edileceğinin vesait-i münasibe ile i'lan ve cemiyet a'zâ-yı tabîyesinin haberdâr edilmesinden ibâret olmakla beraber a'zâ-yı cemiyet esâsen malûm ve mukayyed olması hasebiyle meb'usan intihâbâtında olduğu gibi isim ve hüviyetleri hâvi listelerin tanzim ve neşri îcâb etmeyeceğinden ve intihâbâtın suver-i icrâyesinin bir ta'lîmât-nâme ile ta'yini muvafık olacağından bu maddenin fıkra-i ûlâsı (intihâbâtın icrâ edileceği matbuat ve vesâit-i münâsibe-i sâire ile neşir ve ilân edilir) suretinde yazılarak fıkra-ı mütebâkiyesi ile bu maddenin mütemmeme olan ellibirinci madde tayyedilmiştir.

Mevâdd-ı müteakibe aynen ibka ve rakkamları ta'dil kılındı.

EK 4:

MÜDAFAA-İ MİLLİYE CEMİYETİ (SON) BEYANNAMESİ

Her memlekette hayat-ı milliyenin teâlisi, yahut o teâliye doğru hasıl olan bir cereyan ve isdidad-ı temayül muayyen şerait altında, muhtelif cemiyet ve müesseselerin vücuda gelmesini intac etmiştir.

Menafi-i umumiyenin temini herşeyden evvel bu müesseselerin varlığı ve idamesiyle kaimdir. Mekasid-ı hayriyenin (hayırlı maksadların) birçoğu ancak muntazan cemiyetler vasıtasıyla inkişaf edebilir.

Mesai-i umumiye, ferdî teşebbüsatin karışık, birbirine gayr-ı merbut, intizamsız netayicine münhasır bulundukça bir memleket sâha-i terekkiyatda behemehal geri kalır, zaruri terekkiyata uğrar (yozlaşır). Millet hiçbir maksadını istihasata (müdafaaya), hiçbir ihtiyacını tatmine muvaffak olamaz.

Hem nev'inin muavenet-i müşterekesin muhtaç olan dullar, yetimler, aceze ve fukara – bu şerait dahilinde – sokaklarda sürünürler. Mâlûlin avuç açmağa mecbur olur. Ledel-îcab (gerektiğinde) vatanın vikaye-i namusu (namusunu korumak) için hudutlarda senelerce her türlü mahrumiyete, sefalete, mehalik (tehlike) ve muhatarata (zararlara) katlanan, göğüs veren hakiki evlâd-ı vatan, ne o mehalik içerisinde kendisine uzanan hayırlı bir kardeş eli bulabilir, ne de yurduna dönerken kışın haşin soğuğunu, zamanın şedâdini, yolların uzunluğunu düşünüp ne de uzak yakın bir sahada elinden tutabilecek bir kuvvet mevcut olduğunu görür.

Şefkati tamim için ferdler değil, cemiyet ve müesseseler çalışır. Bunun başka bir şekli yoktur. Vazife-i tertip ve irşad ile mükellef müesseseler bir milleti cehle, amâya, zulmete karşı müdafaa eder.

Bu gayeyi temin için hususî mektepler açar, neşriyat-ı diniye ve ahlâkiyede bulunur, sanayii teşvik eder.

Asrî hayatın umumî ve müessir ilcââtı karşısında millet, efraddan ziyade ictimai teşkilâtın temsil ettiği bir zümre, bir kitle-i insaniyet, bir unsur-ı medenîdir.

Zaten kuvâ-yı milliye heyet-i mecmuasıyla bu teşkilattan doğar. Zaman münferit kuvvetler, şahsiyetler fevkında irtibat ve ihtilatlara muhtaçtır. Tesanüd ve tekâlûfün rükn-i tabîsi olan ‘tevzî-i mesaî’ deki intizamı efrâd der-uhde edemez. O yükün ağırlığı – içlerinde bütün dîni, iktisadî ve millî müesseseler dahil bulunduğu halde – hakiki bir teşhisi haiz olan heyet ve cemiyetler yüklenir. En hakir bir müessese hatta en basit şirket tekâmül-i ictimaiyenin kendine tahmil ettiği hisse-i mesâiyi varlığı ve gayretiyle tazminde sebat ettikçe içerisinde yaşadığı cemiyetin şayan-ı tevkîr (yüceltmeye layık) bir rükn-i asîlidir.

Bizim memleketimizde şerait-i hayat henüz ne millî, ne ictimaî teşkilâtın derece-i kıymetini ayrı ayrı herkese telkin edecek bir cereyan iktisap edememiştir. Bu nakîsanın ne büyük mahrumiyetlere sebep olduğunu ahvalimiz ispat eder. Anadolu’nun en mamur yerlerinde millî bir hastanemiz yoktur. Buralarda fukarayı barındıracak bir melce, bir muavenet-i sıhhiye barakası, düşkün ve kimsesiz kadınlara mahsus bir velâdethane görülmez.

Şehirlerin ferdî hayatı içinde pek az bina mevcuttur ki aynı maksatla çalışan kimselerin müşterek gayretlerine kapılarını açmıştır. Her ferdin kendi iş yeriyle ailesinin yuvası arasında, günlerini muntazaman genişleyen ve kararlı bir maziye tevdi için akşam sabah birer kere gider gelir.

Bu sırf vaz-ı ictimaîmizin bizi muayyen gayeler etrafında birleşmeye teşvik edecek bir nüfuz, bir kıymet kesbedememiş olmasından münbaisdir; pek çok yerlerde üç kişi biraraya toplanıp da hususî bir dar-üt-ta’lim, bir sinema, bir tiyatro binası vücuda getirmeye muvaffak olamamıştır.

Halbuki birçok kimseler bu ihtiyacı vicdanen pekalâ takdir ederler. Yollar üstünde muhakkar bir tavır, ihtiyaç ile sürünen ve inleyen sakatların topladığı sadakalar biraraya getirilse, ihtimal ki her tarafta muntazam dâr-ül-acezeler, aşevleri, hastaneler yapılır.

Ufak tefek sermayeler cem edilse az zamanda Osmanlılar da sair medeni milletler gibi en mühim teşebbüsât-ı iktisadiyeye girişecek bir servetle ortaya çıkabilirler. Şehirlerimiz medenî binalar, müesseselerle tezeyyün eder.

Bu millet artık ferdî hayattan yûselmeye, bütün faaliyetlerinde başkalarıyla tevhid-i harekâta çalışmak neticesindedir ki kendisini hâlim müellim tazyikatinden kurtarır.

Hele millî ve umumî gayelerin müsbet şekiller alması vatanımız dahilinde yeniden yeniye birçok cemiyet müesseseler teşkilini adetâ bütün erbâb-ı hamiiyete emretmektedir.

Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ilk devr-i teessüsünde vatanın ictimaiyatını tamamıyla göz önüne getirerek kendisine ait vazifeyi tayin ve tefrik etmiştir.

Cemiyetin şimdiye kadar maksadı teşekkülü ve meslek-i ihtisası dahilinde safr ettiği mesaiyi – velev ki pek sathî olsun – tedkik etmemiş olanlar, hâl-i harbin hitamından sonra ‘‘Müdâfaa-i Milliye’’ esasının ne surette muhafaza edileceğini tayinde tereddüd gösteriyorlar.

Fırkacılık ihtirasatı fevkinde bir sâik-i ahlâkînin harekât-ı milliyeye hakim olabileceğini bazen nasılsa tasavvur edemeyen erbab-ı kalemden bir zat, cemiyetin mahza (sadece) başka bir hükümet zamanında teessüsünü bugünkü siyasetin aleyhinde bir hüccet-i muhalefet addetmekten men-i nefis edemiyorlar.

‘‘Müdâfaa-i Milliye’’ memleketin Balkan muharebesinde uğradığı en feci bir tehlike-i kahr ü istilâya karşı sine-i milletten doğmuş bir zâde-i hamiiyettir. Bulgar süngülerinin şu’â-ı tehdîdâtı Çatalca sırtlarından İstanbul’a aks ederken, kadın-erkek bütün efrad-ı milletin yüreklerinde titreyen son müdâfaa arzusu, son ferveran-ı hamiiyet bu muazzam cemiyeti tesis etti.

Müdâfaa-i Milliye, o günden şimdiye kadar, hiçbir suretle alâkadar olmadığı hatalı bir siyasetin memleketi sevk ettiği mücadelât arasında yalnız kendi vazife-i hamiiyet ve muavenetiyle meşgul oldu. Geçenlerde ilk defa ictima eden kongrenin matbu raporu, Müdâfaa-i Milliye’nin askere, şühedâ ailelerine ve muhtelif yerlerdeki ahaliye karşı gösterdiği asar-ı muaveneti izah eder. Sırf milletin Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti hakkında ibraz ettiği teveccüh ve itimad sayesinde husule gelen bu âsâr-ı muaveneti icmâl için iki kelime kâfidir.

Müdâfaa-i Milliye iki harpte kendi vesat-i nakliyesiyle orduya bir milyon liraya karib kıymette erzak ve melbûsât tevzi etti. Bir cemiyet bütçesinin bu derece

tevsî, onun hidemâtındaki şümûl ve ehemmiyete, memleketin en büyük bir hâhiş ve takdir ile iştirâk ettiğini gösterir.

Müdâfaa-i Milliye, en buhranlı harp gaileleri içinde milletin irşadına ve terekkiyât-ı müstakbelesine ait vezaifini de unutmamış olduğu için bugün İtalya mamulatıyla bihakkın rekabet eden, yüzlerce ailenin refah ve maişetini temine sebep olan bir sepet fabrikasından başka, şühedâ kızlarının fennî bir surette idare ettikleri bir sinema müessesesi ve Avrupa'nın renkli matbuatını ilk defa memleketimizde taklid eden bir matbaa meydana çıkarılmıştır.

Bugün Malûlîn-i Guzâta Muavenet Heyetinin daire-i muavenetinden haric kalan binlerce efrâd-ı millet, Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti tarafından yedirilip giydiriliyor. Mekteplerde tahsil ve tekemmül için çalışan fakir evlâd-ı vatandan yüzlercesi bu cemiyetten yardım görür.

Müdâfaa-i Milliye Mektepleri birçok etfâli okutur. Son günlerde hukuk-ı Osmaniye'yi harice karşı müdafaa için Fransızca neşrolunan Le Courier de Turquie'yi tesis eden cemiyet olduğu gibi yakında üdebâ-yı hakîkiyemizden bir zatın riyaseti altında muvakkat bir mecmua neşri de takarrür etmiştir.

Müdâfaa-i Milliye'nin orduda tayyâreleri, muhtelif mahallelerde hastane ve aşevleri mevcuttur. Büyük bir kısmı Hristiyan ailelerden olmak üzere beslediği asker familyaları binlere bâliğ olur.

Cemiyetin müzâkeret ve mukarreratı harfiyen zapt olunur. Heyet-i merkeziyesi dahil olan zevatın namus ve bî-araflıkları bütûn âlem nazarında müsellemdir. Hesabâtın teftişini nizamname-i esasî hükümete bırakmıştır. Hükümet istediği zaman bu hesabatı rüyet eder. Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti teftişattan kendisini müstağni addetmek şöyle dursun, bilakis mercii olan Dahiliye Nezaretine müracaatla, cemiyet merakiz ve şubâtına arasına müfettişler gönderilip, ahval ve muâmelât-ı dahiliyenin teftişini temennî etmiştir.

Şu sarahatlere karşı Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti gibi, emsali bir ikiye geçmeyen azîm bir müessese-i hayriyenin mahzâ İttihat ve Terakki zamanında teessüs ettiği için imhâve ilgâsını tavsiye edenlerin ne maksadla hareket ettiklerini anlamak kabil değildir.

Müdâfaa-i Milliye bu türlü muhâmecâta ehemmiyet vermeyerek himaye-i seniyye-i mülûkânesinde bulunduğu padişah-ı muazzamın avâtıfı (iyilikseverlikleri), riyaset-i fahriyesini lûtfender-uhde eden veliahd-i saltanat hazretlerinin lûtf-ı muavenetiyle vezaif-i milliyesini i'fâde ilâ-maşallah devam edecektir.

Cemiyet nizamnamesinin bir madde-i mahsusası Müdâfaa-i Milliye erkân ve memurînini siyâsîyatla iştigalden men ediyor. Bu kelimenin muhafaza-i şümûlünü namuslarıyla deruhde etmeleri tââbi olan bir takım heyetler nüesâ memûrînunun mühacimlerden talep edeceği basit bir madde kalır ki o da cemiyet dahilinde siyâsi bir cereyan ve bir tesir mevcud ise bunun alenen teşhirinden ibarettir.

Yakında şubât-ı tâliyenin icrası mukarrer olan intibatında cemiyetin siyasetle alakâdar olup olmadığı bir kat daha kesb-i sübut edecektir.

Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti matbuattan efkâr-ı umumiyeyi aleyhine tevcih ile hıdemat-ı hamiiyetini inkisâra uğratacak tarîzat değil, bu daire-i hizmeti tevsî ettirecek neşriyat bekler!

Müesses bir cemiyet-i hayriyeyi tahrip etmek pek kolaydır. Fakat onun yerine diğerini ikame etmek için senelerce mesâi kifâyet etmez.

Müdâfaa-i Milliye cemiyetinin muhalifleri, memlekette bir hizmette bulunmak istedikleri halde bunun aynını vücuda getirmeye teşebbüs etmelidirler. Çünkü vatanımızın henüz yüzlerce müessesât-ı hayriyeye ihtiyacı bulunduğu meydandadır.

Cenab-ı Hak bütün efrad-ı milleti hey'ât-ı milliyeyi bu vatani kurtaracak hıdemâta muvaffak buyursun âmin.

Kânûn-ı Sâni 335 (Ocak 1919)